

**PRAVNI FAKULTET
UNIVERZITETA UNION
U BEOGRADU**

**KRIVIČNO-PRAVNI ASPEKTI
OKULTNIH RITUALNIH
AKTIVNOSTI**

doktorska disertacija

Kandidat: Aleksandar Matković

Mentor: Prof. dr Nataša Mrvić Petrović

Beograd

2015.

Sadržaj:

UVOD	6
I OKULTIZAM I PRAVO - POTREBE I TEŠKOĆE REGULISANJA	15
1. Savremeni okultizam i njegov odnos sa pravnim poretkom	15
1.1. O upotrebi termina „okultizam“.....	15
1.2. Tendencije savremenog okultizma.....	17
1.3. Okultizam i pravo.....	24
2. Krivična dela sa okultno-ritualnim elementima	29
2.1. Perspektiva istraživanja krivičnih dela povezanih sa okultizmom.....	29
2.2. Definicije krivičnih dela sa elementom okultnog u literaturi.....	31
2.3. Kritičko razmatranje i predlog definicije.....	37
3. Uticaj moralne panike na društvenu percepciju „okultnog kriminala“ i na propisivanje krivičnih dela sa elementom okultnog	40
3.1. Pojam moralne panike i uticaj na percepciju postojanja krivičnih dela povezanih sa okultizmom.....	41
3.2. Uzroci nastanka i razlozi postojanja satanističke moralne panike.....	43
3.3. Stavovi u nauci.....	48
3.4. Uticaj na pravni sistem i druge društvene posledice.....	49
3.5. Satanistička moralna panika u Srbiji.....	52
3.6. Krivična dela povezana sa moralnom panikom.....	58
II PRAVNA REGULACIJA	61
1. Međunarodna pravna regulacija - dokumenti Saveta Evrope	61
1.1. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.....	62
1.2. Preporuka 1178 (1992) o sektama i novim verskim pokretima.....	65
1.3. Preporuka 1412 (1999) o ilegalnim aktivnostima sekti.....	66
1.4. Dokument br. 12595 o zaštiti maloletnika od uticaja sekti.....	68
1.5. Izveštaj br. 13441 o zaštiti maloletnika od ekscesa sekti.....	69
1.6. Analiza i kritičke primedbe povodom aktivnosti Saveta Evrope posvećenih delovanju verskih sekti.....	75
2. Uporednopravna regulativa i aktivnosti na sprečavanju štetnog delovanja „sekti“ i „kultova“	76
2.1. Sjedinjene Američke Države.....	76
2.1.1. Ajdaho.....	76
2.1.2. Kalifornija.....	81
2.1.3. Ilinois.....	85
2.1.4. Karakteristike anti-kultne legislative SAD-a.....	90

2.2. Evropa.....	91
2.2.1 Države sa „anti-sektnom“ legislativom.....	94
2.2.1.1. Francuska.....	94
2.2.1.2. Luksemburg.....	105
2.2.2. Primeri organizovane državne aktivnosti na sprečavanju štetnog delovanja verskih sekti i kultova.....	107
2.2.2.1. Austrija.....	107
2.2.2.2. Belgija.....	108
2.2.2.3. Nemačka.....	109
2.2.2.4. Švajcarska.....	110
2.2.3. Opšte karakteristike evropske pravne regulative i drugih mera namenjenih suzbijanju štetnog delovanja sekti i kultova.....	111
3. Pravna regulativa Republike Srbije.....	112
3.1. Ustav Republike Srbije.....	112
3.2. Zakon o crkvama i verskim zajednicama.....	114
3.3. Zakon o zabrani diskriminacije.....	120
3.4. Registar crkava i verskih zajednica.....	122
3.5. Sumarna analiza domaćih propisa.....	125
4. Primećene opšte karakteristike anti-kultne legislative.....	126
III SLUČAJEVI IZ SUDSKE I KRIMINALISTIČKE PRAKSE.....	127
1. Krivična dela i autodestruktivni akti na prostoru Srbije.....	128
1.1. Krivična dela.....	129
1.1.1. Krivična dela protiv života, tela i polne slobode.....	129
1.1.2. Krivična dela protiv verskih spomenika, verskih objekata i druge sa njima povezane pokretne i nepokretne imovine.....	150
1.1.3. Krivična dela uništenja ili oštećenja grobnog mesta i ugrožavanja mira pokojnika.....	154
1.1.4. Ostala krivična dela.....	159
1.2. Autodestruktivni akti.....	161
1.2.1. Primeri.....	162
1.2.2. Primećene karakteristike i pravilnosti.....	169
2. Primeri iz inostrane prakse.....	171
2.1. Primeri masovnih ubistava i samoubistava.....	171
2.2. Evropa.....	184
2.3. Severna Amerika.....	200
2.4. Latinska Amerika.....	204
2.5. Azija.....	207
2.6. Afrika.....	209
2.7. Australija i Okeanija.....	213

3. Pojavni oblici krivičnih dela i autodestruktivnih akata.....	214
3.1. Tipologije po kriminološkim obeležjima.....	214
3.2. Tipologija na osnovu krivičnog zakonodavstva Republike Srbije.....	217
IV DISKUSIJA.....	222
1. Podela krivičnih dela povezanih sa okultnim ritualnim aktivnostima.....	222
1.1. Krivična dela sa okultno-ritualnim obeležjima i krivična dela sa pseudookultnim elementima.....	222
1.2. Krivična dela povezana sa tradicionalnim narodnim okultizmom i krivična dela sa obeležjima savremenog okultizma.....	223
1.3. Podela prema vrsti zaštitnog objekta.....	224
2. Uračunljivost, uzrast i posebne komponente voljnog delovanja učinioca.....	226
2.1. Uzrast.....	227
2.2. Neuračunljivost i prelazna stanja ka uračunljivosti.....	228
2.2.1. Psihičke smetnje kao razlog neuračunljivosti i bitno smanjene uračunljivosti.....	228
2.2.2. Poremećaji ličnosti.....	229
2.2.3. Osporavanje uračunljivosti učinioca kao strategija odbrane okrivljenog.....	230
2.3. Psihičke komponente volje (namera, cilj i motiv).....	231
3. Objektivne okolnosti pri izvršenju krivičnih dela.....	235
3.1. Izvršenje krivičnih dela u saučesništvu.....	235
3.1.1. Zastupljenost saučesništva pri izvršenju pojedinih vrsta krivičnih dela.....	235
3.1.2. Odlike kriminalnog udruživanja radi izvršenja krivičnih dela sa okultnim elementima.....	237
3.1.2.1. Kriminalno udruživanje.....	237
3.1.2.2. Adolescentske kriminalne grupe i potkulture grupacije.....	241
3.1.3. Odgovornost organizatora kriminalne grupe.....	248
3.2. Pasivni subjekti i objekti radnje izvršenja.....	251
3.2.1. Čovek kao pasivni subjekat radnje izvršenja.....	251
3.2.2. Životinje kao objekti radnje izvršenja.....	253
3.2.3. Grobna parcela, grobno spomen obeležje, posmrtni ostaci.....	254
3.2.4. Verski hramovi, verski spomenici i druga crkvena imovina.....	259
3.3. Tipične okultno-ritualne radnje, korišćenje okultističkih simbola i druge okolnosti pri izvršenju krivičnog dela.....	262
3.3.1. Uopšte o satanističkim simbolima i ritualima.....	262
3.3.2. Specifičnosti izvršenja pojedinih krivičnih dela.....	265
3.3.2.1. Krivična dela protiv života, telesnog i polnog integriteta.....	265
3.3.2.2. Ubijanje i zlostavljanje životinja.....	267

3.3.2.3. Povreda groba i imovinska krivična dela povezana sa grobnim mestom.....	268
3.3.2.4. Krivična dela učinjena prema verskim objektima, verskim spomenicima i crkvenoj imovini.....	269
4. Tendencije ispoljavanja i rasprostiranja.....	272
FINALNI ZAKLJUČCI.....	278
LITERATURA.....	284
PRAVNI IZVORI.....	309

UVOD

Odluka o izradi doktorske disertacije naslovljene „Krivično-pravni aspekti okultnih ritualnih aktivnosti“ motivisana je većim brojem različitih činilaca. Otuda će, za početak, biti bliže obrazloženi glavni razlozi koji su doveli do odabira ove teme, uz istovremeno isticanje značaja njenog naučnog proučavanja.

Pre svega, može se primetiti da kriminalitet povezan sa okultnim ritualnim aktivnostima u velikoj meri predstavlja izazov, kako za specijalizovano, pravno proučavanje, tako i za opštenaučnu sferu. Njegova specifičnost od značaja je za stručnjake različitog usmerenja: pravnike, kriminologe, sociologe, psihologe, pedagoge, psihijatre i dr. Kompleksnost i značaj ovog problema zahteva dostojnu pažnju navedenih profesija, odnosno naučnih oblasti, pri čemu rezultati jednih proučavanja korisno dopunjuju uvide drugih, od njih često značajno različitih, iako ujedinjenih zajedničkom polaznom tačkom – multidimenzionalnom prirodom analiziranog fenomena. Uzevši u obzir navedenu složenost, svako dostignuće u ovoj oblasti važno je ne samo za nauku čiji je ono konkretni rezultat, već i za ostale koje se bave ovde razmatranom pojavom. Stoga, uvažavajući opseg analizirane materije, njen nesumnjiv značaj za različite segmente društvene stvarnosti, kao i mogućnost generalnog doprinosa opštem naučnom fondu putem specijalizovanih proučavanja, lako se uočava važnost istraživanja ove oblasti.

Ograničavajući se na pravni aspekt kriminaliteta povezanog sa okultnim ritualnim aktivnostima, na osnovu autorovih preliminarnih proučavanja koja su prethodila izradi ove disertacije, može se izneti pretpostavka da krivična dela koja konstituišu pomenuti kriminal nisu homogena. Njihova priroda, kao i vrsta pravno zaštićenih dobara koja se njima ogrožavaju, po svemu sudeći, međusobno se značajno razlikuju. Neki od tih delikata predstavljaju najgrublji vid ugrožavanja opšte bezbednosti i pravom zagwarantovanih ličnih i imovinskih prava. Masovna, odnosno pojedinačna ubistva, podmetanje eksplozivnih naprava, izazivanje požara, ispuštanje otrovnih materija, ugrožavanje sigurnosti, silovanja, nanošenje telesnih povreda, otmice, ucene, krađe, sknavljenje spomenika i drugih zaštićenih objekata, samo su neki od njih. Uzevši u obzir vrednost i značaj objekata na kojima se izvršava radnja navedenih krivičnih dela, te napore koje društvo ulaže u prevenciju i suzbijanje njihove povrede, evidentna je potreba da se teorijski istraži kriminalitet sa elementima okultnog u cilju njegovog efikasnog sprečavanja i adekvatnog sankcionisanja. Preduzimanjem istraživanja od kojih se osnovano može očekivati značajno

povećanje nivoa znanja i razumevanja, kao i poboljšanje praktičnog ophođenja već i u odnosu na svaki od navedenih oblika kriminaliteta pojedinačno, stvaraju se dobre pretpostavke za dalje unapređenje funkcionalnosti državno-pravnog poretka. Stoga, ako se ima u vidu složenost i brojnost krivičnih dela koje obuhvata kategorija kriminaliteta povezanog sa okultnim ritualnim sadržajima, mogućnosti prosperiranja moraju biti značajno umnogostručene i dodatno perspektivne. Uzevši u obzir navedeno, jasno je da se adekvatnim proučavanjem ove oblasti značajno doprinosi pravnom i opštedruštvenom sistemu na različitim poljima.

Rezultati ovog, u disertaciji sistematski sprovedenog istraživanja trebalo bi da doprinesu pravilnijem i potpunijem razumevanju zadanog problema iz perspektive pravne nauke i pravne struke. U tom cilju biće primenjeno sistematizovanje postojećih uvida i saznanja, no pre svega-obimno autorsko istraživanje brojnih i raznorodnih oblasti koje su od značaja za naš predmet proučavanja. Definisanje osnovnih pojmova zauzeće značajnu ulogu u ovom procesu. Pregledno i sistematično grupisanje materije, u skladu sa prilagođenim tematskim odeljcima, doprineće kvalitetnijoj klasifikaciji i istraživanju relevantnog materijala iz domena teorije (tj. literature), ali i prakse (pravni propisi, sudski i policijski slučajevi). Razjašnjavanju postojećih teorijskih i praktičnih dilema biće posvećena izuzetna pažnja, kako bi se prevazišle postojeće poteškoće i omogućilo neometano dalje istraživanje. Očekivani uvidi i nova saznanja značajno bi trebali doprineti budućem kvalitetnijem i uspešnijem bavljenju zatom materijom iz pozicije prava. Shodno svemu rečenom, može biti izvršeno poimenično izdvajanje nekih od značajnih oblasti koje bi mogle prosperirati od proučavanja ove vrste.

Pravna nauka može ostvariti korist bitnim proširivanjem korpusa znanja koje bi upotpunilo i dogradilo trenutno nedovoljno bogat fond striktno-pravnih naučnih informacija o ovde proučavanoj temi. Nadovezujući se na rečeno, neophodno je istaći izuzetno primetnu disproporcionalnost između validne, akademske literature, sa jedne i popularne, masmedijske, propagandne, religiozno ostrašćene i druge „laičke“ građe, sa druge strane. Dok je, pod uticajem moralne panike, čiji će temeljan prikaz takođe biti zastupljen u ovome radu, širokoj javnosti pružen spektar najrazličitijeg materijala, veoma diskutabilne objektivnosti i pouzdanosti, prezentovanog u vidu knjiga, časopisa, novinskih članaka, televizijskog programa, dokumentarnih emisija i drugog, naučna istraživanja i uvidi, i sami neretko ometani istim

faktorima, često su ostajali neuporedivo manje zapaženi i još slabije prihvaćeni. Utoliko pre se potreba za daljim naučnim doprinosom ovoj oblasti čini nužnijom i svrsishodnijom.

Problem koji je predmet ove studije poslednjih nekoliko decenija zavređuje pažnju naučnog proučavanja stručnjaka različitog usmerenja. Treba konstatovati nepobitnu vrednost uvida do kojih su dosadašnji proučavaoci već došli, pri čemu se slobodno može reći da su, zahvaljujući njihovom radu, određena ključna saznanja već dosegnuta i sa njima povezane dileme u velikoj meri uspešno razrešene. Dakle, pomenuta kvantitativna dominacija nenaučne građe ni na koji način ne umanjuje značaj i kvalitet dosadašnjih stručnih proučavanja, na čijim temeljima dalja istraživanja mogu imati čvrst i pouzdan oslonac. Ipak, iako je, u okrilju određenih nauka (pre svega sociologije i psihologije) iznedren zapažen broj vrednih radova koji se bave ovom tematikom, pravna nauka je posvetila daleko manje pažnje istom problemu. Ova disertacija nastojaće da svojim doprinosom donekle ublaži rečenu neusaglašenost. Polazeći od preliminarnih uvida koji pokazuju da je problematika koja čini predmet ove disertacije još uvek nedovoljno proučena iz specijalizovane, pravne perspektive, pri čemu istovrsni pokušaji u domaćoj literaturi (na osnovu dostupnih saznanja) praktično potpuno izostaju, izvesno je da je više nego potrebno sprovesti istraživački rad u navedenoj oblasti i pokušati doprineti razjašnjenju brojnih značajnih pitanja koja su sve do danas u velikoj meri ostala otvorena.

Prelazeći na polje pravne prakse, može se ukratko izneti nekoliko pretpostavki o potencijalnoj praktičnoj koristi koja bi mogla nastati kao rezultat proučavanja krivičnih dela povezanih sa okultizmom.

Zakonodavstvu može biti pružena teorijska potpora i dodatni izvor pouzdanog, činjeničnog znanja koji bi mogli biti od koristi prilikom razmatranja propisivanja novih, odnosno reformi postojećih propisa posvećenih verskim, ali i drugim pitanjima. Ovo naročito dobija na značaju kada se ima u vidu da svako poboljšanje zakonodavstva doprinosi svrsishodnosti, funkcionalnosti i efikasnosti celokupnog državnog aparata, sa jedne i unapređenja opšte sigurnosti društvene zajednice i pojedinaca, sa druge strane. Uvažavajući širinu i značaj pitanja obuhvaćenih predmetom ove disertacije, sve rečeno dodatno dobija na vrednosti.

Sudstvu i tužilaštvu bi, kako putem uspešnih rezultata navedenih zakonodavnih poboljšanja, tako i neposredno, planskom i sistematskom obukom, odnosno samoinicijativnim

edukovanjem zaposlenih, takođe mogla bila ponuđena perspektiva za usavršavanje rada. Ovo bi, smatramo, moglo dovesti do uspešnijeg ophođenja prilikom pokretanja, vođenja i rešavanja raznorodnih sudskih slučajeva u kojima se pojavljivala materija okultizma i koji su, kako ukazuje analiza slučajeva iz prakse, do sada neretko prouzrokovali različite teškoće. Takođe, sve što je navedeno u generalnom kontekstu spram zakonodavne delatnosti o opravdanosti i potrebi ovakvih istraživanja, može analogno biti primenjeno i na sudstvo i tužilaštvo.

Takođe, nova naučna saznanja mogla bi doprineti kvalitetnijem i efikasnijem radu Ministarstva unutrašnjih poslova prilikom suočavanja sa kriminalitetom sa elementima okultnog. Računajući sa hipotezom da ova kriminalna sfera ima tendenciju ispoljavanja u veoma raznorodnim formama pravno nedozvoljenog ponašanja, opravdano je pretpostaviti da bi se njenim sveobuhvatnim proučavanjem omogućila nova saznanja od značajne vrednosti za rad policije.

Konačno, potrebno je zasebno istaći jedno pitanje koje svojim značajem zaslužuje odvojenu argumentaciju. Radi se o očekivanom doprinosu koji bi ova doktorska teza mogla pružiti u domenu unapređenja oblasti verskih i drugih sloboda i prava građana, a naročito u pogledu podsticanja tolerancije, prava na različitost i neunifikovanost, te eliminacije svakog oblika verske i druge diskriminacije. Oblast kriminaliteta koja se proučava u ovoj disertaciji izaziva veoma burne reakcije i sukobe mišljenja ne samo među stručnjacima, već i u društvu uopšte. Zahvaljujući specifičnoj sadržini, kao i imajući u vidu osetljivost verskih pitanja, veoma često se prilikom analiziranja „okultnog kriminala“ susreće izražena subjektivnost autora. Osim rečenog, često društveno eksploatisanje, osobito u konekciji sa medijskim senzacionalizmom, te prateća negativna propagandna povezana sa uticajem moralne panike, stvaraju veoma plodno tlo za formiranje atmosfere netrpeljivosti i diskriminacije, najčešće povezane sa nedostatkom pouzdanih informacija i praćene različitim vidovima distorziranja objektivnih uvida. U cilju unapređenja objektivnosti uvida u pravu prirodu analiziranog problema, naše proučavanje trudiće se da doprinese poboljšanju razumevanju krivičnih dela sa elementom okultnog, demistifikaciji tabuiziranih pitanja, raščlanjavanju formiranih stereotipa, kao i generalnom prevazilaženju predrasuda i zabluda koje stoje u vezi sa proučavanom oblašću. Ukazivanjem na realnu prirodu navedenih delikata, razdvajanjem dozvoljenih od pravno nedopuštenih elemenata okultne prakse, te opovrgavanjem neosnovanih, naučno neutemeljenih tvrdnji i navoda, otvara se perspektiva za

opšte unapređenje društvene tolerancije, kao i za prihvatanje i uvažavanje različitosti ličnih uverenja i pogleda. Ovaj cilj, razumljivo, osim velikog značaja za pravnu sferu, poseduje i izuzetan opštedruštveni značaj, što predstavlja snažan dodatni argument u korist odluke o sprovođenju istraživanja odnosa krivičnih dela sa domenom okultizma.

Uzevši u obzir sve navedeno, evidentna je korisnost koju bi pravna teorija i praksa trebalo da očekuju sa daljim razvitkom proučavanja ove oblasti. Sa druge strane, kao što je već istaknuto, usled povezanosti zadate teme sa drugim naučnim oblastima, osnovano je smatrati da napredak u saznanju svoj značaj ne bi iscrpljivao u sferi prava, već bi potencijalno mogao doprineti i istraživanjima u okviru drugih nauka. Takođe, smatramo da nije pogrešno upravo navedena očekivanja na polju nepravne nauke analogno primeniti i na pojedine segmente nepravne stručne prakse, ukoliko se ona dodiruje sa predmetom našeg proučavanja. Iako, naravno, primarni cilj ovog istraživanja svakako jeste upotpunjavanje krivično-pravnog i, uopšte, pravnog korpusa znanja, usled navedene slojevitosti i isprepletenosti proučavane materije, teško je ostvariva (i uostalom, potpuno nepotrebna, a u krajnjoj liniji i kontraproduktivna) striktna selekcija postignutih uvida isključivo prema potrebama jedne naučne discipline, odnosno struke (u našem slučaju, pravne nauke i pravne prakse). Tema istraživanja je kompleksna i širokoobuhvatna; stoga je neophodno opredeliti se za adekvatan, kombinovani metod i pristupiti proučavanju iz različitih uglova. Otuda, uprkos činjenici da su očekivanja u pogledu rezultata nedvosmisleno usmerena prvenstveno na sferu pravnih pitanja, ne bi trebalo isključiti mogućnost da neki od ostvarenih uvida mogu korisno poslužiti i proučavaocima drugih naučnih i stručnih usmerenja, koja takođe inkorporišu u svoj predmet neka od ovde analiziranih pitanja.

Preciznije određujući predmet proučavanja, treba istaći da će se u okviru ovoga rada, konstrukcija „okultne ritualne aktivnosti” upotrebljavati kako bi se označili oni akti koji su na neki način povezani sa izvesnim verskim ili magijskim ceremonijalom, izvođeni individualno ili kolektivno, pri čemu će pažnja biti usmerena isključivo na manjinske verske zajednice „okultnog” (primarno ezoterijskog i savremeno-magijskog, ali i tradicionalno-magijskog, odnosno paganskog i neopaganskog) karaktera, ili pak na sinkretističke verske doktrine koje, između ostalog, inkorporišu u sebi i neke od navedenih okultnih komponenti. Dakle, predmet našega proučavanja jesu protivpravne aktivnosti povezane sa sferom spiritualnosti i izvršavane od strane pripadnika manjinskih verskih zajednica koje se mogu smatrati okultistički

orijentisanim, odnosno od strane individualnih poklonika okultizma. Usled rečenog, u okviru ovoga rada neće biti razmatrana materija protivpravnog ponašanja povezanog sa verskom dogmatikom ili obredima crkava koje se oslanjaju na velike svetske religije, kao ni drugih manjinskih crkava ili verskih zajednica koje ne poseduju okultistička obeležja unutar svoje doktrine ili obredne prakse.

Kao primarni ciljevi ovoga istraživanja, postavljeni su: utvrđivanje, odnosno provera postojanja i rasprostiranja kriminaliteta povezanog sa okultizmom; tačno određenje njegovog pojma i sadržine, odnosno pojma i sadržine krivičnih dela povezanih sa okultnim ritualnim aktivnostima; uvid u njihovu suštinsku prirodu, kao i tumačenje i obrazloženje njihovih specifičnosti, pojava oblika, uzroka i posledica; iznalaženje optimalnog pristupa ovoj materiji iz pozicije pravne teorije i pravne prakse.

Shodno postavljenom cilju, moguće je formulisati osnovne zadatke koji se ovom disertacijom nastoje ostvariti.

To su, pre svega:

- teorijska i praktična provera perspektive postojanja, tendencija ispoljavanja i rasprostiranja krivičnih dela povezanih sa okultnim ritualnim aktivnostima;
- definisanje navedenih protivpravnih akata;
- eliminisanje nejasnoća povezanih sa shvatanjem kriminaliteta sa elementom okultnog;
- razmatranje mogućih modela klasifikacije krivičnih dela i formulisanje predloga klasifikacije;
- analiza pitanja pravne regulacije ove materije (uz prikaz i analiziranje nacionalnih, uporednopravnih i međunarodnih propisa i dokumenata);
- prikaz i analiza primera iz nacionalne i inostrane sudske i kriminalističke prakse;
- izvođenje generalnih zaključaka povodom opšte prirode kriminaliteta sa elementima okultnog;

-izvođenje posebnih zaključaka povodom karakterističnih pojava oblika navedenog kriminala;

-istraživanje subjektivnih i objektivnih obeležja krivičnih dela sa elementom okultnog;

-nuđenje smernica i sugestija u pogledu daljeg naučnog proučavanja i stručnog ophođenja u odnosu na krivična dela povezana sa okultnim elementima.

Prilikom proučavanja ove oblasti biće primenjene različite tehnike i metode. Među njima se naročito ističu: bazični metodi društvenih nauka (mahom teorijsko-analitički), normativni metod, uporedno-pravni, istorijsko-pravni, empirijski (koji će u sebi inkorporisati, između ostalog, analiziranje sudskih predmeta iz izvornih sudskih spisa, većinom iz prakse nacionalnog pravosuđa), sociološki i dr. Kao što se može lako uočiti, za tekuće proučavanje odabran je ambiciozan, kombinovani metod proučavanja, koji u sebi uključuje veliki broj različitih pristupa. Shodno kompleksnosti i multiperspektivnosti zadate teme, kao i značajnom broju postavljenih ciljeva istraživanja, mišljenja smo da je takav metodološki postupak ujedno i najoptimalniji izbor.

Rad je podeljen na četiri osnovne tematske celine. To su: 1. Okultizam i pravo- potrebe i teškoće regulisanja; 2. Pravna regulacija; 3. Slučajevi iz sudske i kriminalističke prakse; 4. Diskusija.

Prvi deo sadrži tri glavne kategorije. Prva od njih, naslovljena Savremeni okultizam i njegov odnos sa pravnim poretkom, sastavljena je iz tri poglavlja u kojima se, redom, razmatraju pitanja upotrebe samog termina „okultizam“, prikazuje opšta perspektiva savremenog okultizma, te analizira materija odnosa koji postoji između okultizma i prava. Druga kategorija, Krivična dela sa okultno-ritualnim elementima, takođe je podeljena na tri celine. Unutar prve, obrađuje se opšta perspektiva mogućnosti istraživanja krivičnih dela povezanih sa okultizmom; druga je posvećena prikazu definicija koje se susreću u literaturi, dok je treća namenjena oceni ispravnosti i opravdanosti prezentovanih definicija i navoda, kao i formulisanju novih, autorskih predloga definicija. Treća kategorija nosi naslov Uticaj moralne panike na društvenu percepciju „okultnog kriminala“ i na propisivanje krivičnih dela sa elementom okultnog. Posvećena je istraživanju grupe izuzetno značajnih pitanja koja stoje u vezi sa „okultnim kriminalitetom“. Ova analiza sprovedena je kroz šest poglavlja: pojam moralne panike i uticaj na percepciju postojanja

krivičnih dela povezanih sa okultizmom; uzroci nastanka i razlozi postojanja satanističke moralne panike; stavovi u nauci; uticaj na pravni sistem i druge društvene posledice; satanistička moralna panika u Srbiji; krivična dela povezana sa satanističkom moralnom panikom.

Druga osnovna tematska celina, Pravna regulacija, kako naziv jasno sugerise, namenjena je prikazu i analizi pravnih propisa i dokumenata iz međunarodnog, uporednopravnog i domaćeg pravnog sistema. Shodno tome, materija je sistematizovana u četiri odeljka, od kojih prva tri nose nazive navedenih pravnih sistema u odnosu na teritoriju rasprostiranja, dok je četvrti odeljak posvećen generalnoj analizi ukupnosti propisa i primećenih zakonodavnih tendencija.

Unutar trećeg dela disertacije (Slučajevi iz sudske i kriminalističke prakse), analiziraju se odabrani praktični primeri, pri čemu je vođeno računa o tome da bude uspostavljen optimalan balans između različitih delikata povezanih sa okultnim/ pseudookultnim sadržajima, odnosno između različitih pojava oblika iste vrste krivičnih dela. Poglavlja su sistematizovana na osnovu kriterijuma teritorije na kojoj su konkretni slučajevi registrovani. Formirano je razgraničenje na dve osnovne kategorije: Krivična dela i autodestruktivni akti na prostoru Srbije; Primeri iz inostrane prakse. Obe kategorije su dalje podeljene na veći broj poglavlja. U okviru prve, najpre su razmotrena krivična dela, a potom autodestruktrivni akti. Među primerima iz inostrane prakse, poglavlja se zasnivaju prevashodno na principu pripadnosti određenom kontinentu (uz delimični izuzetak trećeg poglavlja naslovljenog Latinska Amerika). Na kraju trećeg dela nalazi se završna, objedinjujuća kategorija, posvećena generalnoj analizi slučajeva- prevashodno pojava oblika registrovanih delikata i njihovog odnosa sa pozitivnopravnim normama (Pojavni oblici krivičnih dela i autodestruktrivnih akata).

Poslednji, četvrti deo nosi naziv Diskusija. Podeljen je na četiri celine. Prva od njih sadrži podelu krivičnih dela povezanih sa okultnim ritualnim aktivnostima, sprovedenu po osnovu nekoliko različitih kriterijuma. U okviru druge, razmatraju se materija uračunljivosti, pitanje uzrasta učinilaca, kao i određene komponente voljnog delovanja učinioaca. Objektivne okolnosti pri izvršenju krivičnih dela jesu predmet analize unutar treće tematske kategorije. U njoj se, kroz tri zasebna poglavlja i veći broj potpoglavlja, istražuju odlike saučesništva, pasivnih subjekata i objekata radnje izvršenja, kao i okultno-ritualnih radnji i okultne simbolike kod krivičnih dela registrovanih u praksi. Završna celina četvrtog dela disertacije novi naziv Tendencije

ispoljavanja i rasprostiranja i u okviru nje se analiziraju obeležja prostornog i vremenskog manifestovanja krivičnih dela, odnosno kriminaliteta povezanog sa okultnim sadržajima.

Iz predočene strukture rada, može se konstatovati da je predmet proučavanja ove disertacije postavljen veoma široko. Ovako opredeljeno istraživanje svojim integralnim pristupom objedinjuje u sebi nekoliko veoma zahtevnih zasebnih oblasti koje bi, svaka za sebe, svojim obimom, sadržajem i značajem svakako mogle zavređivati i samostalno proučavanje unutar, slobodno se može reći, nekoliko odvojenih doktorskih disertacija. Ipak, uprkos opisanoj poteškoći, autor se opredelio za ovakav pristup iz više razloga. Naime, ovo istraživanje, najšire posmatrano, usmereno je ka ukupnosti okultnih ritualnih aktivnosti koje su relevantne sa pravnog stanovišta i koje dolaze u interakciju sa sferom (krivičnog) prava. Samim tim, primarna uloga rada jeste opšte proučavanje i bliže predočavanje navedene pojave, usled čega se širok pristup pokazuje kao najzahtevnije, ali i kao najcelishodnije rešenje. Osim toga, uzevši u obzir da, u skladu sa ranije navedenim, pomenuta oblast nije u dovoljnoj meri proučena iz primarno pravne perspektive, odlučeno je da se polje rada ostavi dovoljno otvoreno, kako bi se omogućilo inicijalno sistematsko upoznavanje sa navedenom pojavom i njenim obeležjima koja su od naročitog značaja za pravnu nauku. Shodno rečenom, ovaj rad bi trebao da ima formu opšteg proučavanja kome je jedan od primarnih ciljeva omogućavanje generalnih zaključaka o svim osnovnim elementima kriminaliteta povezanog sa okultizmom. Samo dovoljno obuhvatnim istraživačkim pristupom moguće je ostvariti takav integralni uvid u inače veoma raznorodne sastavne delove proučavane pojave. Takođe, ova disertacija bi trebalo da posluži i kao početni korak budućih, uže fokusiranih proučavanja, usled čega se njena opšta perspektiva pokazuje kao važan preduslov za formiranje polazne osnove narednih, specijalizovanih istraživanja. Pri tome ne bi trebalo zanemariti okolnost da se, osim proučavanja na generalnom nivou, veliki broj relevantnih pitanja i njihovih usko specijalizovanih oblasti već i u ovoj studiji temeljno analizira. Dakle, uz uverenje da preduslovi studioznog i sistematičnog proučavanja nalažu postupnost naučnog pristupa, te opredeljujući se za model postupanja od opšteg, ka posebnom, mišljenja smo da ovakav izbor, odnosno odluka za sprovođenje obimnog, integralnog i multiperspektivnog istraživanja, predstavlja najoptimalniji odgovor na sve zahteve koje ovo proučavanje, kao jedan od inicijalnih projekata ove vrste na polju prava, nužno postavlja.

I OKULTIZAM I PRAVO - POTREBE I TEŠKOĆE REGULISANJA

1. Savremeni okultizam i njegov odnos sa pravnim poretkom

1.1. O upotrebi termina „okultizam“

Na samom početku ove doktorske disertacije, naslovljene „Krivično-pravni aspekti okultnih ritualnih aktivnosti“, neophodno je odmah razjasniti smisao samoga naziva- odnosno, značenje koje će, za potrebe ovoga rada, biti pridavano terminima „okultizam“, „okultno“ i dr. Prilikom opredeljivanja za naziv kategorije delikata koji je predmet ovog istraživanja, bilo je ne malo izazova. Ova okolnost u velikoj meri je uslovljena nepostojanjem usaglašene i šire prihvaćene terminologije koja bi odgovarala specifičnostima predmeta našega proučavanja. Jedna od opcija koja se susreće kako u opštoj javnosti, tako i u naučnim i stručnim krugovima, jeste definisanje predmetne pojave formulacijom „okultni kriminal“ (ili pak varijacijama ili užim određenjima - primera radi: „satanistički kriminal“).¹ Međutim, polazeći od pretpostavke da nije primereno stvarati svojevrsnu nezavisnu kategoriju okultno-ritualnog kriminala, ova opcija je u samom početku odbačena. Umesto toga, opredelili smo se za opisnu, ali tačniju formulaciju „krivična dela koja poseduju okultno-ritualna obeležja“.

Ipak, i ovako formulisan zadatak ovoga rada, nije ostao bez ograda. Naime, ukoliko pažljivo proučimo obe reči formirane konstrukcije, doći ćemo do sledećih zapažanja. Prvi segment, „okultni“, može imati, uopšteno jezički posmatrano, veći broj različitih značenja. Reč, „okultno“, nastala od latinske reči *occultus*, može se odnositi na sve što je tajanstveno, skriveno, nepoznato. Jedno od najjednostavnijih određenja ovog termina jeste to da je okultno zapravo znanje o skrivenom.² Okultno podrazumeva ono što je „skriveno, prikrieno, tajno, potajno“.³ Takođe, okultno jeste „ono što stoji u vezi sa tajanstvenim silama u prirodi i čoveku; skriveno, mistično, natprirodno“.⁴ Ovako definisan, izraz ima široku primenu u različitim spiritualnim sferama, ali i u pojedinim sasvim drugačijim oblastima (primera radi: u medicini).

¹ Ovakve izraze usvajaju, između ostalih: Lanning, K, 1989, *Satanic, Occult, Ritualistic Crime: A Law Enforcement Perspective*, Quantico, FBI Academy; Olson-Raymer, G, 1990, *Occult Crime: A Law Enforcement Primer*, State of California, Office of Criminal Justice Planning- Research Update Winter 1989-1990 (Vol 1, No 6), pp. 25 i d.

² Crabb, G, 1927, *English synonyms explained, in alphabetical order, copious illustrations and examples drawn from the best writers*, New York, Thomas Y. Crowell Co, p. 679.

³ Vujaklija, M, 1988, *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd, Prosveta, str. 628.

⁴ Klajn, I, Šipka, M, 2007, *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Novi Sad, Prometej, str. 844.

Međutim, jedno od specifičnih značenja koje se iskristalisalo u savremenoj upotrebi jeste ono koje termine okultizam i okultno primarno povezuje sa domenom onostranog. Prema jednom određenju, okultizam predstavlja bavljenje tajanstvenim, nedokučivim pojavama u prirodi (magija, telepatija, telekineza, parapsihologija i sl).⁵ Druga definicija ukazuje da je u pitanju tajna nauka, nauka o okultnom (tj mračnom, skrivenom, natčulnom); učenje o pojavama koje se ne mogu objasniti na osnovu poznatih prirodnih zakona.⁶ Okultizam se može odrediti i kao „znanje o paranormalnom“, koje stoji nasuprot naučnog znanja.⁷ Takvom znanju nekada se pripisuju elitistički atributi, kao i imperativ čuvanja u strogoj tajnosti. Međutim, najrasprostranjenije poimanje okultizma jeste da je, jednostavno, reč o potrazi za određenim sferama duhovnosti, odnosno duhovne realnosti, koje sežu izvan zakonitosti fizičke nauke.⁸ Tako definisan, okultizam može biti povezan sa veoma brojnim i raznorodnim verskim i drugim spiritualnim doktrinama, odnosno praksom.

Može se primetiti da fenomen okultizma u značajnoj meri odlikuju neke od sledećih osobina: hermetičnost, izolovanost, teža dostupnost informacija, limitiran pristup i sl. Istovremeno, različiti oblici okultizma snažno su povezani sa magijskom teorijom i praksom, odnosno sa njenim proučavanjem i primenom. Kombinovanjem navedene dve osobine – hermetizma i limitiranosti rasprostiranja i delovanja, sa jedne i magijskog prisustva, sa druge strane, nastaje značenje termina okultizam prihvaćeno u ovoj disertaciji. Pri tome, zarad veće obuhvatnosti proučavanja, kao i u cilju izbegavanja poteškoća koje se tiču razgraničenja određenih „prelaznih“ formi, opredelili smo se da pod okultnim smatramo generalno sve pojave koje stoje u dodiru sa magijsko-spiritualnim domenom, uključujući i različite oblike tradicionalnih narodnih verovanja.

Sa druge strane, odrednica „ritualni“ je takođe višeznačna. Sama reč ritual, spram konteksta, može imati različit smisao. Prema našem mišljenju, najjednostavnije određenje jeste da to može biti svaki oblik ponasanja koji je unapred predviđen i koji se ponavlja u određenim situacijama. Shodno usmerenju ove disertacije, kao osnovno, početno razgraničenje možemo formirati podelu rituala na verske, odnosno duhovne, sa jedne i svetovne, sa druge strane, pri

⁵ *Ibid.*

⁶ Vujaklija, M, 1988, str. 628.

⁷ Crabb, G, 1927, p. 679; Underhill, E, 1911, *Mysticism*, New York, Meridian Books.

⁸ Blavatsky, H. P, 1888, *The Secret Doctrine*, Theosophical University Press Online Edition, reprint (<http://www.theosociety.org/pasadena/sd/sd-hp.htm>, 20.11.2015), *passim*.

čemu je za naše istraživanje od primarnog značaja prva kategorija. Ipak, izraz ritual najčešće prati naglašena versko-duhovna konotacija. Otuda se ritual veoma često primarno definiše kao skup obreda i ceremonija u nekoj religiji.⁹ Oslanjajući se na ovu definiciju, opredelili smo se da drugi sastavni element konstrukcije iz naslova bude reč „ritualni“.

Konstrukcija „okultne ritualne aktivnosti“ u ovom istraživanju označava aktivnosti koje su povezane sa izvesnim verskim ili magijskim ceremonijalom, izvođene individualno ili kolektivno, pri čemu će pažnja biti usmerena isključivo na manjinske verske zajednice i sisteme „okultnog“ (primarno ezoterijskog i savremeno-magijskog, ali i tradicionalno-magijskog, paganskog i neopaganskog) karaktera, ili pak na sinkretističke verske doktrine koje, između ostalog, inkorporišu u sebi i neke od navedenih okultnih komponenata.

Istraživanje će biti usmereno na pomenute, okultističke aspekte verske i druge prakse povezane sa duhovnošću, koji poseduju obeležja protivpravnosti. Pri tome, postoji značajna teškoća striktnog razgraničenja sfere okultnog od „obične“ verske sfere (nehermetične, nemagijske i sl). Pojedine verske doktrine i zajednice, u zavisnosti od sredine konkretnog rasprostiranja, mogu ispoljavati u jednom slučaju obeležja široko zastupljenog religijskog ili duhovnog sistema, dok u drugim primerima pokazuju karakteristike okultističkih učenja, odnosno zajednica. Takođe, neke oblike duhovnosti koji se baziraju na neopaganizmu nije jednostavno idejno razgraničiti od relikata arhaičnih, izvornih paganskih verovanja koja kroz istoriju neprekinuto egzistiraju u određenim područjima. Usled navedenog, treba imati u vidu da su u ovom proučavanju zauzete izvesne ograde prilikom karakterisanja određenih duhovnih sadržaja kao okultističkih.

1.2. Tendencije savremenog okultizma

Materija okultizma okupira pažnju čoveka od najranijih vremena. Unutar nastanka i evolucije čovekove svesti o onostranom, nastajala je i razvijala se njegova dimenzija interesovanja usmerenih ka okultizmu. Paralelno sa čovekovim verskim interesovanjima,

⁹ Klajn, I, Šipka, M, 2007, str. 1082.

razvijala su se i njegova stremljenja ka domenu skrivenijih, manje rasprostranjenih duhovnih sistema i koncepata.¹⁰ Uvažavajući magijsku dimenziju okultizma, može se primetiti sledeće.

Treba imati u vidu da sfera magijskog, na lestvici čovekove evolucije, nije oduvek zauzimala okultistički karakter shvaćen u današnjem smislu. Magija je bila široko rasprostranjena i predstavljala je deo masovno zastupljenog, većinskog verskog sistema unutar konkretnih društvenih zajednica. Ovo potkrepljuju primeri svih društava na određenom civilizacijskom stupnju razvitka. Opštom evolucijom društva, te samim tim i uže postavljenom, transformacijom verskog domena, a naročito formiranjem i jačanjem određenih većinskih religijskih sistema, magija biva potisnuta na marginu verskog plana. Ovu pojavu pratila je istovremena tabuizacija magijskog korpusa. Bivajući zamenjene versko-religijskim sistemima narednog evolutivnog stupnja, magijske doktrine i prakse dobijaju snažna stigmatizatorska obeležja, koja su, u zavisnosti od konkretnih društava i epoha, dovela do različitih posledica.¹¹

Govoreći o savremenim obeležjima okultizma, može se konstatovati da on u svom najaktuelnijem obliku svoje početke beleži krajem XIX i početkom XX veka. U literaturi se susreću predlozi da se za početak savremenog okultizma uzme godina 1875, kada je osnovano Teozofsko društvo.¹² Oslanjajući se na već postojeću okultističku teoriju i praksu, uticajni okultisti toga razdoblja formirali su nove perspektive razvoja okultizma, pri čemu se dalji razvitak ove oblasti, sve do današnjih dana, u velikoj meri temelji upravo na njihovim postignućima. U decenijama koje su usledile, a naročito nakon Drugog svetskog rata, dolazi do porasta popularnosti okultizma kao društvenog fenomena, te do afirmisanja njegove spiritualne, ali i čisto estetske dimenzije (uticaj na popularnu kulturu).

Povodom ekspanzije okultnih sadržaja kako u duhovnom, tako i u pop-kulturnom ambijentu, uzroke ovakvog razvoja događaja moguće je tražiti na različitim poljima. Pre svega, nastanak liberalnijeg društvenog ambijenta u periodu koji je otpočeo nakon Drugog svetskog rata, a naročito od šezdesetih godina XX veka, pokrenuo je niz turbulentnih procesa i korenitih društvenih promena. Među posledicama opisanih dešavanja, kao naročito značajne mogu se istaći transformacije na polju duhovnosti i povodom pitanja organizovane religije, ali i uopšte

¹⁰ Up: Kevendiš, R, 1979, *Istorija magije*, Beograd, Jugoslavija, *passim*; Elijade, M, 1990, *Šamanizam*, Sremski Karlovci, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, str. 5-8, 272, 359-360 i dr.

¹¹ Lazar, Ž, 1991, *Okultizam danas*, Novi Sad, samoizdanje, str. 15.

¹² *Op. cit.*, str. 18.

povodom postavki individualizma, širokog spektra sloboda i prava pojedinca, ravnopravnosti polova i dr. To je stvorilo plodan teren za dalju ekspanziju okultističkih i pseudookultističkih sadržaja u najširem smislu značenja. Istovremeno, perspektiva savremenog čoveka korenito je izmenjena. Fokusirajući se na pitanje duhovnosti, primećuje se da pojedinac, zahvaljujući novostečenim slobodama i perspektivi samostalnog odlučivanja, počinje preispitivati svoja verska osećanja mnogo češće, ili pak sa većom spremnošću da to čini javno, nego što je to bio slučaj kod pripadnika ranijih istorijskih epoha. Umesto do tada dominantnog tradicionalističkog pristupa veri, pri čemu se pitanje nacionalnosti i veroispovesti u velikoj meri poistovećivalo, dok su se verska opredeljenja unutar porodice prenosila sa starijih na mlađe generacije, čovek koji živi u drugoj polovini XX veka sve češće preuzima inicijativu samostalnog preispitivanja svoje duhovne perspektive, pri čemu u jednom delu slučajeva dolazi do opredeljivanja za alternativne vidove duhovnosti koje bismo mogli definisati kao okultne. Takođe, splet brojnih raznovrsnih okolnosti koje okružuju život savremenog pojedinca, doprineo je porastu njegovog nezadovoljstva u pogledu savremenog načina življenja, što je svoj odraz nužno pronašlo i na verskom planu. Kako bi ovaj složena celina bila učinjena razumljivijom, u narednim redovima možemo prikazati neke od najznačajnijih primećenih tendencija koje su uticale na oblikovanje ambijenta pogodnog za ekspanziju alternativnih duhovnih tradicija, među koje može biti svrstan i okultizam.¹³

Naučno-tehnološki razvoj drastično je doprineo dodatnom jačanju materijalističko-realističke perspektive savremenog života, što je predstavljalo još jedan važan preduslov slabljenja tradicionalnih verskih opredeljenja, odnosno uticaja verskih zajednica, uz istovrsne rezultate na polju verskog opredeljenja pojedinca.

U neposrednoj vezi sa rečenim stoji i ekspanzija ateizma, kao jedna od društvenih tendencija koja je zabeležila veliku afirmaciju u savremenom svetu. Ova pojava odrazila se na stabilnost većinskih, odnosno tradicionalnih verskih zajednica.

Proces globalizacije, kao jedno od ključnih obeležja savremene epohe, suštinski je uticao na pitanje afirmacije različitih manjinskih, lokalnih ili pak izvorno hermetičnih duhovnih

¹³ O ovoj temi generalno, videti veći broj radova M. Elijadea – primera radi: Elijade, M, 1983, *Okultizam, magija i pomodne kulture*, Zagreb, Grafički zavod Hrvatske; Elijade, M, 2003, *Sveto i profano*, Sremski Karlovci, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića i dr.

usmerenja i tradicija. Razvoj telekomunikacionih sredstava, robnog i putničkog saobraćaja, nastanak globalne medijske mreže, te konačno, nastanak i ekspanzija interneta, omogućili su drastične promene na polju prodora informacija i pristupa do tada slabo ili potpuno nedostupnim sadržajima. Zahvaljujući globalizacionom procesu, različiti oblici manje poznatih, tradicionalno-lokalnih, odnosno savremenijih, ali namenski hermetičnih verovanja i doktrina, postali su dostupni daleko većem broju zainteresovanih lica, te našli svoje uporište u neuporedivo širem društvenom ambijentu.

Takođe, treba istaći pojavu približavanja dalekoistočnih duhovnih tradicija evroameričkom kulturnom podneblju. Prodor spiritualnih uticaja Azije (Indija, Kina, Japan itd) postao je primetan u različitim vidovima.¹⁴ U ovom smislu, na zapadnom kulturnom prostoru može se primetiti početak šire zastupljenosti „tradicionalnih“ istočnih verskih zajednica, odnosno većinskih zajednica na njihovom matičnom području¹⁵, kao i drugih, netradicionalnih i nevećinskih zajednica šire ili uže rasprostranjenosti i sa pretenzijama na globalni karakter delovanja¹⁶, sve do parcijalnog preuzimanja i selektivnog usvajanja pojedinih izdvojenih segmenata versko-filozofskih tradicija istoka, uz različit stepen posvećenosti, kao i uz najčešće pragmatične razloge usvajanja.¹⁷

U tom pogledu naročito je značajna pojava nastanka i rasprostiranja *new age* pokreta sedamdesetih godina prošloga veka, koji je unutar svog opšteg spiritualno-filozofskog koncepta, energično zagovarao alternativne pristupe duhovnosti, naročito se oslanjajući na (zapadnom svetu do tada veoma udaljene) istočne spiritualne religijske tradicije. Ovaj pokret snažno je doprineo afirmaciji alternativnih vidova duhovnog opredeljenja čoveka, naročito imajući u vidu njegov „modernistički“ pristup pitanjima vere u sadejstvu sa savremenim naučnim perspektivama.¹⁸

U sklopu udaljavanja pojedinca od njegovih dotadašnjih religijskih opredeljenja, odnosno od verskih usmerenja dominantnih u njegovom okruženju, jedna od tendencija koja se zapaža

¹⁴ Jung, K. G, 2003, *Arhetipovi i kolektivno nesvesno*, Beograd, Atos, str. 17.

¹⁵ Hinduizam, Budizam, Taoizam i dr; up. Jung, K. G, 2003, str. 17.

¹⁶ Karakterističan primer: Hare-Krišna.

¹⁷ Npr: komercijalizacija joge, feng šui, različiti vidovi meditacije i dr.

¹⁸ Videti: Sutcliffe, S, *New Age, world religions and elementary forms*, u: Sutcliffe, S, Saelid Gilhus, I. (ur.), 2014. (sec. ed), *New Age Spirituality: Rethinking Religion*, London, Routledge, pp. 17. i d; York, M, 1995, *The Emerging Network: A Sociology of the New Age and Neo-Pagan Movements*, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, Inc, pp. 33-99.

naročito od sedamdesetih godina XX veka jeste pojava okretanja neopaganskim verskim opredeljenjima. Ova složena pojava svoje uzroke crpi iz spleta različitih okolnosti, među kojima su najznačajnije sledeće: razočarenje modernog čoveka postojećom religijom; narastajući animozitet prema tehnološkom društvu i negativnim pojavama koje je isto sa sobom donelo; reakcija na udaljenost od prirode i prirodnog ambijenta, kao i na sve prisutniju devastaciju životne sredine i dr. U opisanom ambijentu, određen deo populacije poseže za ovakvim vidom alternativnog zadovoljavanja svojih spiritualnih potreba, pri čemu neki od njegovih segmenata mogu biti tretirani kao deo okultizma.¹⁹

Konačno, jedna od najznačajnijih pojava za predmet našeg proučavanja, svakako jeste fenomen ekspanzije satanizma i pseudosatanizma²⁰ od šezdesetih godina dvadesetog veka, na dalje. Na osnovu analize slučajeva iz kriminalističke i sudske prakse, među krivičnim delima povezanim sa sferom okultizma primetan je veoma veliki udeo upravo onih koja imaju dodirnih elemenata sa oblašću satanizma i pseudosatanizma. Imajući izneto u vidu, naredni redovi biće posvećeni nešto širem razmatranju ovog pitanja.

Moderna ekspanzija satanizma jedan je od ključnih elemenata nastanka energične društvene reakcije povodom realnog, odnosno pretpostavljenog štetnog uticaja manjinskih verskih organizacija i pokreta uopšte.²¹ Ova progresija satanizma kao pojave počiva na temelju većeg broja okolnosti. Uvažavajući sve gore iznete postavke koje se mogu odnositi i na ovo pitanje, ponudićemo nekoliko dodatnih argumenata koji doprinose razumevanju rečene pojave.

¹⁹ Up: Harrow, J, *The Contemporary Neo-Pagan Revival*, u: Lewis, J. (ur.), 1996, *Magical Religion and Modern Witchcraft*, Albany, State University of New York Press, pp. 9-25; York, M, 1995, pp. 99-145; Ellis, B, 2006, *Folklore and Neo-Paganism in America* (review), *Western Culture* (<https://www.questia.com/read/1P3-1328855651/witching-culture-folklore-and-neo-paganism-in-america>, 12.07.2015); Wiench, P, *A Postcolonial Key to Understanding Central and Eastern European Neopaganism*, u: Aitamurto, K, Simpson, S. (ur.), 2014, *Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe* (second edition), Abingdon, Routledge, pp. 10-13; Magliocco, S, 2004, *Witching culture: Folklore and Neo-Paganism in America*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, pp. 95-169.

²⁰ Unutar ove disertacije pod terminom pseudosatanizam biće podrazumevan sklop uverenja i ponašanja koji se svojim opisom oslanjaju na pojedine elemente satanističke simbolike i/ili doktrine, no kod kojih ne postoji jasnija teološka ili ideološka svest, niti pak dublja involviranost unutar teorijskih ili praktičnih postavki neke od postojećih struja satanizma (shvaćenog kao religija, ili pak, u slučaju tzv. ateističkog satanizma, kao ideologija). Ipak, uzevši u obzir limitiranost mogućnosti preciznog razgraničenja ove dve kategorije, podelu na satanizam i pseudosatanizam treba shvatiti uslovno i tretirati je uz potrebne nužne ograde.

²¹ Richardson, J, Best, J, Bromley, D, *Satanism as a Social Problem*, u: Richardson, J, Best, J, Bromley, D. (ur.), 1991, *The Satanism Scare*, Hawthorne, Aldine De Gruyter, pp. 8-9.

Kako je pokazano, savremeni čovek se u periodu nakon Drugog svetskog rata i naročito, u periodu od 60-ih godina XX veka na dalje, našao u specifičnoj poziciji koja je omogućila velike transformacije na polju njegovog pristupa pitanjima koja se tiču duhovnosti. Otuda se sve okolnosti opšteg karaktera koje su doprinele afirmaciji okultizma, analogno odnose i na uže polje satanističkog domena. Fokuserajući se specifično na ovu oblast, može se naročito istaći sledeće. Porast samosvesti i njoj sledstvena želja za samostalnošću i individualističkim pristupom, otvorile su vrata pojačanom interesovanju za duhovne sadržaje koji afirmišu ove vrednosti, pri čemu se satanizam pokazao kao kompatibilan rečenim zahtevima. Dalje, fenomen savremenog omladinskog buntovništva, naročito prisutan od 60-ih godina XX veka, našao je dobar izraz u ambijentu satanizma, budući da je isti, kao koncept baziran na hrišćanskoj dogmatici, poslužio primarno kao simbol negacije većinskih (hrišćanskih) duhovnih vrednosti, na kojima je bazirano društvo zapadne civilizacije. Pojave poput sekularizacije društva, liberalizacije pojedinčeve perspektive i destigmatizacije do tada tabuiziranih oblasti na opštedruštvenom, a naročito na duhovnom planu, dodatno su doprinele porastu broja simpatizera satanističkih sadržaja.

Jedan od ključnih faktora koji su doprineli omasovljavanju satanizma jeste pojava organizovanog delovanja satanista unutar zvanično registrovanih zajednica. Prva verska organizacija ove vrste osnovana je 1966. godine u San Francisku pod nazivom Crkva Satane (eng. *Church of Satan*).²²

Church of Satan (skraćeno CoS), odnosno Satanina crkva, naziv je organizacije osnovane od strane Antona Šandora La Veja i utemeljene na osnovu njegovog filozofskog sistema izloženog unutar osnovne dogmatske knjige, Satanističke Biblije. Uprkos nazivu, CoS ne poseduje osobine crkve, odnosno verske organizacije, budući da se njene primarne dogmatske postavke zasnivaju na idejama individualizma, egoizma, materijalizma, postavke o čoveku-pojedincu kao vrhovnom biću, kao i na različitim filozofskim elementima koji mogu biti okarakterisani kao ateistički, odnosno anti-deistički.²³ Ovakva neosnovana i u velikoj meri protivrečna upotreba satanističke terminologije i ikonografije otuda se može obrazložiti simboličkim razlozima (ideja o Satani kao buntovniku, nosiocu mudrosti, individualcu i sl), ali i

²² Richardson, J, Best, J, Bromley, D, 1991, pp. 8-9. Za detalje o Church of Satan, videti npr. Barton, B, 1990, *The Church of Satan: A History of the World's Most Notorious Religion*, New York, Hell's Kitchen Productions.

²³ Kako je već nagovešteno, u teoriji je napravljena podela na teistički (tradicionalni) i ateistički ("La Vejevski") satanizam.

čisto marketinškim razlozima (uvažavajući celokupan ambijent komercijalizacije i ekonomskih/lukrativnih pobuda koje okružuju nastanak i celokupan ambijent delovanja CoS). Uprkos rečenom, La Vej je, kreirajući imidž novoosnovane organizacije, unutar njene prakse uveo veliki broj pseudoobrednih ceremonijala, u okviru kojih se susreću društveno šokantni sadržaji svetogrдно-satanističke orijentacije, koji prate formirane stereotipe o satanizmu, mahom u istorijskim epohama intenzivne satanističke moralne panike²⁴. Iako CoS, shodno svojim ciljevima, svojom doktrinom i praksom u potpunosti odbacuje svaki oblik protivpravnog ponašanja povezan sa navedenom doktrinom, ovakav oblik institucionalizovanja satanističkog imidža, u kombinaciji sa energičnom marketinškom propagandom u cilju komercijalnog usmeha CoS organizacije, smatramo, jedan je od ključnih razloga koji su doprineli reafirmaciji istorijskih stereotipa o navodnim zločinima povezanih sa satanizmom, odnosno nastanku novog talasa optužbi i formiranju moderne satanističke moralne panike. Takođe, budući da je jedan od primarnih fokusa pomenute moralne panike teorija o postojanju globalne satanističke kriminalne mreže, čini se da su i ovi navodi direktno podstaknuti nastankom, pravnim registrovanjem i globalnim rasprostiranjem CoS.²⁵

Nakon osnivanja CoS šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka, u društvenom ambijentu zapadne civilizacije pojavili su se različiti sadržaji koji su direktnim ili indirektnim inkorporisanjem satanističkog imidža nastavili tendenciju infiltriranja opisanih okultnih sadržaja unutar popularne kulture. Među oblicima uticaja na populaciju uopšte, a naročito na mlade, muzika se afirmisala kao jedan od glavnih nosilaca ovoga društvenog trenda. Rok muzika, uključujući njene različite derivativne forme (naročito žanrovi hevi metal i gotik rok, sa njihovim brojnim potkategorijama), sa pratećim mutičkim potkulturama, svojim obeležjima koja su uključivala bunt, antisocijalne tendencije, želju za šokiranjem javnosti i dr. karakteristične vrednosti i pojave, pokazala se kao naročito plodno tle za inkorporisanje satanističkog imidža. To je imalo odraza na formiranje specifičnog kulturnog miljea i posredno ili neposredno uticalo

²⁴ Nastalih u sklopu iskonstruisanih optužbi u cilju progona navodnih veštica i čarobnjaka na prostoru Amerike, Engleske, Francuske, Španije itd.

²⁵ Richardson, J, Best, J, Bromley, D, 1991, pp. 8-9; Barton, B, 1990, passim. O satanističkoj moralnoj panici videti više u 3. odeljku opšteg dela ove disertacije.

kako na pojavu novog talasa savremene satanističke moralne panike, tako i na nastanak određenih kriminalnih tendencija povezanih sa stvorenim satanističkim imidžem.²⁶

Govoreći o drugim vidovima savremenog umetničkog izraza, literatura i film pokazuju od ovog razdoblja ekspanziju satanističkih tema, pri čemu brojni društveni strahovi ispoljeni u okviru satanističke moralne panike nalaze svoje otelotvorenje unutar navedenih umetničkih formi. Ovo daje osnova za zaključak da, osim što je odgovorila na zahtev aktuelnosti perioda svoga nastanka, ovakva tematika literarnih i kinematografskih autora može se smatrati direktnim inspiratorom i idejnim izvorom brojnih neutemeljenih optužbi povodom pretpostavljenog satanističkog kriminalnog delovanja, ali isto tako i u kontekstu realno postojećeg kriminaliteta.²⁷

1.3. Okultizam i pravo

Radi razumevanja odnosa okultizma i prava, potrebno je najpre razmotriti na koji način pravni poredak generalno reguliše verska opredeljenja pojedinca i ustanovljava verske slobode.

Posmatrajući čovekova uverenja na generalnom (dakle, ne isključivo verskom) nivou, potrebno je naglasiti da, u ambijentu postojanja ustavnih garancija slobode misli, savesti i veroispovesti, pojedinac ima pravo da usvaja ili da ne usvaja uverenja ma koje vrste, shodno sopstvenom nahođenju. Sa druge strane, treba podsetiti da je, shodno jednoj od osnovnih premisa pravnog poretka, svako pojedinčevo delovanje pravno dopušteno ukoliko nije izričito zabranjeno. Objedinjavajući rečeno, može se konstatovati da je sloboda pojedinčevog mišljenja i opredeljenja na verskom, ideološkom i drugom planu pravno zagarantovana i zaštićena, dok je sloboda delovanja shodno navedenom mišljenju i uverenju ograničena isključivo izričito propisanim pravnim odredbama kojima se takvo delovanje zabranjuje.

Konkretizujući izneto na polje verskih uverenja, mogu se zapaziti dve važne pozicije. Prema prvoj, pojedincu se (prevashodno ustavnim načelima) jamči sloboda opredeljenja u pogledu toga da li će biti duhovno, odnosno verski orijentisan, ili neće; pravo na odabir određene religije ili drugog sistema verovanja, odnosno na uzdržavanje od ovakvog izbora, shodno ličnim

²⁶ Jenkins, P., Satanism and Ritual Abuse, u: Lewis, J. R. (ed.), 2004, *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, Oxford, Oxford University Press, pp. 236-237.

²⁷ *Ibid.*

preferencijama i nezavisno od uticaja drugih lica; mogućnost da se deklarirše prema svom uverenju, kao i prateća zabrana svakog oblika diskriminacije po ovom osnovu. Druga pozicija tiče se delovanja pojedinca shodno njegovim verskim uverenjima. U uslovima postojanja sekularne države koja proklamuje versku toleranciju i zabranu diskriminacije po osnovu verskih uverenja, svako ispovedanje vere, odnosno duhovno delovanje pojedinca mora se smatrati pravno dopuštenim, sem u slučaju protivpravnog ponašanja (tj. kada se time povređuje neko od pravom zaštićenih dobara). Preneto na polje okultističkih duhovnih stremljenja, može se potvrditi da je usvajanje okultističkih uverenja pravno dopušteno nezavisno od vrste samih uverenja. Njihovo ispoljavanje, odnosno delovanje u skladu sa samim uverenjima, pravno je dozvoljeno ukoliko ne postoji pravni osnov njegovog suzbijanja i sankcionisanja, odnosno sve do granice koju postavlja legislativni sistem. Otuda se konstatuje da načelni odnos pravnog poretka i okultizma može i treba biti posmatran u svetlu opšteg odnosa verskih pitanja i prava. Svako interesovanje za uverenja okultističke prirode, njihovo usvajanje, ispoljavanje verske ili magijske obredne prakse, odnosno ma koje drugo delovanje shodno navedenim uverenjima pravno je dopušteno u okvirima opštih pozitivnopravnih ograničenja koja važe na određenoj teritoriji.²⁸

Govoreći o mogućim oblicima protivpravnih ponašanja koja se mogu dovesti u vezu sa okultizmom, ovoj oblasti takođe je opravdano pristupiti uspostavljanjem analognog odnosa sa pitanjem odnosa vere, odnosno duhovnosti uopšte, sa jedne i protivpravnog delovanja, sa druge strane. U ovom pogledu, moguće je formirati još jedan model razgraničenja kriminalnog delovanja povezanog sa pitanjima vere, formiranjem dve podgrupe.

Unutar prve kategorije, možemo zapaziti vršenje krivičnih dela kao posledica direktnog uticaja određenog verskog, dogmatskog izvora ili drugog sadržaja koji izričito sugerirše opravdanost ili potrebu za vršenjem akata koji, spram konkretnog pravnog poretka, sadrže protivpravna obeležja. U ovom slučaju, inspiracija, ohrabrenje ili nalog za izvršenje krivičnog dela crpe se iz dogmatskog domena samog versko-duhovnog sistema, pri čemu kao izvor mogu poslužiti pisani izvori (primera radi, sveti spisi određenih religija), odnosno usmene izjave i

²⁸ Up. npr: Ogloff, J, Pfeifer, J, 1992, Cults and the law: A discussion of the legality of alleged cult activities. *Behavioral Sciences & the Law*, Vol. 10, Issue 1, pp. 134, 140. i dr.

tumačenja duhovnih lidera ili drugih uticajnih verskih istomišljenika koji imaju ovlašćenje kreiranja doktrine unutar konkretnog verskog kruga.

Drugoj grupi pripadali bi svi delikti koji svoju inspiraciju, odnosno formu ispoljavanja ne crpu iz samog sadržaja verske doktrine koju usvajaju njihovi izvršioc, već iz drugih, spoljnih motivacionih činilaca. U ovom slučaju, vera se pojavljuje kao inspirator pojedinca ili grupe na izvršenje zločina, veoma često u cilju obračuna sa verskim neistomišljenicima, odnosno zarad ostvarenja drugih postavljenih ciljeva, od kojih nijedan nije sugerisan sadržinom verske dogmatike konkretnog verskog opredeljenja. Pri tome se veoma lako može javiti zloupotreba religije u cilju ostvarenja ličnih ili kolektivnih interesa koji nemaju dodirnih tačaka sa sferom duhovnosti.

Kako već sada možemo pretpostaviti, druga kategorija krivičnih dela više je rasprostranjena u savremenom društvenom ambijentu. Analizirajući ukupnost najzastupljenijih verskih učenja (na kom polju, razumljivo, dominiraju velike svetske religije), može se konstatovati da je mnogo veći broj onih krivičnih dela koja se izvršavaju pod posrednim pokrićem vere, odnosno kao odraz zloupotrebe vere ili religije zarad ostvarenja određene lične ili opštije koristi, odnosno u cilju nanošenja štete pojedincima neistomišljenicima ili njihovom kolektivu. Kao potvrdu ovoga gotovo je izlišno podsetiti na enormnu količinu zločina počinjenih kroz istoriju i i dalje činjenih u ime vere i pod izgovorom verskih motiva. U ovom slučaju, može se raditi o masovnim pojavama, čiji najbolji predstavnici jesu ratna dejstva i drugi kolektivni sukobi, odnosno progoni, u okviru kojih se pitanje vere pojavljuje kao primarni, ili pak kao jedan od prisutnih činilaca iskorišćenih kao povod konkretnog sukoba.²⁹ Isto tako, može biti reč o individualnim, ili pak na užu grupu pojedinaca ograničenim napadima, odnosno drugim oblicima diskriminativnog ophođenja usled verskog opredeljenja.³⁰ Sa druge strane, kako pokazuje učenje većine velikih svetskih religija, sam poziv na ponašanje koje poseduje obeležja protivpravnosti tekstom, odnosno smislom verske doktrine, daleko se ređe susreće i, shodno prirodi mnogih religija, sasvim je protivan njihovoj suštini i ulozi. Takođe treba istaći okolnost da, prema

²⁹ Zarad ilustracije heterogenosti ove pojave, navedimo svega nekoliko hronološki i sadržinski veoma udaljenih primera: nasilno pokrštavanje stanovnika Evrope (od VII do XV veka), Krstaški ratovi (1095-1291); ratovi i masovni progoni bazirani na antisemitizmu, odnosno antijudaizmu (tokom različitih istorijskih perioda i u okviru brojnih država i teritorija), Hugenotski ratovi (1562-1598), Tridesetogodišnji rat (1618-1648); građanski ratovi na prostoru bivše SFRJ; aktuelno delovanje Islamske Države.

³⁰ U pitanju su svi oblici ugrožavanja i povrede prava pripadnika verskih neistomišljenika kojima primarni motiv leži u razlozima koji nisu verske prirode.

pravnim porecima savremenih država, postoji institucionalizovana procedura zvaničnog registrovanja verskih zajednica i regulisanja njihovog delovanja, kojom se proverava da li su ispunjeni uslovi koji se primarno tiču bezbednosti članstva i celokupnog društva u kome verska zajednica treba da deluje, ako joj to bude odobreno. Iako se ne opredeljuju sve verske zajednice za ovakav oblik pravne verifikacije svoga rada, ova procedura svakako u velikoj meri doprinosi prilagođavanju rada verskih grupa i organizacija pravnom poretku konkretne države.

Prenoseći razmatranje na polje okultizma, može se sistemom analogije uspostaviti istovrsno razgraničenje dva osnovna oblika kažnjivih radnji. Kako proizilazi iz rečenog, moguće je napraviti razliku između protivpravnog ponašanja direktno inspirisanog, naloženog ili podstaknutog sadržajem konkretne okultističke doktrine, sa jedne i delovanja koje poseduje obeležja protivpravnosti, a koje se oslanja na okultne sadržaje u cilju opravdavanja, afirmacije ili prikrivanja izvršiočevih realnih pobuda. Iako domen okultizma predstavlja nedovoljno pristupačnu oblast, usled čega količina i priroda relevantnih informacija nije dostupna u jednakoj meri i u istom obliku kao kog pojedinih društveno zastupljenijih oblika duhovno-verske teorije i prakse, analizom pojedinih bazičnih okultističkih doktrina, moguće je izvesti određene zaključke i uočiti pravilnosti. Fokusirajući se na savremeni okultizam evropsko-američkog kulturnog domena, analizom dogmatskih tekstova i drugih doktrinarnih spisa najpoznatijih i najuticajnijih okultnih društava, odnosno okultista pojedinaca uočava se, kao i u slučaju velikih svetskih religija, odustvo direktnog proklamovanja obrednog ili drugog ponašanja koje poseduje protivpravna obeležja.³¹ Nasuprot rečenom, kao i u slučaju većinskih religija, praksa beleži različite vidove protivpravnog delovanja za koje se okultizam navodi kao razlog, povod, opravdanje ili izgovor.

Povodom odnosa vrste verske doktrine i kvalitativnog i kvantitativnog ispoljavanja kriminalnih tendencija, moguće je već sada izneti uvodno, opšte zapažanje. Govoreći o zločinima masovnijeg karaktera, može se konstatovati da odlike okultističkih grupa u najvećem broju slučajeva ne dopuštaju takvo protivpravno delovanje. Za vođenje ratova, sprovođenje progona i druge masovne zločine neophodno je ispunjenje različitih faktora, među kojima se naročito ističu zahtevi u pogledu:

³¹ Za više saznanja o ovoj temi, uporediti doktrinu nekih od ezoterijsko-okultnih društava koja su odigrala ključnu ulogu u oblikovanju savremenog okultizma: Zlatna Zora, *Ordo Templi Orientis*, A.A., Teozofsko društvo, Antropozofsko društvo i dr.

- broja verskih istomišljenika spremnih na vršenje navedenih protivpravnosti;
- društvenog uticaja konkretne verske zajednice (najčešće se radi o većinskom verskom opredeljenju u konkretnoj sredini);
- mogućnosti uspostavljanja relacije sa društvenim centrima moći (vladajuća ili opoziciona politička struktura), odnosno sa pojedinim vitalnim društvenim strukturama (vojska, policija i dr).

Kako se lako može uvideti, ovakav vid preduslova moguće je ostvariti jedino u okrilju omasovljenih religijskih zajednica čije je prisustvo u društvu transparentno, koje imaju veliki broj pripadnika, značajna finansijska sredstva, uticajan društveni status i druge predispozicije neophodne u smislu navedenog delovanja. Sa druge strane, većina okultističkih zajednica poseduje upravo suprotne osobine (veća ili manja izolovanost, limitiran broj članova, veoma ograničene finansije, sasvim nizak, odnosno nepostojeći nivo saradnje sa državnim strukturama i sl). Osim toga, treba imati u vidu i činjenicu da veliki broj okultista svoju okultnu praksu upražnjava individualno, bez pripadništva široj zajednici. Usled svega navedenog, osnovano se može zaključiti da zločine pomenutog obima nije moguće sprovesti u konekciji sa okultističkim grupacijama.

Analizirajući proporcionalni udeo broja krivičnih dela izvršenih u kontekstu okultizma unutar ukupnog zbira delikat izvršenih u vezi sa verskim pitanjima, može se konstatovati sledeće. Srazmerno mali udeo okultizma unutar religioznosti i duhovnosti pripadnika određene društvene zajednice, ujedno sugerise i mali broj krivičnih dela izvršenih u vezi sa okultističkim uverenjima, u odnosu na ukupan broj delikata koji stoje u konekciji sa verskim pitanjima. Pri tome se može sa dobrim osnovom pretpostaviti da, načelno, broj krivičnih dela izvršenih u (pseudo)kontekstu određene religije, proporcionalno raste sa brojem pripadnika njene verske zajednice, odnosno sa stepenom njenog društvenog uticaja i zastupljenosti.

Konačno, treba postaviti pitanje o udelu krivičnih dela izvršenih od strane pripadnika okultnih društava ili individualnih okultista unutar ukupnog kriminaliteta određenog društva (nezavisno od vrste izvršenog krivičnog dela i nezavisno od toga da li je ono zaista izvršeno u konekciji sa navedenim duhovnim uverenjima). Uzevši u obzir obrazloženi limitiran broj pojedinaca okretutih okultizmu, kao i ukazanu podudarnost između većine verskih, odnosno

duhovnih učenja (uključujući i najuticajnije okultističke doktrine) povodom načelnog odsustva proklamovanja ili ohrabivanja protivpravnih aktivnosti, osnovano je pretpostaviti da je broj pojedinaca usmerenih ka okultizmu, a spremnih na vršenje krivičnih dela takođe srazmeran njihovom udelu u konkretnoj društvenoj zajednici.

2. Krivična dela sa okultnim ritualnim elementima

2.1. Perspektiva istraživanja krivičnih dela povezanih sa okultizmom

Naučno i stručno istraživanje kriminaliteta koji među svojim odlikama poseduje izvesna okultno-ritualna obeležja suočava se sa različitim izazovima. Neki od njih tiču se objektivnih razloga. To su, primera radi: tehnička ograničenja mogućnosti istraživanja okultizma (kao hermetične i u velikoj meri „tajanstvene“ pojave), nedostatak adekvatne naučne i stručne građe i dr. Sa druge strane, pojedine prepreke jesu subjektivne prirode i odnose se, pre svega, na pristup i opšti stav (kako u naučnim krugovima, tako i u društvu generalno) po pitanju proučavanja ove problematike.

Pre svega, kriminalitet povezan sa okultizmom, kao predmet istraživanja, poseduje upečatljivu širinu i složenost. Broj krivičnih dela koja mogu biti povezana sa okultno-ritualnim elementima veoma je veliki. Istovremeno, prisutna je značajna raznovrsnost i heterogenost zaštitnih objekata kojima se pruža krivičnopravna zaštita.

Dalje, proučavanje kriminaliteta sa elementom okultnog na generalnom nivou podrazumeva primenu različitih naučnih metoda. Takođe, priroda teme zahteva i kompleksan, interdisciplinarni naučni pristup. Prilikom pokušaja integralnog proučavanja zadate materije, ove i druge povezane okolnosti predstavljaju ozbiljnu objektivnu smetnju.

Još jedan izazov prilikom bavljenja pomenutom problematikom jeste neusaglašenost stavova u teoriji povodom određenja kriminaliteta povezanog sa okultizmom. Stručnjaci koji su se do sada bavili ovom oblasti veoma su razjedinjenih stavova povodom brojnih ključnih aspekata. U tom pogledu, može se zapaziti nekoliko osnovnih čvorišta teorijskog sukoba. Problem definisanja pojmova svakako jeste jedan od glavnih izazova sa kojim se suočava svaki pokušaj istraživanja. Jedna od primarnih diskutabilnih tačaka jeste i pitanje preciznijeg

određivanja granica kategorije okultnog kriminaliteta. Zauzimajući uže, odnosno šire polazište prilikom razmatranja date materije, autori proučavanu pojavu različito određuju, čime se i različito opredeljuje obim i dubina zahvata konkretnih istraživanja. Takođe, stavovi autora se osetno razilaze i povodom mišljenja o faktičkoj zastupljenosti i realnom društvenom značaju ove problematike.

Među ključnim problemima pri istraživanju okultnih aktivnosti treba istaći deficitarnost izvora. Iako je navedenoj pojavi posvećeno dosta prostora u okviru medijskih članaka, kao i unutar dela popularne literature, količina objektivne, naučne građe neuporedivo je manja i svakako nedovoljna. Činjenica da ne postoji dovoljna količina validne građe za naučno proučavanje (pre svega, izvora u vidu naučnih radova i monografija) postavlja pred istraživača kao uslov sprovođenja veoma obimnog prethodnog rada na samostalnom sakupljanju građe. To svakako može biti jedan od destimulativnih faktora prilikom odabira upravo ove teme kao oblasti naučnog interesovanja.

Sa druge strane, među preprekama subjektivne prirode, pre svega treba istaći izvesnu tabuiziranost okultizma kao fenomena. Kao što se može uočiti, u društvu je generalno prisutan i široko rasprostranjen otpor ka suočavanju sa sadržajima koji su povezani sa domenom okultnog. Usled toga, sadržaji koji se dotiču okultizma postali su stigmatizovani u visokom procentu. Takav stav prisutan je i kod dobrog dela naučne javnosti. Navedene okolnosti, po svemu sudeći, dodatni su razlog zbog čega istraživanje ovog fenomena prate teškoće u vidu nedostatne naučne građe, odsustva entuzijazma istraživača i izostanka spoljne podrške takvim proučavanjima.

Konačno, ne bi smela biti zanemarena naročita osetljivost versko-religijskih pitanja i sa njima povezanih uverenja. Načelo objektivnosti, kao fundamentalno naučno načelo, uspostavlja jasne i rigorozne kriterijume sprovođenja naučnog istraživanja. Sa druge strane, pitanje vere, kao deo izrazito subjektivnog i ličnog domena pojedinca, počiva na sasvim drugim načelima i vrednostima. Autor koji, usled uticaja sopstvenih verskih uverenja, ne može uvek da zauzme objektivni, vrednosno neutralan stav, ima velikih teškoća da objektivno istraži krivičnopravne aspekte pojave koja zadire u domen duhovnosti.³²

³² Up: Douglas, J. E, Burgess, A. W, Burgess, A. G, Ressler, R. K, Classifications – Homicide, u: Douglas, J. E, Burgess, A. W, Burgess, A. G, Ressler, R. K. (ur.), 2006. (second edition), *Crime Classification Manual: A*

2.2. Definicije krivičnih dela sa elementom okultnog u literaturi

Kriminalitet povezan sa okultnim može biti definisan na različite načine.

U literaturi su prisutna polarizovana mišljenja povodom opravdanosti izdvajanja specifičnog kriminaliteta povezanog sa sferom okultizma. Pri tome se uočava da su pristalice postojanja specifičnog okultnog kriminala i njegovog izdvajanja ponudile veći broj njegovih mogućih definicija. Sa druge strane, protivnici separacije uglavnom se uzdržavaju od definisanja navedene pojave, što je, uostalom, sasvim razumljivo, shodno njihovom opredeljenju protiv njenog zasebnog proučavanja. Otuda će prvo biti razmotreni njihovi argumenti.

Autor Olson-Raimer izneo je veći broj argumenata u prilog hipotezi o neosnovanosti izdvajanja okultnog kriminala kao zasebne kriminalne kategorije. On primećuje kako je izdvajanje kategorije „okultnog kriminala“ ne samo suvišno, već i opasno, budući da se na taj način zločin obeležava „etiketom“ izvršiočevih religijskih uverenja. Takođe, ističe da ne postoji nijedan drugi primer izdvajanja specifične kriminalne kategorije bazirane na religijskim uverenjima izvršioca krivičnog dela. Olson-Raimer navodi da ostali oblici kriminalnog ponašanja učinjeni u vezi sa religijom nisu, i ne treba da budu posebno označeni na ovaj način, usled čega to ne treba da bude slučaj ni povodom tzv „okultnog“ kriminala. On takođe napominje da, u ekstremnim slučajevima, može biti dovedena u pitanje i sama egzistencija krivičnih dela koja bi mogla biti okarakterisana kao dela povezana sa okultizmom.³³

Lening ističe da ukoliko je krivično delo učinjeno kao deo određenog spiritualnog sistema verovanja, tada ne predstavlja razliku podatak o kom konkretnom sistemu verovanja je reč. On primećuje da, spram generalne prakse, ne postoji tendencija da se zločini razvrstavaju spram religijskih ubeđenja izvršioca, zbog čega ne bi trebalo praviti izuzetak ni u ovom konkretnom slučaju. Autor primećuje da, u primerima kada izvršioc krivičnih dela koriste spiritualni sistem u cilju opravdavanja svoje kriminalne delatnosti, odnosno u cilju njenog

Standard System for Investigating and Classifying Violent Crimes (second edition), San Francisco, Jossey-Bass, imprint of John Wiley & Sons, Inc, p. 243.

³³ Olson-Raymer, G, 1990, p. 37; Douglas, J. E, Burgess, A. W, Burgess, A. G, Ressler, R. K, 2006, pp. 243-244.

proširenja, fokus treba da bude na kriminalnoj aktivnosti, a ne na verskom opredeljenju izvršioca.³⁴

Hicks, navodeći konkretne primere religija i njihovih pristalica, ističe da činjenica da je određeni izvršilac krivičnog dela pripadnik neke vere nije primeren osnov za osudu čitave religije na takav način. On smatra da, nezavisno od podatka da li je konkretna vera doprinela ili nije nastanku pojedinih kriminalnih ideja kod izvršioca, ovo pitanje svakako ima veoma malo veze sa samom verom, već je, pre svega, povezano sa psihološkim osobinama ličnosti izvršioca. Takođe napominje da policija nema nadležnost da zadire u verska pitanja ove vrste.³⁵

Sa druge strane, pristalice izdvajanja „okultnog kriminala” kao specifičnog oblika, te samim tim i njegovog definisanja, ističu da ovo pitanje svojim značajem svakako zavređuje pažnju društva i pravnih stručnjaka. Oni smatraju da je potrebno odrediti specifičnosti navedenog kriminala, kako bi se razumela njegova prava priroda i kako bi se utvrdile razmere njegove rasprostranjenosti.³⁶

Olson-Raymer je, paralelno iznoseći argumente u prilog i protiv hipoteze o potrebi zasebnog izdvajanja okultno-ritualnog kriminala, ponudio i svoj predlog definicije. Shodno njegovom mišljenju, okultni kriminal obuhvata ceremonijalne aktivnosti i/ ili ritualne radnje, uključuje sa okultizmom povezane obrasce ponašanja i motivisan je verom u neku okultnu ideologiju.³⁷

Kao veoma značajna, može biti ponuđena definicija okultističkog, odnosno satanističkog ubistva koju je usvojio američki (SAD) Nacionalni centar za analizu nasilnog kriminala (NCAVC). Prema toj definiciji, ubistvo koje bi opravdano moglo biti nazivano satanističkim jeste ono koje je učinjeno od strane dve ili više osoba koje racionalno planiraju ovaj čin i čiji primarni motiv jeste zadovoljenje propisanog satanističkog rituala koji poziva na izvršenje ubistva.³⁸ Ovu definiciju izvorno navodi Lening³⁹, usled čega je NCAVC najverovatnije zapravo

³⁴ Lanning, 1989, pp. 23-24.

³⁵ Hicks, R, 1989, *Cults: A Skeptical View of the Law Enforcement Approach*, 11th Annual Crime Prevention Conference of the Virginia Crime Prevention Association. Chesapeake, VA: June 23, 1989; Hicks, R, 1991, *In Pursuit of Satan: The Police and the Occult*, Buffalo, Prometheus Books, *passim*.

³⁶ Olson-Raymer, G, 1990, p. 37.

³⁷ *Op. cit*, p. 25.

³⁸ Douglas, J. E, Burgess, A. W, Burgess, A. G, Ressler, R. K, 2006, p. 243.

³⁹ Lanning, 1989, pp. 23-24.

usvojila njegovo određenje navedene inkriminacije. Mišljenja smo da ponuđeno određenje nije adekvatno u pogledu zahteva da broj izvršilaca bude minimum dvoje. Satanističko/ okultističko ubistvo može biti i individualni čin, ukoliko ispunjava ostale navedene uslove. Zahtev za brojnošću učinilaca mogao bi biti relevantan isključivo ukoliko se želi definisati ubistvo izvršeno od strane određenog satanističkog kulta, odnosno druge okultističke organizacije.

Autor Perlmutter razmatra ovo pitanje koristeći odrednicu „ritualni kriminal“. On navodi da pomenuta kategorija kriminala obuhvata širok spektar svetih (*sacred*) i svetovnih (*secular*) nasilnih akata počinjenih od strane grupa i pojedinaca.⁴⁰ Ovo određenje, generalno posmatrano, na solidan način obuhvata opšta obeležja okultnog kriminala. Međutim, mora se istaći zamerka u pogledu upotrebljavane terminologije. Čini se potrebnim izvesno preformulisanje nedovoljno primerene konstrukcije „svetih i svetovnih nasilnih akata“ - primera radi, u izraz „nasilni akti povezani kako sa svetovnim, tako i sa duhovnim domenom“. Isti autor precizira svoje stanovište definišući ritualni kriminal kao onaj kriminal koji obuhvata ceremonijalne aktivnosti i/ ili ritualne radnje, koji često uključuje sa okultizmom povezane obrasce ponašanja i koji je često motivisan verom u neku okultnu ideologiju.⁴¹ Kao što se može primetiti, ovo određenje preuzima sve bitne elemente gore navedene Olson-Raimerove definicije.

Autori koji otvoreno zastupaju evangelističko-hrišćanski propagandni pristup posvetili su dosta pažnje ovoj problematici. Pri tome, njihovi stavovi najčešće su izrazito subjektivni i jednostrani. Ipak, sledeća definicija, iako na jednostavan i možda suviše slikovit način, prilično objektivno definiše navedeni kriminalitet. Naime, okultni kriminal definiše se kao svaki realni ili navodni zločin koji je na neki način povezan sa okultizmom i koji varira od, primera radi, tinejdžerskog ispisivanja grafita okultne sadržine, do serijskih ubistava kog kojih izvršioi koriste okultnu simboliku ili navode svoju posvećenost okultizmu.⁴² U prikazanoj definiciji značajno je uvođenje kategorije „navodnog zločina“, budući da se u ovoj oblasti veoma često radi o zločinima čije postojanje nije dokazano, odnosno čije postojanje je u velikom broju slučajeva i zvanično osporeno.

⁴⁰ Perlmutter, D, 2004, *Investigating Religious Terrorism and Ritualistic Crimes*, Boca Raton, CRC Press, p.3.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Videti odrednicu “occult crime“ u: SRA, Glossary, *Truth Brings Light* (<http://www.answers.org/satan/sraglossary.html>, 11.08.2014).

Slično određenje ovog kriminala nalazimo i kod Dženkinsa i Majer-Katkina, gde se „satanistički“, odnosno „okultni“ kriminalitet definiše kao spektar protivpravnog ponašanja koji varira od vandalizma, do zlostavljanja dece i serijskih ubistava.⁴³ Navedena definicija, kao i prethodna, ispravno sugerise brojnost i raznovrsnost krivičnih dela koja potpadaju pod kriminalitet povezan sa okultno-ritualnim aktivnostima.

Imajući u vidu relativno mali broj dostupnih definicija koje su formulisali naučnici-istraživači ove oblasti kriminala, kao i uvažavajući objektivno postojeću heterogenost pristupa pri njenom određivanju, možemo pomenuti i nekoliko mišljenja koja su istakli pripadnici policije SAD-a. U okviru istraživanja sprovedenog u Sjedinjenim Američkim Državama ispitanici (policijski službenici) su različito definisali navedenu oblast kriminaliteta. Jedan od njih istakao je da je to kriminal koji je motivisan okultizmom, povezan sa tajnim znanjima okultne grupe, i u okviru koga se koriste određeni rituali u cilju izmene fizičke nauke.⁴⁴ Navedeno određenje se, u načelu, čini adekvatnim, s tim što se poslednja odrednica (u cilju izmene fizičke nauke) možda može postaviti nešto jasnije – primera radi, „u cilju izmene prirodnih zakonitosti“ ili „u cilju odstupanja od zakonitosti nauke, i uopšte, prirode“. Drugi ispitanik definisao je ovu pojavu kao kriminal koji je na neki način motivisan verovanjem pojedinca na polju religije ili na polju teorije.⁴⁵ Pri tome ostaje nejasno da li autor pod „poljem teorije“ podrazumeva određenu religijsku teoriju (teologiju, versku dogmatiku, spiritualnu doktrinu ili dr), ili pak naučnu, odnosno stručnu teoriju (u kom slučaju bi ova definicija bila prilično nerazumljiva). Još jedan policijski službenik odredio je okultni kriminal kao onaj kriminal koji je motivisan netradicionalnim ili okultnim verovanjima i koji je učinjen u cilju proširenja okultnog sistema verovanja (u originalu: *It is comminted to further an occult belief system*).⁴⁶ Međutim, smatramo da formulacija „netradicionalnim ili okultnim“ nije adekvatna iz više razloga (netačnost poimanja pojma okultizma, pojmovna neodređenost, nagoveštena diskriminacija po verskoj osnovi i dr), dok se navedeni motiv izvršenja takođe ne čini ispravnim.

Pored definicija kojima se određuje okultni kriminalitet uopšte, u literaturi se susreću i definicije koje se tiču njegovih užih kategorija. U studiji *Occult Crime: A Law Enforcement*

⁴³ Jenkins, P, Maier-Katkin, D, 1992, Satanism: Myth and Reality in a Contemporary Moral Panic, *Crime, Law and Social Change*, Vol. 17, issue 1, p. 53.

⁴⁴ Olson-Raymer, G, 1990, p. 37.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

Primer, pored opšteg određenja okultnog kriminala, izdvojen je i definisan njegov karakterističan oblik - „satanistički kriminal“. Prema ovom stanovištu, satanistički kriminal predstavlja podvrstu okultnog kriminala, koja obuhvata kriminalne aktivnosti izvršene isključivo od strane osoba koje praktikuju satanizam – dakle, ne i drugih okultista.⁴⁷ Na istom mestu je, može se reći, na posredan način ponuđena i definicija „istinskog ritualnog kriminala“ (*occult ritualism*), nasuprot pojave koju autor definiše kao *occult dabbling* (za ovaj fenomen mi ćemo upotrebljavati termin „kriminal sa pseudookultnim/ pseudoritualnim elementima“). Ovako shvaćen, istinski ritualni kriminal obuhvata ponavljano fizičko, seksualno, psihološko i/ili spiritualno zlostavljanje, koje inkorporiše rituale.⁴⁸

U monografiji *Crime Classification Manual: A Standard System for Investigating and Classifying Violent Crimes* sadržan je (paralelno sa definisanjem) detaljan prikaz odlika zločina izvršenih od strane određenih kultova. Pri tome je kao najopštija, definicija satanističkog, odnosno okultnog ubistva, ponuđena na prethodnim stranama već citirana definicija *Center for the Analysis of Violent Crime's* (NCAVC), specijalističkog departmana FBI-a. Takođe je definisano *kultno ubistvo*, kao ubistvo koje je učinjeno od strane dva ili više pripadnika određenog kulta. Pri tome je kult okarakterisan kao telo pristalica koje odlikuje preterana odanost ili posvećenost idejama, objektima ili osobama, koje se može smatrati neobičnim ili lažnim, a čiji primarni ciljevi u pogledu seksa, moći i novca ostaju nepoznati širem članstvu.⁴⁹

Pojedine definicije odnose se na fenomen tzv. satanističke ritualne zlopotrebe (eng. *satanic ritual abuse*, u daljem radu SRA). Prema jednoj, krajnje generalizovanoj i nedovoljno jasno formulisanoj, termin satanistička ritualna zlopotreba koristi se kako bi se opisali različita ponašanja, akcije i navodi koji leže između krajnosti definicija.⁵⁰ Kao što se lako može uvideti, ova definicija nema samostalnu egzistenciju; njena primarna vrednost jeste dopunska primena uz neko od već postojećih, preciznijih određenja. Kao jednu od najintegralnijih, možemo izdvojiti definiciju nastalu na osnovu istraživanja u okviru ustanova za čuvanje i dnevni boravak dece u SAD-u. Prema njoj, ritualno zlostavljanje, shvaćeno kao zlostavljanje koje odlikuje prisustvo

⁴⁷ *Op. cit.*, p. 25.

⁴⁸ *Ibid.* Iste definicije preuzete su i u okviru: Occult and organized crime research center (aut.), *The occult and crime* (<http://forensicprofilers.webs.com/theoccultandcrime.htm>, 11.08.2014).

⁴⁹ Douglas, J. E., Burgess, A. W., Burgess, A. G., Ressler, R. K., 2006, pp. 243-244.

⁵⁰ Edge, P., 2002, *Legal Responses to Religious Difference*, The Hague/London/New York, Kluwer Law International, p. 378.

simbola ili aktivnosti verske, magijske ili natprirodne prirode⁵¹, jeste višeznačna odrednica kojom se obuhvataju sledeće pojave: 1. istinski kultno baziran ritualizam, u okviru koga zlostavljanje ima duhovni ili socijalni cilj za izvršioca; 2. pseudoritualizam, kome je primarni cilj seksualno zadovoljenje i gde se rituali koriste samo zarad zastrašivanja žrtava, u cilju sprečavanja njihovog odavanja da se zlostavljanje dogodilo; 3. psihopatološki ritualizam, u okviru koga ritualne aktivnosti jesu rezultat mentalnih poremećaja izvršioca.⁵² Ovakvo poimanje, iako je nastalo u jeku satanističke moralne panike (što se, po svemu sudeći, odrazilo na preneglašavanje ekstremno retkih, ili čak nepostojećih, oblika „istinskog kulturnog ritualizma“) zapravo veoma dobro prikazuje moguće perspektive ispoljavanja ritualnog zlostavljanja u realnosti.

Osim toga, potrebno je istaći da su, pored opisanog, užeg tumačenja, kao elementi definicije SRA pojave u širem smislu, isticani i drugi oblici protivpravnog ponašanja (primarno pojedina krivična dela protiv javnog reda i mira i protiv imovine koja su karakteristična za omladinsku delinkvenciju). Pri tome je kriterijum njihovog inkorporisanja u definiciju satanističke ritualne zloupotrebe zasnovan na pretpostavci da iza ovakvih krivičnih dela takođe stoje određeni satanistički kultovi.⁵³

Kao što se može primetiti, definisanje okultnog kriminala nije nimalo jednostavan zadatak. Reč je o kompleksnom fenomenu koji može biti istraživani iz različitih pozicija. Samim tim, može se zaključiti da od vrste naučnog usmerenja konkretnog istraživanja, direktno zavise i ključna obeležja prihvaćena u pojedinim definicijama. Takođe, imajući u vidu širinu oblasti koju navedeni kriminalitet obuhvata, primećuje se razlikovanje definicija od onih koje obuhvataju čitavu oblast okultnog kriminaliteta, sa jedne, i onih određenja koja se fokusiraju samo na pojedine uže segmente ove pojave, sa druge strane.

⁵¹ U originalnom tekstu susreće se dosta konfuzna formulacija ("the invocation of religious, magical or supernatural symbols or activities"), koja je, zarad lakšeg razumevanja, uobličena na navedeni način.

⁵² Finkelhor, D, Meyer Williams, L, Burns, N, Kalinowski, M, 1988, *Executive Summary - Sexual Abuse in Day Care: A National Study*, Durham, University of New Hampshire, Family Research Laboratory), pp. 6-7.

⁵³ Up: Ahmed, M, 1991, High-risk adolescents and satanic cults, *Tex Med* 87/ 10 (pp.74-76); Olson-Raymer, G, 1990, pp. 30-33; Lanning, 1989, *passim*; Belitz, J, Schacht, A, 1992, Satanism as a response to abuse: the dynamics and treatment of satanic involvement in male youths, *Adolescence* 27/ 108; Young, W, 1993, Sadistic ritual abuse. An overview in detection and management, *Prim. Care* 20/ 2.

2.3 Kritičko razmatranje i predlog definicije

Kao što se može primetiti, postoje dve osnovne sukobljene pozicije po pitanju opravdanosti izdvajanja specifičnog, „okultnog“ kriminala kao zasebne kategorije kriminaliteta. Prema prvoj, pomenuti kriminal poseduje sasvim specifična obeležja i stoga je radi njegovog pravilnog razumevanja neophodno izdvojiti ga u posebnu kategoriju.⁵⁴ Prema drugoj, takvo izdvajanje ne samo da nije neophodno, nego nije ni poželjno, i štaviše, može biti i opasno.⁵⁵ Razmotrimo sada neke od elemenata obe pozicije.

Prvom stanovištu može se priznati kao pozitivno to što ono prepoznaje specifičnosti kriminala koji poseduje okultna obeležja. Primećuje se skup karakteristika koje ovim krivičnim delima daju osobenost. Za razliku od ekstremnih suprotnih pozicija, koje u potpunosti negiraju samo postojanje ma kakvog kriminala koji na bilo koji način može uključivati u sebe okultizam, ovo stanovište afirmiše ideju da se okultno-ritualni elementi mogu pojaviti u okviru kriminalne prakse.

Sa druge strane, zamerke navedenom pristupu tiču se, pre svega, fokusa pažnje, za koji se čini da je pozicioniran primarno prema samim okultnim komponentama, a ne i prema samom krivičnom delu. Sam zločin bi, kao što je sasvim razumljivo, morao biti okosnica svake inkriminacije, usled čega svako udaljavanje od njegove biti u korist propratnih obeležja nije prihvatljivo. Dalje, takvo izdvajanje povlači sa sobom diskriminaciju po verskoj osnovi. Štaviše, veoma često ono i jeste većinskim delom, ako ne i isključivo, motivisano verskim ubeđenjima propagatora ideje o separaciji, što dovodi u pitanje objektivnost iznetih stavova. Uzevši u obzir da se drugi oblici kriminaliteta ne izdvajaju u zasebne i potpuno samostalne kategorije spram religijske pozadine koja stoji, ili eventualno može da stoji iza njih, nije primereno činiti izuzetak ni u ovom slučaju.

Drugo stanovište, prema kome nije potrebno izdvajati tzv. okultni kriminal u zasebnu kategoriju, ima brojne prednosti. Ispravno se ukazuje na neadekvatnost izdvajanja okultnog kriminala kao praktično jedinog verskim načelima izdvojenog oblika kriminaliteta. Činjenica je da se drugi zločini, učinjeni iz verskih razloga ili u vezi sa religijom ne izdvajaju po tom

⁵⁴ Olson-Raymer, G, 1990, p. 37.

⁵⁵ *Ibid.*

obeležju, usled čega nije primereno posebno isticati versku komponentu ni kod kriminala povezanog sa okultizmom. Gore citirani autori koji se protive izdvajanju navode da je uticaj okultizma na pojedina krivična dela zapravo često potpuno nepostojeći, ili, eventualno, sasvim marginalan. Takođe se skreće pažnja i na okolnost da je kriminalno ponašanje ono što je primarno, za razliku od pratećih obeležja krivičnog dela kao što su okultne komponente.⁵⁶

Ipak, osnovano je primetiti kako, u načelu, samo izdvajanje i definisanje ove pojave ne podrazumeva nužno i diskriminaciju po verskoj osnovi. Ukoliko se vodi računa da se ne ugrozi načelo verske ravnopravnosti, takvo postupanje svakako doprinosi preciznijem teorijskom saznanju i razumevanju navedenog kriminaliteta. U tome slučaju, međutim, neophodno je ostaviti mogućnost da se svaki oblik kriminala povezanog sa domenom religije i/ili duhovnosti izdvoji i definiše po istovetnom obrascu. Samo na takav način osigurava se očuvanje naučne objektivnosti i zaštita verske ravnopravnosti.

Nakon upoređivanja iznetih argumenata, mišljenja smo da je drugo stanovište, kojim se sugeriše neprimerenost isticanja i potenciranja osamostaljene kategorije “okultnog kriminaliteta” i njegovo definisanje na takav način i pod tim imenom, načelno prihvatljivije i opravdanije. Pri tome je važno istaći određene kritičke primedbe i dodatno specificirati poziciju za koju smo se opredelili.

Izložene hipoteze kojima se, u ekstremnim slučajevima, negira egzistencija ma kakvih krivičnih dela povezanih sa okultnim sadržajima svakako ne mogu biti prihvaćene. Pitanja koja u tom smislu dopuštaju da budu razmatrana ne tiču se postojanja navedenog kriminaliteta, nego vrste krivičnih dela o kojima je reč, njihove rasprostranjenosti, kao i udela okultnih ritualnih komponenti unutar opisa konkretnog krivičnog dela i radnji izvršenja. Međutim, nezavisno od toga, pomenuta krivična dela nesumnjivo postoje, usled čega je njihovo proučavanje, bez formalnog izdvajanja u zasebnu i samostalnu kategoriju kriminaliteta, opravdano i potrebno.

Prema našem uverenju, krivična dela mogu biti smatrana povezanim sa okultno-ritualnim komponentama ukoliko ona u bilo kom obliku i srazmeri sadrže elemente okultno-ritualnog sadržaja u zakonskom opisu dela ili *de facto*, unutar okolnosti pri izvršenju i/ili radnji samog

⁵⁶ Uporediti i sledeće radove: Robinson, B, 2010, Satanic Ritual Abuse (SRA), *Religious Tolerance* (<http://www.religioustolerance.org/sra.htm>, 19.12.2012); Robinson, B, 2007, Ritual Abuse (RA), *Religious Tolerance* (<http://www.religioustolerance.org/ra.htm>, 19.12.2012).

izvršenja. Izbegavanjem upotrebe termina “okultni kriminal” i opredeljivanjem za naziv “krivična dela povezana sa okultno-ritualnim aktivnostima”, prestaje da bude neophodno isticanje primarnog motiva⁵⁷ iz kog se ta krivična dela vrše, kao i činjenice da su ona u najvećoj meri obeležena tim (okultnim) sadržajem. Umesto toga, da bi krivično delo bilo okarakterisano kao povezano sa okultnim, dovoljno je da ono bilo kojim obeležjem stoji u konekciji sa okultno-ritualnim sadržajima. Takvim pristupom umnogome se proširuje broj krivičnih dela koja mogu biti svrstana u navedenu grupu delikata.

Na osnovu iznetog, prepoznavanje određenih “okultističkih” obeležja zločina i njihovo proučavanje unutar okvirne i fleksibilne, striktno teorijske kategorije kriminala povezanog sa okultizmom, čini se kao dobro rešenje, ukoliko se izbegava upotreba diskutabilne i diskriminatorne odrednice “okultni kriminal”.

Analizirajući dostupne definicije, može se primetiti kako se pravna nauka, generalno, nije bavila određenjem pojave okultnog kriminaliteta. To može biti shvaćeno kao posledica ranije opisane, naglašene deficitarnosti krivično-pravnih proučavanja ove materije. Međutim, uzroke takvog činjeničnog stanja treba tražiti i u sledećoj okolnosti. Oslanjajući se na našu hipotezu prema kojoj krivična dela povezana sa okultizmom zapravo ne poseduju nikakva suštinska krivično-pravna obeležja koja bi ih po tom osnovu izdvojila od drugih krivičnih dela, razumljivo je zašto postojeće definicije ne inkorporišu pravne elemente (nasuprot, primera radi, pojmova svojstvenih kriminologiji, kriminalistici, sociologiji i dr). Imajući u vidu opisanu prazninu u pravnoj nauci, formulisali smo specijalizovanu pravnu definiciju krivičnog dela povezanog sa okultizmom.

Krivično delo povezano sa okultnim ritualnim elementima jeste svako krivično delo koje među svojim objektivnim ili subjektivnim obeležjima poseduje određene okultističke komponente.

Kao što se može uočiti, posledica nedovoljno pravno orijentisanih primarnih obeležja definisane pojave jeste ta da njena isključivo pravna definicija mora biti u velikoj meri generalizovana, kao i oslobođena svih drugih nepravni elemenata determinacije. Međutim, potpuno uvažavajući potrebu za primarno pravnim polazištem, mišljenja smo da multidisciplinarno proučavanje ovog fenomena (koje usvaja i naša disertacija) dopušta

⁵⁷ To je uslov koji postavlja Lanning: Lanning, K, 1989, pp. 23-24.

proširivanje definicije, u cilju povećanja njene funkcionalnosti. Otuda predlažemo i sledeće prošireno određenje.

Krivična dela povezana sa okultnim ritualnim elementima jesu sva krivična dela koja osim pozitivnopravnih obeležja konkretne inkriminacije, poseduju i specifične odlike koje ukazuju na prisustvo određene okultističke komponente, pri čemu se ona može manifestovati među uzrocima i motivacionim činocima konkretnog zločina, u okviru metoda njegovog izvršenja, kao i unutar svih drugih subjektivnih i objektivnih okolnosti pri planiranju i izvršenju pojedinačnog krivičnog dela.

U skladu sa ovim određenjem, kriminal povezan sa okultizmom može biti definisan na sledeći način:

Kriminal povezan sa okultnim ritualnim aktivnostima jeste heterogena i fleksibilna kategorija koja obuhvata sva krivična dela koja su na neki način i u ma kom stepenu povezana sa okultno-ritualnim elementima.

3. Uticaj moralne panike na društvenu percepciju „okultnog kriminala“ i na propisivanje krivičnih dela sa elementom okultnog

Prilikom razmatranja krivičnih dela povezanih sa okultizmom, javlja se ozbiljan problem usled činjenice da ne postoji jasan kriterijum uspostavljanja pomenute veze. Ona se formira na osnovu postojanja različitih subjektivnih i objektivnih okolnosti pri izvršenju konkretnog krivičnog dela, pri čemu je donošenje suda o „okultističkoj“ prirodi zločina u velikoj meri uslovljeno ličnim osobinama donosioca tog suda. Nivo znanja i upućenosti u navedenu problematiku, lični stavovi (neretko oblikovani pod jakim uticajem kulturnih, socio-ekonomskih, političkih i drugih društvenih prilika), često prisustvo predrasuda, samo su neki od razloga koji relativizuju mogućnost postojanja unificiranog kriterijuma za određenje krivičnih dela povezanih sa domenom okultnog.

U tom pogledu, jedna od karakterističnih situacija nastaje kada se krivična dela proizvoljno i bez validne argumentacije dovode u vezu sa okultizmom. Takođe se primećuje i pojava da se objektivno postojeći elementi okultnog u konkretnom zločinu prenaplaćavaju ili pak

neadekvatno tumače. Konačno, susreću se i tvrdnje o navodnom izvršenju „okultnih“ krivičnih dela, iako za pomenute navode o izvršenom zločinu ne postoji nikakvo činjenično potkrepljenje (odnosno, u određenim slučajevima, za koje je i zvaničnom istragom utvrđeno da su neistiniti). Razlog postojanja opisanih situacija direktno je povezan sa fenomenom moralne panike.

3.1. Pojam moralne panike i uticaj na percepciju postojanja krivičnih dela povezanih sa okultizmom

Prilikom razmatranja problematike kriminaliteta povezanog sa okultno-ritualnim komponentama, izuzetno važan početni korak predstavlja uspešno prepoznavanje i razgraničenje kriminaliteta ove kategorije koji istinski postoji, kao i njegovih objektivnih obeležja, od neutemeljenih navoda. U tom domenu u punom svetlu se aktuelizuje fenomen moralne panike usmerene ka satanizmu. Kako bi razumevanje ove problematike bilo olakšano, za početak možemo razmotriti sam fenomen moralne panike uopšte. Ova pojava može biti definisana na različite načine. Jedno jezgrovito određenje predstavlja je kao „intenzivno osećanje ugroženosti i straha prisutno u populaciji povodom pitanja za koje se čini da ugrožava društveni poredak“.⁵⁸ Prema autoru Koenu, svaka moralna panika poseduje sledeća ključna obeležja:

1. Nešto ili neko definiše se kao pretnja određenim opštim vrednostima ili interesima zajednice.
2. Ovu pretnju mediji prikazuju u lako prepoznatljivoj, stereotipnoj i senzacionalističkoj formi.
3. Naglo raste zabrinutost javnosti.
4. Javlja se reakcija vlasti ili onih koji utiču na stvaranje javnog mnjenja.
5. Panika se povlači ili rezultira društvenim promenama.⁵⁹

U narednim redovima pažnja će biti posvećena isključivo satanističkoj moralnoj panici, kao najrelevantnijoj za predmet našeg istraživanja.

Satanistička moralna panika (eng. *satanic (moral) panic*, skr. S(M)P), zajedno sa njenim sastavnim segmentom - SRA („satanističko ritualno zlostavljanje“, eng. *satanic ritual abuse*),

⁵⁸ Jones, M, Jones, E, 1999, *Mass Media*. London, Macmillan Press.

⁵⁹ Koen, S, cit. u: Tompson, K, 2003, *Moralna panika*, Beograd, Clio, str. 16.

predstavlja ekstreman primer moralne panike povezane sa satanizmom, odnosno okultizmom. Ova društvena pojava suštinski je doprinela unošenju konfuzije na polju razgraničenja realnih i neutemeljenih navoda o postojanju kriminaliteta povezanog sa okultnim sadržajima. Pre svega, opšta i najkarakterističnija osobina navedene moralne panike jeste postojanje uverenja u prisustvo određenih, šire ili uže rasprostranjenih, okultno-magijskih, najčešće satanističkih udruženja. Njihovo delovanje ima destruktivan karakter, čime se ugrožavava stanovništvo i remeti normalno funkcionisanje same društvene zajednice. Kao žrtve ovih destruktivnih verskih organizacija, najčešće se pojavljuju deca i omladina.⁶⁰ Što se tiče same prirode „satanističke zlopotrebe“ i metoda i postupka njenog sprovođenja, postoje broje varijacije i modaliteti opisa njenog navodnog ispoljavanja. Ipak, mogu se izdvojiti neka od najčešće isticanih krivičnih dela koja se stavljaju na teret ovakvim satanističkim organizacijama. Smatra se da učinoci - satanisti vrše ritualna ubistva, silovanja, otmice, kanibalističke aktivnosti- ukratko, da ugrožavaju svoje žrtve na najrazličitije načine, a sve u cilju zadobijanja određenih magijskih moći tokom različitih ritualnih postupaka.⁶¹ Pošto je naš stav povodom određenja satanističke moralne panike taj da ova pojava u opštem obliku obuhvata značajno širi spektar protivpravnih i drugih društveno nepoželjnih ponašanja (za razliku od užeg određenja, gde se fokus stavlja najčešće samo na fizičko i seksualno zlostavljanje, kao i na prinošenje ljudskih žrtvi putem ubistva ili samoubistva), na ovome mestu sugerišemo i narednih nekoliko stavki koje propagatori SMP ističu. Naime, osim pobrojanih krivičnih dela, na teret opisanih hipotetičkih kriminalno-okultističkih grupacija stavlja se i vrbovanje članstva, naročito omladine, „ispiranje mozgova“, navođenje na upotrebu narkotika, na prostituciju i promiskuitetno ponašanje uopšte, kao i druge protivpravne, odnosno društveno nepoželjne aktivnosti.

Govoreći dalje o SMP navodima u smislu profila članova ovakvih destruktivnih organizacija, veoma često javljaju se pretpostavke da pomenuti pripadnici kultova u velikom broju slučajeva zauzimaju uticajne položaje u društvu i uživaju ugled i poštovanje zajednice. Time se njihova kriminalna delatnost lakše drži u tajnosti i daleko od sumnji okoline, dok im

⁶⁰ Bromley, D, Satanism: The new cult scare, u: Richardson, J, Best, J, Bromley, D. (ur.), 1991, *The Satanism Scare*, Hawthorne, Aldine De Gruyter, p. 49 i d.; Robbins, S, Social and Cultural Forces were Partially Responsible for Satanic Panic, u: Roleff, T. (ur.), 2002, *Satanism*, San Diego, Greenhaven Press, p. 91. i d;

⁶¹ Bromley, D, 1991, p. 49 i d.

društveni položaj omogućuje pristup sofisticiranim i detaljno osmišljenim metodama širenja uticaja i aktivnog kriminalnog delovanja.⁶²

Ovakve odlike satanističke moralne panike imaju veoma dalekosežne posledice na oblikovanje društvene svesti u kontekstu postojećeg, budućeg ili pak sasvim hipotetičkog, neutemeljenog kriminaliteta koji se dovodi u vezu sa okultno-ritualnim sadržajima. Isticanjem različitih aspekata navedenih propagandnih koncepata, društveno poimanje ovde stigmatizovane pojave se u velikoj meri formira i ustoličava, uz konsekventne uticaje na buduće ponašanje pojedinaca koji su izloženi navedenoj propagandi.

Imajući sve izneto u vidu, možemo već sada izneti pretpostavku da se delovanje satanističke moralne panike ne iscrpljuje u samom oblikovanju svesti o kriminalitetu sa elementima okultnog i u uticaju na percepciju društvene zajednice tim povodom. Umesto toga, smatramo da opisana panika u određenom broju slučajeva ima ulogu direktnog inspiratora i jednog od ključnih pokretačkih činilaca prilikom izvršenja krivičnih dela povezanih sa okultizmom i to upravo na način i shodno obrascu koji se moralnom panikom ističe. Usled svega rečenog, satanistička moralna panika i kriminalitet povezan sa okultizmom nalaze se u izuzetno bliskoj relaciji, pri čemu se uticaji jedne pojave na drugu neraskidivo prepliću. Otuda je njihov odnos izuzetno značajan prilikom proučavanja bilo koje od ove dve pojave.

3.2. Uzroci nastanka i razlozi postojanja satanističke moralne panike

Savremena satanistička moralna panika predstavlja moderan izraz opšte moralne panike povezane sa strahom od postojanja okultnih sadržaja unutar država evropskog kulturnog uticaja.⁶³ Kao najpoznatiji i po posledicama najteži istorijski primeri ove pojave ističu se talasi masovne histerije i progona osoba za koje se pretpostavljalo da su se bavile magijom i čarobnjaštvom (tzv. „lov na veštice“), koji su bili najprisutniji na prostoru Evrope i pojedinih evropskih kolonija od XV do pred kraj XVIII stoleća.⁶⁴

⁶² *Ibid.*

⁶³ Robbins, S, 2002, p. 91. i d; Nathan, D, Snedeker, M, 2001. (second edition), *Satan's Silence: Ritual Abuse and the Making of a Modern American Witch Hunt*, Linkoln, Authors Choice Press, p. 31 i d.

⁶⁴ O ovoj temi detaljno u: Gato Kanu, T, 2008, *Veštice- ispovesti i tajne*, Beograd, Clio, str. 115-116.

Uzroci koji su doveli do nastanka savremene satanističke moralne panike, kao i svih tekovina koje je ona sa sobom donela (pre svega: nastanak i ekspanzija anti-kultnog pokreta, anti-satanistička propaganda, masmedijski evangelizam - popularno nazvan „televangelizam“ i drugo) višestruki su. Pre nego što pređemo na samostalnu analizu ovoga pitanja, možemo prikazati jedno karakteristično stanovište koje zaslužuje pažnju.

Prema jednom stavu, ključni razlozi koji su uticali na nastanak i održanje SMP jesu sledeći:

- hrišćanski fundamentalizam;
- pokret protiv kultova/ anti-kultni pokret (eng. *The anti-cult movement*, skraćeno ACM);
- ekspanzija satanističkih crkava i satanističkih verskih zajednica;
- novi talas „pokreta spasitelja dece“ (eng. *The child-saving movement*);
- pokret bivših pripadnika kultova.⁶⁵

Predložena lista faktora koji su doveli do nastanka ovakvih tendencija čini se sasvim ispravnom i osnovanom. Stoga će oni i unutar našeg rada biti prihvaćeni kao uzroci navedene pojave, pri čemu će u nastavku teksta biti ponuđen dodatni model sistematizacije, kao i pojašnjenje nekih od važnih elemenata koji se tiču ovog pitanja.

Za početak, kao ključno razgraničenje, smatramo da je potrebno istaći podelu na: 1. delovanje iz istinske želje da se pomogne kategorijama stanovništva za koje se smatra da su ugrožene, odnosno usled istinske uverenosti propagatora ovakvih ideja u njihovu istinitost; 2. aktivizam motivisan pragmatičnim pobudama; nastojanje da se ostavi utisak o postojanju ugroženosti i opasnosti kako bi se ostvario određeni lični ili drugi interes, odnosno svesno obmanjivanje ili preneglašavanje potencijalne opasnosti zarad ostvarenja ličnih ciljeva.

Kao jedan od razloga za takva delovanja bez sumnje se može navesti iskreno uverenje u postojanje SRA itd i želja da se pomogne pretpostavljenim žrtvama. Određeni broj pripadnika organizacija za borbu protiv satanističke zloupotrebe i individualnih aktivista iz najboljih namera pristupa borbi protiv ove pojave, oslobođeno drugih, krajnjih pobuda, poput koristoljublja, želje

⁶⁵ Richardson, J, Best, J, Bromley, D, 1991, pp. 6-11.

za slavom itd.⁶⁶ Čini se da je osnovano pretpostaviti da je ovaj primer nešto češći kod običnog članstva ili manje zapaženih aktivista, nego kod lidera i istaknutih pojedinaca kod kojih se neminovno pruža veća prilika za lične benefite koji sleduju uz bavljenje ovom aktivnošću – iako, naravno, ne treba osporavati mogućnost da i određen broj lidera ima potpuno iskrene pobude.

Među razlozima druge kategorije, odnosno svesnim nastojanjima da se prikaže nepostojeća opasnost kao zapravo postojeća ili kao daleko veća nego što je zaista slučaj, zarad ličnih ili kolektivnih ciljeva propagatora, kao primarni motivi ističu se: 1. želja za obračunom sa religijskom i opštedruštvenom konkurencijom; 2. želja za isticanjem i za liderstvom; 3. želja za sticanjem materijalne koristi.

Želja da se obračuna sa religijskom i opštedruštvenom konkurencijom, odnosno sa novim, manjinskim i dr verskim organizacijama koje nisu u većini u datom društvu, ali i sa drugim društvenim pojavama koje nisu u direktnoj vezi sa religijom. Primer toga jeste isticanje opasnosti od tzv. „novog doba“ i iskušenja koje ono donosi u vidu seksualnih sloboda, popularne kulture i njenih tendencija, opštih pitanja morala, životnih načela, odnosa ka religiji itd. SMP predstavlja pogodno oruđe sa profanizaciju religijskih, društvenih i drugih postavki koje nisu usklađene sa religijskom dogmom koju religijski fundamentalisti određenog društva propagiraju.⁶⁷ Ovde može postojati kombinacija iskrene želje da se pomogne, tj uverenja da SRA zaista postoji, udruženog sa ostrašćenošću koja navodi na želju da se obračuna sa neistomišljenicima, tj da se iskorene sva razmišljanja koja se razlikuju od sopstvenog. Druga, još ekstremnija kombinacija koju možemo zamisliti jeste ona prema kojoj bi određeni broj religijskih fundamentalista i sam ne verovao u SRA paniku, tj uviđao njenu neosnovanost i neutemeljenost, ali bi svesno insistirao na njenom širenju, kako bi postigao beneficije za sopstvenu religijsku grupaciju i ujedno eliminisao konkurenciju u vidu manjinskih religijskih zajednica, koje se u tom cilju izlažu napadu i progonu. Sve ovo, kao i u prethodnom slučaju, može biti kombinovano i sa drugim razlozima, poput želje za sticanjem materijalne koristi, psihopatološkim poremećajima itd.

⁶⁶ Ovaj stav podudara se sa razmišljanjem *Jenkins-a* – v. Jenkins, P, Satanism and Ritual Abuse, u: Lewis, J. (ur.), 2004, *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, New York, Oxford University Press. p. 239.

⁶⁷ Up: Blagojević, M, 2005, *Religija i crkva u transformacijama društva: sociološko-istorijska analiza religijske situacije u srpsko-crnogorskom i ruskom (post)komunističkom društvu*, Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju / I.P. Filip Višnjić, str. 66, 115-116. Takođe: Đorđević, J, 2002, Kultura kao činilac tranzicije i modernizacije, *Teme*, br. 3-4, str. 266.

Želja za isticanjem i za liderstvom jeste još jedan važan motiv opisanog aktivizma. U pitanju je nastojanje da se dođe u centar medijske i uopšte, društvene pažnje; potreba za afirmisanjem u ulozi organizatora sopstvene aktivnosti, odnosno u svetlu predstavnika određene organizacije, uz ili bez pribavljanja drugih beneficija koje slede iz rečenog (primera radi, materijalno bogaćenje i sl). Može se odnositi na isticanje uloge i značaja samog pojedinca koji istupa, ili pak na propagiranje celokupne religijske ili društvene organizacije kojoj pojedinac pripada, a sve u cilju zadovoljenja navedenih pobuda.

Želja sa sticanjem materijalne koristi može se manifestovati u više različitih oblika, pri čemu su najznačajniji slučajevi koji se odnose na: a) pripadništvo hijerarhijskoj strukturi određene verske ili duhovne zajednice; b) pružanje različitih stručnih usluga čiji opstanak direktno zavisi od postojanja uverenja u istinitost satanističke zloupotrebe.⁶⁸

Uzevši u obzir da društvena realnost, na žalost, pokazuje kako se istinska duhovnost veoma često stavlja na iskušenje⁶⁹, nije teško doći do zaključka kako se želja za sticanjem materijalnih preimućstava lako može uticati na posezanje za SRA propagandom kao pogodnim oruđem ostvarenja navedenih ciljeva. Na ovaj način, verska organizacija ili drugi kolektiv nude duhovno spasenje povodom opisane društvene pojave čiju (najčešće nedovoljno i neprimereno argumentovanu) hipotetičku opasnost potenciraju pred širom populacijom, obezbeđujući na ovaj način priliv novih simpatizera ili članova, čime su ujedno ostvaruje dotok materijalnih sredstava u korist zajednice i njenih rukovodilaca.

Drugi, veoma značajan oblik motiva za bavljenje i propagiranje SMP-om jeste želja za ekonomskom dobiti stečenom na osnovu pružanja različitih stručnih i pseudo-stručnih usluga u cilju pomoći navodnim žrtvama pojedinih verskih organizacija ili učenja.⁷⁰ Ovde se javljaju lica različitih profesija: psihijatri, psiholozi, socijalni radnici i dr; lica koja nude slične profesionalne usluge, ali koja nemaju neophodne stručne kompetencije; konačno, privatno obezbeđenje, telohranitelji i drugi pojedinci koji porodicama pripadnika nude usluge otmice ili „zaštite“ navodno ugrožene osobe. Takođe je veoma karakteristična pojava neosnovanog

⁶⁸ Za drugopomenuti razlog, videti: Jenkins, P, 2004, p. 239.

⁶⁹ Dovoljno je osvrnuti se na brojne primere unutar najomasovljenijih svetskih religija, odnosno crkava, gde se, nasuprot pojedinim osnovnim načelima konkretne vere, kako kod pastve, tako i kod samih duhovnih lidera susreću pojave poput utilitarnosti, sklonosti ka neprimerenom, ali i pravno neosnovanom ličnom bogaćenju i sl.

⁷⁰ Jenkins, P, 2004, p. 239.

samoproглаšavanja ekspertom za određenu oblast (karakteristični nazivi: „sektolog“, „stručnjak za borbu protiv sekta“, „ekspert za pitanja sekta i kultova“), pri čemu ovakva lica nemaju nikakvu formalnu kvalifikaciju koja bi im omogućila upotrebu takve titule, a veoma često ni pravno ovlašćenje za istupanje u tom svojstvu (primera radi, ukoliko se radi o nasilnom odvođenju pojedinaca ili o sprečavanju slobode kretanja i delovanja, psihičnoj ili fizičkoj torturi, kažnjavanju i sl).

Nezavisno od dve predložene kategorije aktivizma, čija osnovna razlika počiva na različitim motivima delovanja i stepenu uverenosti u društvenu korisnost sopstvenog delovanja, moramo istaći sledeće dve okolnosti koje se odnose na obe kategorije.

Profanizacija „nepoznatog“ jeste opšte prisutan fenomen. Ljudi su skloni da generalno zaziru od svega što im nije dovoljno poznato i blisko, što se udaljava od uobičajenih obrazaca mišljenja i ponašanja, pogotovo ukoliko stoji u suprotnosti sa važećim i od većine prihvaćenim merilima. Otuda je razumljivo već na početnom nivou otkuda potiče panika oko postojanja okultizma kao fenomena i oko njegove prisutnosti u savremenom društvu. Kada se tome pridoda verski momenat kao izuzetno snažan pokretački činilac, kao i antagonizam koji dobar deo vernika-fundamentalista oseća prema drugim verskim opredeljenjima, a naročito prema onima koja su nedovoljno poznata i/ ili stigmatizovana, evidentan je pomenuti obrazac uticaja i širenja satanističke panike.

Takođe, važno je kao jedan od razloga za propagiranje SRA panike uvažiti realnu mogućnost postojanja različitih psihičkih poremećaja osoba koje sprovode kampanju progona i diskriminacije verskih neistomišljenika. Radi se dakle, o patološkom ponašanju. Primera radi, sumanute ideje, paranoja, proganjanje drugih, želja da se naudi drugome itd. Ovde su, kao i u prethodnim slučajevima, varijacije višestruke, od iskrenih, čisto religijskih uverenja i želje da se pomogne drugome, preko pragmatičnih pobuda i u krajnoj liniji želje da se svesno naudi drugome koristeći neistinitu propagandu kao sredstvo.

3.3. Stavovi u nauci

Tokom 1980-ih i 1990-ih godina vođena je debata u naučnim i stručnim krugovima povodom utemeljnosti navoda o „okultnom kriminalu“, a naročito o satanističkom ritualnom zlostavljanju (SRA). Ovaj problem tada je aktuelizovan usled porasta nivoa društvenog potenciranja navoda satanističke moralne panike, kao i zbog prateće eskalacije zabrinutosti stanovništva. U ranijoj fazi susretali su se stavovi na obe strane polarizovanog stanovišta o osnovanosti ovakvih navoda.⁷¹ Vremenom, paralelno sa porastom nivoa znanja o pomenutoj problematici i stepena njene proučenosti od strane stručnjaka, u nauci se iskristalisao homogenizovaniji stav. Shvatajući da optužbe o satanističkom ritualnom zlostavljanju predstavljaju rezultat moralne panike, stručnjaci na području Zapadne Evrope i SAD-a su u ubedljivoj većini zauzeli stav da su opisane tvrdnje neosnovane.⁷² Može se konstatovati da je tokom prve polovine 1990-ih godina na prostoru Evrope i Severne Amerike okončan udarni talas navedene moralne panike⁷³, pri čemu se smatra da je akademska debata povodom osnovanosti SRA optužbi prestala da bude visoko aktuelno pitanje početkom 2000-ih godina.⁷⁴ Međutim, ova materija nastavila je, odnosno otpočela da bude u žiži društvenog interesovanja u drugim područjima sveta. U tome smislu naročito je karakterističan primer istočne Evrope (uključujući i prostor nekadašnje SFRJ), gde se u okviru tranzicionih društava sa zakašnjenjem u odnosu na matične države nastanka ove pojave počinju javljati istovrsne teorije i navodi o opasnom delovanju verskih sekti i pojavama okultnog kriminaliteta (istina, uglavnom na nenaučnom

⁷¹ Uporediti, između ostalog, sledeće uticajne publikacije u kojima je propagirano uverenje o osnovanosti SRA optužbi: Pazder, L, Smith, M, 1980, *Michelle Remembers*, New York, Pocket Books; Rose, E, 1996, *Reaching for the light: A guide for ritual abuse survivors and their therapists*, Cleveland, Pilgrim Press; Noblitt, J, Perskin, P, 2000 (second edition), *Cult and Ritual Abuse – It's History, Anthropology and Recent Discovery in Contemporary America*, Santa Barbara, Greenwood Publishing Group; Brown, R, 1993, *He came to set the captives free*, New Kensington, Whitaker House; Sinason, V, (ur.), 1994, *Treating survivors of Satanist Abuse*, London, Routledge.

⁷² Up. neke od najznačajnijih monografija putem kojih je opovrgnuta osnovanost SRA optužbi: Victor, J, 1993, *Satanic Panic: The Creation Of A Contemporary Legend*, Chicago, Open Court Press; Nathan, D, Snedeker, M, 2001. (second edition), *Satan's Silence: Ritual Abuse and the Making of a Modern American Witch Hunt*, Lincoln, Authors Choice Press; Fontaine, La J, 1998, *Speak of the Devil: allegations of satanic abuse in Britain*, Cambridge, Cambridge University Press; Hicks, R, 1991; Goldstein, E, Farmer, K, 1995, *Confabulations: Creating false memories, destroying families*, Boca Raton, Upton Books.

⁷³ “Zapadni” autori uglavnom navode period do 1995. godine kao period okončanja panike u široj javnosti povodom satanističkog ritualnog zlostavljanja. Up. npr: Jenkins, P, 2004, pp. 221, 238-240; Clapton, G, 1993, *Satanic Abuse Controversy: Social Workers and the Social Work Press (Essential Issues in the 1990s)*, London, University of North London Press, p. 1 i d.

⁷⁴ Faller, K. C, 2003 (second edition), *Understanding and assessing child sexual maltreatment*, Thousand Oaks, Sage Publications, pp. 29-33; Miller-Perrin, C, Perrin, R, 2007. (second edition), *Child maltreatment: an introduction*, Thousand Oaks, Sage Publications, p. 321.

nivou). Pri tome se, u zavisnosti od osobenosti konkretne državne zajednice, uočavaju i veće ili pak manje lokalne specifičnosti prilikom usvajanja ovog obrasca, što je imalo za posledicu formiranje pojedinih osobenih crta regionalnog i nacionalnog rasprostiranja satanističke moralne panike u ovom delu sveta.

Možemo konstatovati da su najznačajniji razlozi opadanja uticaja satanističke moralne panike: 1. neuspeh pribavljanja dokaza za SRA navode i neuspeh dokazivanja krivice pred sudovima povodom slučajeva optužbi za SRA aktivnosti; 2. veliki porast skepticizma u naučnim krugovima; 3. porast skepticizma u opštoj javnosti; 4. generalna pravilnost opadanja uticaja moralne panike uopšte.⁷⁵ Kako se čini, ove okolnosti suštinski su doprinele smanjenju društvene aktuelnosti opisanih pitanja, pri čemu je, shodno zakonitosti o limitiranosti perioda delovanja jedne vrste moralne panike, težište zabrinutosti tada preneto na druge društvene teme.

3.4. Uticaj na pravni sistem i druge društvene posledice

Kako se može primetiti, dosadašnjim naučnim i stručnim delovanjem utvrđeno je da su navodi o opasnostima koje društvu prete od uticaja okultizma (naročito satanizma), u najvećem broju slučajeva neistiniti i/ ili krajnje prenaplašeni. Međutim, iako sadržina pomenutih tvrdnji nema potkrepljenje u realnosti, posledice koje su nastupile pod uticajem njihovog nastanka i pronošnja svakako jesu realne i viševrsne.

Posmatrano na opštedruštvenom planu, satanistička moralna panika doprinela je drastičnom porastu nesigurnosti stanovništva i generalnom uznemiravanju javnosti. Propagiranjem ovakvih navoda kreirana je specifična atmosfera „kolektivne paranoje“ koja je doprinela podozrivosti, osećanju nesigurnosti, diskriminaciji potencijalno „sumnjivih“ pojedinaca. Otuda se čini sasvim opravdanim klasifikovanje ove pojave kao svojevrsnog modernog oblika „lova na veštice“, budući da između istorijskih primera ovakvih progona i savremene satanističke moralne panike postoje izrazite sličnosti na mnogim poljima.⁷⁶

⁷⁵ Up. mišljenje: Koen, S, cit. u: Tompson, K, 2003. str. 16.

⁷⁶ Robbins, S, 2002, p. 91. i d; Nathan, D, Snedeker, M, 2001, p. 31 i d.

Govoreći o pravnim aspektima satanističke moralne panike, treba odmah ukazati na uticaj koji je ona ostvarila na oblast zakonodavstva. Ovo pitanje će detaljno biti istraženo u narednim poglavljima, usled čega je za sada dovoljno napomenuti kako se, počevši od početka 1990-ih godina beleži pojava specijalizovanih, anti-kultnih propisa, čija sadržina ukazuje na usvajanje pretpostavke o istinitosti navoda opisane moralne panike. Imajući u vidu naknadno dokazanu neutemeljenost navedenih tvrdnji, jasno je da su legislativne intervencije ove vrste predstavljale veoma značajnu negativnu posledicu postojanja i rasprostiranja SMP.⁷⁷

Jaka anti-kulturna i anti-okulturna propaganda nepovoljno je uticala i na rad pravosuđa. Analize sudske prakse pokazale su da su pojedine sudije počele da pretpostavljena okultistička uverenja učinioca dovode u vezu sa okolnostima izvršenja krivičnog dela, odnosno da utvrđuju postojanje okultističkih uverenja i drugih elemenata okultizma i onda kada te okolnosti nisu bile pravno relevantne činjenice u konkretnom slučaju. To je imalo uticaja i na utvrđivanje stepena krivice učinioca, ali i na izbor i visinu izrečene sankcije.⁷⁸

Dalje, treba primetiti da se anti-kulturni društveni aktivizam inspirisan satanističkom moralnom panikom, umesto da dokaže osnovanost navoda o protivpravnom ponašanju za koje se ispostavilo da su neosnovani, nasuprot željenom cilju, upravo sam našao u sferi protivpravnosti. Naime, u okviru satanističke moralne panike primećuje se značajan broj postavki koje su doprinele unošenju društvenog nemira i opšte nesigurnosti unutar javnosti. Takva društvena klima direktno je doprinela vršenju različitih krivičnih dela kojima je zajednički imenitelj bila želja za suprotstavljanjem pretpostavljenoj društvenoj opasnosti satanističko-okultističkog usmerenja. Samim tim, uzroke opisanog „antiokultističkog kriminala“ takođe treba tražiti u nastanku i ekspanziji satanističke moralne panike. Međutim, i samo plasiranje i širenje opisane moralne panike, kao i pružanje pojedinih stručnih usluga u vezi sa njom, može zadirati u oblast protivpravnosti, kako će biti detaljnije objašnjeno.

Kao izuzetno važan uvid treba istaći paradoksalno dejstvo ove društvene pojave. Satanistička moralna panika, umesto doprinošenju razotkrivanja svojevrsne satanističke

⁷⁷ O ovom pitanju više u: Young, M. de, 1994, One Face of the Devil: The Satanic Ritual Abuse Moral Crusade and the Law, *Behavioral Sciences and the Law*, Vol. 12, pp. 389, 403-407.

⁷⁸ Reichert, J, Richardson, J, 2012, Decline of Moral Panic: A Social Psychological and Socio-Legal Examination of the Current Status of Satanism, *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, Vol. 16, No. 2, pp. 47-63.

kriminalne zavere, upravo je doprinela ekspanziji kriminaliteta povezanog sa okultizmom. Umesto dotadašnjeg limitiranog broja poklonika okultnog, nakon pojave SMP euforije primećuje se čitav talas novih okultista i okultnih organizacija čiji primarni izvor okultističkog nadahnuća treba tražiti upravo u navodima o navodnoj satanističkoj opasnosti, zaveri lokalnog ili globalnog karaktera, o destruktivnosti, morbidnosti i sadizmu manjinskih verskih zajednica i kultova i dr. Kako će biti detaljnije razmotreno u četvrtom delu, isticanje “satanističke opasnosti” i upozoravanje javnosti u tome smislu, među mladima može lako izazvati, umesto priželjkivane odbojnosti, upravo interesovanje za destruktivno delovanje povezano sa okultizmom. Ova propaganda, čiji cilj je bio zastrašivanje i odvracanje od okultnih sadržaja, u velikoj meri je postigla upravo suprotan efekat – poslužila je kao reklama i dodatni stimulans za približavanje okultnim sadržajima, pri čemu su neprovereni navodi o destruktivnim dejstvima poslužili kao direktan vodič za nove generacije satanista, odnosno pseudosatanista.⁷⁹ Dakle, iako savremeni okultizam kao fenomen beleži značajno dužu istoriju, primećuje se da je nakon nastanka moderne satanističke moralne panike otvorena sasvim nova perspektiva za povezivanje okultnih sadržaja i kriminaliteta.

Jedna od najtežih posledica SMP tiče se sledeće okolnosti. Umesto dokazivanja ritualne satanističko/okultističke prirode zločina, za koje se ispostavilo da nemaju potkrepljenje u stvarnosti, širenje satanističke panike doprinelo je umanjenju značaja realno postojećeg kriminaliteta i drugih društvenih problema, koji su bivali marginalizovani ukoliko bi se dokazalo da ne poseduju okultno-ritualna obeležja. Najkarakterističniji primer jesu optužbe povodom zlostavljanja dece. Kako je poznato, SRA panika nerazdvojno je povezana sa idejom o ritualnom zlostavljanju upravo ove posebno osetljive kategorije stanovništva. Primetno je da se u slučajevima dokazivanja neosnovanosti navoda o postojanju ritualnog zlostavljanja, društvena zabrinutost po pravilu smanjuje, uprkos činjenici da je izvršeno krivično delo po posledicama svakako isto. Takođe, fokusiranjem na nepostojeće oblike ritualnog zlostavljanja dece, mnogi primeri objektivno postojećeg zlostavljanja bili su zanemareni u jeku moralne panike. Osim toga, treba istaći još jedan oblik pogrešnog usmeravanja pažnje sa objektivno postojećih, na

⁷⁹ Ovo se naročito odnosi na mlađu (prevashodno tinejdžersku) populaciju. Za uticaj satanističke moralne panike na tinejdžersku delikvenciju, uporediti npr: Jenkins, P, 2004, pp. 236-238; Crews, G, Montgomery, R, 1996, Adolescent Satanist: A Sensible Law Enforcement Approach, *Journal of Police and Criminal Psychology*, Vol. 11, issue 1, p. 14; Lowney, K, Teen Satanists are Rebelling Against the Dominant Culture, u: Roleff, T. (ur.), 2002, *Satanism*, San Diego, Greenhaven Press, p. 85-87; Fine, G, Victor, J, 1994, Satanic Tourism – Adolescent Dabblers and Identity Work, *The Phi Delta Kappan*, Vol. 76, no. 1, pp. 70-72.

hipotetičke uzroke kriminala, odnosno drugih negativnih društvenih pojava, u kontekstu maloletnika. U okviru SMP veoma je popularizovana ideja o štetnom uticaju na decu i omladinu koji navodni satanisti ostvaruju putem savremenih umetničkih, medijskih i drugih sadržaja, čime se nastojao objasniti veći broj devijantnih ponašanja malolentika. Takvim neosnovanim optužbama i „traženjem krivca sa strane” odvrća se pažnja sa objektivno postojećih društvenih problema povezanih sa maloletnicima i izbegava se suočavanje sa njihovim pravim uzrocima.⁸⁰

3.5. Satanistička moralna panika u Srbiji

Fenomen satanističke moralne panike u Srbiji, iako ima brojne dodirne tačke sa globalnim SMP fenomenom, ima i značajne lokalne specifičnosti. Na prostoru naše države (uključujući i države prethodnice) primetno je kašnjenje tendencije širenja savremene satanističke moralne panike. Za ovo postoje viševrsni razlozi. Pre svega, može se reći da, kada je reč o popularnim društvenim tendencijama, naša zemlja je u velikom broju primera pokazala trend kasnije recepcije ideja prisutnih u drugim državama. Ovo se naročito odnosi na period pre-Internet komunikacije, kada je pristup informacijama bio mnogo više limitiran, kao i kada globalizacioni procesi nisu mogli da dođu do punog izražaja. Takođe, izolovanost od “zapadne” civilizacije (tj. od društva zapadne Evrope i Severne Amerike), naročito u periodu raspada SFRJ (građanski ratovi, uvođenje sankcija, ekonomska kriza, hiperinflacija i dr), istovremeno je doprinela da ova teritorija ne bude šire zahvaćena SMP talasom.

Period postojanja SR Jugoslavije podudara se sa vremenom opadanja SMP propagande u zapadnoj Evropi i Americi.⁸¹ Međutim, shodno pomenutoj tendenciji zakasnelog usvajanja aktuelnih društvenih tokova uopšte (generalno prisutnoj na prostoru istočne Evrope toga doba), satanistička moralna panika upravo tada doživljava najveću ekspanziju na našim prostorima. Možemo uočiti da je inicijalni povod ekspanzije satanističke panike na našim prostorima, po svemu sudeći, povezan sa nekoliko vremenski bliskih incidenata sa smrtnim ishodom (ubistva i samoubistva) koji su dovođeni u vezu sa delovanjem destruktivnih verskih kultova.⁸² Nakon pomenutih događaja, društvena pažnja se vidno usmerava na kriminalitet sa okultnim

⁸⁰ Robinson, B, 2007; Robinson, B, 2010; Douglas, J. E, Burgess, A. W, Burgess, A. G, Ressler, R. K, 2006, p. 243.

⁸¹ Up. Jenkins, P, 2004, pp.221, 238-240.

⁸² Naročito ubistva i samoubistva u kasarnama 1993. godine. Videti primere u 3. delu ove disertacije.

elementima i na pretpostavljeno destruktivno delovanje „verskih sekti“, prilikom čega se ispoljavaju klasična obeležja globalne satanističke moralne panike.

Dalje, treba primetiti pravilnost koja karakteriše sva društva koja prolaze kroz krizne i tranzicione periode. Naime, u državama koje doživljavaju sveobuhvatne društvene promene, opisana turbulencija nalazi svoj odraz i na verskom planu. U datim uslovima, zapaža se tendencija porasta naklonjenosti duhovnoj sferi jednog dela stanovništva, uz istovremeno prisustvo opadanja verskog entuzijazma kod određenog dela vernika. Pri tome, jedan deo drugopomenute kategorije, zajedno sa određenim segmentom populacije koji je do tada ispoljavao ateistička uverenja, prihvata nova, alternativna verska učenja. U takvim uslovima, nastaje izuzetno pogodno tlo za lokalno rasprostiranje verskih organizacija, odnosno različitih duhovnih učenja, koji do tada nisu imali veću zastupljenost u konkretnom društvu.

Krizni period koji je usledio nakon raspada SFRJ stvorio je pogodan teren za ekspanziju duhovnosti, koja se primarno usmerila ka većinskoj, Srpskoj pravoslavnoj crkvi, odnosno drugim verskim grupama koje su ustavom definisane kao tradicionalne verske zajednice. Sa druge strane, istovremeno su se stekli uslovi za progres ostalih oblika duhovnosti, kako u pogledu organizovanih verskih udruženja, tako i u smislu individualne naklonjenosti različitim duhovnim učenjima i sistemima. U takvom ambijentu, eskalirao je duhovni rivalitet između „tradicionalnih“ i „novih“ verskih učenja, odnosno sistema, pri čemu se ujedno javila tendencija profanizovanja novih verskih sistema, kako usled istinske uverenosti u njihovu pretpostavljenu štetnost, tako i usled korenito drugačijih, pragmatičnih pobuda.⁸³ Istovremeno, ovaj oblik verske

⁸³ Ovde možemo napraviti jednu širu digresiju- trebalo bi primetiti da iako se kao najznačajniji problem kriznih vremena (u smislu teme ove disertacije), od strane zagovornika opisane moralne panike, ističe upravo nastanak i dalji razvitak manjinskih verskih organizacija (kojima se veoma često automatski pripisuje negativan prefiks, uz prateću stigmatizaciju), čini se da se ovde (namenski i svesno) previđa opšta pravilnost. Naime, krizni periodi, kako je istorija u velikom broju slučajeva pokazala, imaju za posledicu nastajanje nesigurnosti čoveka i njegovo približavanje veri kao osloncu u teškim trenucima. Pri tome se svakako većinske religije pojavljuju kao favoriti na polju izbora svoje crkve i vere, dok manjinske zajednice imaju daleko manji stepen uticaja i neuporedivo malobrojnije članstvo. Time se argument o opasnosti pojavljuje kao ambivalentan – nesumnjivo je tačno da se u kriznom periodu ostavlja veći prostor za manipulaciju ljudima verskim putem, te da se tada javlja ekspanzija manjinskih verskih organizacija od kojih neke, po logici stvari, mogu biti uključene u pravno nedopuštene aktivnosti, ali je, sa druge strane, potrebno primetiti da se najveća mogućnost za manipulaciju sledbenicima ostavlja upravo većinskim crkvama u datoj sredini. Pri tome, kako se može uvideti, optužbe za manipulaciju ove vrste veoma često nastaju upravo u okrilju pojedinih struktura većinske crkve u konkretnoj društvenoj zajednici. Time se aktuelizuje ranije izneti zaključak da se profanizacijom drugih verskih opredeljenja često nastoji postići prosperitet za sopstvenu religijsku poziciju. Umanjivanje značaja ostalih verskih učenja, odnosno njihovim direktnim stigmatizovanjem, nastoji se pridobiti novo članstvo za sopstvenu versku zajednicu; širenjem straha od navodne opasnosti koje pretili svima koji nisu sledbenici konkretne vere, nastoji se zadržati postojeće i pridobiti novo članstvo,

netolerancije nije se ograničio na netradicionalne verske zajednice, već se usmeravao i ka drugim, omasovljenijim (Katolička crkva, Islamska verska zajednica i dr), neretko kombinujući nacionalna i verska osećanja u cilju diskriminacije nacionalnih i verskih manjina, kao i sa ciljem pridobijanja novih vernika.⁸⁴ Dakle, na prostoru Srbije je došlo do formiranja osobenog lokalnog modela duhovne moralne panike koja se, počivajući na opštim postavkama SMP-a, u velikoj meri oslanjala i na građanskim ratom „uzburkana“ versko-nacionalna osećanja. Pri tome je model “satanizacije” crkava i verskih zajednica primenjivan veoma proizvoljno i neselektivno, što je, između ostalog, dovelo do stigmatizacije i nekih od crkava prepoznatih kao tradicionalne prema pravnom sistemu Republike Srbije. Otuda se ove odlike satanističke moralne panike u Srbiji nameću kao ključne osobenosti lokalnog rasprostiranja SMP talasa.

Na prostoru naše države, najkarakterističniji primer satanističke moralne panike jeste mit o postojanju i izrazito destruktivnom delovanju verske organizacije pod nazivom *Crna ruža*. Uzevši u obzir da je ova tema ključni motiv SMP-a na prostoru Srbije, u daljem tekstu pažnja će biti ograničena isključivo na ovu oblast.

Crna ruža naziv je pretpostavljene glavne satanističke verske organizacije u Srbiji, čijem se delovanju, odnosno članstvu pripisuju brojni zločini. Pri tome se unutar takvih navoda susreće većina standardizovanih optužbi koje predstavljaju sastavni deo širenja moralne panike (primeri: postojanje globalne satanističke zavere čiji deo predstavlja i organizacija Crna ruža; njena izrazito destruktivna priroda, dobro organizovano ustrojstvo i hijerarhija; prisustvo brojnog članstva, spremnog na frekventno vršenje najtežih krivičnih dela; učešće uticajnih ličnosti iz javnoga života i dr). Sve ovo čini opisane tvrdnje najkarakterističnijim lokalnim oblikom ispoljavanja satanističke moralne panike. Prvi navodi o postojanju Crne ruže susreću se u SFRJ, krajem 1980-ih godina (od 1988.), na području Zagreba, paralelno sa nastankom “darkerske” potkulture među tadašnjom omladinom. Prema raspoloživim podacima, zauzećemo stav da se konkretnim početkom SMP-a u Jugoslaviji može smatrati medijska eksploatacija nekoliko samoubistava zagrebačkih tinejdžera, pripadnika tada nastajuće pomenute potkulture, koja su se

uz sve prateće beneficije koje dati razvoj događaja donosi, pri čemu se kao jednako važan motiv ovoga delovanja ističe prikriivanje manjkavosti doktrinarne pridode ili pak unutrašnjih slabosti organizaciono-crkvene strukture sopstvenog verskog opredeljenja skretanjem pažnje javnosti na druge (realne ili neosnovane) kontroverze duhovno-verske prirode.

⁸⁴ O ovoj temi videti i npr: Đorđević, D, 1999, Antikultni pokret- mogući izraz religiozne netolerancije, *Facta universitatis - series: Philosophy and Sociology*, Vol. 2, br. 6/2, str. 258-266.

odigrala u periodu 1987-1988 godine.⁸⁵ Podatak da su ova potkultura i muzički pravac oko koga se formirala (primarno gotik rok)⁸⁶, kao i sami njihovi poklonici, bili novost u tadašnjoj državnoj zajednici, te da su bili prepoznatljivi po specifičnom ideološkom stanovištu, imidžu i pratećem stilu života⁸⁷, iskorišćen je u cilju formiranja stigmatizatorskog ambijenta, ali i zarad medijskog plasiranja neproverenih, odnosno neistinitih informacija o pravoj prirodi ovog novonastajućeg pokreta. Pri tome je zenit društvene uznemirenosti bio prouzrokovan tvrdnjama o postojanju pomenute satanističke sekte Crna ruža, koja je, paralelno sa drugim zločinima koji su joj stavljeni na teret, navodno bila odgovorna za navođenje mladih na samoubistvo.⁸⁸ U ovom periodu, usledila je serija senzacionalističkih (i kako je kasnije dokazano, svesno iskonstruisanih) medijskih reportaža kojima je, u cilju podizanja tiraža, odnosno gledanosti i slušanosti, predočena pretpostavljena društvena opasnost koja pretila Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji od pomenute organizacije. U okviru istog talasa moralne panike, među osobama optuživanim za pripadništvo ovoj grupaciji pojavljivale su se i različite ličnosti iz javnog života, što je dodatno doprinelo porastu interesovanja za ovu tematiku. Sve ovo dovelo je do osetnog porasta društvene uznemirenosti, kao i do nastanka atmosfere progona i linča, kojoj su bili izloženi tinejdžeri, pripadnici darkerskog pokreta, kao i druge ličnosti optuživane za navedene zločine. U cilju smirivanja novonastale situacije, policija je izdala zvanično saopštenje prema kome je osporeno postojanje destruktivne organizacije pomenutih osobina. Shodno predocenom opštem obrascu moralne panike, nakon određenog vremena došlo je do opadanja interesovanja za ovu temu, usled čega je priča o Crnoj ruži potisnuta.⁸⁹

⁸⁵ Kako pokazuje proučena građa, 1988. godina može se smatrati za početak moralne panike povodom navoda o Crnoj ruži. V. jedan od prvih objektivnijih tekstova objavljenih na ovu temu u periodu postojanja SFRJ: Stanivuković, P, 1988, Samoubistva koja su uznemirila Zagreb – „Crnu ružu izmislila crkva?“, *TV Novosti* (preuzeto sa: <http://cultofghoul.blogspot.com/2012/01/sekte-crna-ruza.html>, 24.11.2012).

⁸⁶ U pitanju je gotik rok muzika, odnosno šira, post-pank muzička kategorija iz koje se iskrisalisao i pomenuti žanr.

⁸⁷ Sve navedene specifičnosti, kako je poznato, predstavljaju neke od ključnih odlika omladinskog potkulturnog organizovanja, kao i prepoznatljivost koja pruža potporu za njihovo lako prepoznavanje, odnosno međusobno razgraničenje.

⁸⁸ Iako su razlozi odabira imena Crna ruža za pretpostavljenu satanističku organizaciju i dalje diskutabilni, dostupni podaci ukazuju da je jedan od verovatnijih uzroka postojanje muzičkog sastava toga imena u Zagrebu, sa čijim članovima je jedna od devojaka koja je izvršila samoubistvo bila u prijateljskim odnosima. Naziv Crna ruža ona je, između ostalog, zapisala u dnevnik koji je vodila, što je dalje dovelo do misinterpretacija i nastanka mita o satanističkoj „sekti“ toga naziva. Videti npr: Black Rose- Crna ruža (http://www.geocities.ws/orioli_dr2002/BLACK-ROSE-CRNA-RUZA.html, 27.05.2014).

⁸⁹ Drach, S, 2013, Crna ruža: Kratka, ružna epizoda u vremenu kada je bilo divno odrastati, *Jutarnji list*, 14.12.2013. (<http://www.jutarnji.hr/template/article/article-print.jsp?id=1146840>, 09.11.2014).

Nova aktuelizacija navoda pojavljuje se u novonastaloj SR Jugoslaviji početkom devedesetih godina. U tom pogledu karakteristični su novinski tekstovi u kojima je opisivano okupljanje omladine na grobljima u pojedinim vojvođanskim mestima na severu države, pri čemu je ova pojava (ponovo bez validne verifikacije) pripisivana delovanju Crne ruže. 1993. godine, nakon incidenata koji su se dogodili u kasarnama u Vranju i Šapcu, priča o Crnoj ruži intenzivno je eksploatisana, što se nastavilo i kasnije, tokom čitavog perioda 1990-ih godina. Pomenuti navodi neretko su kombinovani i sa različitim spekulacijama o pretpostavljenom kriminalnom delovanju povezanom sa delovanjem verskih sekti uopšte. Tokom ratnog stanja u Jugoslaviji 1999. godine, shodno opisanom modelu verske destabilizacije u ratnim i drugim kriznim uslovima, priča o satanističkoj sekti po imenu Crna ruža dobila je svoj nastavak u novom, energičnom zamahu. Naredna velika eskalacija intenzivne satanističke moralne panike otpočela je 2002. godine, nakon incidenata u kojima je dvoje tinejdžera izvršilo samoubistvo u Beogradu. Prateći tekovine prethodnih uspona SMP-a u Srbiji i državama prethodnicama, medijsko forsiranje šokantnih i najčešće sasvim nepotkrepljenih navoda dobilo je u ovom i narednom razdoblju novi polet. U periodu koji je usledio (2003-2004) medijski su intenzivno praćena oštećenja nadgrobničkih spomenika u više gradova Srbije i drugi vandalski ispadi učinjeni od strane maloletnih delinkvenata, koji su takođe neretko tumačeni u svetlu delovanja Crne ruže, odnosno drugih satanističkih sekti. Nakon pomenutog razdoblja, sve do današnjeg dana primetna je relativno ustaljena tendencija na polju lokalnog propagiranja opisane moralne panike, u okviru koje se različiti incidenti (najčešće slučajevi ubistava i samoubistava), prema ranije utvrđenom obrascu, šokantno, senzacionalistički i bez adekvatne činjenične potpore pripisuju delovanju satanističkih sekti.

Veoma je važno zapaziti da uprkos višedecenijskom postojanju intenzivne društvene antipropagande, do današnjeg dana nije dokazano postojanje i delovanje organizacije Crna ruža koja bi posedovala navedena obeležja. U ovoj okolnosti prepoznaje se osnovni obrazac globalne satanističke moralne panike – odsustvo dokaza koji potkrepljuju navode o postojanju opisanih (najčešće izrazito šokantnih i logički teško zamislivih) kriminalnih aktivnosti. Pri tome je bitno primetiti da je, hipotetički posmatrano, određena organizacija, odnosno neformalna grupa građana okupljenih pod nazivom Crna ruža, savim zamislivo mogla postojati na prostoru naše države u određenom vremenskom periodu koji je prethodio ili (još verovatnije) sledio lokalnom ispoljavanju opisane društvene zabrinutosti krajem 1980-ih godina. Međutim, ova okolnost sama

po sebi ne bi smela biti tumačena kao potvrda rečenih optužbi ukoliko ne postoji podudarnost između realno postojeće grupacije (ili većeg broja njih) i delovanja njenih članova, sa jedne i iznetih optužbi, sa druge strane. Takođe, nakon nastanka intenzivne društvene zabrinutosti, sasvim je realno pretpostaviti da je određeni broj pojedinaca (primarno mladih osoba) mogao odreagovati kontraproaktivno na navode moralne panike, odnosno doživeti ih upravo kao stimulans za otpočinjanje određenog oblika društvenog udruživanja bilo koje vrste, pri čemu je za naziv moglo biti odabrano stigmatizovano, te samim tim naročito poželjno, ime Crna ruža.⁹⁰ Kao i na opisanom globalnom primeru, tako se i u praksi Srbije lako može zamisliti povratno dejstvo eksponiranja neutemeljenih navoda ovoga tipa– umesto suzbijanja destruktivnog delovanja za koje u praksi ne postoji nikakva realna potvrda, može doći upravo do suprotnih rezultata, odnosno do nastanka grupe pojedinaca spremnih na vršenje određenih pravno dopuštenih ili nedopuštenih aktivnosti pod imenom Crne ruže, odnosno pod opštom parolom satanističkih versko-ideoloških uverenja. Međutim, čak i u slučaju realnog postojanja jedne ili više organizacija orijentisanih ka izvršavanju određenih krivičnih dela povezanih sa satanizmom, smatramo da nije realno očekivati veći zamah njihovih dejstava, viši stepen ugrožavanja društvenih dobara, viši stepen organizacione i strukturalne organizovanosti, kao ni dugotrajnost njihovog postojanja. Ključni argumenti u prilog ove tvrdnje jesu: problem prikrivanja teških krivičnih dela (pogotovo u slučaju njihove brojnosti); činjenica da bi članovi ovakvih organizacije, shodno ranije opisanim parametrima, najverovatnije bile mlade osobe, bez dovoljnog životnog iskustva, niskog stepena porodične i društvene samostalnosti, limitiranih materijalnih sredstava i mogućnosti i opsega delovanja; uobičajenost česte modifikacije interesovanja i burnih, pubertetskih i postpubertetskih promena stavova i načela kod ove kategorije stanovništva. Takođe, navedeno stoji u saglasnosti i sa podacima iznetim od strane pripadnika MUP-a Srbije, prema kojima se opisane delikventne grupacije na prostoru naše države odlikuju izrazito lokalno orijentisanim, autohtonim pristupom, bez postojanja ikakve organizacione mreže, odnosno centralizovane uprave koja bi koordinirala više povezanih

⁹⁰ Na ovaj način moglo bi se objasniti oglašavanje određenih mladih osoba (naravno, pod pretpostavkom istinitosti pomenutih navoda) koje su u određenim situacijama izjavljivale da su pripadale zajednici ovoga naziva, pri čemu je upadljiva nepodudarnost opisanog delovanja ovih zajednica (najčešće grupa mladih osoba udruženih oko zajedničkih omladinskih interesovanja) i pretpostavljenog kriminalnog delovanja koje se stavlja na teret verske sekte Crna ruža.

zajednica.⁹¹ Otuda se stereotip o tradicionalnoj, odnosno veoma dugo postojećoj, dobro organizovanoj, omasovljenoj, internacionalno integrisanoj i lokalno mrežno rasprostranjenoj, izrazito destruktivnoj satanističkoj organizaciji Crna ruža mora okarakterisati kao lokalni vid ispoljavanja neutemeljenih navoda satanističke moralne panike.

3.6. Krivična dela povezana sa moralnom panikom

Stvarajući moralnu paniku povezanu sa okultizmom, šireći je, odnosno delujući pod njenim uticajem, građani mogu izvršiti različita krivična dela. Na osnovu razmatranja u prethodnim poglavljima, može se zaključiti da se prilikom propagiranja pomenute moralne panike, odnosno u okviru postupanja shodno njenim navodima, susreće vršenje različitih krivičnih dela. U pogledu sloboda i prava zajemčenih Ustavom, naročito su značajni sledeći članovi koji imaju neposrednu primenu: zabrana diskriminacije (čl. 21); zabrana izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje (čl. 49). Ovim ustavnim odredbama zabranjuje se, između ostalog, svaki oblik verske diskriminacije, kao i izazivanje i podsticanje mržnje i netrpeljivosti po osnovu verskih ubeđenja.⁹²

Prelazeći na krivična dela predviđena Krivičnim zakonikom⁹³, možemo formirati tri osnovne kategorije. U prvoj se nalaze krivična dela izvršena u sklopu oblikovanja i širenja same moralne panike. U drugoj kategoriji, uočavaju se delikti koji nastaju kao posledica pružanja „stručne” pomoći od strane lica koja nude svoje usluge pri pomoći pretpostavljenim žrtvama okultnih sadržaja. Takođe, uočavaju se i krivična dela koja predstavljaju rezultat delovanja u skladu sa usvojenim uverenjima nastalim usled izloženosti uticajima moralne panike. Prvo će biti razmotrena poslednja kategorija.

U okviru navedene grupe, obuhvaćeni su različiti zločini. Kao karakteristična, susreću se različita krivična dela protiv života i tela. Pojedinci ili grupe, inspirisani anti-propagandom uperenom protiv okultističkih zajednica ili individualnih okultista, u određenom broju slučajeva

⁹¹ Luković, Z, 1998. (drugo izdanje), *Verske sekte – priručnik za samoodbranu*, Beograd, Draganić, str.191-192; Luković, Z, 2000. (treće izdanje), *Verske sekte – priručnik za samoodbranu*, Beograd, Draganić, str. 271.

⁹² Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 98/2006.

⁹³ Krivični zakonik, *Sl. glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005- ispr. 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014.

odlučuju se na fizički obračun, tj. na napad na lica za koja smatraju da predstavljaju društvenu opasnost. U tom pogledu, naročito se primećuju sledeće inkriminacije: laka telesna povreda (čl. 122 KZ RS), teška telesna povreda (čl. 121 KZ RS), učestvovanje u tuči (čl. 123 KZ RS), ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči ili svađi (čl. 124 KZ RS). Međutim, može se raditi i o nekim od najtežih krivičnih dela iz ove kategorije: ubistvo (čl. 113 KZ RS), teško ubistvo (čl. 114 KZ RS), ubistvo na mah (čl. 115 KZ RS).

U istoj kategoriji rasprostranjena su i krivična dela protiv časti i ugleda – uvreda (čl. 170 KZ RS) i iznošenje ličnih i porodičnih prilika (čl. 172 KZ RS). Pre brisanja iz Krivičnog zakonika, to je bila i kleveta (čl. 171 KZ RS). Takođe se mogu pojaviti i različita krivična dela protiv sloboda i prava čoveka i građanina. Navešćemo neka od njih: ugrožavanje sigurnosti (čl. 138 KZ RS) zlostavljanje i mučenje (čl. 137 KZ RS) otmica (čl. 134 KZ RS) prinuda (čl. 135 KZ RS) povreda slobode ispovedanja vere i vršenja verskih obreda (čl. 131 KZ RS), protivpravno lišenje slobode (čl. 132 KZ RS) i dr. Od krivičnih dela protiv javnog reda i mira, ističe se nasilničko ponašanje (čl. 344 KZ RS).

U pogledu protivpravnih radnji izvršenih u okviru pružanja usluga navodnim žrtvama okultnih sadržaja, odnosno njihovim porodicama i prijateljima, osim navedenih, susreću se i druga, raznorodna krivična dela. Ukoliko je reč o nasilnom odvođenju lica, ograničavanju slobode kretanja, odnosno nasilnom sprečavanju upražnjavanja okultističke prakse, može se raditi o navedenim krivičnim delima protiv sloboda i prava čoveka i građanina. Ukoliko usluge koje se pružaju obuhvataju poslove obezbeđenja, kao i fizičkog suprotstavljanja licima iz okruženja „žrtve” ili pak samoj žrtvi, može doći do izvršenja nekih od navedenih krivičnih dela protiv života i tela. Kada se lice neosnovano izdaje za stručnjaka u nekoj od oblasti koje se tiču pomoći „žrtvama“, može biti reč o krivičnom delu neovlašćeno bavljenje određenom delatnošću (čl. 353 KZ RS). Takođe, ako se radi o pružanju usluga koje zahtevaju stručne kvalifikacije koje lice koje ih pruža ne poseduje, odnosno kada lice obećava pružanje usluga koje nije u mogućnosti da pruži, ili pak na drugi način dovodi u zabludu korisnike svojih usluga, stiču se obeležja nekih od krivičnih dela protiv imovine: prevara (čl. 208 KZ RS), sitna krađa, utaja i prevara (čl. 210 KZ RS) i dr. Ukoliko lice koje nema potrebne formalne kvalifikacije pruža usluge koje zadiru u domen psihijatrije, može doći do izvršenja krivičnog dela nadriekarstvo i nadriapotekarstvo (čl. 254 KZ RS). Konačno, kada osoba medicinske struke (po pravilu

psihijatar) nudi pomoć u pogledu određenih metoda lečenja koji nisu prihvaćeni u struci (primera radi: „mentalno deprogramiranje“, „lečenje duhovnih bolesti zavisnosti“ i dr) , zarad navodne pomoći pacijentu, smatramo da se, pod određenim okolnostima, može raditi o izvršenju krivičnog dela nesavesno pružanje lekarske pomoći (čl. 251 KZ RS).

U okviru krivičnih dela izvršenih u sklopu formiranja i širenja moralne panike frekventno se susreću obeležja krivičnih dela protiv časti i ugleda (uvreda (čl. 170 KZ RS), iznošenje ličnih i porodičnih prilika (čl. 172 KZ RS), a ranije i kleveta (čl. 171 KZ RS- pre brisanja iz Krivičnog zakonika). Osim toga, naročito je značajno krivično delo izazivanje panike i nereda (čl. 343 KZ RS). Pri tome je važno istaći da se kvalifikovani oblik ovog dela odnosi na izvršenje putem sredstava javnog informisanja ili sličnih sredstava, na javnom skupu i sl. Na osnovu rečenog, može se osnovano primetiti kako se obeležja pomenutog krivičnog dela stiču kako prilikom samog izazivanja moralne panike od strane pojedinaca ili grupa, tako i prilikom prenošenja takvih navoda putem medija. Imajući u vidu učestalost pojavljivanja neistinitih senzacionalističkih medijskih navoda inspirisanih satanističkom/ okultističkom moralnom panikom⁹⁴, važno je istaći kako navedeno ponašanje nije samo neprimereno zahtevu za objektivnim izveštavanjem i generalnoj profesionalnoj etici, već se takvim delovanjem ispunjavaju uslovi za krivično gonjenje autora i drugih odgovornih lica.

Kako se vidi, postoji veoma snažna konekcija između stvaranja i širenja moralne panike, odnosno delovanja u skladu sa njenim postavkama, sa jedne i vršenja raznorodnih krivičnih dela, sa druge strane. Svakako, potrebno je imati u vidu da vršenje krivičnih dela u sklopu jedne od tri

⁹⁴ U cilju slikovitog predočavanja ove kategorije medijskog senzacionalističkog izveštavanja, može biti ponudeno nekoliko karakterističnih novinskih članaka iz domaće štampe relativno novijeg datuma: (Autor nije naveden), 2014, Srbija u paklu sekta: Satanisti navode više od 200.000 ljudi na pedofiliju i prostituciju!, *Kurir*, 24.11.2014. (<http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/srbija-u-paklu-sekti-satanisti-navode-vise-od-200000-ljudi-na-pedofiliju-i-prostituciju-clanak-1621538>, 28.11.2014); S. N, Satanisti haraju Srbijom, *Press Online*, 03.09.2007: <http://www.pressonline.rs/info/hronika/19234/satanisti-haraju-srbijom.html>, 26.12.2014; (Autor nije naveden), 2014, Dramatično- u sektama u Srbiji 200 000 ljudi, bave se pedofilijom i prostitucijom! , *Večernje novosti Online*, 24.11.2014. (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:521093-U-sektama-u-Srbiji-200000-ljudi-bave-se-pedofilijom-i-prostitucijom>, 28.11.2014); Ilić, S, 2013, Orgije na groblju: Srpski političari u satanističkoj porno-sekti, *Kurir*, 28.04.2013: <http://www.kurir.rs/orgije-na-groblju-srpski-politicari-u-satanistickoj-porno-sekti-clanak-766593>, 11.07.2013); Batinić, M, 2013, Strašno: U Srbiji deluje više od 40 sekta, od kojih su mnoge satanističke!, *Telegraf*, 31.08.2013. (<http://www.telegraf.rs/vesti/786476-strasno-u-srbiji-deluje-vise-od-40-sekti-od-kojih-su-mnoge-satanisticke>, 26.12.2014); Stojadinović, M, 2007, Satanisti mu naredili: Pobij Srbe, *Pravda*, 03.09.2007; Ivančević, T, 2007, Kolju, kasape, jedu..., *Press Online*, 06.09.2007. (<http://www.pressonline.rs/info/hronika/19446/kolju-kasape-jedu.html>, 17.01.2015). Takođe, za starije novinske članke (iz 1990-ih godina), pogledati kolaž novinskih isečaka priložen u radu: Đorđević, D, 1999, str. 267-269.

ponuđene kategorije „borbe protiv okultizma” ne isključuje izvršenje delikata svojstvenih drugim dvema kategorijama. Ovo dodatno dolazi do izražaja kada se ima u vidu da anti-okultističko delovanje pojedinca nije nužno limitirano samo na jednu od tri ponuđene grupe, već je moguće (i u praksi uočljivo) paralelno angažovanje na polju više njih. Takođe, važno je istaći da su ovo samo neka od krivičnih dela koja se mogu očekivati i koja se susreću u kontekstu postojanja i rasprostiranja navedene moralne panike, pri čemu je realno pretpostaviti da pojedini slučajevi u praksi ispoljavaju i obeležja drugih inkriminacija.

II PRAVNA REGULACIJA

U ovoj tematskoj celini obrađeno je pitanje pravnog regulisanja verskih sloboda i prava u svetlu teme ovoga rada. Analiza međunarodnih izvora usmerena je na dokumente Saveta Evrope, koji je proteklih godina preduzimao aktivnosti na planu regulisanja delovanja manjinskih verskih zajednica i novih verskih pokreta. U pogledu uporednopravne regulacije, analiza je posvećena tzv. „anti kulturnim“ i „anti sektinim“ propisima, odnosno drugim merama te vrste preduzetim na državnom nivou. Sa druge strane, istraživanje domaćeg zakonodavstva, u okviru koga ne postoje takvi specijalizovani propisi, obuhvata pravne akte koji se generalno odnose na pitanja verskih sloboda i prava, kao i na regulisanje delovanja verskih zajednica uopšte.

1. Međunarodna pravna regulacija – dokumenti Saveta Evrope

Prilikom analize propisa, dokumenata i drugih mera posvećenih, odnosno preduzetih povodom pitanja delovanja sekti i kultova, na međunarodnom nivou svakako su najznačajnije aktivnosti preduzete u okviru Saveta Evrope, kao najvažnije regionalne organizacije čija je članica Republika Srbija.

1.1. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

U okviru Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda⁹⁵ na verska prava i slobode odnosi se član 9. Stoga je potrebno preneti njegovu sadržinu.

Član 9, naslovljen Sloboda misli, savesti i veroispovesti sadrži dva stava. U okviru prvog, ističe se da svako ima pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti. Navedeno je da to pravo uključuje slobodu promene vere ili uverenja i slobodu čoveka da, kako sam, tako i zajedno s drugima, javno ili privatno, ispoljava veru ili uverenje molitvom, propovedi, običajima i obredom. Drugi stav sadrži navod da sloboda ispovedanja vere ili ubeđenja može biti ograničena samo ukoliko je to propisano zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu javne bezbednosti, radi zaštite javnog reda, zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.⁹⁶

Kao što se može primetiti, ovaj član Konvencije ustanovljava veoma široko postavljene granice slobode savesti i veroispovesti. Njime se sistematično i detaljno predviđa izuzetno širok opseg prava koja stoje u vezi sa verskim slobodama. Usled navedenog, član 9 jeste međunarodno-pravni temelj materije verskih sloboda i prava koji direktno utiče na oblast njenog zakonskog uređivanja, te koji ima ključni uticaj na dalju teorijsko-pravno polemiku o pitanju verskih sloboda u evropskim okvirima.

U pogledu ograničenja obuhvaćenih stavom 2, primećuje se da su predviđeni veoma strogi i striktni uslovi za primenu mehanizama ograničenja verskih sloboda. To bi, načelno, trebalo da bude dobra garancija sprečavanja, odnosno smanjivanja mogućnosti zloupotrebe navedenog ograničenja. Međutim, primećujemo da priroda postavljenih uslova ograničenja (naročito njihova sveobuhvatnost, kao i nedovoljna određenost) može stvoriti osetne teškoće u praksi. Kao značajan problem, ističe se nepostojanje jasnih kriterijuma za određenje i preciznu procenu „neophodnosti“, „interesa javne bezbednosti“, zaštite „javnog reda, zdravlja i morala“,

⁹⁵ Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u Konvenciju i Prvi Protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima, *Službeni list SCG - Međunarodni ugovori*, br. 9 od 26. decembra 2003; br. 5/05, 7/05.

⁹⁶ *Ibid.* Takođe: Murdok, Dž, 2008, *Sloboda misli, savesti i veroispovesti: vodič za primenu člana 9 Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Beograd, Savet Evrope, naročito str. 16-60.

odnosno „prava i sloboda drugih“. Iako prepoznavanje obeležja ovih pojmova svakako ne mora predstavljati teškoću u velikom broju konkretnih primera, sasvim je osnovano pretpostaviti da, u pojedinim slučajevima, to nije nimalo jednostavan zadatak. U vezi sa rečenim, javljaju se različiti objektivni problemi, ali se, istovremeno, otvara i mogućnost za zloupotrebu pomenutog ograničenja. Pozivanjem na ma koji argument koji bi, teoretski, mogao biti podveden pod ovako sveobuhvatno postavljene i nedovoljno precizne uslove ograničenja, može se nastojati da se izdejstvuje ograničenje pojedinih verskih sloboda i prava koja svojim obeležjima objektivno ne potpadaju pod one kategorije koje su sastavljači Konvencije imali u vidu kada su predvideli ograničenja iz člana 9.

Murdok dobro uočava i ukazuje na relativnu lakoću sa kojom država može istaći argumentaciju u prilog tezi da pojedine verske slobode i prava ugrožavaju neke od vitalnih interesa državne zajednice i njenih građana, sa ciljem da se postigne njihovo ukidanje ili ograničavanje.⁹⁷ To je još jedan argument u prilog malopre razmotrene manjkavosti sadržine stava 2 člana 9 Konvencije. Iako stav 2 predviđa rigorozne kriterijume za ograničavanje verskih sloboda i prava, neodređenost i širina ovih uslova u velikoj meri olakšava njihovu primenu, pozivanjem na ma koji državni interes koji je njima obuhvaćen.

Usled svega rečenog, može se zaključiti da diskutabilne okolnosti povodom ograničenja iz stava 2 člana 9 Konvencije na koje smo ukazali spadaju u kategoriju teško rešivih pravnih problema. Bez ostavljanja mogućnosti isključenja ili ograničenja pojedinih verskih sloboda i prava pod određenim, vanrednim okolnostima, stvorio bi se izuzetno opasan prostor za mogućnost zloupotrebe ovih prava na štetu državne zajednice i/ ili njenih pripadnika. Sa druge strane, ovo ograničenje svojom nedovoljnom određenošću ostavlja mogućnost za pozivanje na njega i u mnogim situacijama koje ne odgovaraju ciljevima sastavljača Konvencije. Opisana nepreciznost i obuhvatnost uslova za ograničenje sasvim izvesno nije rezultat propusta autora Konvencije, već je, po svemu sudeći, njihova želja bila da se na navedeni način obuhvati što veći broj razloga koji bi se u praksi mogli susresti kao opravdan osnov za ograničenje verskih sloboda i prava. No, to nužno sa sobom povlači i gore iznete posledice, usled čega nastaje veoma složena i kontradiktorna situacija.

⁹⁷ Murdok, Dž., 2008, str. 47-49.

Takođe, stav 2 kao uslov za ograničenje verskih sloboda i prava predviđa obavezu propisanosti zakonom takvih ograničenja. Ova odredba svakako je opravdana ako se ima u vidu potreba za obezbeđenjem legaliteta, kao važnost zaštite pravne sigurnosti građana. Međutim, čini nam se opravdanim uočiti sledeću okolnost kao potencijalnu neželjenu posledicu. Obaveza zakonskog propisivanja ograničenja, smatramo, sasvim je opravdano uneta u član 9 Konvencije. Međutim, ta obaveza može imati za rezultat dodatno podsticanje uvođenja novih zakonskih odredbi kojima bi primarni cilj bilo upravo stvaranje pravnog osnova za ograničavanje ili ukidanje pojedinih verskih sloboda ili prava. Ovo zapažanje važno je imati u vidu prilikom razmatranja nacionalnih propisa posvećenih sankcionisanju delovanja verskih „sekti“ i „kultova“. Uz puno uvažavanje složenosti pitanja o kome je reč, čini se ipak osnovanim primetiti da opisana okolnost (tj. želja za zadovoljenjem uslova legaliteta predviđenog Konvencijom), paralelno sa osnovnom željom (željom za pravnim ograničenjem delovanja pojedinih manjinskih verskih zajednica), može biti jedan od ključnih razloga usvajanja pojedinih postojećih, odnosno budućih anti-kulturnih propisa.

Nedostaci člana 9 utiču na kontroverzne stavove Evropskog suda za ljudska prava. Primera radi, 1979. godine u slučaju *X. i Sajentološka crkva protiv Švedske*⁹⁸ odbačena je predstava podnosioca podneta protiv vlasti Švedske zbog kršenja prava iz članova 9 i 10 Evropske konvencije. U odluci je sa pozivanjem na članove 9 st. 1 i 10 st. 2 izneta tvrdnja da Sajentološka crkva predstavlja privrednu organizaciju, te da zabrana koju joj je odredio švedski Trgovinski sud (tj. da ta organizacija ne sme upućivati propagandnu poštu građanima u cilju prikupljanja donacija i pridobijanja članova), spada u domen ograničenja slobode tržišnog poslovanja, a ne u ograničenja verskih sloboda. “Zbog toga nivo zaštite prava na izražavanje takvih ideja mora biti niži u odnosu na izražavanje političkih ideja”, navodi se u odluci, uz pozivanje na član 10 st. 2 Evropske konvencije.⁹⁹ Sa druge strane, u slučaju *Sajentološka crkva iz Moskve protiv Rusije*¹⁰⁰, Evropski sud je presudom poništio odluku gradskih vlasti Moskve koje su dva puta odbile da Sajentološku crkvu upišu u registar kao versku organizaciju, ustanovivši da se time krši pravo pojedinaca na slobodu udruživanja iz člana 11 koje treba “čitati u svetlu člana

⁹⁸ ECtHR, *Pastor X. and Church of Scientology v. Sweden*, no. 7805/77, Judgment of 5th May 1979.

⁹⁹ Prema: Jacq, C, Teitgen, F, The Press, in: Delmas-Marty, M. (ur.), 1992, *The European Convention for the Protection of Human Rights: International Protection versus National Restrictions*, Dordrecht-Boston-London, Martinus Nijhoff Publishers, p. 64.

¹⁰⁰ ECtHR, *Church of Scientology Moscow V. Russia*, no. 18147/02, Judgment of 5th April 2007. Up. komentar: Cismas, I, 2014, *Religious Actors and International Law*, Oxford, Oxford University Press, p. 97.

9” (pravo na verske slobode). Sud nije prihvatio argument koji je korišćen pri odbijanju registracije (tj. tvrdnju da je Sajentološka crkva privredna organizacija), ustanovivši da ponovno odbijanje registracije predstavlja postupanje suprotno domaćem pravu, jer vlasti na lokalnom nivou “nisu postupile *bona fides* i zanemarile su obavezu da budu neutralne i nepristrasne, direktno se tako odnoseći (odn. mimo navedene obaveze, prim. aut.) prema verskoj zajednici koja je podnosilac predstavke ". Slični razlozi uvaženi su i u kasnijim presudama protiv Rusije, od kojih je najnovija doneta u slučaju *Sajentološka crkva iz St. Peterburga i drugi protiv Rusije*.¹⁰¹

1.2. Preporuka 1178 (1992) o sektama i novim verskim pokretima

Ova preporuka, koju je Parlamentarna skupština usvojila 5. februara 1992¹⁰², veoma je značajna, jer usmerava pažnju članica Saveta Evrope na nove verske pokrete i moguće destruktivno delovanje verskih sekti, određujući granice pravnog zadiranja u verske slobode.

Preporuka se sastoji iz sedam tačaka. U okviru prve, ističe se generalno stanje zabrinutosti povodom određenih problema povezanih sa sektama i novim religioznim pokretima. U drugoj tački navodi se da su upozorenja na štetno delovanje sekti uputila različita udruženja, kao i porodice koje smatraju da su oštećene njihovim delovanjem. U narednoj tački piše da je Parlamentarna skupština Saveta Evrope uzela u obzir poziv da se razmotri ovaj problem, upućen Savetu od strane Evropskog parlamenta. Zbog toga je Skupština zatražila obaveštenje od država članica o praksi koju primenjuju u vezi aktivnosti sekti i o pravnim problemima na koje nailaze (tačka 4). U sledećoj tački zaključeno je da sloboda savesti i veroispovesti, garantovana čl. 9 Evropske konvencije o ljudskim pravima, čini legislativne poduhvate većeg obima povodom pitanja sekti nepoželjnim, budući da takvi propisi mogu u značajnoj meri ometati ovo fundamentalno pravo, kao i škoditi tradicionalnim religijama. Šesta tačka sugerise da bi, uprkos rečenom, trebalo preduzeti određene obrazovne, kao i zakonodavne i druge mere, kao odgovor na probleme istaknute u vezi sa sektama i novim religijskim pokretima. U tom cilju, poslednjom

¹⁰¹ ECtHR, *Church of Scientology f St. Petersburg and others v. Russia*, no. 47191/06, Judgment of 2nd October 2014. (final: 16th February 2015).

¹⁰² CoE, Recommendation 1178 (1992), Sects and new religious movements, adopted on 05.02.1992. by the Parliamentary Assembly/ 23th Sitting (<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15212&lang=en>, 21. 09. 2015).

tačkom preporučuje se da Komitet ministara pozove države članice Saveta Evrope da usvoje sledeće mere. i) Osnovni obrazovni program treba da obuhvati objektivne činjenice povodom uspostavljenih religija i njihovih glavnih varijacija, uvažavajući principe komparativne religije i vodeći računa o etici i ličnim i socijalnim pravima. ii) Dodatne informacije sličnog karaktera, a naročito o prirodi i aktivnostima sekti i novih religioznih pokreta, takođe treba da budu distribuirane među širom javnosti. Nezavisna tela treba postaviti radi prikupljanja i distribuiranja ovih informacija. iii) Treba razmotriti uvođenje zakona (ukoliko takav zakon još uvek ne postoji), koji bi pružao korporativni status svim sektama i novim religioznim pokretima koji su registrovani, zajedno sa svim ograncima matične sekte. iv) U cilju zaštite maloletnika i sprečavanja otmica i prebacivanja u inostranstvo, države članice koje to još nisu učinile treba da ratifikuju Evropsku konvenciju o priznanju i izvršenju odluka o staranju o deci i o ponovnom uspostavljanju odnosa staranja (1980), kao i da preduzmu potrebne legislativne korake u cilju njene implementacije. v) Postojeće propise posvećene zaštiti dece treba rigoroznije primenjivati. Pored toga, ona koja pripadaju nekoj sekti moraju biti informisana o svome pravu da je napuste. vi) Lica koja rade za sekte treba da budu registrovana kod organa socijalne zaštite uz garantovanje pokrivenosti socijalnom zaštitom i takve odredbe treba da budu dostupne onima koji odlučuju da napuste sektu.

1.3. Preporuka 1412 (1999) o ilegalnim aktivnostima sekti

Kako ukazuje njen podnaslov, Preporuka 1412 koju je Parlamentarna skupština Saveta Evrope usvojila 22. juna 1999. godine¹⁰³ posvećena je „ilegalnim aktivnostima sekti“. Ona je sačinjena od 11 tačaka. Na samom početku teksta, Skupština Saveta Evrope ukazuje na već postojeću Preporuku 1178, posvećenu sektama i novim religijskim pokretima, u kojoj je zauzet stav o nepoželjnosti legislativnih poduhvata većeg zamaha posvećenih sektama, usled činjenice da bi ovakvo postupanje moglo značajno ometati slobodu savesti i veroispovesti garantovanu članom 9 Evropske konvencije o ljudskim pravima, kao i ugrožavati tradicionalne religije. U okviru tačke br. 2 Skupština potvrđuje svoju posvećenost načelu slobode savesti i veroispovesti.

¹⁰³ CoE, Recommendation 1412 (1999), Illegal activities of sects, adopted on 22.06.1999. by the Parliamentary Assembly/ 18th Sitting (<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16713&lang=en>, 21.09.2015).

Ona priznaje verski pluralizam kao prirodnu posledicu slobode veroispovesti. Kao osnovne garancije protiv svakog oblika diskriminacije, istaknuti su neutralnost države i jednaka zaštita pred zakonom, usled čega je upućen poziv državnim vlastima da se uzdrže od preduzimanja mera baziranih na vrednosnom prosuđivanju u pogledu religijskih uverenja. Treća tačka ponovo podseća na Preporuku 1178, kojom je sugerisano ministrima da preduzmu mere u cilju informisanja i edukovanja mladih ljudi, kao i javnosti uopšte i kojom je zatraženo da sve registrovane sekte i novi religijski pokreti dobiju korporativni status. U tački br. 4 obaveštavaju se članovi Saveta Evrope da su se nakon usvajanja citirane preporuke dogodili određeni ozbiljni incidenti koji su naveli Skupštinu da ponovo prouči ovaj fenomen. Pri tome, u tački 5 se iznosi zaključak Skupštine prema kome nije potrebno definisati šta predstavlja sektu, niti da li je ona religija ili ne. Uprkos tome, navodi se zabrinutost u vezi grupa koje se smatraju sektama, nezavisno od verskog, ezoterijskog ili spiritualnog koncepta koji su usvojile, kao i potreba da se ovo pitanje uzme u obzir.

U tački 6 zauzeto je stanovište prema kome je od suštinske važnosti preduzeti mere kako bi se osiguralo da aktivnosti ovih grupacija, bile one verske, ezoterijske ili spiritualne prirode, jesu u skladu sa principima demokratskih društava i posebno, sa odredbama čl. 9 Evropske konvencije o ljudskim pravima, kao i da su legalne. Sedma tačka sadrži stav da je od primarnog značaja postojanje pouzdanih informacija o navedenim grupama, koje ne potiču isključivo od samih sekti, kao ni od udruženja formiranih u cilju odbrane žrtava sekti i koje će biti široko distribuirane u javnosti, pod uslovom da je zainteresovanim licima omogućeno izjašnjenje povodom objektivnosti ovih informacija. U tački 8 naglašava se potreba za uključivanjem specifičnih informacija koje se tiču istorije i filozofije značajnih škola misli i religije u okviru akademskog programa, naročito onog namenjenog tinejdžerima. Devetom tačkom se ističe da Skupština pridaje veliki značaj zaštiti najugroženijih kategorija stanovništva, posebno dece pripadnika verskih, ezoterijskih i spiritualnih grupa, u slučaju zlostavljanja, silovanja, zanemarivanja, indoktrinacije putem "ispiranja mozga" i neupisivanja u školu, čime se socijalnim službama onemogućava vršenje nadzora. Spram iznetog, Skupština narednom tačkom poziva vlade država članica da preduzmu sledeće mere: i) uspostavljanje, odnosno podržavanje nacionalnih ili regionalnih informativnih centara o grupama verske, ezoterijske ili spiritualne prirode (ukoliko postoji potreba); ii) uključivanje informacija o istoriji i filozofiji važnih škola misli i religije u opšti školski program; iii) primena uobičajenih procedura krivičnog i

građanskog prava u odnosu na ilegalnu praksu sprovedenu u ime grupa verske, ezoterijske ili spiritualne prirode; iv) osiguranje rigorozne primene propisa o obavezi upisa dece u školu, kao i intervencije odgovarajućih organa u slučaju nepoštovanja; v) podsticanje formiranja nevladinih organizacija za žrtve ili porodice žrtava verskih, ezoterijskih ili spiritualnih grupa, naročito u istočno-evropskim i centralno-evropskim zemljama (po potrebi); vi) podsticanje pristupa verskim grupama koji bi trebao da dovede do razumevanja, tolerancije, dijaloga i rešavanja sukoba; vii) preduzimanje čvrstih mera protiv bilo koje akcije koja je diskriminatorna ili koja marginalizuje verske ili spiritualne manjinske grupe. Konačno, u poslednjoj tački, Skupština preporučuje da Komitet ministara: i) obezbedi konkretne akcije uspostavljanja informativnih centara posvećenih grupama verske, ezoterijske ili spiriualne prirode u zemljama centralne ili istočne Evrope, u okviru svojih programa pomoći ovim zemljama (tamo gde za tim postoji potreba); ii) uspostavi mehanizme posmatranja na evropskom nivou posvećene grupama verske, ezoterijske ili spiritualne prirode, kako bi se olakšala razmena informacija između nacionalnih centara.

1.4. Dokument br. 12595 o zaštiti maloletnika od uticaja sekti

„Zaštita maloletnika od uticaja sekti“¹⁰⁴ (dokument Saveta Evrope br. 12595 od 18. aprila 2011) predstavlja predlog teksta rezolucije koja je trebalo da bude posvećena regulisanju tog pitanja. Budući da pomenuti predlog nije razmatran u Parlamentu, njegov sadržaj obavezuje samo članove čiji predstavnici su ga potpisali.

Dokument se sastoji od sedam tačaka. U okviru prve, Parlamentarna skupština podseća na posvećenost Saveta Evrope politici zaštite maloletnika, manifestovanu putem donošenja konvencija o usvajanju maloletnika, njihovoj repatrijaciji, pravnom statusu dece rođene van braka, priznanju i izvršenju odluka o staranju nad decom, ostvarivanju prava deteta, kontaktima sa decom i zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja. Drugom tačkom Skupština takođe podseća na svoje preporuke: br. 1121 (1990, posvećena pravima dece), br. 1551 (2002, naslovljena „Izgradnja društva 21. veka za decu i sa decom“) i br.1178 (2007, „Deca

¹⁰⁴ CoE, Doc. 12595 (2011), The protection of minors against sectarian influence- motion for a resolution, 18. 04. 2011. (<http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=12674&lang=en>, 21.11.2014).

žrtve: suzbijanje svih oblika nasilja, eksploatacije i zlostavljanja“). U narednoj tački skrenuta je pažnja na ranije ispoljenu zabrinutost povodom uticaja koji mogu nastati iz „sektnih pojava“¹⁰⁵ formulisanu u preporukama br.1178 (1992, posvećena sektama i religioznim pokretima) i br. 1412 (1999, namenjena ilegalnim aktivnostima sekti). Četvrta tačka saopštava mišljenje prema kome su maloletnici posebno izloženi riziku od sektaških pojava. U sledećoj se konstatuje da uticaj sekti može prouzrokovati povrede ljudskih prava, posebno u oblasti zdravlja, obrazovanja i poštovanja ličnih sloboda. Takođe je izneto stanovište shodno kome je verovatno da će dete izloženo ovakvom uticaju biti ograničeno u svojim osnovnim pravima i onemogućeno da postane slobodan, prosvetljeni građanin. Osim toga, izneta je konstatacija da su deca naročito ranjiva kako u pogledu fizičkog, tako i povodom psihičkog zlostavljanja. Čl. 6 sadrži stav da su maloletnici koji se nalaze u okrilju sekte često su udaljeni iz zaštitnog porodičnog okruženja, pri čemu su njihove porodice dovedene do rasula. Usled svega iznetog, Skupština u okviru završne tačke iznosi odluku o sprovođenju proučavanja sektalnog uticaja na maloletnike na evropskom nivou.

1.5. Izveštaj br. 13441 o zaštiti maloletnika od ekscesa sekti

Izveštaj br. 13441 naslovljen je dosta slikovitom formulacijom „Zaštita maloletnika protiv ekscesa sekti“.¹⁰⁶ U okviru ovoga dokumenta nalaze se: nacrt nove Rezolucije, nacrt Preporuke, kao i obrazloženje izvestioca Saveta Evrope.

Nacrt Rezolucije, iako načelno prati preliminarnu verziju iz 2011. godine i nadovezuje se na nju, poseduje određene izmene i značajne dopune. Član 1. zadržao je isti smisao koji je imao u početnoj verziji teksta, pri čemu je sadržina konkretizovana nabranjem i navođenjem punih naziva konkretnih konvencija posvećenih izloženoj problematici. Drugi član takođe se oslanja na prvobitni dokument, uz izostavljanje navođenja Preporuke br. 1121 (1990), ali uz dodavanje Rezolucije 1530 (2007), kao i u međuvremenu usvojenih: Rezolucije 1952 (2013) i Preporuke 2023 (2013), posvećenih pravu dece na fizički integritet. Treći član predstavlja kombinaciju čl. 3, čl. 4, čl. 5 i čl. 6 preliminarne verzije nacrt. Član 4 predstavlja novinu i njome se saopštava da

¹⁰⁵ U tekstu se koristi izraz: “*Sectarian phenomena*“.

¹⁰⁶ CoE, Doc. 13441 (2014), The protection of minors against excesses of sects- report, 17. 03. 2014. (<http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20544&lang=en>, pristup 21.11.2014).

je Savet Evrope oduvek promovisao kulturu „zajedničkog života“, kao i da se Skupština u nekoliko navrata izjašnjava u korist slobode misli, savesti i veroispovesti, kao i u korist manjinskih verskih grupa, uključujući i one koje su se nedavno pojavile u Evropi. Kao primeri navode se Preporuka 1396 (1999) o religiji i demokratiji i Preporuka 1804 (2007) posvećena državi, religiji, sekularnosti i ljudskim pravima, kao i Rezolucija 1846 (2011) i Preporuka 1987 (2011) o borbi protiv svih oblika diskriminacije zasnovane na religiji. Sa druge strane, ističe se da je Skupština razmatrala i nezakonite aktivnosti sekti i novih religijskih pokreta u Preporukama 1178 (1992) i 1412 (1999).

Čl. 5 sadrži stav Skupštine prema kome je fenomen negativnih uticaja sekti koje deluju na maloletnike sve prisutniji u Evropi. Izražena je zabrinutost povodom nedostatka sveobuhvatnih podataka o ovoj oblasti, naročito u srednjeevropskim i istočnoevropskim zemljama, kao i povodom nedostatka praktičnog i efikasnog delovanja protiv ove pojave u većini država članica Saveta Evrope. Kako se navodi, do ovog trenutka, svega nekoliko država donelo je posebne zakone namenjene borbi protiv ovog fenomena (Belgija, Francuska i Luksemburg), ili pak preduzelo korake u smislu praćenja i informisanja (posebno Austrija, Nemačka i Švajcarska). Primećuje se da neke zemlje, usled istorijskih faktora, ne preferiraju legislativnu aktivnost u ovoj oblasti, umesto čega podržavaju aktivnosti nevladinih organizacija i / ili crkava (katoličke, pravoslavne ili protestantske) u smislu pružanja informacija i pomoći za žrtve delovanja sekti, ali da se problem čini dovoljno ozbiljnim da bi mogao da zavređuje veću pažnju vlasti. Šesti član, najduži u celom dokumentu, sastoji se od osam stavova. Na ovome mestu Skupština poziva države članice da potpišu i/ ili ratifikuju relevantne konvencije Saveta Evrope o zaštiti i dobrobiti deteta (6.1) i da prikupljaju tačne i pouzdane informacije povodom slučajevima ekscesnog delovanja sekti koje utiče na maloletnike - ukoliko je prikladno, koristeći statističke podatke o kriminalitetu i drugim oblastima (6.2). Takođe, da ustanove ili podržavaju, ukoliko je neophodno, nacionalne ili regionalne informativne centre posvećene sektnim verskim i duhovnim pokretima (6.3), kao i da obezbede u školama nastavu iz oblasti istorije religija i ključnih filozofskih pravaca (6.4). Države članice se pozivaju da osiguraju strogo sprovođenje obaveznog školovanja, kao i brzo i efikasno praćenje svih oblika privatnog obrazovanja, uključujući i kućno školovanje (6.5), te da sprovode mere za podizanje svesti, naročito među sudijama, zaposlenima u kancelarijama ombudsmana, policijskim službenicima i radnicima službi socijalne zaštite, o razmerama fenomena sekti i njihovog delovanja (6.6). Od članica se

traži da po potrebi, usvoje ili osnaže zakonske odredbe o kažnjavanju zloupotrebe psihičke i/ ili fizičke slabosti, kao i da omogućе udruženjima da se pridruže postupku u svojstvu stranke, zahtevajući naknadu štete, u krivičnim predmetima koji se odnose na delovanje sekti (6.7). Konačno, one se pozivaju da podrže, uključujući i finansijku podršku, akciju privatnih tela koja pružaju podršku žrtvama sekti i njihovoj rodbini, kao i da, ukoliko je neophodno, podstiču osnivanje ovakvih tela (6.8). U završnom, sedmom članu iznet je poziv Skupštine upućen nacionalnim parlamentima da formiraju ekspertske grupe namenjene proučavanju sekti i njihovog uticaja na maloletnike.

Dokument br. 13441 Saveta Evrope, osim nacрта Rezolucije, sadrži i nacrt Preporuke. Ovaj tekst sadrži samo jednu tačku koja obuhvata tri podstavke. Uvodnom formulacijom saopštava se da Skupština, pozivajući se na svoju Rezoluciju o zaštiti maloletnika od dejstva sekti (2014)¹⁰⁷, preporučuje Komitetu ministara da 1.1 sprovede studiju, na Evropskom nivou, o obimu fenomena sekti koje utiču na maloletnike, na osnovu informacija dobijenih od strane država članica; 1.2 formira radnu grupu za razmenu informacija između država članica povodom dejstva sekti koje utiču na maloletnike, kao i za razvijanje dobre prakse za sprečavanje problema; 1.3 nastoji da poboljša saradnju na evropskom nivou u cilju sprovođenja zajedničkih aktivnosti radi sprečavanja delovanja sekti i zaštite maloletnika od njih.

Treći element dokumenta br. 13441 je memorandum objašnjenja. Veoma je obiman i posvećen je širokom spektru pitanja. Memorandum je sastavljen od strane izvestioca Saveta Evrope, u ime Komiteta za pravna pitanja i ljudska prava. Prema mišljenju izvestioca, neophodno je preduzeti dodatne mere, kako na nacionalnom, tako i na evropskom planu, u cilju suprotstavljanja *excesses of sects*, odnosno delovanju sekti kojim se utiče na maloletnike. Ne smatrajući za nužno samo definisanje pojma “sekte”, Komitet predlaže niz mera u cilju efikasnog utvrđivanja razmera delovanja sekti i radi njihovog sprečavanja da zlostavljaju maloletnike. Posebno se osuđuju *excesses of sects*, odnosno dela i tehnike kojima se pojedinci nastoje dovesti u stanje psihičke ili fizičke potčinjenosti. Naglašava se da ovi ekscesi mogu dovesti do kršenja osnovnih prava maloletnika, kao što su pravo na život, fizički integritet, održavanje porodičnih i društvenih veza, kao i pravo na obrazovanje. Konstatuje se da, na evropskom nivou, ne postoje

¹⁰⁷ Misli se na malopre prezentovani nacrt buduće rezolucije, te je, do njenog konačnog usvajanja, u okviru ovog preliminarnog teksta ostavljen prazan prostor u pogledu njenog punog naziva.

sveobuhvatni podaci o razmerama ovoga problema, kao i da su slične dosadašnje akcije, preduzete od strane evropskih institucija i nacionalnih vlasti, veoma limitirane. Naime, samo je nekoliko država usvojilo zakone sa ciljem sprečavanja i kažnjavanja *excesses of sects* (Belgija, Francuska i Luksemburg), dok je određen broj drugih (naročito Austrija, Nemačka i Švajcarska) usvojio mere manjeg obima, naročito u oblasti nadzora. Istaknut je sud prema kome bi države članice Saveta Evrope trebale da intenziviraju svoje napore na zaštiti maloletnika protiv *excesses of sects*. Među merama koje se sugerišu, nalaze se sledeće: izrada statističkih podataka povodom rasprostranjenosti delovanja sekti, uspostavljanje nacionalnih centara za nadzor u ovoj oblasti, obezbeđivanje efikasnog praćenja privatnih škola i kućnog školovanja, inkriminisanje *zloupotrebe slabosti* i sprovođenje kampanja velikih razmera u cilju podizanja svesti o ovoj pojavi. Takođe je preporučeno uspostavljanje, na nacionalnom nivou, ekspertske grupe za proučavanje pojava povezanih sa sektama, kako bi šira javnost bila dodatno obavestena o ovom pitanju. Konačno, izraženo je mišljenje o svrsishodnosti formiranja radne grupe u okviru Saveta Evrope, u cilju razmene informacija i iskustava iz prakse koji se tiču navedene oblasti.

Povodom Dokumenta br. 13441, moguće je izneti sledeća zapažanja. Pre svega, Upoređujući tekst Dokumenta br. 13441 sa ranijim dokumentima Saveta Evrope posvećenim ovoj problematici, primećuje se značajna promena. Savet Evrope imao je dugogodišnju politiku uzdržanog pristupa pitanju intervencije u domenu verskih pitanja, kako na evropskom, tako i na nacionalnom planu. Afirmišući zaštitu prava i sloboda pojedinaca, te oštro osuđujući sve vidove zloupotrebe i iskorišćavanja, Savet je istovremeno sugerisao potrebu poštovanja verskih sloboda i prava, kao i nužnost pažljivog i odmerenog pristupa u cilju izbegavanja neosnovanih diskriminatornih postupaka. Govoreći posebno o legislativnim merama na ovome polju, Savet je u više navrata okarakterisao ovakve poduhvate kao nepoželjne.

Nasuprot tome, aktuelni dokument u značajnoj meri odstupa od dosadašnje politike Saveta Evrope. Umesto opreznijeg i uzdržanijeg stava, po prvi put se bez ograda govori o pitanju sekti i novih religioznih pokreta kao o problemu koji zahteva preduzimanje veoma ozbiljnih kaznenih mera. Po prvi put se izričito preporučuje donošenje propisa na nacionalnom nivou koji bi regulisali ovo pitanje. Spram rečenog, očigledno je da je dugogodišnji, liberalni pristup koji je zahtevao poštovanje verskih sloboda promenjen u korist drugog, do tada manjinskog, kojim se preporučuje donošenje zakona ili preduzimanje državnih aktivnosti u vezi sprečavanja “ekscesa

sekti”. Kako je najuticajniji predstavnik te manjinske struje Francuska, može se osnovano pretpostaviti da je promena kursa Saveta Evrope posledica jačanja frakcija Saveta koje pružaju podršku francuskoj politici pravnog reagovanja povodom aktivnosti sekti.

Ovaj dokument, kako proizilazi već iz samog njegovog naziva, posvećen je zaštiti maloletnih lica. Uzevši u obzir osetljivost navedene kategorije stanovništva, ponovno razmatranje ovog pitanja od strane Saveta Evrope nesumnjivo može biti okarakterisano kao pozitivno. Generalno posmatrano, svaki rad na zaštiti i unapređivanju položaja maloletnih lica svakako je veoma poželjan i zaslužuje punu pažnju. Međutim, kada se govori o pitanju verskih sloboda i prava, iznetim merama Saveta Evrope moraju se postaviti određene zamerke. Pre svega, na ovom mestu ponovo se postavlja pitanje razgraničenja dopuštenih i nedopuštenih, kao i društveno prihvaćenih i neprihvaćenih verskih učenja i verskih zajednica, posebno ako se ima na umu proklamovana sloboda misli, savesti i veroispovesti. Takođe, upotrebljavana terminologija jednako je problematična. Potenciranje verskih sekti u negativnom značenju, poziv na borbu protiv njih i širenje propagande u tom smislu, otvoreno favorizovanje pravoslavne, katoličke i protestantske crkve nasuprot ostalih, nazivanih sektama, nisu primereni dokumentu Saveta Evrope. Ono što se čini kao veoma značajno pitanje, jeste propuštanje Saveta Evrope da uvidi da se potenciranjem uticaja na maloletna lica od strane verskih zajednica najveća šteta čini upravo najmasovnijim religijama, što svakako nije bio cilj donošenja ovih dokumenata. Dakle, potrebno je ponoviti ono što smo naveli ranije govoreći o srodnim pitanjima - ukoliko se reguliše pitanje manipulacije i indoktrinacije dece od strane verskih institucija, onda je potrebno imati u vidu da se ovakve odredbe moraju primenjivati na sve oblike pravno dopuštenih, odnosno izričito nezabranjenih verskih uverenja i verskih zajednica. Budući da društvo, kako se lako može zaključiti, još uvek nije spremno da pristupi ovako radikalnim merama eliminacije bilo koje vrste verskih uticaja i indoktrinacije dece, nezavisno od vrste odabrane religije ili verskog uverenja, ovakve mere takođe se čine kao pravno neprihvatljive i protivne verskim slobodama i načelu verske ravnopravnosti.

Značajna novina jeste to da se, po prvi put u okrilju Saveta Evrope, direktno propagira stav o opasnosti koja društvu pretila od fenomena “sekti”, odnosno manjinskih verskih zajednica u najširem smislu. Ovakav pristup, smatramo, izuzetno je opasan i nosi u sebi klicu institucionalizacije i legalizacije progona i diskriminacije po verskoj osnovi. Naime, legalizujući

i štaviše, ohrabrujući i podstičući na “širenje svesti o opasnosti sektnog delovanja”, učinjen je do sada najekstremniji korak u cilju stvaranja, odnosno ekspanzije moralne panike na evropskom nivou. U uslovima nepostojanja jasne razgraničenosti destruktivnih od nedestruktivnih verskih organizacija, krajnje je neprimereno govoriti o potrebi širenja uznemirenosti među stanovništvom povodom ovoga pitanja. Takvim ponašanjem dovodi se u opasnost ogroman broj stanovništva (praktično, svo stanovništvo koje ne pripada većinskoj crkvi u određenoj sredini). Osim toga, ne vidi se na koji način se njime može suzbiti delovanje destruktivnih verskih zajednica, budući da, kako je napomenuto, jasan kriterijum definisanja „sekti“ još uvek ne postoji, usled čega ne postoji način da se ovakva negativna propaganda lokalizuje na tačno određene, zajednice čije delovanje poseduje navedena protivpravna obeležja.

Potrebno je primetiti i krajnje neobičan stav iznet u okviru tačke 43 Obrazloženja. Naime, govoreći o činjenici da je u određenim državama ostavljena značajna sloboda nedržavnim formacijama, ali i “tradicionalnim” crkvama (kako se navodi, katoličkoj, pravoslavnoj i protestantskoj) ovim članom se ističe “neophodnost obezbeđivanja ovim subjektima dovoljno resursa u cilju efikasnog obavljanja njihovih zadataka”, dok se povodom konkretnih „zadataka“ koje oni obavljaju, neodređeno i donekle ublaženo, govori o savetovanju i asistenciji usmerenim prema žrtvama sekti i njihovim porodicama. Iz pravne pozicije, uvažavajući verke slobode i prava, kao i proklamovanu ravnopravnost religija, čini se sasvim neprihvatljivim ovakav potez Saveta Evrope. Protivpravnim favorizovanjem „tradicionalnih“ crkvi, sa jedne strane, te diskriminacijom i proizvoljnim svrstavanjem u kategoriju „sekti“ svih ostalih verskih zajednica, učinjen je ozbiljan kako pravni, tako i etički propust. Osim toga, ovakvim činom učinjen je korak ka legalizaciji potencijalnog progona manjinskih od strane većinskih verskih zajednica, što je, osim što stoji u sukobu sa pravnim normama, takođe i korenito suprotno svim dosadašnjim stavovima Saveta Evrope. Ova tačka bi, stoga, zahtevala reviziju.

Ukoliko ovi dokumenti Saveta Evrope budu usvojeni u predloženom obliku, smatramo da je veoma realno očekivati nastanak i intenziviranje brojnih problema na polju verske diskriminacije. Otuda se preporučuje preispitivanje dela zauzetih pozicija i liberalizovanje politike, kao i zauzimanje opreznijeg stanovišta, shodno dosadašnjoj praksi Saveta Evrope.

1.6. Analiza i kritičke primedbe povodom aktivnosti Saveta Evrope posvećenih delovanju verskih sekti

Ukupnom analizom upravo razmotrenih dokumenata sačinjenih na nivou Saveta Evrope, dolazi se do sledećih uvida. Najvažniji dokument od značaja za verska prava i slobode svakako jeste Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, čiji član 9, naslovljen Sloboda misli, savesti i veroispovesti proklamuje zaštitu tih vrednosti. Ova konvencija osnov je uspostavljanja i zaštite verskih sloboda i prava, ali i njihovog ograničavanja, budući da se članom 9. predviđaju i uslovi za njihovo limitiranje. Analizirajući pristup koji je Savet Evrope zauzeo prilikom razmatranja delovanja verskih “sekti” i „kultova“, primećuje se da je ta materija postala aktuelna nakon nekolicine velikih incidenata koji su se dogodili u Evropi (aktivnosti pripadnika Reda solarnog hrama), ali i u svetu (krivična dela pripadnika Aum Šinrikjoa, Reda solarnog hrama (u Kanadi), Vrata raja i dr). U ovom smislu preduzete su međunarodno-pravne mere koji su dovele do usvajanja Preporuke 1178 Saveta Evrope 1992 godine i Preporuke 1412 iz 1999. Najnovije aktivnosti Saveta Evrope preduzete u pravcu potencijalnog donošenja nove preporuke, odnosno rezolucije, jesu Dokument Saveta Evrope br. 12595 (od 18. aprila 2011) i Izveštaj Saveta Evrope- dokument br. 13441 (od 17. marta 2014.). Prateći sadržaj navedenih dokumenata, uočava se da na nivou Saveta Evrope ne postoji jasna svest o potrebi očuvanja i daljeg omogućavanja postojanja verskih sloboda i prava. Pri tome su raniji dokumenti izražavali generalnu nenaklonjenost primeni radikalnih mera u smislu podsticanja zakonskog regulisanja pojedinih pitanja koja mogu dovesti do diskriminacije pripadnika različitih manjinskih verskih zajednica. Sa druge strane, uočava se da se poslednja Preporuka donekle udaljava od ovog stanovišta, budući da se u njoj propagira visok stepen društvene opasnosti od uticaja sekti i potreba za energičnim suprotstavljanjem toj pojavi. Razlozi za ovu promenu ne mogu se izvesti na osnovu analize trenutnih okolnosti u Evropi na verskom planu, budući da su do sada najveći incidenti povezani sa verskim kultovima zabeleženi u periodu donošenja ranijih, značajno liberalnijih preporuka. Nasuprot tome, poslednja preporuka, iako nastala u načelno mirnijem ambijentu (u pogledu destruktivnog delovanja verskih sekti i kultova), svojim sadržajem daleko oštrije pristupa oceni i tretiranju ovde analiziranog pitanja.

2. Uporednopravna regulativa i aktivnosti na sprečavanju štetnog delovanja „sekti“ i „kultova“

U narednim poglavljima biće prikazani i analizirani pravni propisi pojedinih država kojima se sankcionišu pojedine okultne aktivnosti i delovanje „destruktivnih“ okultističkih zajednica. Osim toga, pažnja će biti posvećena i prikazu aktivnosti određenih organa ili drugih tela, odnosno organizacija koji stoje u vezi sa zvaničnom državnom politikom pojedinih zemalja u pogledu suzbijanja delovanja „destruktivnih sekti i „kultova“.

2.1. Sjedinjene Američke Države

Sjedinjene Američke Države jesu jedna od retkih zemalja koja je, do današnjeg dana, pribegla donošenju specijalizovanih, tzv. anti-kulturnih propisa. Istovremeno, kako nam raspoloživi podaci ukazuju, Sjedinjene Države su ujedno i prva zemlja koja je otpočela sa uvođenjem ovakvih propisa.¹⁰⁸ Prema dostupnoj građi, navedeni propisi usvojeni su u državama Ajdaho, Kalifornija i Ilinois, kao i u nekoliko drugih država.¹⁰⁹

2.1.1. Ajdaho

Država Ajdaho prva je savezna država koja je uvela pravnu odredbu posvećenu suzbijanju ritualnog zlostavljanja (1990. godine). U okviru Statuta savezne države Ajdaho, glava 18, odeljak 15, nalazi se inkriminacija pod nazivom „Ritualno zlostavljanje deteta“. Sekcija koja sadrži ovu inkriminaciju nosi oznaku 18-1506A. Usled činjenice da pomenuti propis, prema našim saznanjima, nije dostupan na srpskom jeziku, niti je uopšte preveden do sada, ovde će biti ponuđen autorski prevod celog člana.

¹⁰⁸ Za uopšten prikaz pravnog regulisanja pitanja koja se tiču tzv. novih religijskih pokreta na prostoru SAD, videti npr: Richardson, J, Legal Dimensions of New Religions, u: Lewis, J. (ur.), 2004, *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, Oxford, Oxford University Press, p. 163. i d.

¹⁰⁹ Lewis, J, 2001, *Satanism Today – An Encyclopaedia of Religion, Folklore and Popular Culture*, Santa Barbara, ABC-CLIO, Inc, p. 147; Robinson, B, 2001, Ritual Abuse Legislation passed by U.S. state legislatures, *Religious Tolerance* (http://www.religioustolerance.org/ra_law.htm, 27.11.2012). Robinson navodi da su i pojedine druge savezne države takođe usvojile anti-kulturne zakone, odnosno druge podzakonske propise (npr. Luizijana, Masačusets i dr).

„1. Osoba je kriva za zločin kada izvrši bilo koji od navedenih akata sa, nad ili u prisustvu deteta, kao deo ceremonije, obreda ili kakvog sličnog štovanja:

- a) zapravo ili simulirano muči, sakati ili žrtvuje bilo koju toplokrvnu životinju ili ljudsko biće;
- b) prinuđava na ingestiranje, injektovanje ili na drugi način upotrebljavanje bilo kog narkotika, droge, halucinogenog sredstva ili anestetika u cilju otupljivanja osetljivosti, spoznaje, sećanja ili otpora spram bilo koje kriminalne aktivnosti;
- c) prinuđava na ingestiranje ili na spoljnu primenu ljudskog ili životinjskog urina, fekalija, mesa, krvi, kostiju, telesnih sekreta, nepropisanih lekova ili hemijskih jedinjenja;
- d) uključuje dete u lažno, neovlašćeno ili nezakonito sklapanje braka sa drugom osobom ili predstavom neke sile ili božanstva, praćeno seksualnim kontaktom sa detetom;
- e) stavlja živo dete u mrtvački kovčeg ili otvoren grob koji sadže ljudski leš ili posmrtno ostatke;
- f) pretil smrtu ili ozbiljnim povredama detetu, njegovim roditeljima, porodici, kućnim ljubimcima ili prijateljima na način koji uliva osnovani strah da će pretnja biti sprovedena; ili
- g) nezakonito secira, sakati ili spaljuje ljudski leš.

2. Odredbe ovog odeljka neće se tumačiti tako da se primenjuju na:

- a) zakonitu poljoprivredu, stočarstvo, pripremu hrane ili lov na divljač i ribolov i posebno brendiranje ili identifikaciju stoke;
- b) zakonitu medicinsku praksu obrezivanja ili bilo koju ceremoniju s njom u vezi; ili
- c) svaki državno ili federalno odobren, licenciran ili finansiran istraživački projekat.

3. Svaka osoba osuđena za kršenje ovoga člana biće zatvorena u državnom zatvoru u trajanju ne dužem od doživotne kazne.

4. Za potrebe ovog odeljka, dete označava svako lice ispod osamnaest (18) godina starosti.¹¹⁰

Analizirajući tekst propisa, može se uočiti veći broj značajnih okolnosti. Govoreći o njegovim slabostima i oslanjajući se na detaljan prikaz koji je sastavio B. A. Robinson, te

¹¹⁰ Idaho Statutes, Title 18: Crimes and Punishments, Chapter 15: Children and vulnerable Adults, Section: 18-1506A (added 1990, ch. 210, sec. 1, p. 467; am. 2006, ch. 178, sec. 4, p. 546.) (<http://legislature.idaho.gov/idstat/Title18/T18CH15SECT18-1506APrinterFriendly.htm>, 08.11.2014).

načelno se slažući sa većim delom njegovih izloženih postavki, možemo za početak u tezama izložiti i dopuniti neke od važnijih primedbi (uz isticanje izvesnih ograda na pojedinim mestima).

-Uopšteno posmatrano, tekst propisa napisan je nedovoljno obazrivo i direktno je podstaknut i vođen strahovanjima u sklopu SRA moralne panike koja se mahom odnosila na zlostavljanje dece.

-Sadržina propisa pruža zaštitu isključivo maloletnim osobama, pri čemu, dakle, sva ostala lica ostaju pravno nezaštićena tom inkriminacijom.

-Opisi samih ritualnih aktivnosti pokazuju jasan i direktan uticaj optužbi i navoda isticanih u sklopu moralne panike SRA i naročito aktuelnih i frekventno eksponiranih u vreme donošenja ovoga propisa. Kako su kasnije policijske istrage i sudski procesi, kao i naučna i stručna proučavanja pokazali, ovi navodi ispostavili su se kao neosnovani, usled čega se postavlja pitanje postojanja *ratio legis*-a zbog kog je propis donet.

-Klauzula a) čini se neustavnom, budući da zabranjuje pojedine tipove prinošenja životinjske žrtve koji se i danas upražnjavaju kod određenog broja priznatih verskih zajednica u SAD, čije verske slobode i prava su ustavno zagarantovane. Ovom stanovištu ide u prilog i činjenica da je Vrhovni sud SAD-a u poznatom sporu iz 1993. godine proglasio neustavnom lokalnu uredbu koja je važila na području države Florida, a koja je zabranjivala ubijanje životinja tokom verskih obreda.¹¹¹

-Ista klauzula široko postavljenim određenjem torture morala bi, kako deluje, ujedno zabranjivati svaku uključenost odraslih osoba u mnogobrojne oblike pravno dopuštenih verskih obreda ukoliko u njima uzimaju učešća i lica ispod 18 godina. Kao slikovit primer, Robinson navodi obrede pojedinih plemena indijanskih starosedelaca Amerike u okviru kojih pripadnici putem posta i samovoljne deprivacije sna nastoje doživeti spiritualno iskustvo, odnosno viziju, a koji bi, u pomenutom slučaju, takođe bili pravno nedopušteni ukoliko postoji istovremeno učešće i maloletnih i punoletnih lica.

¹¹¹ *Church of the Lukumi Babalu Aye, Inc. and Ernesto Pichardo v. City of Hialeah*, No. 91-948, Decided on 11th June 1993. (<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/508/520/case.html>, 08.11.2014).

-Tekst klauzule c) ima brojne ozbiljne nedostatke. Neoprezno sročnim formulacijama, među propisanim nedopuštenim radnjama obuhvaćeno je, primera radi, nastojanje roditelja da u ishranu deteta uključi mesne namirnice, odnosno svako njegovo nagovaranje deteta u tome smislu, u svakom onom slučaju kada postoji bilo kakva verska, odnosno ceremonijala konotacija (Robinson navodi kao slikovit primer, ručak ili večeru povodom različitih praznika – dakle, ne nužno religijskih). Kao što se lako može zaključiti, u pitanju je grub propust zakonodavca sa potencijalno veoma ozbiljnim posledicama u smislu zlonamernog tumačenja propisa.

-Ista klauzula sadrži i kriminalizaciju nastojanja roditelja da pruže svome detetu bilo koju vrstu lekova koji nisu propisani lekarskim receptom. Ovakva formulacija dovodi do postojanja osnova za krivično gonjenje roditelja koji su, primera radi, svojoj deci davali bilo kakve suplemente ishrani (primera radi, već i same vitaminske tablete), u slučaju paralelnog postojanja kakvog ceremonijalnog ambijenta.

-Takođe, kriminalizuje se nastojanje roditelja da njihovo dete ingestira bilo koju hemijsku komponentu. Ovakav odabir reči dovodi do neželjene posledice u vidu protivpravnosti koja obuhvata čak i neke od uobičajenih sastojaka ishrane, čime se tekst propisa dovodi do apsurd. ¹¹²

-Nanošenje hemijskih jedinjenja na telo deteta takođe je nejasno i nedovoljno uspešno formulirano, budući da mnogi ceremonijalni obredi pojedinih verskih zajednica (primera radi, obredi lečenja), čije verske slobode i prava su garantovani Ustavom, upravo uključuju upotrebu određenih preparata, usled čega se isti moraju smatrati nedozvoljenim shodno predmetnom propisu. Robinson zauzima stanovište prema kome, ukoliko se uzme u obzir da voda takođe predstavlja hemijsko jedinjenje, već sam čin krštenja u hrišćanstvu, prema ovome propisu, takođe jeste protivpravan. Dopunjujući iznete navode, mislimo da je umesno primetiti da pojedina od navedenih sredstava, poput primera radi, melema i drugih lekovitih sredstava korišćenih u određenim tradicijama, nezavisno od svoje obredne funkcije imaju medicinski potvrđena korisna svojsva, usled čega bi se, striktnim tumačenjem ovoga propisa, moglo sa razlogom tvrditi da on uskraćuje ili ograničava pravo na lečenje pojedinca.

¹¹² Robinson kao slikovite pokazatelje ovog propusta navodi nekolicinu primera „hemijskih jedinjenja“ - kuhinjsku so, jod kao dodatak vodi za piće i sl- Robinson, B, 2001.

-Klauzula e) navodi samo slučajeve u kojima se živo dete stavlja u mrtvački kovčeg ili otvoren grob koji sadrže u sebi ostatke pokojnika. Pri tome ostaje nejasno usled čega se ova odredba ne odnosi i na slučaj spuštanja deteta u prazan ili prethodno ispražnjen mrtvački sanduk, a naročito na spuštanje deteta u otvor grobnog mesta, nezavisno od tamošnjeg prisustva samog leša.¹¹³

Kao jedinu pozitivnu stranu ovoga propisa, Robinson navodi njegovo inkriminisanje određenih dokazano postojećih oblika ritualne zloupotrebe, kao što su, primera radi, slučajevi egzorcizma i sl.¹¹⁴ Ipak, uzevši u obzir polazište i razlog za donošenje ovoga propisa, može se zaključiti da ova okolnost svakako nije rezultat zakonodavčeve želje, već nuspojava želje za inkriminisanjem sasvim drugačijih oblika ritualne zloupotrebe.

Na osnovu izloženog, može se konstatovati da je Robinsovova kritika ovoga propisa, načelno, osnovana i prihvatljiva. Ipak, osećamo potrebu da primetimo kako se ovakvim tumačenjem možda isuviše rigorozno i donekle dramatično prezentuje sadržina navedenog propisa, uz zanemarivanje i stavljanje u drugi plan pojedinih faktora koji se čine značajnijim u odnosu na istaknute.

Pre svega, prema našem uverenju, svako unapređivanje zaštite građana, a naročito najosetljivijih kategorija stanovništva (te samim tim i dece) treba energično podržati. Otuda se, na ovom početnom stupnju, sama ideja o donošenju propisa ove vrste, ukoliko je nastala kao rezultat istinske želje za sprečavanjem zloupotrebe dece ove vrste, može okarakterisati kao pozitivna. Međutim, debata povodom istinitosti postojanja ritualne zloupotrebe, od samog početka krajnje kontroverzna, teorijskim i praktičnim radom stručnjaka i nadležnih službi okončana je utvrđivanjem neosnovanosti iznošenih navoda. Otuda se zadržavanje propisa baziranog na opovrgnutom uverenju o postojanju SRA fenomena mora oceniti kao neprihvatljivo.

Pored toga, već postojećim inkriminacijama može se uspešno suprotstavljati svim navedenim oblicima potencijalne ritualne zloupotrebe. Otuda, ne vidi se jasan razlog za uvođenje ovakvog specifičnog propisa, budući da postojeći propisi omogućavaju efikasno kažnjavanje svih navedenih oblika ponašanja.

¹¹³ Robinson, B, 2001.

¹¹⁴ *Ibid.*

Čini se da nije neosnovano primetiti kako je ova inkriminacija ritualne zloupotrebe, čak i za kriterijume anglo-saksonskog prava kome pripada, možda isuviše detaljna i „rasplinuta“, naročito imajući u vidu krajnju hipotetičnost (ako ne i bizarnost) pojedinih navoda koje sadrži.

Pitanje osetljivosti verskog domena i mogućnosti diskriminacije po ovom osnovu u punoj meri se aktuelizuje prilikom donošenja ovakvih propisa, pri čemu ovaj legislativni čin nije izuzetak. Čitajući odredbe navedenog propisa, stiče se utisak o postojanju ozbiljne društvene opasnosti od aktivnosti određenih verskih zajednica kojima se pripisuje ekstremno ponašanje bez jasne predstave o istinitosti i realnom postojanju ovakvih oblika zloupotrebe. Time se stvaraju uslovi za dodatno produblјivanje moralne panike i za opravdavanje diskriminacije svih verskih uverenja koja ne potpadaju pod većinska u konkretnom društvu.

Konačno, govoreći o tehničkim aspektima ovoga propisa, može se primetiti da je sam tekst nedovoljno precizan i da ostavlja prostor za tumačenje krajnje protivno razlozima donošenja. Takođe, formulacije su prilično nerafinisane, rogobatne i u pojedinim delovima veoma zbunjujuće, što može biti jedan od pokazatelja nedovoljno kvalitetnog pristupa proučavanju materije i izradi samog propisa.¹¹⁵

2.1.2. Kalifornija

Godine 1995. Krivičnom zakoniku Kalifornije pridodat je odeljak označen brojem 667.83. i posvećen ritualnom zlostavljanju dece.¹¹⁶ U pitanju je propis kojim se, zapravo, specificira postupak kažnjavanja povodom ritualne zloupotrebe. Ovaj zakon ostao je na snazi do 1997. godine, kada je ukinut. Od tada se, dakle, u Kaliforniji više ne primenjuju specijalizovani anti-kulturni propisi, već su u primeni „regularni“, tj. opšte postavljene zakoni. Međutim, zbog velikog značaja ovog propisa za izučavanje materije anti-kulturne legislative, kao i usled i dalje

¹¹⁵ Tekst smo preveli što približnije duhu originalnog teksta, primenjujući sitnije tehničke korekcije isključivo na onim mestima gde su elementarni zahtevi forme i sadržine teksta to zahtevali. Za uvid u preostale tehničke manjkavosti, pogledati originalni tekst: Idaho Statutes, Title 18: Crimes and Punishments, Chapter 15: Children and vulnerable Adults, Section: 18-1506A (added 1990, ch. 210, sec. 1, p. 467; am. 2006, ch. 178, sec. 4, p. 546.) (<http://legislature.idaho.gov/idstat/Title18/T18CH15SECT18-1506APrinterFriendly.htm>, 08.11.2014).

¹¹⁶ California Penal Code, An act to add Section 667.83 to the Penal Code, relating to sentencing, 1994. (http://www.leginfo.ca.gov/pub/93-94/bill/sen/sb_1951-2000/sb_1997_bill_940512_amended_sen, 09.11.2014).

prisutnih tekovina i posledica njegove primene, on svakako zavređuje da bude adekvatno proučen u narednim redovima. Usled nedostupnosti (odnosno, po svemu sudeći, nepostojanja) prevoda na srpski jezik, kao i radi što boljeg uvida u sadržinu odeljka 667.83, u narednim redovima će biti ponuđen prevod odeljka u celosti.

„667.83

a) Kada je osoba osuđena povodom nekog od sledećih prestupa gde je prestup učinjen kao deo ceremonije, obreda ili kakvog sličnog štovanja, kazniće se dodatnim rokom od tri godine za:

1. krivična dela iz odeljaka 273a, 273d, ili 288.
2. krivično delo bilo kakvog seksualnog delikta nad detetom mlađim od 14 godina.

b) Za potrebe ovog odeljka, „ceremonija, ritual ili kakvo slično štovanje“ treba da znači bilo šta od sledećeg:

1. stvarno ili simulirano mučenje, sakaćenje ili žrtvovanje bilo koje toplokrvne životinje ili ljudskog bića.

2. nasilno ingestiranje, injektovanje ili na drugi način upotrebljavanje bilo kog narkotika, droge, halucinogenog sredstva ili anestetika u cilju otupljivanja osetljivosti, spoznaje, sećanja ili otpora spram bilo koje kriminalne aktivnosti.

3. nasilno ingestiranje ili spoljnu primenu ljudskog ili životinjskog urina, fekalija, mesa, krvi, kostiju, telesnih sekreta, ne propisanih lekova ili hemijskih jedinjenja.

4. uključivanje dete u lažno, neovlašćeno ili nezakonito sklapanje braka sa drugom osobom ili predstavom neke sile ili božanstva, praćeno seksualnim kontaktom sa detetom.

5. stavljanje živog deteta u mrtvački kovčeg ili otvoren grob koji sadže ljudski leš ili posmrtnu ostatku.

6. nezakonito seciranje, sakaćenje ili spaljivanje ljudskoga leša.

c) Ovaj odeljak neće se primenjivati na:

a) zakonitu poljoprivredu, stočarstvo, pripremu hrane ili lov na divljač i ribolov i posebno brendiranje ili identifikaciju stoke;

b) zakonitu medicinsku praksu obrezivanja ili bilo koju ceremoniju s njom u vezi; ili

c) svaki državno ili federalno odobren, licenciran ili finansiran istraživački projekat.

d) Dopuna optužbe usled kršenja odredbi odseka a) treba da bude dokazana svedočenjem dva svedoka, ili jednog svedoka uz potkrepljujuće okolnosti.“

U prethodnim redovima prikazan je konačan tekst usvojenog zakona. Radi potpunije slike, prikazaćemo i smisao nekih od izostavljenih stavki zakonskog nacrt, odnosno drugih načinjenih izmena.

Odsek b) isprva je sadržao svega tri stavke (stavke 1, 3 i 5 konačnog teksta Zakona), pri čemu je peta bila proširena u odnosu na konačnu i glasila: „stavljanje živog deteta u mrtvački kovčeg, otvoren grob ili drugi ograničen prostor koji sadži životinjske ostatke ili ljudski leš ili posmrtno ostatke“.

Osim usvojena četiri odseka (a, b, c i d), nacrt je sadržavao i dodatne sekcije. Odsek f) nalagao je Departmanu pravde Kalifornije da dostavi pre 2. januara 1998. godine izveštaj o broju slučajeva u kojima je ovaj sekcija zapravo korišćena u cilju produženja kazne. U stavci h) bilo je navedeno da „Ovaj odeljak ne treba tumačiti tako da na bilo koji način krši prava i prakse legitimnih religija“. Takođe, stav i) nalagao je da će ovaj propis automatski biti ukinut 1. januara 1999. godine, ukoliko ne bude produžen od strane zakonodavnog tela.¹¹⁷

Donet nekoliko godina nakon istovrsnog propisa države Ajdaho, kalifornijski zakon snažno je inspirisan njegovom formom i sadržinom. Upoređivanjem tekstova i proučavanjem sadržanih odredaba, može se lako uočiti da mnogi stavovi poseduju izuzetnu sličnost. Štaviše, većina delova kasnije donetog propisa upravo je direktno preneti iz prvousvojenog, zadržavajući istovetnu strukturu izlaganja, kao i identične odrednice i formulacije. Otuda, kritički komentar iznet u kontekstu propisa savezne države Ajdaho može biti analogno primenjen na sve istovrsne odredbe kalifornijskog propisa. Analizirajući specifičnosti zakona iz Kalifornije, može biti izneto nekoliko značajnih zapažanja.

Govoreći o prednostima zakona iz Kalifornije u odnosu na ranije doneti propis protiv ritualne zloupotrebe, isti je u pojedinim pitanjima donekle obazrivije pristupio materiji ritualne zloupotrebe. Uprkos primetnom direktnom ugledanju i široko zastupljenom usvajanju gotovih formulacija, određeni delovi starijeg propisa izostavljeni su. Prenoseći analizu na čitav

¹¹⁷ Robinson, B, 2001.

predloženi nacrt Zakona, može se konstatovati nekoliko dodatnih prednosti. Iskaz koji je izostavljen iz konačne verzije i koji naglašava da svrha ovoga Zakona nije “da na bilo koji način krši prava i prakse legitimnih religija“ približava se, iako nedovoljno, nastojanju da se izbegne diskriminatorni efekat ovog usko specijalizovanog propisa. Takođe, izbačena odredba koja je sadržavala obavezu podnošenja izveštaja o primeni ovoga propisa u praksi, kao i ona koja je predviđala automatski prestanak važenja propisa nakon proteka određenog vremena, deluju kao pohvalan primer svesti zakonodavca o osetljivosti ovoga pitanja i potrebi da se uvedu dodatni mehanizmi provere osnovanosti postojanja propisa ove sadržine.¹¹⁸

Sa druge strane, osim svih negativnih odlika koje karakterišu i propis iz Ajdahoa, kalifornijski zakon poseduje i određene dodatne nedostatke i propuste. Naime, odmah se mora istaći neobičnost svrhe ovoga propisa. Kako se na samom početku teksta navodi, razlog njegovog usvajanja jeste dodatno kažnjavanje (u visini od 3 godine zatvora) izvršilaca delikta zlostavljanja dece, ukoliko su navedeni delikti izvršeni „kao deo ceremonije, rituala ili kakvog sličnog štovanja“. Ovako ponuđena odrednica navodi na zaključak da je mišljenje zakonodavca povodom zlostavljanja dece prilično neuobičajeno i prema našem mišljenju, neodrživo. Umesto fokusiranja na primarni cilj zaštite sloboda i prava deteta, inkriminisanjem svakog protivpranog ponašanja koje dovodi do zlostavljanja ove kategorije stanovništva, zakonodavac je navedenim stavom izneo stav koji sugeriše da se zlostavljanje dece ne čini jednako pravno i društveno neprihvatljivim ukoliko isto nije izvršeno kao deo određenog verskog rituala. Iako je ovaj potez veoma lako mogao predstavljati samo odraz zakonodavčeve želje da predvidi teži oblik krivičnog dela ukoliko isto bude izvršeno pod posebnim okolnostima, ne vidi se osnov koji bi potkrepio pretpostavku da je zlostavljanje deteta ove vrste automatski težeg oblika od drugih oblika “neritualnog” zlostavljanja. Otuda smatramo da je ovakav stav veoma diskutabilan i da se svaka od navedenih zloupotreba najmlađe kategorije stanovništva mora jednako oštro sankcionisati, nezavisno od samog ambijenta izvršenja zločina, sve dok nije dokazano da taj ambijent nesumnjivo doprinosi pogoršanju položaja žrtve zlostavljanja.

¹¹⁸ Na žalost, kako se vidi iz konačne verzije teksta, navedeni pozitivni elementi nisu našli mesto u usvojenoj verziji propisa.

Takođe, ovaj pravni akt, u odnosu na propis iz Ajdahoa, dodatno spušta starosnu granicu grupe stanovništva kojoj pruža zaštitu. Umesto uzrasta od 18 godina, sekcija 667.83 Krivičnog zakonika Kalifornije spušta limit primene na starost od 14 godina.

Dalje, napomena koja negira da je svrha Zakona kršenje prava i prakse *legitimnih* religija ostavlja prostor za značajnu polemiku u pogledu odabira termina i omogućavanja prostora za postojanje verske diskriminacije. Uzevši u obzir ustavom garantovane verske slobode i prava, ovakvo formulisanje čini se kao problematično i podložno preispitivanju njegove ispravnosti i dopuštenosti.

Konačno, izostavljeni segment koji propisuje zabranu ostavljanja deteta u bilo koji ograničen prostor u kome se nalaze životinjski ostaci, veoma je neveselo formulisan i ostavlja prostor za ozbiljne probleme u praktičnom suočavanju sa mnogim situacijama koje potpadaju pod ovako sročenu odrednicu. Kao što ispravno i vrlo slikovito navodi Robinson¹¹⁹, takvim određenjem stvara se pravni osnov za procesuiranje, primera radi, roditelja koji pripremi svoje dete za počinak i smesti ga u krevet u detetovoj spavaćoj sobi, ukoliko se nekim slučajem u istoj prostoriji tada nalazio makar i jedan uginuo insekt.

2.1.3. Illinois

U okviru Krivičnog zakonika države Illinois, predviđeno je krivično delo koje nosi naziv “ritualno zlostavljanje deteta”. Uvedena 1. januara 1993 godine¹²⁰, ova inkriminacija ostala je na snazi sve do današnjeg dana i danas je inkorporisana u okviru aktuelnog Krivičnog zakonika države Illinois iz 2012. godine.¹²¹ Analizirajući strukturu i sadržinu odeljka 12-33, koji sadrži navedenu inkriminaciju, može se zapaziti sledeće. Sekcija 12-33 sastoji se iz četiri glavne celine. Deo a) poseduje gotovo istovetnu sadržinu kao 1. odeljak ranije analiziranog propisa iz države Ajdahoa. Naime, pomenuti tekst poseduje u uvodnoj rečenici manju tehničku preformulaciju, kao

¹¹⁹ Robinson, B, 2001.

¹²⁰ Robinson, B, 2001.

¹²¹ Criminal Code of Illinois (720 ILCS 5/), 2012. (<http://www.ilga.gov/legislation/ilcs/ilcs4.asp?ActID=1876&ChapterID=53&SeqStart=29000000&SeqEnd=31700000>, 10.11.2014)

i jednu dodatnu uslovljavajuću okolnost u pogledu svesti o izvršenju zločina („kada on ili ona *svesno* poćini...“).

Što se tiće broja stavova i njihove sadržine, odredba iz propisa Ilinoisa je ista kao i citirani deo statuta Ajdahoa i glasi:

„a) Osoba izvrši ritualno zlostavljanje deteta kada on ili ona svesno izvrši bilo koji od navedenih akata sa, nad ili u prisustvu deteta, kao deo ceremonije, obreda ili kakvog sličnog štovanja:

1. zapravo ili simulirano mući, sakati ili ųrtvuje bilo koju toplokrvnu ųivotinju ili ljudsko biće;
2. prinuđava na ingestiranje, injektovanje ili na drugi naćin upotrebljavanje bilo kog narkotika, droge, halucinogenog sredstva ili anestetika u cilju otupljivanja osetljivosti, spoznaje, sećanja ili otpora spram bilo koje kriminalne aktivnosti;
3. prinuđava na ingestiranje ili na spoljnu primenu ljudskog ili ųivotinjskog urina, fekalija, mesa, krvi, kostiju, telesnih sekreta, ne propisanih lekova ili hemijskih jedinjenja;
4. ukljućuje dete u laųno, neovlašćeno ili nezakonito sklapanje braka sa drugom osobom ili predstavom neke sile ili boųanstva, praćeno seksualnim kontaktom sa detetom;
5. stavlja ųivo dete u mrtvaćki kovćeg ili otvoren grob koji sadųe ljudski leš ili posmrtno ostatke;
6. preti smrću ili ozbiljnim povredama detetu, njegovim roditeljima, porodici, kućnim ljubimcima ili prijateljima na naćin koji uliva osnovani strah da će pretnja biti sprovedena; ili
7. nezakonito secira, sakati ili spaljuje ljudski leš.”

Deo b) takođe naćelno prati prvodoneti propis Ajdahoa o ritualnom zlostavljanju dece (oddeljak 2.), uz nekoliko izmena i dopuna. Sledeći redovi pokazaće ujedno o kojim razlikama je reć:

„b) Odredbe ovog odeljka neće se tumaćiti tako da se primenjuju na:

1. zakonitu poljoprivredu, stoćarstvo, pripremu hrane ili lov na divljać i ribolov i posebno brendiranje ili identifikaciju stoke;

2. zakonitu medicinsku praksu obrezivanja muških osoba ili bilo koju ceremoniju povezanu sa obrezivanjem muških osoba¹²²;
3. svaki državno ili federalno odobren, licenciran ili finansiran istraživački projekat; ili
4. ingestiranje životinjskog mesa ili krvi tokom izvođenja verske službe ili svečanosti¹²³.

b-5) Za potrebe ovog odeljka, dete označava svako lice ispod osamnaest (18) godina starosti.¹²⁴

Deo c) nov je u odnosu na izvorni propis. On glasi:

“c) Ritualno zlostavljanje deteta je krivično delo prve klase za prvi prestup. Druga ili naredna osuda zbog ritualnog zlostavljanja deteta je krivično delo klase X za koje učinilac može biti osuđen na kaznu prirodno doživotnog zatvora.”

Završni deo, pod oznakom d), u važećem tekstu Zakonika ostavljen je prazan.

Upoređujući ovaj propis za aktom-modelom iz Ajdahoa, može se sumirati sledeće. U odeljku 12-33 predviđene su, kao i u statutu Ajdahoa, iste radnje ritualnog zlostavljanja deteta ili preduzimanja odgovarajućih akata sa detetom, prema njemu ili u njegovom prisustvu, kao deo ceremonije, obreda ili u znak drugog verskog poštovanja. Novinu predstavlja preziciranje sadržine umišljaja (namera u anglosaksonskom pravu), jer se u normi predviđa da takve postupke učinilac treba svesno da preduzme. Takođe, razlika postoji i u delu u kome se predviđaju razlozi za isključenje protivpravnosti, jer je uveden još jedan stav po kome se isključuje protivpravnost ako se jede životinjsko meso ili krv tokom izvođenja verske službe ili svečanosti. Jednako kao i u statutu Ajdahoa, odredba se primenjuje na decu pod kojom se smatraju lica uzrasta do navršanih 18 godina. U delu c) odredbe dodat je propis o kažnjavanju, po kome se ritualno zlostavljanje dece, ako se učini prvi put, klasifikuje kao zločin prve klase, a druga i svaka naredna osuda za isto delo menja kvalifikaciju u zločin klase X, tako da učinilac može biti kažnjen kaznom doživotnog zatvora.

¹²² Za razliku od ranije donetog propisa- inspiratora, noviji propis dodatno precizira ovaj uslov navodeći da se radi o medicinskoj proceduri obrezivanja *muških* osoba.

¹²³ Ova odredba ne postoji unutar propisa države Ajdahoa.

¹²⁴ Ovaj navod unutar propisa izvornika (propisa Ajdahoa) zauzima zasebnu, osnovnu celinu (ujedno i poslednju), tj. u pitanju je deo br. 4.

Propis države Illinois može se kritikovati iz svih onih razloga koji su već navedeni prilikom analize propisa države Ajdaho. Osim toga, kritiku je moguće dopuniti sledećim primedbama.

Kao najveću novinu, ovaj propis uveo je stav koji proglašava da se njegove odredbe neće primenjivati na „ingestiranje životinjskog mesa ili krvi tokom izvođenja verske službe ili svečanosti“. Međutim, ova odrednica stoji u direktnoj suprotnosti sa ranijim navodom istoga propisa, prema kome će se ritualnim zlostavljanjem deteta upravo smatrati, između ostalog, ingestiranje ili na spoljna primena životinjskog mesa i krvi, ukoliko su ove radnje činjene „kao deo ceremonije, rituala ili kakvog sličnog štovanja“. Ovaj protivrečnost predstavlja ozbiljan nedostatak tog propisa.

Različitim razlozima moguće je objasniti tu protivrečnost. Moguće je da je novi razlog isključenja protivpravnosti trebao da eliminiše nedostatke rešenja iz propisa Ajdahoa gde se predviđa striktna i preširoka zabrana konzumiranja životinjske krvi ili mesa tokom verske ceremonije ili rituala. Međutim, ukoliko je to želeo, zakonodavac je mogao elegantnije da postupi jednostavno izostavljajući odgovarajući deo dispozicije.

Drugo tumačenje kojim bi se moglo objasniti ovakvo postupanje zakonodavca, jeste njegova eventualna želja (iako nigde eksplicitno formulisana) za razgraničenjem određenih prihvatljivih, tj dopuštenih verskih ceremonija, od onih koje to, prema njegovom mišljenju, ne treba da budu. Time bi se, dakle, stvorio ambijent načelne zabrane takvog postupanja, uz izuzimanje istovrsnih ili srodnih elemenata verskih obreda pojedinih „prihvaćenih“ verskih i religijskih zajednica. Međutim, za ovakvu nameru neophodno bi bilo uvesti, poput odredbe iz nacрта prezentovanog kalifornijskog zakona, izričitu napomenu u tome smislu, što ovde ni na koji način nije učinjeno. Takođe, kao i u slučaju propisa iz Kalifornije, ukoliko bi ova pretpostavka bila istinita, postavilo bi se pitanje usaglašenosti odredbi Illinoisa sa ustavom i drugim propisima kojima se garantuju verske slobode i prava.

Konačno, treće tumačenje ovakvog zakonodavnog rešenja, jeste mogućnost da je propust nastao kao rezultat nemara autora zakonskog teksta. Naime, kao nesporno, uočava se da se ovaj propis direktno ugledao na istovrsno, tri godine ranije uvedeno legislativno rešenje iz Ajdahoa,

uz doslovno preuzimanje mnogih elemenata i njihovo inkorporisanje u neizmenjenom stanju. Tokom ovog postupka, moguće je da je, previdom zakonodavca, u dispoziciji predviđeno nešto što je potom isključeno u odredbi o isključenju protivpravnosti. Ukoliko bi ova hipoteza bila istinita, radilo bi se o veoma ozbiljnom propustu koji bi svedočio o nedovoljno kvalitetnom i neadekvatnom pristupu kreiranju ovog segmenta Zakonika.

Osim navedene izmene, citirani odeljak Krivičnog zakonika države Illinois poseduje još jednu veću novinu. Konkretno, prilikom navođenja izuzetaka koji se neće smatrati ritualnom zloupotrebom dece, ističe se da na ovaj način treba posmatrati i „zakonitu medicinsku praksu obrezivanja muških osoba ili bilo koju ceremoniju povezanu sa obrezivanjem muških osoba”. Kao što se može primetiti, na ovaj način izvršeno je ograničavanje nekažnjive kategorije na pripadnike muške populacije, što predstavlja novinu u odnosu na originalni propis Ajdahoa.

Kao zaključak, može se primetiti da ova inkriminacija svojim unošenjem u Krivični zakonik Ilinoisa zadržava većinu slabosti propisa-modela koji je korišćen za njeno formulisanje, uz paralelni nastanak nekolicine novih, ozbiljnih manjkavosti.

U okviru teksta Krivičnog zakonika Ilinoisa uočeno je postojanje još jedne inkriminacije koja se tiče kriminala povezanog sa ritualnim domenom. Naime, sekcija 12-32 predviđa krivično delo pod nazivom „ritualno sakaćenje“. Ona glasi:

„12-32 Ritualno sakaćenje

- a) Osoba vrši ritualno sakaćenje kad on ili ona svesno sakati, raskomadava ili muči drugu osobu kao deo ceremonije, obreda, inicijacije, štovanja, performansa ili prakse, a žrtva nije dala pristanak ili pod takvim okolnostima da je optuženi znao ili trebao znati da žrtva nije bila u stanju da dâ efektivan pristanak.
- b) Ritualno sakaćenje ne uključuje praksu obrezivanja muških osoba ili ceremoniju, obred, inicijaciju, štovanje ili performans sa njom u vezi.
- c) Kazna. Ritualno sakaćenje je krivično delo 2. klase.“

Uzevši u obzir specifičnost ove inkriminacije, potrebno je izneti nekoliko zapažanja. Pre svega, treba naglasiti da krivično-pravna zaštita telesnog integriteta druge osobe od povrede ili sakaćenja mora biti generalno propisana, nezavisno od konkretnog motiva koji vodi zločinu.

Otuda nije primereno uvoditi usko specijalizovane inkriminacije ovoga tipa, ukoliko već postojeće na adekvatan način zadovoljavaju potrebu zaštite ugroženih dobara. Zastupajući stanovište da je zločin ove vrste istovrsan nezavisno od činjenice da li je počinjen kao deo ritualne prakse, ili pod uticajem bilo kog drugog motiva, ukoliko je osoba osakaćena svesnim i namenskim činom drugoga lica, nije održiv argument da je sakaćenje ritualnog karaktera okolnost koja zahteva uvođenje posebne inkriminacije. Ako je rezultat protivpravnog ponašanja isti, nije od značaja sa kojim je motivom učinilac postupao: težina posledice dovoljna je da opredeli pravnu kvalifikaciju krivičnog dela. Dakle, ne postoji *ratio legis* za ovakav potez zakonodavca.

Sa druge strane, osim neosnovanosti, odnosno suvišnosti uvođenja navedenog propisa, važno je istaći i njegovo moguće štetno dejstvo. Svako potenciranje „ritualnog” aspekta zločina, nezavisno od njegove konkretne sadržine, opasno je budući da pruža oslonac nastanku verske diskriminacije i širenju moralne panike, u smislu neophodnosti uvođenja posebnih inkriminacija povodom navodno postojećih i široko zastupljenih destruktivnih praksi pojedinih verskih zajednica. Pri tome se ponovo zaboravlja da bi se ovakvi propisi, najčešće mimo zakonodavčeve želje, nužno morali tumačiti u smislu sankcionisanja svih oblika protivpravnog delovanja povezanog sa verskom ritualnom praksom, a ne samo u kontekstu odabranih verskih učenja ili zajednica. Budući da u ovom slučaju, po svemu sudeći, ne postoji zakonodavčeva namera primene ovakvih propisa na sve kategorije zločina povezanih sa ritualnom praksom verske prirode, ovakve inkriminacije pokazuju se ne samo kao neutemeljene, već i kao suprotstavljene načelima očuvanja verskih i drugih sloboda i prava građana.

2.1.4. Karakteristike anti-kultne legislative SAD-a

Nakon analize propisa tri pomenute američke savezne države, osim upravo iznetih uvida koji se odnose na svaki propis ponaosob, moguće je izvesti i određene zaključke na generalnom nivou. Treba primetiti da anti-kultna legislativa svoj nastanak beleži na prostoru SAD-a, što je prevashodno rezultat i logična posledica intenzivne anti-kultne propagande i talasa satanističke moralne panike, koji svoj nastanak i najdrastičnije ispoljavanje beleže upravo u ovoj državi.

Analizom anti-kulturnih propisa država Ajdaho, Kalifornija i Ilinois, primećuje se veći broj nedostataka takvog zakonodavnog ophođenja. Pri tome su kao glavna zamerka može istaći činjenica da su sva tri propisa direktno inspirisana sadržajem satanističke moralne panike (sa posebnim akcentom na elementima “satanističke ritualne zloupotrebe”) koja je na prostoru SAD-a bila u zenitu 1980-ih i ranih 1990-ih godina. Budući da je o neutemeljenosti takvih navoda postignut širok konsenzus u naučnim i stručnim krugovima, već i samo načelno postojanje propisa ove vrste pokazuje se kao rezultat zakonodavčeve pogrešne procene realne društvenih potreba. Usled rečenog, analizirani propisi ukazuju se kao nepotrebni, ali takođe i kao potencijalno štetni. Razmotrivši tekst sva tri propisa, uočava se velika sličnost njihove sadržine, na osnovu čega se zaključuje da je propis države Ajdaho, kao prvonastao, poslužio kao direktan uzor preostalim zakonskim rešenjima. Kao jedan od glavnih nedostataka ovih zakona može se istaći versko-diskriminativna priroda određenih stavova, kao i nedovoljna preciznost upotrebljivanih termina i način uobličavanja zakonskih formulacija, koji slobodno protumačeni mogu dovesti do procesuiranja pojedinaca koji izvode različite dnevne aktivnosti koje predstavljaju sastavni deo života prosečnog čoveka. Oslanjajući se na izloženu materiju, može se zaključiti da se na ovaj način sastavljeni propisi, usled svih iznetih argumenata, ne čine kao dobro zakonodavno rešenje i otuda se ne preporučuju kao primer dobre pravne prakse.

2.2. Evropa

Na prostoru Evrope primetno je odsustvo sveobuhvatne baze podataka koja bi sadržavala generalne informacije o rasprostriranju tzv. sekti i kultova, o njihovim odlikama i načinu delovanja. Takođe, ne postoji jedinstveni registar svih legislativnih, odnosno drugih mera preduzetih na državnom nivou radi sprečavanja nepoželjnog delovanja verskih sekti.¹²⁵ Kako se konstatuje u dokumentu Saveta Evrope posvećenom ovom pitanju iz 2014. godine, svega nekoliko država preduzelo je zakonske mere u cilju prevencije i kažnjavanja delovanja sekti, dok se određen broj zemalja opredelio za uvođenje određenih alternativnih metoda, primarno na

¹²⁵ Kraći, uopšten pregled pristupa Saveta Evrope, odnosno pojedinih evropskih država ponaosob, prilikom pravnog regulisanja pitanja koja se tiču novih religijskih pokreta videti u: Richardson, J, 2004, pp. 167-168. i d.

polju nadzora njihovog delovanja.¹²⁶ Prema modelu klasifikacije koji je ponudio autor *Doe*, među državama koje su preduzele mere u ovome smislu, možemo razlikovati sledeće: 1. države koje su usvojile tzv. „anti-sektne” zakone 2. države koje razmatraju donošenje takvih propisa 3. države koje su ustanovile određena tela na državnom nivou, specijalizovana za prikupljanje informacija i praćenje delovanja verskih sekti.¹²⁷ Prihvatajući u načelu ovu klasifikaciju, mora se ipak primetiti da se druga ponuđena kategorija čini suviše nestabilnom, usled činjenice da veliki broj država razmatra, odnosno ranije jeste razmatrao uvođenje ovakvih propisa, pri čemu su se neke od njih opredelile za alternativno rešenje preduzimanja pojedinih mera iz naredne, treće kategorije. Takođe, čini se da bi, kao prvi stupanj klasifikacije, bilo potrebno eksplicitno razgraničiti one države koje poseduju zakonodavstvo, odnosno određene konkretne mere na državnom nivou uperene ka delovanju sekti, od preostalih zemalja. Konačno, korišćena terminologija (naročito kategorija “sekte”), koja se razlikuje od prihvaćene u ovom radu, nameće potrebu i za terminološkim modifikacijama. Usled svega rečenog, smatramo da bi sledeća podela bila prikladnija:

1. države koje nemaju specijalizovano zakonodavstvo posvećeno “destruktivnim” verskim zajednicama (popularno klasifikovanih kao “sekte” i “kultovi”) i srodnim oblastima, odnosno tela formirana na državnom nivou i zadužena za praćenje ovakvih zajednica i prikupljanje podataka o njima;

2. države koje imaju ovakvo zakonodavstvo, odnosno formirana tela ovoga tipa.

Dalje, u drugoj kategoriji mogu se formirati dve podgrupe:

1. države koje imaju specijalizovano zakonodavstvo posvećeno destruktivnim verskim zajednicama i srodnim oblastima;

2. države koje imaju tela formirana na državnom nivou, odnosno finansirana od strane države i zadužena za praćenje ovakvih zajednica i prikupljanje podataka o njima.

Upoređujući uporednopravne propise, kao i literaturu posvećenu ovoj problematici, može se primetiti da specijalne propise o “destruktivnim” verskim zajednicama imaju samo Francuska

¹²⁶ CoE, Doc. 13441 (2014).

¹²⁷ Doe, N, 2011, *Law and Religion in Europe: A Comparative Introduction*, Oxford, Oxford University Press, p. 85.

i (do izvesne mere) Luksemburg.¹²⁸ Iako je u dokumentu Saveta Evrope zaduženi predstavnik izneo mišljenje da i Belgija pripada ovoj kategoriji¹²⁹, raspoloživi podaci ne pružaju potporu ovome mišljenju (o čemu će detaljno biti reči kasnije u prikazu belgijskog suzbijanja delovanja sektu na državnom nivou). Takođe, *Doe* u ovu kategoriju svrstava i Letoniju, ali se sa ovim stanovištem ne možemo složiti. Citirani član 227. Krivičnog zakonika Letonije¹³⁰ („izazivanje opasnosti za javnu bezbednost, red i zdravlje pojedinaca tokom sprovođenja verskih aktivnosti“), iako je sasvim verovatno primarno namenjen regulisanju delovanja manjinskih, “kulturnih” verskih organizacija, svojom sadržinom otvara perspektivu primene na svaki oblik religijske prakse koji poseduje navedena obeležja. Time se, dakle, svrstava u red normi koje na opšti način propisuju granice delovanja verskih zajednica, a koje poseduje veliki broj drugih evropskih zemalja (uključujući, primera radi i našu državu).

Sa druge strane, među državama koje su prepoznate od strane eksperata Saveta Evrope i drugih stručnjaka kao zemlje koje su preduzele alternativne mere prevencije i suprotstavljanja delovanju sektu, naročito se navode: Austrija, Belgija, Nemačka i Švajcarska.¹³¹ Međutim, prema našem istraživanju, broj zemalja koje imaju formirane organe ili druga tela ove vrste na državnom nivou svakako prevazilazi četiri navedene države. Pri tome smo mišljenja da, formalno posmatrano, svaka država koja ima određeno specijalizovano odeljenje za praćenje i suzbijanje „destruktivnih sektu” (primera radi, u okviru organa unutrašnjih poslova), može biti svrstana u navedenu kategoriju zemalja, što je, između ostalog, slučaj i sa našom državom, kao i sa velikim brojem drugih.¹³² Usled toga, pažnja će biti posvećena samo nekolicini država koje su preduzele najobuhvatnije aktivnosti na suprotstavljanju delovanju „sektu”.

¹²⁸ Doe, N, 2011, pp. 85-86; CoE, Doc. 13441 (2014).

¹²⁹ CoE, Doc. 13441 (2014).

¹³⁰ Krivični zakonik Letonije – prevod na engleski jezik/ UNPAN (<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/untc/unpan018405.pdf>, 30.01.2016).

¹³¹ Doe, N, 2011, pp. 85-86; CoE, Doc. 13441 (2014). Svakako, važno je imati u svesti da, usled objektivne nemogućnosti provere i upoređivanja svih evropskih nacionalnih propisa, odnosno drugih mera preduzetih na državnom nivou, a značajnih za proučavanu oblast, ova sistematizacija, iako zasnovana na temeljnom proučavanju svih raspoloživih izvora, nužno mora zadržati uslovni i orijentacioni karakter.

¹³² Otuda bi i Srbija mogli biti okarakterisana kao zemlja koje poseduje rečena tela, budući da u MUP-u postoji (barem zaključno sa 2007-2008. godinom) specijalizovani odsek za bavljenje sektama.

2.2.1. Države sa „anti-sektnom“ legislativom

2.2.1.1. Francuska

Na prostoru Evrope, Francuska predstavlja državu koja je preduzela najradikalnije mere u pravcu suzbijanja delovanja određenih manjinskih verskih zajednica. Prvi veći korak preduzet na državnom nivou u ovome smislu jeste formiranje Parlamentarne komisije za kultove u Francuskoj (*Commission parlementaire sur les sectes en France*) 1995. godine, sa ciljem detaljnog proučavanja te materije¹³³. Istovrsne komisije formirane su i 1999¹³⁴, kao i 2006.¹³⁵ godine. Ipak, svakako najznačajniji korak u ovome smislu predstavlja donošenje Zakona br. 2001-504 od 12. juna 2001 godine.¹³⁶

Ovaj zakon, u literaturi na engleskom jeziku uobičajeno nazivan *About-Picard Law*, jedan je od retkih primera direktnog zakonskog regulisanja destruktivnih „sekti“ i „kultova“. Od svoga donošenja 2001. godine, izazvao je ne mali broj kontroverzi. Neke od najčešćih kritika na račun Zakona tiču se navoda da se njime krše verske slobode i prava pojedinaca, vrši diskriminacija manjinskih verskih zajednica i sl.¹³⁷ Uprkos čestim kritikama, njegove pristalice ističu da se njime upravo jačaju verske slobode prava, budući da ovaj propis štiti određene ugroženije kategorije stanovništva, uključujući decu, od prinude kriminalnih organizacija u smislu učešća u religijskim i drugim aktivnostima.¹³⁸

¹³³ Videti pun tekst izveštaja Komisije: Rapport n° 2468 au nom de la commission d'enquête sur les sectes, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 22 décembre 1995. (<http://www.assemblee-nationale.fr/rap-enq/r2468.asp>, 01.04.2015).

¹³⁴ Rapport n° 1687 au nom de la commission d'enquête sur la situation financière, patrimoniale et fiscale des sectes, ainsi que sur leurs activités économiques et leurs relations avec les milieux économiques et financiers, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 10 juin 1999. (<http://www.assemblee-nationale.fr/dossiers/sectes/sommaire.asp>, 01.04.2015).

¹³⁵ Rapport n° 3507 au nom de la commission d'enquête relative à l'influence des mouvements à caractère sectaire et aux conséquences de leurs pratiques sur la santé physique et mentale des mineurs, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 12 décembre 2006. (<http://www.assemblee-nationale.fr/12/rap-enq/r3507.asp>, 01.04.2015).

¹³⁶ Loi no 2001-504 du 12 juin 2001 tendant à renforcer la prévention et la répression des mouvements sectaires portant atteinte aux droits de l'homme et aux libertés fondamentales (<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000589924&dateTexte=&categorieLien=id>, 12.04.2014).

¹³⁷ Up: Robinson, B, 2004, France: Attack on New Religious Movements, *Religious Tolerance* (http://www.religioustolerance.org/rt_franc1.htm 28.12.2012).

¹³⁸ Up. između ostalog: Voyame, J, Freedom of religion and religious minorities in France (expert paper), u: CoE, Doc. 9612 (2002), Freedom of religion and religious minorities in France- report, 31.10.2002. (<http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=9915&Language=EN>, 12.04.2014).

Pun naziv ovog pravnog akta glasi Zakon br. 2001-504 od 12. juna 2001. povodom (prim. aut.) jačanja prevencije i suzbijanja sekti koje narušavaju ljudska prava i osnovne slobode (fr. *Loi no 2001-504 du 12 juin 2001 tendant à renforcer la prévention et la répression des mouvements sectaires portant atteinte aux droits de l'homme et aux libertés fondamentales (1)*).

Zakon je sastavljen iz šest glavnih celina.

Glava I - Civilno raspuštanje određenih pravnih lica (odjeljak 1)

Glava II - Proširenje krivične odgovornosti pravnih lica za određena krivična dela (odjeljci 2-15)

Glava III - Odredbe koje se odnose na kaznu raspuštanja nastalu delovanjem krivično odgovornih pravnih lica (odjeljci 16-18)

Glava IV - Odredbe koje ograničavaju reklamiranje sekti (odjeljak 19)

Glava V - Odredbe koje se odnose na zloupotrebu stanja neznanja ili slabosti (odjeljci 20-21)

Glava VI - Ostale odredbe

Odeljak 1, koji se odnosi na prestanak pravnih lica, predviđa da pravna lica mogu prestati kada su ona ili njihovi rukovodioci osuđeni za prestupe po različitim članovima Krivičnog zakonika, Zakona o javnom zdravlju, Zakona o potrošnji ili novog Zakona o parničnom postupku.

Unutar odeljaka 2-15 sadržane su izmene i dopune članova propisa citiranih u prvom odeljku.

Šesnaesti deo uvodi amandman na 8 odeljak Zakona od 1. jula 1901. godine posvećenog ugovorima o partnerstvu (Zakon o neprofitnim udruženjima).

Naredni odeljak donosi izmene i dopune Krivičnog zakonika¹³⁹ u odnosu na održavanje ili rekonstituciju pravnog lica koje je raspušteno, kao i povodom ponavljanja prestupa.

U sekciji broj 19 predviđeno je kažnjavanje za distribuciju poruka koje su usmerene prema mladim osobama, a koje promovišu pravno lice koje sprovodi aktivnosti sa ciljem postizanja, održavanja ili iskorišćavanja psihičke ili fizičke potčinjenosti osoba koje učestvuju u tim aktivnostima, kada su pravno lice ili njegovi rukovodioci, zakonski ili faktički, osuđeni povodom jednog ili više prestupa navedenih u odeljku i predviđenih u Krivičnom zakoniku, Zakonu o javnom zdravlju i Zakonu o potrošnji.

Sledeći odeljak namenjen je zaštiti maloletnih lica i osoba koje su posebno ugrožene zbog svoje starosne dobi, bolesti, nemoći ili drugog fizičkog ili psihičkog poremećaja. Ovaj deo smatra se najinovativnijim¹⁴⁰, budući da jedino on stvara nove inkriminacije. Naime, njime se uvodi nova sekcija u Krivični zakonik, naslovljena „Zloupotreba stanja neznanja ili slabosti”.

Završna sekcija br. 22 omogućava udruženjima okarakterisanim kao udruženja od javnog interesa da podnose tužbe za naknadu štete u postupcima koji se odnose na prestupe iz prvog odeljka.¹⁴¹

Sadržina zakona br. 2001-504 energično je kritikovana kako na lokalnom, tako i na međunarodnom planu. Brojne organizacije i pojedinci osudili su pristup zakonodavca ističući da se ovakvim propisima krše verske slobode i prava, kao i zagarantovana verska ravnopravnost. Ovo pitanje izneto je i pred Savet Evrope, koji je angažovao eksperta u cilju izrade studije na temu kompatibilnosti ovoga Zakona sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, kao i šire posmatrano, sa opštim vrednostima Saveta Evrope. Nakon izrade studije, Savet Evrope sačinio je izveštaj¹⁴² povodom ovog spornog pitanja. Usled velikog značaja navedenog dokumenta, u narednim redovima biće preneti neka od najznačajnijih zapažanja prezentovana u njegovom tekstu.

¹³⁹ Code pénal (France), Version consolidée au 07.08.2014. (<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20140807>, 07.08.2014).

¹⁴⁰ CoE, Doc. 9612 (2002).

¹⁴¹ Osim teksta Zakona, up. i: CoE, Doc. 9612 (2002).

¹⁴² CoE, Doc. 9612 (2002).

Izveštaj Saveta Evrope bavi se sledećim pitanjima: nazivom ovog pravnog akta, njegovom svrhom, kompatibilnošću sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, kao i praksom Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na pomenuti akt.

Povodom kritika na račun naziva Zakona, primećeno je da se ističu dve osnovne zamerke. Naime, prigovara se da je cilj ovoga propisa zapravo napad na verske manjine, za koje se u okviru zakona upotrebljava ponižavajući termin sekte. Druga zamerka stoji u direktnoj vezi sa prvom i ukazuje da sam pojam sekte, koji Zakon upotrebljava, nije zakonski definisan.

Ovim povodom, istaknuto je sledeće:

-Iako zakon eksplicitno navodi sekte, odnosno sektne pokrete, on je zapravo primenjiv na sva pravna lica, bez obzira na njihov pravni oblik ili namenu, koja sprovode aktivnosti sa ciljem postizanja, održavanja ili iskorišćavanja psihičke ili fizičke potčinjenosti osoba koje učestvuju u tim aktivnostima.

- Shodno preporuci Saveta Evrope 1412 iz 1999. godine, zaključeno je da nije neophodno definisati šta konstituiše sektu, kao ni odlučivati o pitanju da li se ona može smatrati religijom ili ne¹⁴³. Međutim, istovremeno je ponovljeno da postoji određena zabrinutost povodom grupa koje se smatraju sektama, bez obzira na religijski, ezoterijski ili spiritualni opis koji usvajaju, što treba uzeti u obzir. Takođe je ukazano na teškoće i opasnosti sa kojima se mogu suočiti državni organi ukoliko pristupe definisanju pojma sektu, kao i na mišljenje da je njihov zadatak da zauzmu stav o aktivnostima dotične grupe, a ne o prirodi njenih uverenja.

Povodom nejasnosti sadržaja korišćenog termina „sekta“, angažovani ekspert *J. Voyame* izneo je stav da ovo pitanje nije od većeg značaja. Kako je *Voyame* naveo, sam naslov nesumnjivo predstavlja deo ovog pravnog akta, ali on sam nema legislativni autoritet. Iako sadržaj naslova može biti koristan za potrebe tumačenja, on ne može da se upotrebljava prilikom donošenja odluka koje stoje u suprotnosti sa jasnim zakonskim odredbama. Članovi 1, 19. i 20. identifikuju ciljana pravna lica i grupe sa najvećom mogućom preciznošću. Kako zaključuje autor, ove odredbe zapravo jesu od odlučujućeg značaja prilikom donošenja odluka.

¹⁴³ Upotrebljeni izraz „religija“ nije adekvatan, budući da religija i konkretna crkva ili verska zajednica, razumljivo, ne mogu biti poistovećeni. U skladu sa smislom teksta, ispravno bi bilo reći „religijska organizacija“.

U izveštaju 9612 (2002) Saveta Evrope, navedeno je nekoliko zapažanja povodom ovog pitanja. Odeljak izveštaja koji govori o svrsi donošenja Zakona navodi nazive i osobine celina iz kojih se Zakon sastoji, kao i najvažnija pitanja kojima su ovi odeljci posvećeni. Opisuje se struktura i sistematika Zakona, vrsta i broj glavnih odeljaka, kao i užih tematskih celina. Navodi se ukratko sadržina većine odredbi ovog propisa. Konstatovano je da su odeljci 19. i 20. najproblematičniji u ovome propisu, budući da se u okviru njih ograničava sloboda izražavanja i uvode nove i neprecizne kategorije u sam Zakon (prevažodno kategorija „psihičkog potčinjavanja“. Takođe je napomenuto da je čl. 20 jedini koji uvodi potpuno novu inkriminaciju, naslovljenu „Zloupotreba stanja neznanja ili slabosti“.

Povodom kompatibilnosti Zakona sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima na početku odeljka je istaknuto da su pokretači inicijative za preispitivanje kompatibilnosti Zakona sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima navodili sledeće članove Konvencije kao potvrdu svome stanovištu: čl. 9 (sloboda misli, savesti i veroispovesti), čl. 11 (sloboda mirnog okupljanja i udruživanja) i čl. 14 (zabrana diskriminacije). U izveštaju se konstatuje, u prilog iznetim stavovima, da je praksa Evropskog suda za ljudska prava utvrdila da ove slobode nisu primenjive isključivo prilikom izražavanja dobro poznatih ili tradicionalnih ideja. Njima su obuhvaćene i malo poznate religije, odnosno izrazi mišljenja, koji po sebi mogu biti i šokantni ili uznemirujući. U prvim stavovima članova 9 i 11 propisana su odgovarajuća prava, a u stavu 2 istih članova uslovi pod kojima ta prava mogu biti ograničena. Uslov ograničenja jeste da su ona propisana zakonom i da predstavljaju neophodne mere u demokratskom društvu u interesu javne bezbednosti, radi zaštite javnog reda, zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Angažovani ekspert bio je mišljenja da odredbe Zakona br. 2001-504 zadovoljavaju pomenute uslove. Prema njegovim rečima, ograničenja su propisana Zakonom i prestupi su jasno definisani. Pri tome je ostao rezervisan povodom upotrebe termina “podređenost”, smatrajući ga nedovoljno preciznim, no dodajući da je nedostatak preciznosti uzrokovan prirodom analiziranog fenomena, te da će na sudovima biti da procene tačno značenje. Povodom uslova neophodnosti, *Voyame* smatra da raspuštanje pravnog lica u skladu sa čl. 1 Zakona jasno odgovara potrebama. U pogledu proporcionalnosti same mere i cilja koji se želi postići, ističe da je ovakva mera radikalna, ali i efikasna i pouzdana. Fokusirajući se specijalno na odredbe o ograničavanju reklamiranja sektori i na mere koje se tiču zaštite naročito osetljivih kategorija stanovništva, on

konstatuje da one takođe ispunjavaju uslove propisane Konvencijom, da je njihov cilj legitiman, a same mere jesu odgovor na ozbiljnu potrebu i srazmerne su postavljenom cilju. *Voyame* je zaključio svoju studiju mišljenjem da Zakon od 12. Juna 2001. nije inkompatibilan sa vrednostima Saveta Evrope. Pri tome je ostavio ogradu da će, shodno sudskoj praksi, njegova procena potencijalno zahtevati ponovno preispitivanje.

U odeljku Izveštaja posvećenom praksi Evropskog suda za ljudska prava u pogledu ovog pitanja, navedeno je da je Sud imao priliku da izrazi svoje viđenje o ovome Zakonu u svojoj odluci od 6. novembra 2001. godine koja se ticala prihvatljivosti primene ovoga propisa, a čije donošenje je inicirala Hrišćanska federacija Jehovinih svedoka Francuske. Sud je zaključio da njegov zadatak nije da donosi odluke o zakonodavstvu posmatranom na apstraktnom planu, usled čega nije u mogućnosti da iznese mišljenje o usklađenosti ovog Zakona sa Konvencijom. Sud je primetio da u pogledu sekti, Zakon (iako ne pruža njihovu definiciju) nesumnjivo omogućava njihovo raspuštanje, ali da to može biti ostvareno samo po nalogu suda i samo kada su ispunjeni određeni uslovi u pogledu sudske osude sekti ili njihovog rukovodstva povodom određenih krivičnih dela. Iznošenje optužbi na račun parlamenta, u pogledu njegovih navodnih namera, ne pokazuje verovatnost rizika u odnosu na podnosioca zahteva. Zaključeno je da konkretna verska organizacija koja se obratila Sudu, ukoliko želi ostati dosledna sopstvenim tvrdnjama, ne može tvrditi da sama ne ugrožava proklamovane slobode ukoliko istovremeno sebe navodi kao, makar potencijalnu, buduću žrtvu primene Zakona.

U istom tematskom odeljku, uprkos značajnoj različitosti od ostale prezentovane materije koja se tiče sudske prakse, izraženo je mišljenje Saveta Evrope povodom objektivne potrebe za donošenjem ovakvih specifičnih propisa u Francuskoj. Pozivajući se na Preporuku 1178 iz 1992. godine posvećenu sektama i novim religioznim pokretima, ponovljeno je da načelo slobode savesti i veroispovesti, garantovano čl. 9 Evropske konvencije o ljudskim pravima, čini nepoželjnim značajnije zakonodavne poduhvate posvećene sektama, budući da oni mogu značajno ometati navedeno fundamentalno pravo, kao i štetiti tradicionalnim religijama. Takođe je naveden deo Preporuke 1412 (1999) kojim su pozvane vlade država članica da koriste uobičajene procedure krivičnog i građanskog prava prilikom suprotstavljanja nezakonitoj praksi sprovedenoj u ime grupa verske, ezoterične ili duhovne prirode. Na kraju odeljka konstatovano je da akt najvećim delom zapravo ponavlja postojeće odredbe Krivičnog zakonika, Zakona o

potrošnji, Zakona o javnom zdravlju i novog Zakona o parničnom postupku i to čini u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Pri tome je primećeno da čak i ukoliko je bilo moguće postići isti cilj primenom postojećih propisa, ne postoji razlog koji bi sprečio donošenje pravnog akta koji ima za prednost grupisanje svih odredaba neophodnih za postizanje postavljenog cilja.

Na kraju Izveštaja, izneti su ukupni zaključci Saveta. Naglašeno da ovaj akt najvećim delom ponavlja odredbe postojećih propisa i to na način koji je usklađen sa Konvencijom, uz konstataciju da uprkos mogućnosti da se isti cilj postigne i bez uvođenja ovoga propisa, ne postoji smetnja koja sprečava njegovo donošenje. Istaknuto je da je potrebno sankcionisati ilegalne aktivnosti sektu, a ne same sekte; da postojeći propisi zadovoljavaju potrebe za sankcionisanjem ovakvih aktivnosti; da postojanje nekolicine opasnih pokreta nije dovoljno za osudu svih pokreta. Pomenuto je da iako angažovani ekspert Voyame smatra da se za predmetni Zakon ne može reći da je neusklađen sa standardima Saveta Evrope, on sam istovremeno ističe da termini sekte, *de facto* vođa, psihička i fizička potčinjenost nisu definisani zakonom. Podsećajući da prestupi moraju biti precizno definisani u krivičnom zakoniku, Savet Evrope je ocenio da navedeni termini nisu jasno određeni, usled čega u praksi treba očekivati izvesne nedoumice. *Voyame*-ovo mišljenje prema kome će navedene neizvesnosti biti razjašnjene putem stručnih izveštaja i odluka Evropskog suda za ljudska prava ocenjeno je kao neprihvatljivo usled toga što utvrđivanje elemenata zločina jeste pravno pitanje, pri čemu su tumačenje i primena propisa omogućeni isključivo sudijama, dok je učešće eksperata ograničeno na konsultovanje povodom tehničkih informacija. Prestanak postojanja organizacije usled učinjenih krivičnih dela od strane njenoga vođe (*de jure* ili *de facto*) Savet Evrope ocenio je kao protivno individualnosti zločina. Takođe je primećeno da ovakav čin predstavlja i sam zločin po sebi, ekvivalentan progonstvu i političkim zabranama. Uz podsećanje da je pravo svake države da preduzima sve neophodne mere radi zaštite pravnog poretka i javnog reda, konstatovano je da Savet Evrope nije u poziciji da raspravlja o postupanju francuske vlade u svetlu usvajanja ovoga zakona. Uprkos tome, iznet je stav da je sloboda hiljada ljudi bolje rešenje nego nepravedno kažnjavanje nevine

osobe. Na samom kraju, iznet je finalni stav Saveta Evrope, prema kome navedeni Zakon treba preispitati, kao i jasnije definisati pojmove „prestup“ i „prestupnik“.¹⁴⁴

Kao što se može zaključiti, Savet Evrope usvojio je stav prema kome donošenje propisa ove vrste nije preporučljivo, shodno dosadašnjim Preporukama i drugim smernicama i načelima. Povodom konkretnog Zakona, iako nije eksplicitno zaključeno da on ne zadovoljava zahteve Saveta, ocenjeno je da ne ispunjava potrebu jasnog zakonskog određenja krivičnog dela, uključujući definisanje samo kažnjivog ponašanja, izvršioca i dr. Povodom odnosa između stava angažovanog eksperta, sa jedne i konačnog mišljenja Saveta, sa druge strane, primetna je značajna neusaglašenost. Naime, lako se uočava ekstremno razilaženje *Voyame*-ovih zapažanja i zauzetog finalnog stanovišta Saveta. Shodno primećenom, ostaje nejasno usled čega Savet nije zatražio dopunsko mišljenje i angažovao dodatnog stručnjaka u cilju preispitivanja konkretnog pitanja.¹⁴⁵ Ova dilema biva dodatno intenzivirana kada se ima u vidu da je izvestilac Saveta izričito uneo u Izveštaj napomenu da je, tokom sastavljanja istoga, pristigao veliki broj kritika na račun pomenute ekspertske studije, kao i da sam Izveštaj, osim što usvaja korenito drugačije finalno stanovište, na nekoliko mesta i direktno osporava *Voyame*-ova zapažanja. U svakom slučaju, moguće je konstatovati da, shodno prezentovanom tekstu, Savet Evrope iznosi stav o nepreporučljivosti donošenja propisa ove vrste, dok u pogledu konkretnog Zakona iznosi značajne zamerke i ograde, te sugerise njegovo preispitivanje.

Analizirajući terminologiju Zakona, može se primetiti da on zaista ne pominje izričito verske zajednice. Ovo je, smatramo, načelno, veoma dobro rešenje, jer se na taj način ostavlja prostor za suprotstavljanje svim organizacijama – dakle, ne samo religijskim - koje ispoljavaju oblike protivpravnog ponašanja određenog odredbama ovoga propisa. Sa druge strane, na ovaj način se izbegava direktno konfrontiranje sa kontroverznim pitanjem diskriminacije i povrede verskih sloboda i prava. Dakle, formalno-pravno posmatrano, ovaj zakon sadržinom svojih članova ne vrši direktnu diskriminaciju po verskom osnovu, budući da u njihovom okviru ne navodi nijednu konkretnu versku zajednicu ponaosob, kao ni verske zajednice uopšte.

¹⁴⁴ CoE, Doc. 9612 (2002).

¹⁴⁵ U Izveštaju stoji izričita napomena da je Savet odbio angažovanje dodatnog eksperta radi ponovnog preispitivanja ovoga pitanja. V: CoE, Doc. 9612 (2002).

Ipak, ova pozitivna okolnost ostaje bez dejstva kada se razmotri sam naziv Zakona u svojoj integralnoj formi. Kao što je istaknutno, u okviru njega nalazi se kontroverzna odrednica “sekte” (*fr. mouvements sectaires*). Iako sam tekst zakona govori o pravnim licima, izbegavajući izričito pominjanje verskih zajednica, naslov zakona upravo direktno pominje sekte, i to, kako će biti pokazano, primarno u religijskom, negativnom kontekstu te reči.¹⁴⁶

Sa druge strane, kako se lako uviđa, Zakon iz 2001. godine nesumnjivo jeste donet sa ciljem regulisanja delovanja upravo verskih zajednica. Ovo pitanje, samo po sebi, ne bi trebalo da izazove veće kontroverze, ukoliko bi se zakonodavac opredelio za određene uopštene odredbe bez diskriminatorne selekcije tipa (verskih) zajednica na koje propis treba da se primenjuje. Ovo bi bio slučaj ukoliko bi se radilo, primera radi, o odredbama koje se tiču uslova osnivanja, postojanja i delovanja verskih zajednica uopšte, u cilju sprečavanja zloupotreba i uopšte protivpravnog delovanja u ime i u vezi sa ovim grupacijama. Prema tome, načelno bi bilo pravno prihvatljivo takvo rešenje ako bi odredbe bile postavljene dovoljno liberalno i nediskriminatorno.

Međutim, Zakon iz 2001. godine uvodi pravno problematičnu terminologiju, navodeći kao ciljnu grupu prema kojoj je usmeren, ne (verske i druge) zajednice uopšte, već „sekte“ (*fr. mouvements sectaires*). Kao što je poznato, ova kategorija, iako izvorno bez negativnog značenja, doživela je profanizaciju na opštedruštenom planu, a posebno na polju religijskih pitanja. Osim toga, u francuskom jeziku (kao i u srpskom), ovaj termin poprimio je specifičan uži smisao, te se u uobičajenom govoru najčešće koristi kako bi se na stigmatizatorski način obeležile isključivo određene verske zajednice (tzv. kultovi - *cults* prema terminologiji sa engleskog govornog područja, u naglašeno negativnom značenju). Otuda se upotreba ovakvog izražavanja u okviru zakonskog teksta ne čini nimalo poželjnom, i štaviše, može već sama po sebi biti protumačena kao jedan od oblika verske diskriminacije.

Dalje, već samom separacijom pomenutih (verskih ili drugih) „sekti” od ostalih (verskih i drugih) organizacija, čini se ozbiljan korak u pravu povrede verske ravnopravnosti. Naime,

¹⁴⁶ O obeležjima upotrebe odrednica „verske sekte“ i „verski kultovi“, up. npr: Đorđević, D, 1998, *Proroci "nove istine": sekte i kultovi (šta treba da znamo o novim religioznim pokretima?)*, Niš, JUNIR: Društvo za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja dece i omladine, str. 9, 11 i d; Filipović, M, 2000, Why people join new religious movements, *Teme*, 24, 3-4, str. 281 i d; Stark, R, Brainbridge, W, 1996, *A Theory of Religion*, New Brunswick, Rutgers University Press. p. 124.

ukoliko francuski pravni poredak garantuje versku ravnopravnost, ne vidi se pravni osnov za takvo razdvajanje, dok se, sa druge strane, opravdano može isticati da se na taj način postiže upravo suprotno – diskriminisanje pojedinih verskih zajednica.

Nastavljajući u istom pravcu, kao izuzetno važan nedostatak ovoga Zakona ističe se paradoksalan odnos između njegove sadržine i namere zakonodavca koji je želeo postići selektivnost primene isključivo ka kategoriji *mouvements sectaires*. Iako je ovaj akt donet sa očiglednom željom sankcionisanja delovanja pojedinih manjinskih verskih zajednica, njegova sadržina, kao i načelna zakonska rešenja po pitanju verskih sloboda i prava u Francuskoj upućuju na zaključak da ovaj akt zapravo ostavlja prostor da se njegove odredbe primenjuju jednako na većinske religije. Uzevši u obzir da pravno proklamovanje verskih sloboda i prava, kao i ravnopravnosti religija, nalaže jednako ophođenje prema religijama, bez diskriminacije, zaključuje se da ovaj akt, ukoliko se i dalje žele održati pravno priznata načela slobode veroispovesti i verske ravnopravnosti, mora biti primenjivan na sve crkve i verske organizacije u Francuskoj, a ne samo na proizvoljno postavljenu kategoriju „verskih sekti”. Ako se ovo ima u vidu, onda se nužno mora konstatovati da bi se doslednom primenom ovoga Zakona najviše protivpravnih delovanja moglo primetiti unutar upravo većinskih, odnosno tradicionalnih crkava i verskih zajednica, budući da je njihova društvena prisutnost, brojnost njihovog članstva i organizaciono ustrojstvo daleko iznad ostalih, manjinskih zajednica. Primera radi, većina tradicionalnih crkava i verskih zajednica, takođe namenski vrše veoma širok spektar uticaja nad svojim pristalicama (uključujući i metode obuhvaćene Zakonom), pri čemu imaju uticaj na najširi sloj populacije, te samim tim i na Zakonom iz 2001. zaštićene kategorije stanovništva.¹⁴⁷ Shodno pomenutom, najfrekventija primena navedenog Zakona trebalo bi biti očekivana upravo

¹⁴⁷ Shodno čl. 19. i 20. Zakona, primećuje se da doista izuzetno širok spektar aktivnosti (od kojih su mnoge društveno sasvim prihvaćene) može biti protumačen kao povreda ovoga Zakona. Naime, govoreći o aktivnostima koje su ”usmerene prema mladim osobama, a koje promovisu pravno lice... sa ciljem postizanja, održavanja ili iskorišćavanja psihičke ili fizičke potčinjenosti osoba koje učestvuju u tim aktivnostima”, nije nerealno pretpostaviti da bi ovako neprecizna i široko postavljena odredba mogla naći svoju primenu pravcu zabrane i kažnjavanja, primera radi, svakog oblika verske nastave ili vaspitanja među decom i omladinom, odnosno među svim ugroženijim kategorijama stanovništva (ne samo putem nastave veronauke, već i svakim oblikom verskog usmeravanja i vaspitavanja dece i omladine u duhu religije od strane ma koje pravno ustanovljene organizacije). Štaviše, ovo kažnjavanje moralo bi, smatramo, po slovu i smislu Zakona, dovesti do pratećeg rasformiranja i gašenja svih verskih zajednica o kojima je reč. Kada se ovo ima u vidu, postaje dodatno jasna ozbiljnost problema sa kojima bi se moralo suočiti ukoliko bi primena ovoga Zakona bila dosledno sprovedena, te samim tim i nerealnost primene ovoga propisa.

u odnosu na omasovljene i tradicionalne crkve - međutim, ovo stoji u potpunoj suprotnosti sa razlogom usvajanja Zakona, odakle i potiče osnovna protivprečnost.

Povodom donošenja ovog propisa isticano je da se njime omogućava sankcionisanje samih destruktivnih organizacija, za razliku od drugih slučajeva gde je moguće kazniti samo njihove članove. Uvažavajući ovaj argument, ne može se izostaviti zamerka povodom pozitivnih i negativnih učinaka koje ovakvo legislativno postupanje sa sobom povlači. Pre svega, kao što je Savet Evrope ispravno konstatovao, kažnjavanje, odnosno raspuštanje organizacije povodom krivičnih dela učinjenih od strane nekog od članova (u ovom slučaju, rukovodilaca), protivno je načelu o samostalnosti zločina¹⁴⁸, pri čemu ova mera stvara uslove za progon verskih neistomišljenika ekvivalentan političkim i drugim progonstvima i represalijama. Pri tome, smatramo da je neophodno dodati da ovakva odredba ostavlja izuzetno opasan prostor za manipulacije lažnim prijavljivanjem krivičnih dela, kako bi se postiglo pokretanje postupka zabrane određene verske zajednice. Međutim, najvažniji protivargument tiče se same suštine dileme o ispravnosti sankcionisanja verskih zajednica koje se proglase verskom sektom. Iako ne treba osporavati da bi kažnjavanje same institucije moglo imati određene korisne strane, smatramo da je u ovom slučaju primarno postojanje lične odgovornosti. Usled toga, nalazimo da bi težište državne reakcije trebalo da bude usmereno na sprečavanje pojedinca koji protivpravno postupaju, budući da je gonjenje kolektiviteta skopčano sa rizicima od moguće zloupotrebe zakona u pravcu verske i druge diskriminacije članova pojedinih religijskih organizacija.

Pored toga, dosledna primena Zakona bi, formalno-pravno, mogla dovesti do raspuštanja najšireg zamislivog spektra pravnih lica koja na bilo koji način mogu da zadovolje navedene kriterijume. Uzevši u obzir da se u svim segmentima društvenog života primenjuju različiti načini za pridobijanje i očuvanje kruga pristalica, koje se nastoje motivisati da aktivno doprinose organizaciji, čini se nužnim zaključak da bi posledica ovakvog tumačenja stvorila potencijal za, u krajnoj liniji, krajnju destabilizaciju čitavog društvenog poretka¹⁴⁹. Primena opisanih, krajnje radikalnih mera u savremenom društvenom ambijentu teško se može zamisliti, pri čemu ovo svakako nije bila ni intencija francuskog zakonodavca.

¹⁴⁸ Po svemu sudeći, reč je o načelu individualne odgovornosti za zločin.

¹⁴⁹ Primera radi, marketinška manipulacija, politička propaganda, načela moralnog, vaspitnog, obrazovnog i dr. karaktera propagirana u okviru obrazovnih i drugih institucija, samo su neki od uobičajenih primera delovanja prisutnih u društvenom ambijentu koji odgovara široko postavljenim navodima francuskog Zakona.

Konačno, mora se istaći diskutabilnost upotrebljene odrednice „pravno lice“. Na ovaj način verovatno se želelo izbeći bliže formulisanje prirode i tipa organizacija čijem suzbijanju je Zakon suštinski namenjen, kako u cilju ostavljanja dovoljno prostora za obuhvatanje svih subjekata koji mogu ispoljiti navedeno protivpravno ponašanje, tako i sa namerom predupređenja potencijalnih osuda povodom povrede verskih sloboda i načela verske ravnopravnosti. Međutim, takav potez zakonodavca doneo je sa sobom veoma ozbiljan problem. Uvođenjem kategorije pravnog lica Zakon je, nehotično, u potpunosti isključio sopstvenu primenu povodom svih neformalno organizovanih, odnosno neprijavljenih verskih i drugih udruženja, limitirajući svoje dejstvo samo na one grupe koje su prijavljene u zvaničnom državnom registru. Naime, kao što je samorazumljivo, protivpravno ponašanje u vezi sa verskim pitanjima može se očekivati kako u odnosu na prijavljene, tako i na neprijavljene zajednice. Štaviše, ukoliko određena zajednica, hipotetički posmatrano, usvaja praksu u kojoj se iskazuju obeležja protivpravnosti, ona najverovatnije neće ni nastojati da ozvaniči svoje delovanje, niti je realno očekivati da će državni organi takvoj organizaciji odobriti osnivanje čak i u slučaju njenog pokušaja zvaničnog registrovanja. Ovo dovodi do paradoksalne situacije da mnoge hipotetičke zajednice čijem suzbijanju je Zakon posvećen, upravo u potpunosti izlaze iz okvira njegove nadležnosti (usled nedostatka zvanične registracije), dok se, suprotno namerama zakonodavca, sva pravna lica, posmatrana u najširem smislu, mogu pojaviti kao potencijalni subjekt primene ovoga Zakona.

2.2.1.2. Luksemburg

Luksemburg se, načelno, može svrstati među malobrojne države koje su usvojile specijalizovane zakonske odredbe sa ciljem suzbijanja delovanja “sekti”. Ova novina u luksemburškom legislativnom sistemu dogodila se nedavno, tokom 2013. godine, kada su usvojena dva nova zakona: *Loi du 21. février 2013. portant incrimination de l’abus de faiblesse*¹⁵⁰, kao i *Loi du 21. février 2013. relative à la lutte contre les abus sexuels et*

¹⁵⁰ Loi du 21. février 2013. portant incrimination de l’abus de faiblesse (<http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/2013/0035/a035.pdf>, 23.11.2014).

*l'exploitation sexuelle des enfants et portant modification de plusieurs dispositions du Code pénal.*¹⁵¹

Pre svega, potrebno je jasno istaći kako luksemburški zakoni od 21. februara 2013. svojim tekstom nigde ne navodi izričito pojam (verskih ili drugih) “sekti”. Za razliku od francuskog propisa, u okviru ovih pravnih izvora nema pomena o sektama, niti drugih izričitih implikacija u ovome smislu. Upravo je to razlog zbog koga luksemburško zakonodavstvo možemo samo uslovno svrstati u zakonodavstva koja sadrže anti-kulturna pravila.

Sa druge strane, prvi od dva Zakona od 21. februara 2013. uvodi krivično delo pod nazivom “zloupotreba slabosti”. To krivično delo veoma je slično ranije opisanom krivičnom delu koje je prihvaćeno francuskim Zakonom br. 2001-504. Naime, karakteristika oba propisa jeste da se u njima koristi formulacija “zloupotreba stanja slabosti”. Poput francuskog propisa, u luksemburškom Zakonu se ne govori izričito o religiji i verskim pitanjima, već se uopšteno reguliše svaka zloupotreba i iskorišćavanje mladih osoba koji se preduzmu protivno odredbama ovog Zakona. Međutim, za razliku od francuskog propisa, u čijem tekstu se izričito koristi termin “sektni/ sektaški pokreti” (*mouvements sectaires*- usled čega se naslućuje da je njegova primarna svrha sankcionisanje delovanja verskih sekta), luksemburški pravni akt svojim normama nastoji regulisati širok spektar mogućih zloupotreba okolnosti definisane kao „*stanje slabosti*“, pri čemu se, striktno se pridržavajući samog teksta zakona i bez dopunskih informacija i tumačenja, ne može utvrditi da li je ova inkriminacija uvedena sa osnovnom namerom regulisanja određenih oblika verske zloupotrebe ili druge srodne prakse.

Još jedna karakteristična sličnost sa francuskim zakonom br. 2001-504, jeste unošenje odredaba kojima se modifikuju dotadašnje norme predviđene Krivičnim zakonikom¹⁵² (to se čini putem oba luksemburškog propisa od navedenog datuma). Osim toga, treba primetiti da se u oba zakona takođe navode zloupotrebe koje se mogu dovesti u vezu sa određenim organizacijama, ali da, za razliku od francuskog propisa, ne sadrže jednako restriktivno postavljene odredbe o „*pravnim licima*“, niti predviđaju isti vid sankcija uperenih prema samoj organizaciji.

¹⁵¹ Loi du 21. février 2013. relative à la lutte contre les abus sexuels et l'exploitation sexuelle des enfants et portant modification de plusieurs dispositions du Code pénal (<http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/2013/0035/a035.pdf>, 23.11.2014).

¹⁵² Code pénal en vigueur dans le grand-duché de Luxembourg (législation: jusqu'au 3 octobre 2015), Ministère de la justice, Luxembourg (http://www.legilux.public.lu/leg/textescoordonnes/codes/code_penal/codepenal.pdf, 10.12.2015).

Možemo zaključiti da luksemburški propisi od 21. februara 2013. očigledno jesu inspirisani francuskim zakonodavnim rešenjima, iako poseduju značajne razlike u odnosu na opredeljenje francuskog zakonodavca. Otuda je ovo još jedan od retkih primera (makar i indirektnog) zakonskog regulisanja materije delovanja manjinskih verskih organizacija. Pri tome se, za razliku od francuskog modela, navedena regulacija vrši na neeksplicitan način, uz izbegavanje terminologije koja bi jasno upućivala na sankcionisanje striktno verskih zajednica uobičajeno definisanih kao „verske sekte“.

2.2.2. Primeri organizovane državne aktivnosti na sprečavanju štetnog delovanja verskih sekti i kultova

2.2.2.1. Austrija

U Austriji je, na saveznom nivou Rezolucijom nacionalnog Parlamenta (E 155-NR/XVIII.GP.) od 14. jula 1994. od savezne vlade zatraženo da se suprotstavi delovanju “sekti, pseudoreligioznih grupa, udruženja i organizacija kao i tzv. ‘destruktivnih kultova’” i da se u tom cilju preduzmu odgovarajući koraci na objašnjenju i informisanju građana.¹⁵³ U sklopu tih aktivnosti je 1998. godine na osnovu posebnog saveznog zakona¹⁵⁴ osnovan Federalni zavod za pitanja sekti (nem. *Bundesstelle für Sektenfragen*), kao samostalno javnopravno telo. Primarna funkcija Zavoda je savetovanje pojedinaca povodom pitanja koja se tiču zajednica okarakterisanih kao sekte, odnosno kultovi. Iako je prema propisima, status ovoga zavoda nezavisan, njegovo rukovodstvo imenuje ministar nadležan za privredu, porodicu i omladinu. Isto ministarstvo stara se i o nadzoru nad radom Zavoda.¹⁵⁵

Takođe, na prostoru pojedinih austrijskih federalnih jedinica susreću se različite institucije finansirane od strane države, koje imaju zadatak da pružaju informacije o sektama i

¹⁵³ Bundesministerin für Familien und Jugend- Bundesstelle für Sektenfragen, zvanična internet prezentacija (<https://www.bmfj.gv.at/service/beratung-information/bundesstelle-sektenfragen.html>, 27.01.2016).

¹⁵⁴ Bundesgesetz über die Einrichtung einer Dokumentations- und Informationsstelle für Sektenfragen, *Bundesgesetzblatt* (BGBl), Nr. 150/ 1998 (Bundesgesetzbuch Österreich).

¹⁵⁵ Bundesstelle für Sektenfragen, zvanična internet prezentacija (<http://www.bundesstelle-sektenfragen.at/information/>, 27.01.2016); U. S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2013, *International Religious Freedom Report for 2013: Austria* (<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2013&dliid=222189#wrapper>, 01.03.2015); U. S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2007, *International Religious Freedom Report 2007: Austria* (<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2007/90163.htm>, 01.03.2015).

kultovima. Kao primeri, mogu se navesti pokrajine Donja Austrija i grad-pokrajina Beč, gde je uspostavljen savetodavni centar pri Društvu za borbu protiv sektinih i kulturnih opasnosti (nem. *Gesellschaft gegen Sekten und Kultgefahren*, skr. GSK). Ova institucija, iako formalno organizovana kao nedržavna organizacija, do 2005. bila je finansirana od strane pomenutih pokrajina, pri čemu je navedena praksa nakon te godine obustavljena usled preduzetih mera štednje na državnom nivou. Primarne aktivnosti GSK-a zasnivaju se na distribuiranju informacija među opštom javnošću (sa naročitim akcentom na deci i omladini) o verskim zajednicama okarakterisanim (od strane pripadnika ove organizacije) kao sekte, odnosno kultovi, dok je delovanje savetovališta specijalizovano za pomoć osobama koje smatraju da su bile izložene dejstvu negativnog uticaja ovih verskih zajednica. U izveštaju vlade SAD o verskim slobodama za 2013. navodi se da su pomenute mere prepoznate od strane dela društva kao metod diskriminacije zvanično neregistrovanih verskih zajednica.¹⁵⁶

2.2.2.2. Belgija

Belgija spada u red evropskih zemalja koje su sprovele značajne mere na državnom nivou u cilju suzbijanja destruktivnog uticaja verskih kultova. Zakonom iz 1998. godine (*Loi du 2 juin 1998*)¹⁵⁷ uvedene su dve specijalizovane institucije u cilju suzbijanja pretpostavljenog destruktivnog delovanja sekti i kultova, što je, smatramo, navelo određene autore¹⁵⁸ da ovu državu svrstaju u red zemalja koje poseduju anti-kulturnu legislativu. Međutim, zakonski osnov formiranja ovih institucija nije dovoljan razlog za svrstavanje Belgije u navedenu kategoriju država. Otuda, budući da raspoloživa saznanja ne pružaju potvrdu da Belgija poseduje anti-

¹⁵⁶ Gesellschaft gegen Sekten und Kultgefahren, zvanična internet prezentacija (<http://www.sektenberatung.at/index.php?page=artikel>, 27.01.2016); U. S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2013, *International Religious Freedom Report for 2013: Austria*; U. S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2007, *International Religious Freedom Report 2007: Austria*.

¹⁵⁷ Loi du 2 juin 1998/ Belgique (http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&table_name=loi&cn=1998060257, 27.01.2016).

¹⁵⁸ V. npr. mišljenje R. Salles-a u: CoE, Doc. 13441 (2014).

kultne propise¹⁵⁹, jedino opravdano rešenje jeste njeno klasifikovanje među države koje su formirale tela zadužena za delovanje na ovom polju.

Prva od pomenutih institucija jeste Centar za informisanje i savetovanje povodom štetnih sektinskih organizacija (fr. *Le Centre d'information et d'avis sur les organisations sectaires nuisibles*, skr. CIAOSN), zadužen za nadgledanje rada verskih zajednica okarakterisanih kao sekte. CIAOSN deluje na polju prikupljanja javno dostupnih informacija povodom širokog spektra religijskih i filozofskih grupacija, omogućavanja uvida javnosti u prikupljene podatke, kao i pružanja saveta državnim organima, na njihov zahtev, povodom delovanja sektinskih organizacija. Drugo telo jeste Međuresorna koordinaciona grupa koja je zadužena za rad sa poverljivim materijalima i koja deluje zajedno sa zakonskim i bezbednosnim institucijama u cilju koordiniranja politike vlade, pri čemu se unutar ovako određenog polja nadležnosti nalaze i pitanja nadgledanja slučajeva delovanja sekti.¹⁶⁰

2.2.2.3. Nemačka

Nemačka vlada uspostavila je sistem informisanja povodom postojanja i delovanja verskih zajednica okarakterisanih kao sekte, kultovi i novi religiozni pokreti. Ovakvim pristupom otvoren je put uvođenju nadzora i pojačane kontrole usmerene ka praktično svih verskim organizacijama koje nisu prepoznate kao tradicionalne. Govoreći specijalizovano o okultističkoj, a naročito o satanističkoj problematici, analizom činjeničnog stanja na nivou pojedinih saveznih država, primećene su sledeće okolnosti. Povodom pristupa kriminalističke policije ovoj problematici, uočava se da većina saveznih država ne pravi razgraničenje između krivičnih dela povezanih sa okultnim (primarno satanističkim) elementima i ostalih učinjenih zločina.

¹⁵⁹ Jedina indicija u ovom smislu jeste višegodišnja inicijativa za uvođenje novog sekcije unutar Krivičnog zakonika naslovljene Krivična dela počinjena od strane sektinskih organizacija – međutim, ovaj amadman je (kako ukazuju dostupni materijali) do sada svaki put odbijan. Osim upravo citiranih materijala, videti i : European Coordination for Freedom of Conscience, 2011, *Discriminatory Draft Law Violates Fundamental Religious Rights* (<http://www.freedomofconscience.eu/discriminatory-draft-law-violates-fundamental-religious-rights/>, 01.03.2015).

¹⁶⁰ CIAOSN, zvanična internet prezentacija (<http://www.ciaosn.be/>, 27.01.2016); U. S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2013, *International Religious Freedom Report for 2013: Belgium* (<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2013&dldid=222189#wrapper>, 01.03.2015); U. S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2011, *Report on International Religious Freedom: Belgium* (<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2011/eur/192789.htm>, 01.03.2015); U. S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2007, *International Religious Freedom Report 2007: Belgium* (<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2007/90166.htm>, 01.03.2015).

Međutim, ovakva specijalizacija uočava se na prostoru saveznih država Donja Saksonija i Brandenburg. Na teritoriji grada-države Berlina uspostavljen je Centar za prikupljanje i razmenu informacija povodom “pitanja sekti”; takođe, postoji obaveza obaveštavanja povodom registrovanja zločina sa “ritualnom pozadinom”. Država Saksonija prikuplja informacije o zločinima učinjenim protiv “crkvenih institucija”¹⁶¹, uz poklanjanje posebne pažnje grupama učinilaca koje su okarakterisane kao „satanističke“. Na prostoru Severne Rajne-Vestfalije takođe su preduzimane inicijative zvaničnog preispitivanja problematike satanističko-okultističkog kriminalnog delovanja i suprotstavljanja takvim oblicima protivpravnog ponašanja, pri čemu su usvojene odluke o naročito pažljivom praćenju opisanih aktivnosti i pojava.¹⁶²

2.2.2.4. Švajcarska

U Švajcarskoj se takođe preduzimaju koraci u pravcu državno-institucionalizovanog suprotstavljanja delovanju sekti i kultova. Sprovođenje takvih mera otpočelo je najkasnije 1997. godine- po svemu sudeći, pod direktnim uticajem tadašnjih incidenata na prostoru ove i susednih država u vezi sa delovanjem Reda solarnog hrama, kao i usled drugih srodnih ekscesa. Takođe se primećuje povezanost tih aktivnosti sa istovrsnim inicijativama u Francuskoj, sa kojom je ova država, osim kulturološke bliskosti¹⁶³, delila i aktuelne probleme povodom incidenata koji su uključivali ubistva i samoubistva pripadnika Reda solarnog hrama. Prvi koraci u ovome smislu bili su pokušaji implementacije zakonskih odredbi koje bi bile posvećene suzbijanju delovanja „destruktivnih sekti i kultova“; međutim, ovakva nastojanja nisu urodila plodom. Od ovog perioda, kanton Ženeva otpočeo je sa finansijskom potporom delovanja lokalnih anti-kultnih organizacija.¹⁶⁴ Generalno, može se primetiti da se većina koraka preduzimanih na državnom

¹⁶¹ Po svoj prilici, radi se isključivo o zločinima počinjenim protiv većinskih crkava – Rimokatoličke i Luteranske (Evangelističke)

¹⁶² Sekten-Info Nordrhein-Westfalen, zvanična internet prezentacija (<http://www.sekten-info-nrw.de/>, 02.12.2015).

¹⁶³ Inicijativa za uvođenje propisa ove vrste pokrenuta je upravo u francuskom jezičkom području švajcarskih kantona.

¹⁶⁴ Kaplan, J, Löow, H, 2002, *The Cultic Milieu: Oppositional Subcultures in an Age of Globalization*, Walnut Creek, AltaMira Press, p. 282.

nivou zasniiva na praćenju i proučavanju „fenomena sekti“, slično merama koje su preduzete na prostoru Belgije, Austrije i Nemačke.¹⁶⁵

2.2.3. Opšte karakteristike evropske pravne regulative i drugih mera namenjenih suzbijanju štetnog delovanja sekti i kultova

Razmatrajući regulisanje pitanja delovanja „destruktivnih“ verskih organizacija na prostoru Evrope, može se formirati osnovno razgraničenje država koje su preduzele legislativne, odnosno druge značajnije korake na državnom nivou u cilju prevencije i suzbijanja delovanja sekti od ostalih zemalja koje se nisu opredelile za preduzimanje radikalnijih mera u ovome smislu. Povodom prvopomenutih, može se napraviti sledeća podela: 1.države koje su usvojile direktna zakonska rešenja u pravcu suzbijanja delovanja sekti i drugih i srodnih pojava (predstavnicu: Francuska, Luksemburg); 2. zemlje koje su ovom problemu posvetile veću pažnju putem drugih značajnijih mera preduzetih na državnom nivou (predstavnicu: Belgija, Austrija, Nemačka, Švajcarska i dr). Uočava se pravilnost da su zemlje koje su pribegle specijalizovanim zakonskim, odnosno upravnim i drugim rešenjima i merama većeg zamaha zapravo one države koje su imale registrovane primere naročito teških krivičnih dela i autodestruktivnih akata povezanih sa pojedinim okultnim organizacija. Nasuprot njima, većina ostalih država opredeljuje se za liberalniji pristup koji izbegava zadiranje u ustavom zagarantovane verske i druge slobode i prava. Analizom navedenih anti-sektnih propisa, uočene su sledeće manjkavosti. Prva grupa nedostataka tiče se nepreciznosti upotrebljivanih termina (društvena organizacija, sekta i dr.). Iako je to, po svemu sudeći, rezultat namenske želje za izbegavanjem direktne zakonske verske diskriminacije, ovakvo rešenje zakonodavca dovodi do mogućnosti zloupotrebe propisa njihovom primenom na najrazličitije društvene organizacije i institucije. Time se stvara značajna društvena nesigurnost u pogledu građanskog udruživanja i organizovanja na generalnom nivou. Sa druge strane, „tradicionalne“ verske zajednice pokazuju se kao primarno pogodne za primenu ovih propisa, što stoji u potpunoj suprotnosti sa namerama zakonodavca. Drugi ključni nedostatak navedenih propisa jeste postojanje versko-diskriminativnih elemenata unutar njih. To

¹⁶⁵ CoE, Doc. 13441 (2014).

se primećuje u pogledu selektivnog favorizovanja, odnosno suzbijanja pojedinčevih (verskih i drugih) opredeljenja. Takođe, ostavlja se prostor za arbitrarnost procene „podobnosti” konkretne zajednice. Konačno, treći bazični nedostatak stoji u neposrednoj vezi sa samom prirodom „anti-sektnih“ propisa uopšte. Radi se o okolnosti da postoji mogućnost suzbijanja navedenih štetnih pojava upotrebom opštih propisa, bez uvođenja posebne anti-kultne/ anti-sektne legislative. Time se, između ostalog, izbegava i stvaranje predispozicija za legalizaciju diskriminacije po verskoj i drugoj osnovi.

3. Pravna regulativa Republike Srbije

Budući da pravni propisi Srbije ne sadrže anti-kultnu legislativu, u ovom poglavlju biće prikazani i razmotreni domaći propisi kojima se na generalni način regulišu verska pitanja.

3.1. Ustav Republike Srbije

U okviru prvog dela Ustava Republike Srbije¹⁶⁶, među ustavnim načelima nalazi se član 11, koji nosi naziv Svetovnost države i u kome se navodi da je „Republika Srbija svetovna država”, da su “crkve i verske zajednice odvojene od države”, kao i “da se nijedna religija ne može uspostaviti kao državna ili obavezna”.

Drugi deo, koji nosi naziv Ljudska i manjinska prava i slobode, uključuje u sebe veći broj članova koji se odnose na verska pitanja. Član 21 (Zabrana diskriminacije) predviđa, između ostalog, da je zabranjena svaka neposredna ili posredna diskriminacija po osnovu veroispovesti.

Članom 43 (Sloboda misli, savesti i veroispovesti) “jemči se sloboda misli, savesti uverenja i veroispovesti, pravo da se ostane pri svom uverenju ili veroispovesti ili da se oni promene prema sopstvenom izboru.” Ističe se da “niko nije dužan da se izjašnjava o svojim verskim i drugim uverenjima”, te da je “svako slobodan da ispoljava svoju veru ili ubeđenje veroispovedanja, obavljanjem veskih obreda, pohađanjem verske službe ili nastave, pojedinačno ili u zajednici s drugima, kao i da privatno ili javno iznese svoja verska uverenja.” Utvrđuje se da

¹⁶⁶ Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006.

se “sloboda ispoljavanja vere ili uverenja može ograničiti zakonom, samo ako je to neophodno u demokratskom društvu, radi zaštite života i zdravlja ljudi, morala demokratskog društva, sloboda i prava građana zajemčenih Ustavom, javne bezbednosti i javnog reda ili radi sprečavanja izazivanja ili podsticanja verske, nacionalne ili rasne mržnje.” Konačno, navodi se da “roditelji i zakonski staraoci imaju pravo da svojoj deci obezbede versko i moralno obrazovanje u skladu sa svojim uverenjima.”

Član 44. (Crkve i verske zajednice) predviđa da su “crkve i verske zajednice ravnopravne i odvojene od države”, kao i da su “ravnopravne i slobodne da samostalno uređuju svoju unutrašnju organizaciju, verske poslove, da javno vrše verske obrede, da osnivaju verske škole, socijalne i dobrotvorne ustanove i da njima upravljaju, u skladu sa zakonom”, te da “ustavni sud može zabraniti versku zajednicu samo ako njeno delovanje ugrožava pravo na život, pravo na psihičko i fizičko zdravlje, prava dece, pravo na lični i porodični integritet, pravo na imovinu, javnu bezbednost i javni red ili ako izaziva i podstiče versku, nacionalnu ili rasnu netrpeljivost.”

Član 48. (Podsticanje uvažavanja razlika) govori o tome da “merama u obrazovanju, kulturi i javnom obaveštavanju, Republika Srbija podstiče razumevanje, uvažavanje i poštovanje razlika koje postoje zbog posebnosti etničkog, kulturnog, jezičkog ili verskog identiteta njenih građana.”

Član 49. (Zabrana izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje) proglašava kao zabranjeno i kažnjivo “svako izazivanje i podsticanje rasne, nacionalne, verske ili druge neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti.”

Kao što se može primetiti, Ustav proklamuje slobodu veroispovesti i ravnopravnost verskih zajednica, kao i zabranu svake diskriminacije po ovom osnovu. Navedene uopštene odredbe ujedno predstavljaju i jedini pomen o verskim uverenjima i slobodama unutar njega. U najvišem pravno-političkom aktu Srbije, saglasno njegovoj prirodi, nije posebno razmatrano pitanje položaja manjinskih verskih zajednica, odnosno manjinskih duhovno-verskih uverenja. To je, shodno prirodi i nameni samog ustava, očekivana i primerena okolnost. Takođe, u Ustavu nema pomena o obaveznosti registrovanja verskih zajednica, što je veoma značajno za naše dalje razmatranje. Uzevši u obzir rečeno, može se zaključiti da Ustav Srbije stvara perspektivu za liberalno i nediskriminativno uređenje verskih pitanja, garantujući slobodu, ravnopravnost i

zaštitu kako pojedincima, tako i verskim zajednicama. Najviši pravni akt obezbeđuje slobodu i zaštitu pojedinca u pogledu ispoljavanja versko-duhovnog uverenja, nezavisno od vrste toga uverenja. Samim tim, okultistička verovanja i doktrine takođe potpadaju pod citirane ustavne odredbe i građanima je pružena ustavna sloboda i pravo da ih usvajaju.

3.2. Zakon o crkvama i verskim zajednicama

Zakon o crkvama i verskim zajednicama¹⁶⁷ sastoji se iz četiri celine: 1. osnovne odredbe 2. pravni položaj crkava i verskih zajednica 3. delatnost crkava i verskih zajednica 4. prelazne i završne odredbe. Shodno predmetu proučavanja, na ovom mestu ćemo analizirati prva dva dela, odnosno „osnovne odredbe“ i „pravni položaj crkava i verskih zajednica“.

Unutar osnovnih odredbi, nailazimo na tri člana 1. sloboda veroispovesti 2. zabrana verske diskriminacije 3. ograničenja ispoljavanja verske slobode. Prvi član utvrđuje da se svakome, u skladu sa Ustavom, jemči pravo na slobodu savesti i veroispovesti. Takođe se precizira šta sve obuhvata sloboda veroispovesti. Član br. 2 (zabrana verske diskriminacije) ustanovljava da niko ne sme biti podvrgnut prinudi koja bi mogla ugroziti slobodu veroispovesti, kao i da niko ne sme biti prisiljen da se izjasni o svojoj veroispovesti i verskim uverenjima ili njihovom nepostojanju. Takođe se ističe da niko ne može biti uznemiravan, diskriminisan ili privilegovan zbog svojih verskih uverenja, pripadanja ili nepripadanja verskoj zajednici, učestvovanja ili neučestvovanja u bogosluženju i verskim obredima i korišćenja ili nekorišćenja zajemčenih verskih sloboda i prava. Na kraju odeljka se naglašava da ne postoji državna religija. Poslednji član unutar prvog dela (ograničenja ispoljavanja verske slobode), predviđa da sloboda veroispovesti ili verskog uverenja može biti podvrgnuta samo onim ograničenjima koja su propisana ustavom, zakonom i ratifikovanim međunarodnim dokumentima, a neophodna su u demokratskom društvu radi zaštite javne bezbednosti, javnog reda, morala i zaštite slobode i prava drugih.

U okviru drugog dela (pravni položaj crkava i verskih zajednica) kroz članove 4-30 utvrđuju se brojna pitanja koja su od značaja za pravni status pomenutih verskih grupa. Pod subjektima verske slobode, u smislu člana 4. Zakona podrazumevaju se tradicionalne crkve i

¹⁶⁷ Zakon o crkvama i verskim zajednicama, *Službeni glasnik RS*, br 36/2006.

verske zajednice, konfesionalne zajednice i druge verske organizacije. U skladu sa Ustavom, Zakonom se jemči sloboda udruživanja i okupljanja građana radi ispoljavanja verskih ubeđenja (član 5). Pored toga, proklamuje se nezavisni položaj crkava i verskih zajednica u odnosu na državu, njihova jednakost pred zakonom, samostalnost i autonomnost u pogledu sopstvenog uređenja i obavljanja unutrašnjih i javnih poslova (čl. 6 i čl. 7). Prava sveštenika, odnosno verskih službenika regulisana su u članu 8, a pravna sposobnost crkava i verskih zajednica u članu 9.

Međutim, od osobitog značaja za predmet ove disertacije jesu odredbe koje govore o vrstama crkava i verskih zajednica. U tom pogledu, naročito je važan čl. 10, naslovljen „tradicionalne crkve i verske zajednice“.

„Tradicionalne crkve i verske zajednice (čl. 10)

Tradicionalne crkve su one koje u Srbiji imaju viševjekovni istorijski kontinuitet i čiji je pravni subjektivitet stečen na osnovu posebnih zakona, i to: Srpska Pravoslavna Crkva, Rimokatolička Crkva, Slovačka Evangelička Crkva a. v., Reformatska Hrišćanska Crkva i Evangelička Hrišćanska Crkva a. v.

Tradicionalne verske zajednice su one koje u Srbiji imaju viševjekovni istorijski kontinuitet i čiji je pravni subjektivitet stečen na osnovu posebnih zakona, i to Islamska verska zajednica i Jevrejska verska zajednica.“

Konačno, treba izdvojiti i članove 17-30 kojima se uređuje pitanje registrovanja crkava i verskih zajednica. Među tim odredbama su posebno važne one koje propisuju razloge za odbijanje upisa verske organizacije u službeni registar ili za donošenje odluke o brisanju upisane verske organizacije iz njega. Tako će nadležno ministarstvo doneti rešenje o odbijanju zahteva za upis verske organizacije u Registar ako su njeni ciljevi, učenje, obredi ili delovanje suprotni Ustavu i javnom poretku ili ako ugrožavaju život, zdravlje, slobodu i prava drugih, prava dece, pravo na lični i porodični integritet i pravo na imovinu (čl. 20, stav 4). Sa druge strane, po članu 22. nadležno ministarstvo donosi rešenje o brisanju iz Registra: ako 1) ako crkva, verska zajednica ili verska organizacija podnese takav zahtev; 2) ako nastupe razlozi zbog kojih se odbija upis u Registar; 3) ako je pravosnažnom sudskom presudom ustanovljeno da verska organizacija ostvaruje ciljeve drugačije od onih radi kojih je osnovana.

Analizirajući odredbe Zakona iz aspekta predmeta ovog istraživanja, može biti primećeno sledeće. Zakon o crkvama i verskim zajednicama, shodno svojoj sadržini, među svojim

osnovnim funkcijama proglašava slobodu verskog opredeljenja, proklamovanje i zaštitu verskih sloboda i prava, zabranu njihove povrede i sa njima povezane diskriminacije. Takođe se ističe verska ravnopravnost, čime se sve crkve i verske zajednice stavljaju u pravno ravnopravan položaj.

Govoreći o sankcionisanju nedozvoljenog ponašanja povezanog sa verskim zajednicama i njihovim članstvom, uopštenom formulacijom, načelno orijentisanom ka potencijalno svim crkvama i verskim zajednicama, ustanovljava se mogućnost ograničenja delovanja konkretne verske zajednice samo u cilju *zaštite javne bezbednosti, javnog reda, morala i zaštite slobode i prava drugih*, odnosno ukoliko (su) *njeni ciljevi, učenje, obredi ili delovanje suprotni Ustavu i javnom poretku ili ako ugrožavaju život, zdravlje, slobodu i prava drugih, prava dece, pravo na lični i porodični integritet i pravo na imovinu*. Može se primetiti da ove odredbe ne prave diskriminaciju u odnosu na vrstu ili osobine konkretne verske zajednice, odnosno da se njima sankcioniše svaka od opisanih izvršenih protivpravnosti, nezavisno od konkretne verske zajednice o kojoj je reč u datom slučaju. Dakle, Zakon je u ovom pogledu opšte primenjiv na sve vrste verskog udruživanja, usled čega se njegova moguća primena na specifične versko-okultističke zajednice ne razlikuje u odnosu na primenu ka drugim crkvama i verskim zajednicama. Shodno rečenom, ovaj propis ne poseduje odredbe selektivno uperene prema određenoj, užoj kategoriji verskih zajednica. Ovakvo opredeljenje zakonodavca usklađeno je sa savremenom tendencijom većine evropskih legislativnih sistema.

Međutim, terminološki element Zakona koji unosi određene konktroverze na polju verske ravnopravnosti jeste izvršena podela na tradicionalne i netradicionalne crkve, odnosno verske zajednice. Naime, Zakon ističe pet crkava (Srpska Pravoslavna Crkva, Rimokatolička Crkva, Slovačka Evangelička Crkva a. v., Reformatska Hrišćanska Crkva i Evangelička Hrišćanska Crkva a. v.), kao i dve verske zajednice (Islamska verska zajednica i Jevrejska verska zajednica.) kao tradicionalne, odvajajući ih od ostalih, netradicionalnih verskih grupa. Kao osnov za ovo izdvajanje naveden je *viševekovni istorijski kontinuitet i pravni subjektivitet stečen na osnovu posebnih zakona*. Ovom pitanju treba posvetiti dostojnu pažnju.

Ova okolnost može se smatrati za svojevrsan indirektni oblik favorizovanja pojedinih crkava i verskih zajednica okarakterisanih kao tradicionalne.¹⁶⁸ Analizirajući zakonodavčeve pobude za ovakvo isticanje, primećujemo da ovo razlikovanje može biti shvaćeno kao odraz istorijskog konteksta i dužine postojanja i prisustva na ovim prostorima pojedinih verskih zajednica. Međutim, ukoliko bi ova okolnost bila jedini motiv za rečeno terminološko opredeljenje, stiće se utisak da bi u tome slučaju nedostajao pravno relevantan razlog za zakonsko izdvajanje i naglašavanje opisanih istorijskih okolnosti. Takođe, uz svest o postojanju pravnog ustanovljavanja ravnopravnosti religija, slobode savesti i veroispovesti, odvojenosti države i crkve i drugih značajnih okolnosti, važno je primetiti da se ovo razlikovanje ukazuje ne samo kao pravno irelevantno, već da ono istovremeno unosi i prostor za povredu verskih sloboda i prava, odnosno za versku diskriminaciju. Ovde je potrebno napraviti sledeće razgraničenje. Iz istorijske perspektive posmatrano, samorazumljiva je činjenica da su na određenoj teritoriji (u konkretnom slučaju, na prostoru Republike Srbije) pojedine religije, odnosno crkve ostavile veći uticaj na društvenu zajednicu od ostalih, kasnije lokalno ustanovljenih. Shodno rečenom, ne može se osporiti da su, po terminologiji ovog zakona, „tradicionalne crkve i verske zajednice” ostavile značajan odraz na društvenu realnost u globalu, i to u daleko većoj meri nego što je to slučaj sa nekim od verskih zajednica koje su nastale kasnije, ili čiji su se lokalni ogranci pojavili u kasnijem istorijskom trenutku na prostoru naše države. Iz ove, „nepravne” pozicije, opravdano je praviti razgraničenje između crkava i verskih zajednica koje na ovim prostorima imaju dug istorijat postojanja i onih čiji period lokalnog prisustva je značajno kraći.¹⁶⁹ Međutim, iz

¹⁶⁸ Isto se primećuje i unutar izveštaja ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Srbiji – videti: Ambasada SAD, 2008, Izveštaj o međunarodnim verskim slobodama 2008/ Srbija (<http://serbian.serbia.usembassy.gov/sr/verskoj-slobodi-2008-srbija.html>, 21.08.2014).

¹⁶⁹ Čak i u ovom nepravnom aspektu, javlja se novi problem upotrebe odabranog termina „tradicionalne“ verske zajednice. Naime, ukoliko se ovim terminom želi prikazati samo dužina prisustva i obim društvenog uticaja ovih organizacija, termin je prihvatljiv za upotrebu u nelegislativnom kontekstu. Ipak, čini da bi trebalo pronaći pogodniji izraz koji bi se više fokusirao na trajnost, a ne na tradicionalnost, postavljenu veoma neprecizno i široko. Naime, iz termina „tradicionalne“ stiće se utisak da se radi o izvornim, prvobitnim te samim tim i matičnim verskim zajednicama ovih prostora, prisutnim od najstarijih vremena nastanka naroda koji danas žive u okviru Republike Srbije. Međutim, uzevši u obzir da su sve crkve i verske zajednice obuhvaćene kategorijom tradicionalnih ovim Zakonom zapravo prošle isti razvojni put sličan brojnim današnjim manjinskim verskim zajednicama koje još uvek ne uživaju ovaj status, čini se adekvatnije definisati ih, primera radi, kao „crkve i verske zajednice sa dugom tradicijom rasprostiranja na teritoriji Republike Srbije“, pri čemu bi se adekvatnim propisima precizirali uslovi za prelazak verskih zajednica u ovu kategoriju (npr. dužina postojanja, društveni uticaj i sl.). Shvatajući tradicionalnost kao dugoročnu prisutnost verskih tradicija kod lokalnog stanovništva, mora se istaći da bi po ovom osnovu jednako pravo na ovaj status moralo biti pruženo svim „tradicionalnim” lokalnim verskim sistemima (uključujući, dakle, i one koji su prethodili lokalnom rasprostranju pobrojanih crkava i verskih zajednica). Ukoliko bi, pak, „tradicionalnost“ bila shvaćena istovremeno i kao izvornost, tada bi bilo nužno konstatovati da, proučavajući istorijat religioznosti i verskih strujanja naroda i plemena na lokalnom području, ni jedna od pobrojanih crkava ili

perspektive pravne nauke, ovo nije osnov koji bi mogao biti uvažen kao adekvatan za navedeno razgraničenje. Ovo pitanje, kako se nesumnjivo može potvrditi, svakako jeste od značaja za istorijsku nauku, nauku o religiji, sociologiju, psihologiju, antropologiju itd. Međutim, ono nije primereno isticanju prilikom pravnog regulisanja, budući da, osim opisane irelevantnosti, može imati i ima veoma štetne posledice u pravcu stvaranja prostora za razvitak versko-diskriminativnih tendencija.¹⁷⁰ Shodno rečenom, prvi argument protiv upotrebe opisane terminologije jeste pravna nevažnost pitanja “tradicionalnosti”. Sa druge strane, domaći pozitivnopravni propisi na različite načine ustanovljavaju verske slobode i prava, ravnopravnost crkava i verskih zajednica i zabranu svakog oblika diskriminacije po ovom osnovu. Otuda, bilo kakav oblik favorizovanja pojedinih (u ovom slučaju, „tradicionalnih“) verskih zajednica u odnosu na ostale, mora biti i protivan pomenutim pravnim odredbama. Dakle, na osnovu svega iznetog proizilazi da je razlikovanje tradicionalnih crkava i verskih zajednica od ostalih, netradicionalnih isključivo na osnovu kriterijuma postojanja ili odsustva „viševekovnog istorijskog kontinuiteta“ irelevantno iz teorijsko-pravne perspektive, ali i protivno ustavom garantovanim verskim slobodama, pravima i načelima verske ravnopravnosti.

Međutim, osim „viševekovnog istorijskog kontinuiteta“, kao razlog izdvajanja tradicionalnih crkava i verskih zajednica, u Zakonu se navodi i njihov „pravni subjektivitet stečen na osnovu posebnih zakona“. Ovaj argument je, sa stanovišta prava, prihvatljiv za zasebno uređivanje statusa verskih grupa koje su, po ranijim propisima, već imale pravni subjektivitet. U tom smislu, izdvajanje koje je Zakonom učinjeno trebalo bi da garantuje kontinuitet njihovog subjektiviteta i nesmetani nastavak njihove delatnosti. Međutim, u cilju kompatibilnosti Zakona sa Ustavom garantovanim verskim pravima i slobodama, neophodan uslov pravne opravdanosti ovakvog izdvajanja tradicionalnih verskih zajednica jeste taj da su se razlozi zakonodavca da

verskih zajednica nema obeležje izvorne za područje koja zahvata današnja Republika Srbija. Prahrišćanska istorija južnoslovenskih i ostalih lokalnih naroda oslanjala se, kao i u drugim delovima Evrope, na paganske verske sisteme, tako da bi, ilustracije radi, pojedine neopaganske organizacije, posmatrano iz ove perspektive, imale veće pravo pretendovanja na ovaj status. Otuda proizilazi osnovna protivrečnost ove klasifikacije. Usled svega rečenog, čini se da bi bilo poželjno pronaći primereniji naziv za navedene crkve i verske zajednice.

¹⁷⁰ Veći broj domaćih sociologa religije, kao i drugih stručnjaka ocenio je kao izrazito negativnu ovu tendenciju direktne ili indirektno diskriminacije manjinskih verskih zajednica, kao i klerikalizacije države. Uporediti npr: Blagojević, M, 2006, Savremene religijske promene u Srbiji i desekularizacija, *Filozofija i društvo* (31), str. 247-252; Blagojević, M, 2005, Savremene religijske promene - sekularizaciona paradigma i desekularizacija. *Teme*, 29(1-2), 15-39; Đorđević, M, 2010, *Kišobran patrijarha Pavla – kritika palanačkog uma*, Beograd, Peščanik, str. 48-50; Božović, R, 2003, Sekte, kultovi i tolerancija prema njima. *Teme*, 27(1), str. 119-131. Takođe, posebno obratiti pažnju na pravno-sociološku analizu ove problematike u: Stepanov, R., Sokolovska, V, 2006, De/sekularizacija pod okriljem zakona, *Godišnjak Filozofskog fakulteta* (31), str. 611-622.

izvrši izdvajanje zasnovani isključivo na ovom argumentu. Osim „pravnog subjektiviteta stečenog na osnovu posebnih zakona“, nikakvi drugi razlozi (a naročito oni koji bi se bazirali na ma kom obliku favorizovanja tradicionalnih, odnosno diskriminisanja ostalih verskih zajednica), ne mogu biti opravdani na pravno-teorijskom planu, niti usklađeni sa Ustavom.

Ipak, i pored ovog argumenta, čini se osnovanim ostati pri stanovištu da terminologija koju koristi analizirani Zakon, usled svih navedenih razloga, nije najprimerenija. Zbog toga bi prilikom zakonodavnih reformi trebalo povesti računa o tome.

Imajući rečeno u vidu, možemo ponuditi naš predlog potencijalno adekvatnijeg izraza koji bi zamenio termin „tradicionalne verske zajednice“: „crkve i verske zajednice sa dugom tradicijom rasprostiranja i pravne uređenosti na teritoriji Republike Srbije“. Na takav način, pruža se opisni, te samim tim i jasniji naziv, uz izostavljanje istorijsko-kulturološki diskutabilnog, ali i formalno-pravno problematičnog termina „tradicionalne verske zajednice“.

Kao što se može primetiti, Zakon ne predviđa nikakvo direktno sankcionisanje tzv. netradicionalnih verskih zajednica kao takvih. Ovo je, razumljivo, sasvim opravdan i spram proklamovanih verskih sloboda i prava, očekivan pristup zakonodavca. Ovim propisom ne ustanovljava se zakonska diskriminacija na relaciji tradicionalnih i netradicionalnih zajednica i ustanovljava se sloboda verskog opredeljenja na liberalan i progresivan način. Takođe, navođenjem da ne postoji državna religija utvrđuje se sekularnost države i dodatno se potencira ravnopravnost crkava i verskih zajednica.

Konačno, iz sadržine Zakona ne proizilazi obaveza prijavljivanja, odnosno zvaničnog registrovanja verske zajednice. Dakle, kao i u pogledu teksta Ustava, tako i prema odredbama ovog Zakona, nema pravnog osnova za obaveznost upisa u Registar crkava i verskih zajednica.

3.3. Zakon o zabrani diskriminacije

Zakon o zabrani diskriminacije¹⁷¹ je orijentisan ka generalnoj zabrani diskriminacije. Pored toga reguliše materiju koja se odnosi na sankcionisanje diskriminacije po verskoj osnovi. Za naše izlaganje, najznačajniji član ovoga Zakona jeste član 18. Njegova sadržina glasi:

„Zabrana verske diskriminacije (čl. 18)

Diskriminacija postoji ako se postupa protivno načelu slobodnog ispoljavanja vere ili uverenja, odnosno ako se licu ili grupi lica uskraćuje pravo na sticanje, održavanje, izražavanje i promenu vere ili uverenja, kao i pravo da privatno ili javno iznese ili postupi shodno svojim uverenjima.

Ne smatra se diskriminacijom postupanje sveštenika, odnosno verskih službenika koje je u skladu sa verskom doktrinom, uverenjima ili ciljevima crkava i verskih zajednica upisanih u registar verskih zajednica, u skladu sa posebnim zakonom kojim se uređuje sloboda veroispovesti i status crkava i verskih zajednica.”

Pre nego što se pobliže razmotri sadržina, potrebno je istaći određene okolnosti koje su pratile usvajanje rečenog Zakona i unošenje pojedinih članova (između ostalih i ovde citiranog čl. 18). Zakon o zabrani verske diskriminacije naišao je na otpor jednog dela javnosti i institucija (naročito verskih) unutar Republike Srbije naročito u pogledu članova 18 (*Zabrana verske diskriminacije*) i 21 (*Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije*). Usled toga, Vlada je (kako se kasnije ispostavilo, pod pritiskom i na zahtev tradicionalnih verskih zajednica) odlučila da povuče predlog Zakona iz skupštinske procedure praktično neposredno pred samo skupštinsko zasedanje.¹⁷² Tradicionalne verske zajednice tražile su da se pomenuta dva člana izostave iz predloga Zakona. U okviru teksta Zakona koji je konačno usvojen, našli su se ipak i sporni članovi, ali u izmenjenom obliku. Čl. 18 (*Zabrana verske diskriminacije*) dobio je novi stav kojim se predviđaju isključenja verske diskriminacije u odnosu na postupanje sveštenika i verskih službenika, dok je iz čl. 21 izostavljen deo koji se odnosi na rodnu ravnopravnosti, usled čega je konačan naziv postao *Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije*.

¹⁷¹ Zakon o zabrani diskriminacije, *Službeni glasnik RS*, br. 22/2009.

¹⁷² U naknadnom saopštenju nadležnih rečeno je da je povlačenje Zakona usledilo na zahtev Srpske pravoslavne crkve, kojoj su se u ovom pogledu pridružile i druge tradicionalne verske zajednice. V: Matović, D, Petrović, M, 2009, Crkve neće zakon koji je otputovao u Brisel, *Politika Online*, 06.03.2009. (<http://195.178.48.223/rubrike/dogadjaji-dana/Crkve-neece-zakon-koji-je-otputovao-u-Brisel.lt.html>, 14.07.2014); Čongradin, S, Diković, J, Novosel, S, 2009, SPC i verske zajednice protiv Ustava Srbije, *Danas.rs*, 05.03.2009. (http://www.danas.rs/vesti/politika/spc_i_verske_zajednice_protiv_ustava_srbije.56.html?news_id=155144, 14.07.2014).

Imajući u vidu citiranu sadržinu člana 18, kao i rečene kontroverze oko njegovog uključjenja u Zakon, moguće je izvesti sledeću analizu. Pre svega, stavom 1 čl. 18 direktno se štite verske slobode i prava, zabranjivanjem svakog oblika ugrožavanja, odnosno diskriminacije po tom osnovu, pri čemu se pod diskriminacijom podrazumeva postupanje „protivno načelu slobodnog ispoljavanja vere ili uverenja”, odnosno postupanje kojim se „licu ili grupi lica uskraćuje pravo na sticanje, održavanje, izražavanje i promenu vere ili uverenja, kao i pravo da (se) privatno ili javno iznese ili postupi shodno svojim uverenjima”. Ovaj deo postavljen je u potpunoj saglasnosti sa namerom zakonodavca da se obezbedi efektivno pravno sankcionisanje najšireg spektra verske diskriminacije. Međutim, naknadno dodati stav 2 u velikoj meri relativizuje prethodni tekst i stvara značajne dileme. Naime, predviđajući da se pod verskom diskriminacijom neće smatrati „postupanje sveštenika, odnosno verskih službenika koje je u skladu sa verskom doktrinom, uverenjima ili ciljevima crkava i verskih zajednica upisanih u registar verskih zajednica”, ovaj stav efektivno legalizuje različite vidove diskriminacije koji se mogu sprovoditi od strane sveštenstva, a biti upereni protiv najrazličitijih kategorija verskih neistomišljenika. Takvim izuzetkom ostavlja se prostor da pojedine verske zajednice legalno vrše otvorenu anti-kampanju protiv drugih verskih zajednica. Uzevši u obzir pravni poredak Republike Srbije u odnosu na pitanje sekularnosti države, slobode savesti i veroispovesti, ravnopravnosti verskih zajednica i dr, ostaje nejasan osnov za usvajanje ovakve pozicije. Budući da je jedna od pravnih posledica unošenja ovog stava ta da se njime daje pravni osnov sveštenim licima i verskim službenicima da sprovedu kampanju uperenu protiv drugih verskih zajednica, odnosno svih verskih neistomišljenika, treba imati u vidu da se na ovaj način vrši legalizacija verskog progona, govora mržnje i uopšte uzev, svakog ponašanja koje bi, bez navedene zakonske ograde, moralo nositi pečat verske diskriminacije.

Međutim, usvajanjem st. 2 člana 18 ne samo da je data pravna legitimacija otvorenoj anti-kampanji omasovljenih verskih zajednica (mahom tradicionalnih, na čelu sa većinskom Srpskom pravoslavnom crkvom) protiv drugih, manjinskih i pojedinaca sa drugačijim verskim opredeljenjima, nego je time stvoren još jedan ozbiljan problem koji može štetiti društvu. Na ovaj način obezbeđen je pravni osnov za vođenje istovrsne negativne kampanje manjinskih zajednica usmerene ka pripadnicima tradicionalnih crkava. Time se upravo postiže suprotan efekat od željenog zakonodavčevog stremljenja – legalizuje se sprovođenje (verbalno) agresivne

anti propagande i širenje govora mržnje od strane pripadnika manjinskih verskih organizacija, prema tradicionalnim crkvama i verskim zajednicama. Dakle, ovaj zakonodavni potez, iako, po svemu sudeći, učinjen iz sasvim različitih namera, doveo je do legitimizacije negativne propagande i defamacije verskih neistomišljenika izvršavane kako od strane tradicionalnih, tako i od strane netradicionalnih crkava i verskih zajednica.

Konačno, kontroverza prilikom donošenja ovoga zakona, pokazuje da postoji značajan disbalans između proklamovanih verskih sloboda i verske ravnopravnosti, sa jedne i faktičkog uticaja određenih većinskih verskih zajednica, sa druge strane. Ovo je jedan od *de facto* primera koji ukazuje na razilaženje proklamovane ravnopravnosti verskih zajednica, sa jedne i objektivnog društvenog uticaja i primata tradicionalnih u odnosu na ostale, sa druge strane.

Spram svega iznetog, može se konstatovati da naknadno dodati stav člana 18 ovoga zakona ne odgovara slovu i smislu datog zakonskog odeljka, kao ni ustavnim načelima pravnog poretka Republike Srbije, usled čega se sugeriše njegova modifikacija prilikom zakonodavnih reformi.

3.4. Registar crkava i verskih zajednica

Za primenu Zakona o crkvama i verskim zajednicama, od naročitog značaja je Registar crkava i verskih zajednica¹⁷³. Kako je na početku teksta ovog dokumenta istaknuto, “na osnovu Zakona o crkvama i verskim zajednicama i Pravilnika o sadržini i načinu vođenja Registra crkava i verskih zajednica¹⁷⁴, priznat je pravni subjektivitet sledećim crkvama i verskim zajednicama: Srpskoj Pravoslavnoj crkvi, Rimokatoličkoj crkvi, Slovačkoj evangeličkoj crkvi a.v, Reformatskoj hrišćanskoj crkvi, Evangeličkoj hrišćanskoj crkvi a.v, Jevrejskoj zajednici, Islamskoj zajednici, Eparhiji Rumunske pravoslavne crkve Dakija Feliks sa sedištem u Deti (Rumunija) i administrativnim sedištem u Vršcu.“

¹⁷³ Registar crkava i verskih zajednica, Ministarstvo pravde/ Uprava za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama, <http://www.vere.gov.rs/KSCVZ/uploads/Dokumenti/RegistarCrkavaIVerskihZajednica.pdf>, pristup 31.03.2015.

¹⁷⁴ Pravilnik o sadržini i načinu vođenja Registra crkava i verskih zajednica, *Službeni glasnik RS*, br 64/06.

U nastavku teksta registra, navodi se da su, „na osnovu donetih Rešenja o upisu u Registar crkava i verskih zajednica“, upisane sledeće crkve i verske zajednice: Hrišćanska adventistička crkva, Evangelička metodistička crkva, Crkva Isusa Hrista svetaca poslednjih dana, Evanđeoska crkva u Srbiji, Crkva Hristova ljubav, Hristova duhovna crkva, Savez Hrišćanskih baptističkih crkava u Srbiji, Hrišćanska Nazarenska verska zajednica, Crkva Božja u Srbiji, Protestantska hrišćanska zajednica u Srbiji, Hristova crkva braće u Srbiji, Slobodna crkva Beograd, Jehovini svedoci, Hrišćanska verska zajednica, Zavetna crkva Sion, Unija reformnog pokreta adventista sedmog dana, Protestantska evanđeoska crkva „Duhovni centar“, Hristova Jevanđeoska Crkva.

Iz sadržine ovog registra, može se zaključiti sledeće. Govoreći o velikim svetskim religijama, primećuje se da se na ovom spisku, sa izuzetkom Islamske verske zajednice i Jevrejske zajednice, nalaze isključivo hrišćanske crkve i verske zajednice. U okviru registra nisu zastupljene crkve i verske zajednice čija se doktrina oslanja na druge religijske sisteme, uključujući i preostale, tzv. „svetske religije“, tj globalno najrasprostranjenije i najomasovljenije religijske sisteme (mahom govoreći o „velikim“ religijama istoka - hinduizam, budizam i dr). Ova okolnost može biti obrazložena na više načina. Kao jedno od najizvesnijih objašnjenja jeste to da je kriterijum za upis u registar postavljen veoma restriktivno, usled čega mnoge verske zajednice nisu u mogućnosti da odgovore predviđenim uslovima za upis (primera radi, minimalan broj pripadnika, organizaciona struktura, tehnički uslovi i dr). Drugi mogući razlog može biti potencijalna okolnost da pojedine verske organizacije ne žele da se registruju u zvaničnu državnu evidenciju iz čisto principijelnih/ dogmatskih razloga. Konačno, realno je pretpostaviti i treće objašnjenje: da pojedine (po logici stvari, izuzetno retke) zajednice odbijaju zvanično registrovanje zato što u svom dogmatskom programu i/ ili obrednoj praksi uključuju i elemente koji nisu dozvoljeni prema uslovima propisanim za upis u Registar, odnosno zato što njihovi pripadnici vrše pojedine pravno nedozvoljene radnje u vezi sa pripadništvom zajednici.

Kao što se može zaključiti na osnovu analiziranih propisa, pravni poredak Republike Srbije ne predviđa obavezu registrovanja verske zajednice. Otuda, formalno-pravno posmatrano, pitanje registrovanja ne bi trebalo da se pojavljuje kao relevantno na polju zaštite proklamovanih verskih sloboda i prava. Međutim, prelazeći sa pitanja obaveznosti na domen opravdanosti,

mogu se istaći neke od prednosti koje se čini da zvanično registrovanje donosi društvu generalno, odnosno konkretnim verskim zajednicama:

- utvrđenost usaglašenosti verske doktrine i prakse sa pravnim poretkom,
- transparentnost delovanja,
- postojanje mehanizama društvene kontrole u interesu javnog poretka, morala, bezbednosti i slično,
- sticanje preimućstava koja donosi status pravnog lica, odnosno status verske zajednice,
- eliminisanje, odnosno umanjeње društvene stigmatizacije,
- preglednost ukupnosti postojećih verskih zajednica o konkretnoj državi.

Sa druge strane, potrebno je istaći i određene negativne pojave do kojih može dovesti proces zvaničnog registrovanja:

- poteškoće ispunjavanja pojedinih formalno-tehničkih kriterijuma neophodnih za registrovanje,
- mogućnost zloupotrebe prilikom odlučivanja o odobrenju registrovanja konkretne zajednice,
- otvaranje perspektive za zadiranje u ustavne slobode koje se tiču slobode savesti i veroispovesti (pre svega, prava da se samostalno odlučuje da li će se pojedinac izjašnjavati o svojim verskim uverenjima ili to neće činiti),
- realna okolnost da zvanično registrovanje verske zajednice ne isključuje mogućnost razilaženja između zvanično prijavljenih i u praksi objektivno postojećih dogmatskih i obrednih verskih elemenata.

Može se konstatovati da zvanično registrovanje verskih zajednica, iako nije pravno obavezno, poseduje dosta prednosti kako za društveno-pravni poredak, tako i za konkretnu versku zajednicu, ali da ono sa sobom povlači i određene diskutabilne okolnosti koje ne bi smele biti zamenarene.

3.5. Sumarna analiza domaćih propisa

Upoređujući ukupnost domaćih propisa, može se uočiti da se, u skladu sa većinom uporednopravnih modela, ni domaći zakonodavac nije opredelio za uvođenje specijalizovane, anti-kultne legislative. Govoreći o pravnoj regulativi Srbije posvećenoj verskim pitanjima na generalnom nivou, treba primarno istaći ustavne odredbe koje se odnose na navedenu materiju. Među načelima ustava (čl. 11) utvrđena je svetovnost države, naglašena njena odvojenost od crkava i verskih zajednica, kao i nemogućnost uspostavljanja bilo koje religije kao državne i obavezne. U odeljku posvećenom ljudskim i manjinskim pravima i sloboda predviđena je zabrana diskriminacije po osnovu veroispovesti (čl. 21), sloboda misli, savesti i veroispovesti (čl. 43), ravnopravnost crkava i verskih zajednica i njihova odvojenost od države (čl. 44), potreba za podsticanjem uvažavanja razlika (uključujući i verska pitanja) – čl. 48, kao i zabrana izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje (čl. 49). Ustav, dakle, uspešno reguliše oblast verskih pitanja, u skladu sa potrebama savremenog pravnog uređenja.

Bazirajući se na navedenim ustavnim načelima, postojeća pozitivnopravna rešenja (prevashodno govoreći o Zakonu o crkvama i verskim zajednicama, Zakonu o zabrani diskriminacije kao i o uspostavljenom Registru crkava i verskih zajednica) načelno prate smisao Ustava i bliže uređuju navedene oblasti, kao i druga pravna pitanja koja su od značaja za tekuću materiju. Međutim, svojevrsna nedoslednost u odnosu na proklamovana ustavna rešenja koja su od značaja za naše izlaganje primećuju se, pre svega, u odredbama Zakona o crkvama i verskim zajednicama koje se odnose na razlikovanje tradicionalnih i netradicionalnih verskih zajednica, kao i u pogledu izuzetaka predviđenih u članu 18. Zakona o diskriminaciji od zakonom utvrđenih obeležja verske diskriminacije. Ova zakonska rešenja predstavljaju jedan od mogućih pravnih osnova diskriminativnog tretiranja pojedinih verskih i drugih duhovnih zajednica, odnosno pojedinaca koji usvajaju “netradicionalna” uverenja, što dalje može predstavljati jedan od vidova indirektnog pravnog sankcionisanja duhovnih opredeljenja kojima pripada i domen okultizma.

U pogledu razgraničenja na tradicionalne i netradicionalne verske zajednice, uz paralelno isticanje i pravno značajnih (postojanje stečenih prava na osnovu ranije važećih propisa) od ostalih, za pravnu sferu irelevantnih okolnosti ovakvog izdvajanja (istorijski kontinuitet lokalnog rasprostiranja), predložena je zakonodavna modifikacija ove terminologije, uz ponuđen mogući

alternativni naziv: „crkve i verske zajednice sa dugom tradicijom rasprostiranja i pravne uređenosti na teritoriji Republike Srbije“.

Pravni poredak Srbije ne poseduje specijalizovane odredbe koje bi se odnosile na regulisanje pitanja verskih sektu i kultova (prema uobičajenoj terminologiji korišćenoj za označavanje okultnih, ali i većine drugih netradicionalnih, manjinskih verskih organizacija). Povodom postojanja i vođenja registra crkava i verskih zajednica, može se konstatovati da, shodno važećim propisima, ne postoji pravna obaveza registrovanja verskih zajednica. Međutim, pomenuto zvanično evidentiranje pokazuje određene prednosti u praksi i naročito u slučaju verskih organizacija definisanih kao „tradicionalne“, vodi ka pribavljanju različitih preimućstava i prednosti u odnosi na ostale verske zajednice.

4. Primećene opšte karakteristike anti-kultne legislative

Međusobno upoređujući gore razmotrene međunarodne, uporednopravne i nacionalne propise, uočava se da se anti-kultna legislativa pojavljuje prvo na prostoru SAD-a, gde se ujedno i jedino susreću izričite, anti-kultno postavljene zakonske odredbe. Na prostoru Evrope većina država opredeljava se za ostajanje pri nespecijalizovanim propisima prilikom regulisanja ove materije, uz izuzetke Francuske i Luksemburga. Shodno rečenom, Republika Srbija, poput većine evropskih zemalja, ne poseduje specifičnu anti-kultnu/anti-sektnu legislativu. Kao alternativni i daleko češće zastupljeni oblik suzbijanja na državnom nivou većine zemalja susreće se formiranje tela i drugih institucija zaduženih za suprotstavljanje pretpostavljenim štetnim dejstvima povezanim sa okultnim zajednicama. U okviru Saveta Evrope ovom problemu se do sada pristupalo vrlo obazrivo i uz prioritarnu orijentaciju ka očuvanju verskih sloboda i prava, dok se prema tekstu aktuelnih dokumenata može očekivati radikalizacija ovoga stanovišta u eventualnim budućim preporukama, odnosno rezolucijama. Primećuje se da se propisi ove vrste javljaju u SAD paralelno sa kulminacijom satanističke moralne panike, dok se u Evropi praksa državnog intervenisanja na ovom polju aktuelizovala nakon nekoliko vremenski bliskih incidenata sredinom 1990-ih godina (aktivnosti pripadnika Reda solarnog hrama, Aum Šinrikjoa i dr). Takođe se uočava da su zemlje koje su donele specijalizovane zakone u Evropi, upravo one

zemlje koje su bile direktno ugrožene opisanim incidentima. U pogledu sadržine anti-kulturnih propisa, važno je uočiti da se njihovim uvođenjem neretko stvaraju potpuno nove inkriminacije za koje nije moguće pronaći adekvatnu paralelu u drugim pravnim sistemima. Time nastaje osnov za razgraničenje krivičnih dela povezanih sa okultnim sadržajima na *mala in se* i *mala prohibita*. Dakle, za razliku od generalnog sankcionisanja ponašanja koje je zločin „po sebi“, uvođenjem novih inkriminacija putem anti-kulturnih zakona kriminalizuju se određeni oblici ponašanja koji su u drugim državama pravno dopušteni. Može se primetiti da primena anti-kulturnih propisa motivisanih satanističkom moralnom panikom, shodno prirodi motiva zakonodavca, nije odgovorila očekivanjima, dok primena Francuskog i Luksemburškog propisa, kako je istaknuto, doživljava brojne i oštre kritike. Na osnovu svega iznetog, moguće je izneti zaključak da se dosadašnje usvajanje i primena anti-kulturnih propisa odlikovalo sledećim negativnim karakteristikama: neosnovanošću ili nedovoljnom osnovanošću donošenja, kontroverznom primenom u praksi, izostankom očekivanih društvenih rezultata, diskutabilnošću u pogledu usklađenosti sa pravno zagwarantovanim verskim slobodama i pravima, kao i drugim manjkavostima. Usled rečenog, ne zalažemo se za donošenje posebne anti-kultne regulative, već sugerišemo primenu alternativnih, manje invazivnih i bolje osmišljenih metoda.

III SLUČAJEVI IZ SUDSKE I KRIMINALISTIČKE PRAKSE

U ovoj tematskoj celini biće analizirani odabrani slučajevi iz sudske i kriminalističke prakse različitih zemalja na globalnom nivou. Za teritoriju naše države prikupljeni su i proučeni primeri većeg broja raznorodnih krivičnih dela koja su dovođenja u vezu sa materijom okultizma, pri čemu su, osim njih, obuhvaćeni i zabeleženi suicidalni/ autodestruktivni akti. U okviru analize inostranih slučajeva, početno poglavlje posvećeno je najpoznatijim i najvećim incidentima koji su doveli do smrti velikog broja lica i drugih teških posledica, a koji su povezani sa delovanjem manjinskih verskih organizacija. U ostalim odeljcima, formiranim po teritorijalnom (kontinentalnom) modelu, prikazani su neki od najpoznatijih nacionalnih primera krivičnih dela (uglavnom protiv života i tela), odnosno opšte pravilnosti ispoljavanja većeg broja srodnih delikata. Vodeći računa o lokalnim osobenostima kriminalnih okultnih ritualnih aktivnosti, za teritoriju Evrope i SAD-a odabrani su slučajevi povezani sa savremenim

okultizmom tzv. „zapadne“ civilizacije, dok su kao primeri za druge regione sveta korišćeni isključivo registrovani pravno nedozvoljeni akti sa obeležjima lokalnih verskih i magijskih sistema, odnosno sa elementima izvornog, tradicionalnog okultizma.

1. Krivična dela i autodestruktivni akti na prostoru Srbije

Prema dostupnim informacijama, na prostoru naše države do sada nije rađeno nijedno sistematsko, pravno orijentisano naučno istraživanje protivpravnog i autodestruktivnog ponašanja u Srbiji koje se dovodi u vezu sa okultističkim uticajima. Šta više, koliko se može primetiti, ni stručnjaci na polju drugih nauka nisu do sada posvećivali adekvatnu pažnju tom problemu, usled čega je u domaćoj naučnoj građi vidljivo generalno odsustvo literature koja bi mogla biti upotrebljena kao polazište za istraživanje. Takođe, zapaža se nedostatak sistematičnog grupisanja i proučavanja domaćih sudskih i kriminalističkih slučajeva povezivanih sa okultizmom koje bi bilo prilagođeno zahtevima naučnog proučavanja, usled čega se susreću samo parcijalni (neretko nedovoljno objektivni i senzacionalistički orijentisani) opisi pojedinačnih incidenata unutar medijskih izveštaja, kao i u literaturi popularnog karaktera. U želji da bude ublažen opisani deficit naučnih informacija, na ovome mestu biće prikazani i proučeni karakteristični primeri koji zahvataju širok spektar kriminalnog i autodestruktivnog ponašanja na prostoru naše države. Istraživanje je primarno podrazumevalo analizu pojedinačnih sudskih slučajeva (metod *case study*), prema podacima iz pravosnažno presuđenih sudskih predmeta. Pri tome su kao dopunski izvor podataka korišćene i publikacije u kojima su navođeni primeri ove vrste (monografije, članci iz dnevne i periodične štampe i dr).

1.1. Krivična dela

1.1.1. Krivična dela protiv života, tela i polne slobode

Primer br. 1

Jedan od najstarijih poznatih zabeleženih primera ritualnog ubistva u savremenoj istoriji Srbije jeste slučaj koji se dogodio u Smederevu 31. marta 1892. godine.¹⁷⁵ Toga dana, između 21h i 22h, ubijen je I. K. iz Beograda, star oko dvadeset pet godina, artiljerijski podnarednik V baterije Dunavskog artiljerijskog puka. Narednog dana pronađen je na mestu izvršenja zločina nag i položen na jedno ćebe. Pokraj njegove glave pronađen je nož kojim je delikt izvršen, žrvina odeća i nekoliko drugih predmeta. Lekarskim pregledom konstatovane su dve grupe povreda. Prvu čini prosek grkljana i dušnika, sa jabučicom izvađenom iz ležišta. Osim toga, žrtvi je načinjen prorez na grudima, kroz koji je provlačena ruka u cilju ulaska u grudnu duplju, pri čemu je otkinut jedan deo plućnog krila, a srce izvađeno napolje i potom, nožem odvojeno od tela. Uviđajem nisu pronađeni nikakvi pokazatelji koji bi upućivali na zaključak da se žrtva branila ili opirala.

Izvršilac krivičnog dela bio je dvadeset dvogodišnji V. R. iz Svinjareva, redov iz iste baterije, oženjen i otac dvoje dece. Nakon što je, dan nakon ubistva, pronađeno beživotno telo i pošto se počelo sumnjati da je on izvršilac zločina, V. R. je samoinicijativno otišao kod komandira baterije i ispričao mu sve pojedinosti događaja.

Dajući izjavu povodom krivičnog dela koje je izvršio, V.R. je izjavio da je, nekoliko dana pre izvršenog delikta, podnarednik I. K. počeo da ga ubeđuje kako postoji zakopano blago, koje bi njih dvojica mogli da iskopaju i prisvoje. Pri tome je podnarednik tvrdio da je za pronalaženje ovoga blaga neophodno sprovesti magijski obred, koji bi u sebi uključivao, između ostalog, ritualno ubistvo koje bi nad njime izvršio V. R (vađenjem grkljkana i jabučice, kao i srca, te ceđenjem krvi iz njih na mesto gde bi trebalo kopati blago). Međutim, ubistvo bi bilo privremenog karaktera, pošto bi V. R, kopajući zemlju nakon toga čina, navodno naišao na staklenu posudu sa vodom, kojom bi polio svoju žrtvu i nakon čega bi ona oživela. V. R. je u

¹⁷⁵ Interesantno je primetiti kako među tekstovima posvećenim okultno-ritualnim aktivnostima na teritoriji naše države, nigde ne pronalazimo pomen o ovom događaju, kao ni o drugim srodnim istorijskim primerima ritualnih ubistava u našoj zemlji, koji su, usled nedostupnosti izvora, neopravdano zapostavljeni.

nekoliko navrata odbijao da pristane da sudeluje u ovom aktu, da bi, nakon višednevnog upornog ubeđivanja, napokon poverovao podnaredniku i učinio kako je ovaj od njega zahtevao. Nakon što je izvršio krivično delo i posle bezuspešne potrage za staklenom posudom sa vodom koja bi oživela I. K-a, V. R. je shvatio značaj svoga čina i sam se prijavio kao izvršilac.¹⁷⁶

Kako se navodi u raspoloživoj literaturi, sud je prilikom odlučivanja uzeo u obzir psihičke odlike izvršioca, njegov nizak nivo obrazovanja, kao i druge osobine od značaja za konkretan slučaj (njegovu naivnost, povodljivost, lakovernost i slično), usled čega se može konstatovati da su okultno-ritualne komponente bile od uticaja na sudijsko razumevanje prirode izvršenog delikta i izvršiočevog odnosa ka njemu. Takođe, smederevski slučaj iz 1892. godine jedan je od nastarijih i poznatih primera ubistva povezanog sa okultno-ritualnim elementima zvanično registrovanog na prostoru Srbije povodom koga je vođen sudski postupak. Prema sačuvanim dokumentima sa suđenja, osnovano je poverovati u iskaz ubice da je krivično delo učinio na nagovor žrtve i radi pronalaženja blaga, uz istinsko uverenje da svojim činjenjem doprinosi zadovoljenju opisanog magijskog obreda. Usled svega navedenog, može se zaključiti da prikazani primer poseduje obeležja krivičnog dela ubistvo koje u sebi inkorporiše ritualne elemente bazirane na sujeverju i tradicionalnoj narodnoj magiji. Imajući u vidu rečeno, kao i podatak da je planiranje i izvršenje krivičnog dela bilo direktno povezano sa verovanjem u dejstvo magijskih radnji i prilagođeno zadovoljenju magijskog obreda, prikazani slučaj jeste primer realno postojećeg ritualnog ubistva.

Primer br. 2

Još jedan sudski slučaj iz devetnaestog veka koji je među činjeničnim stanjem sadržavao potragu za zakopanim blagom i magijsko uverenje i delovanje dogodio se u Nišu, kada su dvojica izvršilaca kao saušesnici izvršili ubistvo. Žrtva je bio S. S, njihov prijatelj i inicijator ideje o traženju blaga. Kako je pokazala istraga, S. S. je, želeći da se obogati na opisani način, posećivao vračare (ukupno tri) od kojih je tražio savet kako da pronade sakriveno bogatstvo. Treća od njih opisala mu je detaljno složen tradicionalno-magijski ritual koji mora da sprovede

¹⁷⁶ Vesnić, M, 1894, *Praznoverice i zločini – s naročitim pogledom na praznovericu o zakopanom blagu*, Beograd, Državna štamparija Kraljevine Srbije, str. 33-34.

da bi uspeo u svojoj zamisli, pri čemu je napomenula da je ovaj akt neophodno da izvrše tri osobe, od kojih jedna, u cilju uspešnosti poduhvata, mora umreti. S. S. je dvojici svojih prijatelja saopštio sve informacije koje je pribavio, uključujući i poslednje navedenu, usled čega su oni napravili tajni dogovor da ga usmrte na mestu iskopavanja blaga, što su i učinili. Sud je utvrdio njihovu krivicu i osudio ih za ubistvo izvršeno sa predumišljajem.¹⁷⁷

Primer br. 3

Po posledicama i ambijentu izvršenja slično krivično delo dogodilo se oko 1868. godine u selu Lonjin, nedaleko od Ljubovije. U tome periodu su dva muškarca, podstaknuta sopstvenim snovima, kao i navodima o neobjašnjivoj svetlosti koja se noću pojavljuje u podnožju jednoga brega, stekla uverenje da se na tome mestu nalazi sakriveno bogatstvo. Primenjujući lokalni, tradicionalni magijski obred korišćen prilikom potrage za blagom, otišli su jedne noći na naznačeno mesto, ponevši sa sobom sito i pepeo, koji su prosejali i ostavili da odstoji do jutra. Narodno verovanje govorilo je da će se do jutra u pepelu pojaviti tragovi životinje, koju je potom potrebno ubiti u cilju prinošenja na žrtvu pretpostavljenom divu koji je čuvar sakrivenog blaga. Ujutru su zatekli otiske ljudskih stopa, nakon čega su bez dvoumljenja doneli odluku da usmrte prvog čoveka na koga naiđu. Poišto je ubrzo potom naišao jedan mladić, oni su ga savladali, a potom i odvukli do mesta za koje su verovali da krije bogatstvo, gde su ga pokušali usmrtiti klanjem uz pomoć noža, kojom prilikom je žrtvina krv, shodno magijskom obredu koji je trebalo zadovoljiti, obilato natopila zemljište. Izvršioци su otišli sa mesta zločina natrag u svoje selo, dok je ranjenik, pre nego što je izdahnuo, ipak uspeo da saopšti šta se dogodilo drugim meštanima koji su ga pronašli nešto kasnije. Policija je sprovela istragu, pronašla izvršioce i predala ih sudu u Loznici, gde im je i suđeno.¹⁷⁸

Istovrsno krivično delo čiji opis izvršenja veoma nalikuje upravo prikazanom deliktu dogodilo se sredinom devetnaestog veka u selu Gornje Nedeljice. Tom prilikom je žrtva bilo dete romske nacionalnosti.¹⁷⁹ Prema Vesniću¹⁸⁰, u istom periodu su bili zabeleženi i drugi slučajevi

¹⁷⁷ *Op. cit.*, str. 30-31.

¹⁷⁸ *Op. cit.*, str. 32.

¹⁷⁹ *Ibid.*

¹⁸⁰ *Ibid.*

otmica romske muške dece, u svrhe žrtvovanja, radi otkrivanja sakrivenog blaga. Ipak, češće je primenjivano žrtvovanje životinje koja ostavi trag u prosejanom pepelu (ili brašnu) - na primer: zmije, ptice, zveri itd. U savremeno doba takvo žrtvovanje životinja potpadalo bi pod zakonski opis krivičnog dela ubijanje i zlostavljanje životinja (čl. 269 KZ RS) iz grupe krivičnih dela protiv životne sredine.

Primer br. 4

Početak proleća 1989. godine u Beogradu se dogodio ulični napad grupe izvršilaca na jednu žensku osobu. Kritične večeri, žrtva se vraćala kući nakon dovršenog radnog vremena, kada ju je presrela grupa mladića. Nakon što su joj zadali nekoliko udaraca, oni su je oborili na zemlju. Dok su je dvojica napadača držala kako ne bi mogla da ustane, druga dvojica su donela kantu napunjenu benzinom i počela da je polivaju, pri čemu je peti saučesnik imao pripremljen upaljač u ruci. Nakon što je vatra zapaljena, napadači su se razbežali, dok je žrtvi u pomoć pritekao jedan od građana koji se zatekao u blizini, a koji je uz pomoć svog kaputa uspeo da ugasi vatru. Žrtva je zadobila lake telesne povrede.¹⁸¹

Policijskom istragom napadači su otkriveni, pri čemu je utvrđeno da je u pitanju bila "autohtona grupa mladića darkersko-satanističke orijentacije"¹⁸² koji su se predstavljali kao "Vitezovi satane".¹⁸³ Prema istom navodu, bilo ih je ukupno između petnaest i dvadeset, posedovali su unutrašnju organizaciju, vođu - glavnog viteza, kao i članove koji su imali činove: vitez prvog, vitez drugog i vitez trećeg reda. Takođe se pominje da su imali i svoje rituale koje su izvodili na Novom groblju, svoje lozinke i svoje obaveze-misije. Kao razlog koji je doveo do

¹⁸¹ Luković, Z, 2002, Policija i sekte (8), *Glas javnosti*, 12.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/12/srpski/F02091102.shtml>, 03.10.2013); Luković, Z, 2000, str. 314-315.

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ Imajući u vidu činjenicu da autor citirane monografije u većini primera, zarad zaštite privatnosti, ne navodi realna imena aktera događaja, te oslanjajući se na naša proučavanja kojima je utvrđeno da se među grupacijama koje se navode kao "satanističke", neretko navode i izvesni "Satanski vitezovi", kao i „Satanske vojvode“, treba dopustiti mogućnost da je pravi naziv ove grupe takođe možda izmenjen. U tome slučaju, jedna od dve upravo ponuđene alternative čini se kao moguć tačan naziv. Za navođenje ovih, ali i drugih pretpostavljeno satanističkih grupacija (bez ulaženja u činjeničnu potkrepljenost navoda), pogledati, između ostalog: Luković, Z, 2002, Policija i sekte (6), *Glas javnosti*, 10.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/10/srpski/F02090901.shtml>, 03.10.2013); Luković, Z, 2000, str. 312; Luković, Z, 2003, Verske sekte i pravoslavlje (28), *Glas javnosti*, 13.10.2003. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2003/10/13/srpski/F03101201.shtml>, 02.09.2014). O ovoj problematici videti i: Luković, Z, 2001, Verske sekte - prilog strategiji zaštite, *Nauka, bezbednost, policija*, 6(2), str. 101-117.

ovog incidenta navedeno je da je u okviru jedne od masovnih tuča u kojima su se “Vitezovi satane” sukobili sa drugom grupom mladića, jedan pripadnik prve grupe zadobio ubod oštrim predmetom u predelu noge. Nakon bezuspešnog samostalnog lečenja, prijavivši lažno način povređivanja, obratio se za pomoć u dom zdravlja, gde mu je prepisana terapija injekcijama i redovno previjanje. Prilikom jednog previjanja, koje je sprovodila medicinska sestra – inače buduća žrtva u već opisanom incidentu, zagnojena rana je pukla, što je kod pacijenta prouzrokovalo veliki bol. Ova okolnost biće kasnije iskorišćena kao povod za napad na pomenutu zdravstvenu radnicu.¹⁸⁴ Naime, kako je navedeno, Vitezovi satane okupljali su se svake večeri u jednom parku u centru Beograda, kada su svome vođi referisali o svojim dnevnim aktivnostima, kao i kada su pravili planove za naredni dan. Dana kada se dogodilo opisano previjanje, tokom večernjeg okupljanja, povređeni član je ispričao je ostalima neprijatnost koju je doživeo, nakon čega je odlučeno da se grupa osveti ovoj medicinskoj sestri.¹⁸⁵

Ostavljajući po strane pitanje stepena autentičnosti svih pojedinosti prezentovanog opisa, možemo izdvojiti činjenice koje su od većeg značaja za naše proučavanje. Kako proizilazi iz svih odlika prikazane grupe, najverovatnije objašnjenje jeste da se radilo o svojevrsnoj uličnoj bandi mlađih lica “darkerske” ili druge srodne potkulturne orijentacije. Ova grupa unutar svoga delovanja preduzimala je protivpravna ponašanja, na šta upućuju podaci o učešću u uličnim tučama, kao i napad na medicinsku sestru. Navedena organizaciona struktura grupe, postojanje lidera, odnosno glavnog vođe, kao i njemu hijerarhijski podređenih pripadnika, uz druge odlike (postojanje lozinki, zadatih obaveza i dr) stoje u potpunoj saglasnosti sa iznetom hipotezom o ustrojenosti ove zajednice u formi delikventne bande. Korišćena satanistička obeležja, u tom slučaju, a shodno opisanoj specifičnoj potkulturnoj orijentaciji grupe, predstavljala bi deo imidža njenih pripadnika, pri čemu nije isključena mogućnost postojanja dubljeg, odnosno spiritualnog odnosa svih ili pojedinih pojedinaca iz ove grupe prema satanizmu. Međutim, opisani incident, shodno utvrđenom motivu i prirodi izvršenog napada, kao i uvažavajući celokupne okolnosti koje ukazuju na odlike grupe, ne dopušta izvođenje sigurnog zaključka o okultno-ritualnoj prirodi samog krivičnog dela.

¹⁸⁴ Luković, Z, 2002. (8); Luković, Z, 2000, str. 314-315.

¹⁸⁵ Kako se izričito navodi u dostupnom izvoru (bez detaljnijeg ulaženja u pitanje da li se radi o doslovnom prenošenju, ili pak o nešto slobodnijoj interpretaciji činjeničnog stanja), „savet vitezova prvog reda, na čelu sa glavnim vitezom, proglasio je... (medicinsku sestru, prim. aut.) vešticom i, uz zakletvu Satani, odlučili su da je zapale”. Videti: Luković, Z, 2002. (8); Luković, Z, 2000, str. 314-315.

Među najpoznatijim i po posledicama najtežim krivičnim delima dovođenim u vezu sa okultno-ritualnom sferom na prostoru naše države jeste slučaj masovnog ubistva koje se odigralo 3. juna 1993. godine, a koje je izvršio J. M. (1974-1993) iz Subotice. Ovo krivično delo dogodilo se u kasarni Južnomoravske brigade u Vranju, gde je J. M. boravio na odsluženju vojnog roka. Navedenog datuma, on je hicima iz automatske puške ubio šest vojnika i jednog zastavnika, nakon čega je sam sebi oduzeo život. Istragom vojne policije ustanovljeno je da je on imao istetoviran obrnut krst i datum koji je odabrao za izvršenje krivičnog dela. Takođe je navedeno da su u njegovoj kući pronađeni određeni predmeti satanističke simbolike (metalni privezak za nošenje oko vrata u obliku obrnutog krsta, okačen na crni konopac; privezak obrnutog pentagrama; različiti časopisi, poster, razglednice i crteži sa, kako je napomenuto, “sektaškom” tematikom¹⁸⁶ i sl).¹⁸⁷ Ovi podaci stvorili su potporu za formiranje uverenja kako je motiv zločina koji je izvršio J. M. bio povezan sa njegovim pretpostavljenim satanističkim verskim uverenjima, odnosno sa navodnim pripadništvom satanističkoj sekti.

Uvidom u raspoložive izvore može se zaključiti da je J. M. nesumnjivo posedovao određen oblik naklonosti ka okultističkim sadržajima. Međutim, ne može se pronaći nijedan pokazatelj koji bi direktno upućivao na njegovu pripadnost određenoj satanističkoj organizaciji, pri čemu navodi o pretpostavljenoj sekti Crna Ruža, kao i o (jednako diskutabilnoj) Lošoj veri, ostaju nepotkrepljeni činjenicama. Dalje, povodom same prirode izvršiočeve naklonjenosti okultizmu, došli smo do uvida da je J. M. zapravo bio poklonik hevi metal muzičkog pravca, kao i da je najveći deo dostupnog materijala koji je korišćen kao pokazatelj njegove pripadnosti satanističkoj sekti, zapravo bio povezan sa muzikom koju je slušao i sa muzičkom potkulturom kojoj je pripadao.¹⁸⁸ Među drugim pojedinostima od značaja za naše proučavanje jesu: podatak da je J. M. bio vrlo agresivna osoba, sa “mračnim i morbidnim” interesovanjima¹⁸⁹; da je kritične večeri bio smešten u pritvorsku jedinicu kasarne, odakle je uspeo da provali i da izvrši krivično delo; konačno, da je oko mesec dana pre izvršenja krivičnog dela u izveštaju Službe bezbednosti

¹⁸⁶ Pominjao se izvesan časopis Loša vera (*Bad Religion*), za koji se takođe spekulisalo da je glasilo istoimene verske sekte. Đurđević-Stojković, B, 2002, *Ispovesti žrtava sekti*, Beograd, Narodna knjiga/Alfa, str.11.

¹⁸⁷ Đurđević-Stojković, B, 2002, str. 11-12; Svarm, F, 1996, Hajke i linčevi – pukovnik ima kome pisati, *AIM Press*, 31.10.1996. (<http://www.aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/199610/61031-004-pubs-beo.htm>, 29.03.2015).

¹⁸⁸ Videti fotografiju u: Luković, Z, 1998, str. 191; Luković, Z, 2000, str. 270; takođe: Svarm, F, 1996.

¹⁸⁹ Prema izjavama J. M-ovih prijatelja i poznanika, u: Svarm, F, 1996.

VJ u Vranju napomenuto da postoji opasnost da bi on mogao učiniti “nešto neželjeno”.¹⁹⁰ Kada se sve ovo ima u vidu, veoma je osnovano dovesti u pitanje eventualnu ulogu koju su opisana okultistička interesovanja izvršioca mogla imati u donošenju odluke o izvršenju krivičnog dela, pri čemu se psihičke osobine i crte ličnosti izvršioca nameću u prvi plan kao oblast u kojoj treba tražiti uzroke opisanog krivičnog dela.

Ipak, podatak o postojanju tetovaže obrnutog krsta, koja je, kako se navodi, sadržala i datum kada je krivično delo izvršeno, pruža argument u prilog postojanju izvesne konekcije između izvršiočevih verskih uverenja i izvršenog delikta. Ovaj stav dodatno se može osnažiti simbolikom datuma. Kako je primećeno generalnom analizom slučajeva iz prakse, određen broj izvršilaca krivičnih dela koja poseduju okultno ritualna obeležja opredeljuje se za datume izvršenja koji poseduju simboličko značenje, pri čemu je osnova ove simbolike tzv. Đavolov broj (666), odnosno njegovi derivati.¹⁹¹ Kako datum 03.06.1993. nesumnjivo poseduje potencijal za ovakvo numeričko značenje, u slučaju autentičnosti navoda o postojanju tetovaže datuma izvršenja delikta na telu izvršioca, čini se osnovanim pretpostavka o postojanju određene konekcije između ambijenta planiranja ili izvršenja delikta i okultističko/satanističke sfere. Međutim, ova okolnost i dalje ne daje odgovor na pitanje koji su primarni motivi koji su J. M-a naveli na izvršenje krivičnog dela. Na osnovu svega izloženog, može se doneti nekoliko zaključaka. Ne postoje sigurniji pokazatelji koji bi potvrdili mišljenje da je krivično delo koje je izvršio J. M. rezultat instruisanja od strane određene satanističke sekte. Nasuprot tome, prihvatljiva je mogućnost da je J. M, donevši unapred odluku da izvrši opisani zločin, u njegovo izvršenje uneo versku konotaciju odabirom simboličkog datuma. Ipak, pošto su nepoznati primarni razlozi koji su J. M-a naveli na samo donošenje odluke o izvršenju zločina, njihovo povezivanje sa domenom okultno-ritualnih aktivnosti ostaje nepotkrepljeno. Pri tome prikazani podaci iz izvršiočevog privatnog života ukazuju na to da su subjektivni faktori (pre svega, psihičke i karakterne osobine izvršioca) presudno uticali na izvršenje krivičnog dela, nezavisno od mogućih okultističkih komponenti na koje se ukazivalo u medijskom izveštavanju.

¹⁹⁰ Svarm, F, 1996.

¹⁹¹ O ovome detaljno, videti poglavlje 3.3. unutar diskusije.

Primer br. 6

Dana 8. juna 1993. godine u kasarni Mika Mitrović u Šapcu, vojnik N. K. usmratio je desetara i ranio jednog vojnika, nakon čega je izvršio samoubistvo. U izveštaju je navedeno da je na vojnike pucao s leđa, prilikom smene straže. Vremenska bliskost i srodnost metoda izvršenja sa malopre opisanim masovnim ubistvom u kasarni u Vranju, doveli su do povezivanja ova dva zločina, te samim tim i do navođenja delovanja satanističkih sekti kao odgovornih za njih.¹⁹²

Analizirajući ukupno činjenično stanje, primećuju se sledeće pojedinosti. Za razliku od krivičnog dela koje je izvršio J. M. u kasarni u Vranju, u čijoj pozadini postoje indikatori koji upućuju makar na postojanje okultističkih interesovanja izvršioca, u opisu izvršioca N. K. i njegovog delikta nema takvih pokazatelja. Navodi da je N. K. bio pripadnik kontroverzne sekte Crna ruža, korišćeni kao jedina potpora hipotezi o satanističkoj pozadini krivičnog dela, pokazuju se kao ničim potkrepljeni. Otuda se nameće zaključak da su ovo krivično delo i njemu sledstven autodestruktivni akt povezani sa domenom okultizma isključivo uspostavljanjem analogne veze sa incidentom koji se dogodio u kasarni u Vranju nekoliko dana ranije.

Nasuprot pretpostavljenoj okultističkoj pozadini krivičnog dela, njegovo daleko prihvatljivije obrazloženje može biti traženo u oblasti kriminalnog imitiranja. Naime, analizom okolnosti oba krivična dela i suicidalna akta zapažaju se velike podudarnosti – vremenska bliskost događaja, istovrsnost institucije u kojoj su se dogodili, sličan položaj izvršilaca unutar same institucije; takođe, ista nacionalnost (uz status nacionalne manjine), sredina iz koje su potekli i uzrast izvršilaca. Kada se ovo ima u vidu, čini se sasvim osnovanim obrazloženje prema kome je N. K., motivisan nezadovoljstvom lične prirode, mogao dobiti podsticaj za destruktivno ponašanje putem identifikacije sa izvršiocom zločina koji se dogodio nekoliko dana ranije u Vranju.

Osim toga, sličnost delikata i ličnih i društvenih pozicija izvršilaca može ukazivati na postojanje zajedničkih uzroka nezadovoljstva koje je kulminiralo izvršenjem krivičnih dela i autodestruktivnih akata. Uzevši u obzir krizna vremena u državi u periodu kada su se incidenti odigrali (građanski rat, raspad dotadašnje države, pojava međunacionalnih tenzija i dr), kao i tadašnju veliku rasprostranjenost otpora i nezadovoljstva kod jednog dela populacije povodom

¹⁹² Đurđević-Stojković, B, 2002, str. 11-12; Svarm, F, 1996.

mobilizacije i drugih vidova integrisanosti u vojnu organizaciju, čini se potrebnim ostaviti mogućnost da su navedeni delikti izvršeni kao odraz svojevrsne neposlušnosti, sabotiranja ili pak otvorene borbe protiv konkretne institucije, odnosno kao reakcija na akutne probleme sa kojima su se izvršiocima mogli suočavati u ovakvom kolektivu.¹⁹³

U svakom slučaju, može se zaključiti da krivično delo koje je izvršio N. K. ne poseduje obeležja koja bi omogućila njegovo povezivanje sa domenom okultno-ritualnih aktivnosti.

Primer br. 7

Sedmog septembra 1994. godine, u mestu Vučkovica u blizini Čačka dogodilo se ubistvo starice D. Đ. Saučesnici u izvršenju krivičnog dela bili su njena unuka (G. R.), zet (LJ. R.) i ćerka (M. R.). Kako je utvrđeno tokom sudskog postupka, krivično delo koje su izvršili imalo je ritualno-magijska obeležja. Naime, G. R, ubedivši sebe, ali i svoje roditelje da je ona „Gospod Bog“, a njena baka „Sotona“, inicirala je preduzimanje različitih obrednih radnji koje su imale za cilj uklanjanje zlih sila, čiji je starica bila pretpostavljeni izvor. Ove radnje su, između ostalog, uključivale u sebe i različite vidove mučenja i povređivanja starice, kao i uništavanje ili spaljivanje predmeta koji su sa njom dolazili u dodir. Pomenute aktivnosti kulminirale su odlukom G.R, prihvaćenom od strane njenih roditelja, prema kojoj je starica morala da umre. Prethodne večeri, žrtvine stvari su iznete iz kuće u dvorište, grupisane u tri gomile i potom zapaljene. G. Đ. je, ostvarujući odluku o izvršenju ubistva, svoju baku udarcima različitim predmetima, kao i nogama, primorala da legne u limenu posudu koju je potom dovukla unutar jedne od lomača, ne dozvoljavajući starici da napusti navedeni položaj, te prisiljavajući je na taj način da ostane u vatri. Nakon toga su G. Đ i njen otac bacali na žrtvu upaljene predmete i udarali je sekirama, sprečavajući je da se izbavi iz plamena. Pod ovakvim okolnostima, starica je izgubila život.¹⁹⁴

Osim motiva krivičnog dela, ritualne komponente zločina bile su prisutne i unutar same procedure izvršenja. U dvorištu pomenute porodične kuće bio je ocrtan ritualni krug unutar koga su bile smeštene pomenute lomače; roditelji su, prema ćerkinom uputstvu, bili polunagi i imali su

¹⁹³ Slično zapaža i: Svarm, F, 1996.

¹⁹⁴ Rešenje Okružnog suda u Čačku, K. 67/94 od 25.01.1995.

crne trake vezane oko glave; svo troje su oko vatre izvodili izvestan ritualni ples, odnosno obredne radnje i pokrete.¹⁹⁵

Tokom sudskog postupka utvrđeno je da su troje okrivljenih, kao saučesnici, na svirep način ubili D. Đ. Tom prilikom okrivljeni G. R. i Lj. R. izvršili su krivično delo ubistva iz člana 47, stav 2, tačka 1, u vezi stava 1 KZS, dok su protivpravne radnje okrivljene M. R. okarakterisane kao krivično delo ubistva iz člana 47, stav 2, tačka 1, u vezi stava 1 KZS, a u vezi člana 24 KZJ. Neuropsihijatrijskim veštačenjem utvrđeno je da je „okrivljena G. R. osoba prosečnih intelektualnih sposobnosti koja boluje od duševne bolesti iz grupe šizofrenije sa paranoidno-halucinatornim sadržajem, da je ova bolest postojala u vreme počinjenog dela ubistva, da se u vreme izvršenja dela ponašala po sadržajima duševne bolesti i da zato nije bila u stanju da shvati značaj dela niti je mogla da upravlja svojim postupcima.“ Za okrivljenog Lj.R. ustanovljeno je da se radi o „osobi prosečnih intelektualnih sposobnosti koja boluje od duševne bolesti iz grupe šizofrenije i da je bolest postojala u vreme izvršenja dela ubistva, da zbog postojanja bolesti okrivljeni nije bio u stanju da shvati značaj dela niti je mogao upravljati svojim postupcima.“ Za trećeokrivljenu M. R. veštačenjem je konstatovano da se radi o „jednostavno strukturisanoj ličnosti sa ispodprosečnim intelektualnim sposobnostima koje se kreću u granicama fiziološke tuposti, da se u vreme izvršenja dela nalazila u stanju akutne psihoze-privremene duševne bolesti, da zbog postojanja duševne bolesti okrivljena nije bila u stanju da shvati značaj dela niti je mogla da upravlja svojim postupcima.“¹⁹⁶

Shodno svemu rečenom, okrivljenim G. R. i Lj. R. izrečena je mera bezbednosti obavezno psihijatrijsko lečenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi, dok je M. R. izrečena mera obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi u trajanju od dve godine.¹⁹⁷

Analizirajući ovaj sudski slučaj, moguće je zaključiti sledeće. Krivično delo koje se dogodilo 7.09.1994. godine u Vučkovićima poseduje obeležja ubistva izvršenog shodno određenom verskom obredu i primarno motivisanog versko-ritualnim pobudama. Time se ovo krivično delo pojavljuje, čak i u ukupnom evropskom kulturnom miljeu, kao jedan od retkih primera savremenog zločina primarno motivisanog versko-magijskim razlozima. Versko-doktrinarna

¹⁹⁵ *Ibid.*

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ *Ibid.*

dimenzija koja stoji iza ritualne prirode krivičnog dela oslanja se na hrišćanska uverenja i hrišćanske teološke elemente, pri čemu je evidentno paralelno prisustvo određenih (tradicionalnih narodnih, ili pak proizvoljnih, improvizacijom učinilaca kreiranih) magijskih radnji. Na osnovu rečenog, može se govoriti o autohtonom, sinkretičkom, hrišćansko-magijskom pristupu. Rezultati neuropsihijatrijskog veštačenja pokazali su da izvršioci u trenutku izvršenja krivičnog dela, usled duševnih bolesti, nisu bili u stanju da shvate značaj svoga dela niti da upravljaju sopstvenim postupcima. Zbog svega navedenog, ovo ubistvo mora biti svrstano u kategoriju delikata koji nesumnjivo poseduju okultno-ritualna obeležja, a čiji izvršioci su u trenutku izvršenja bili neuračunljivi usled postojanja određenih psihičkih smetnji.

Primer br. 8

Jedan od najčešće navođenih i komentarisanih slučajeva iz nacionalne sudske prakse koji je dovođen u vezu sa okultno-ritualnim elementima, jeste ubistvo starice K. B. 29.10.1996. godine u Beogradu, povodom kog je protiv N. N. i M. B. (inače žrtvine unuke) vođen sudski postupak pred Okružnim sudom u Beogradu. Kako je navedeno u izreci presude, njih dve su uveče, oko 23h na svirep i podmukao način lišile života oštećenu K. B. na taj način što je, prema ranijem dogovoru dve okrivljene, N.N. od svoje prijateljice M.B. dobila ključ od stana u kome je ona živela sa bakom, ušla u stan u večernjim časovima nakon što su starica i unuka otišle u šetnju, sakrila se u ostavu i sačekala njihov povratak, da bi u dogovorenom momentu, prilikom staričinog prolaska na putu ka dnevnoj sobi, izvršila napad i usmrtila je upotrebom noža „skakavca“. Oštećena je ovom prilikom zadobila ukupno 133 povrede u predelu leđa, lica, vrata, grudnog koša i ruku. Sud je ovo delo okvalifikovao kao krivično delo ubistva iz čl. 47 st. 2 tač. 1 KZ RS u vezi čl. 22 KZJ.¹⁹⁸ Okrivljene su kao saizvršiocu ovog zločina presudom Okružnog suda u Beogradu osuđene na zatvorske kazne u trajanju od deset (N. N.), odnosno osam (M. B.) godina, ali je odlukom drugostepenog suda ova odluka preinačena, te je konačna visina kazne odmerena na dvanaest (N. N.), odnosno deset (M. B.) godina zatvora.¹⁹⁹

¹⁹⁸ Presuda Okružnog suda u Beogradu, br. K. 250/97 od 13.04.1998.

¹⁹⁹ Presuda K. 250/97 (isti predmet); Presuda Vrhovnog suda Srbije, br. Kž. I 1247/98 od 14.06.1999.

Tokom postupka Sud je razmatrao pitanje mogućnosti okultističkih uticaja na planiranje i izvršenje krivičnog dela. Naime, N. N. je u svom iskazu na glavnom pretresu navela kako je u periodu izvršenja zločina bila u potpunosti pod uticajem svoje drugarice M. B; dalje, kako su M. B. i izvesna vračara Ž. I. ovladale njome magijskim putem i podvele je pod dejstvo vradžbina; kako zločin zapravo nije izvršila ona, nego M. B, no kako je ona, na nagovor M. B. u istrazi dala izjavu kojom je preuzela odgovornost na sebe i opisala navodno neistinito činjenično stanje želeći da zaštiti svoju drugaricu; konačno, kako smatra da je bila pod uticajem izvesnog programa kontrole uma, te kako uzročnike ovog zločina treba tražiti u delovanju neke verske sekte.²⁰⁰ Kao potvrda prisustva magijskih komponenti, osim izjava određenih svedoka, sudu su ponuđeni i materijalni dokazi u vidu svojevrsnih „vudu lutaka“, kao i različiti zapisi (dnevnic, beleške na kalendaru i sl) koji su imali za cilj da ukažu da su dve devojke zaista praktikovale magijske obrede.²⁰¹ Sud je u okviru neuropsihijatrijskog veštačenja naložio da unutar komisije veštaka budu i stručnjaci kompetentni za pitanja magijskog uticaja, kako bi ovi navodi bili ispitani. Komisija veštaka je, između ostalog, utvrdila da je okrivljena N. N. posedovala određeni oblik magijskog mišljenja, koji, prema njihovim navodima, stoji u vezi sa primitivnim mišljenjem, ali da on nije doveo do izvršenja krivičnog dela. Povodom mogućnosti kontrole uma i mentalnog programiranja kao posledice delovanja određene verske sekte, komisija je zaključila da ovakvi sadržaji, u slučaju njihovog hipotetičkog postojanja, ne mogu doprineti da mentalno zdrava osoba izvrši radnju koja je izrazito nemoralna i/ili protivpravna, usled čega je ova okolnost isključena kao mogući uzrok opisanog zločina.²⁰² Usled navedenog, kao i oslanjajući se na ukupnost izvedenih dokaznih radnji, sud je odbacio navode o magijskom uticaju kao neistinite, navodeći da pravi razlozi izvršenog krivičnog dela stoje u vezi sa konfliktom koji je postojao između žrtve i okrivljenih.²⁰³

Na ovom primeru uočava se neosnovano unošenje okultno-magijskih elemenata među okolnosti planiranja i izvršenja zločina kao deo strateškog pristupa odbrane okrivljene, u cilju izbegavanja krivične odgovornosti za izvršeno krivično delo. Usled rečenog, navedeni slučaj mora biti svrstan u kategoriju krivičnih dela planski neistinito povezivanih sa okultnim sadržajima od strane okrivljenih lica u sklopu odbrane tokom sudskog postupka.

²⁰⁰ Prvostepena presuda, zapisnici o glavnom pretresu, zapisnici o saslušanju svedoka i dr. spisi (isti predmet).

²⁰¹ Kriminalističko-tehnička dokumentacija (isti predmet).

²⁰² Neuropsihijatrijska i psihološka veštačenja (isti predmet).

²⁰³ Prvostepena presuda (isti predmet).

Primer br. 9

U leto 1998. godine, u jednom restoranu na Ibarskoj magistrali, dogodili su se razbojništvo i pokušaj silovanja, kao i fizički obračun učinilaca navedenih krivičnih dela i osoblja restorana. Pred sam kraj radnog vremena, dvojica gostiju napala su konobaricu, otevši joj dnevni pazar, nanevši joj veći broj udaraca i pokušavši da je siluju, u čemu su onemogućeni intervencijom radničkih kolega. Nekoliko dana kasnije, policija je uspela da pronađe jednog od napadača, koji je priznao izvršenje krivičnog dela. Ono što je službenicima policije naročito privuklo pažnju, bile su tetovaže osumnjičenog. Kako je navedeno, on je na telu imao veći broj crteža “satanističke sadržine”²⁰⁴, uz istovremeno prisustvo različitih pravoslavno-hrišćanskih motiva.²⁰⁵ Na pitanje policije da objasni ovu krajnje čudnu kombinaciju, osumnjičeni je rekao da celo njegovo društvo ima slične tetovaže; kako su on i prijatelji, usled toga što je za vreme građanskog rata u Jugoslaviji “ceo svet Srbe zvao satanistima” proglasili sebe “srpskim satanistima”, želeći time da pokažu da su nadmoćni; konačno, da su oni preuzeli satanističke simbole i uz njih istetovirali srpske svetitelje kako bi njihov satanizam imao srpska obeležja. Na pitanje o razlozima zbog kojih čini krivična dela, odgovorio je da njegovo društvo konzumira alkohol u kombinaciji sa “tabletama”, kako bi dobili energiju, koju potom koriste za delikventno ponašanje (iz njegovog opisa proizilazi da se, između ostalog, radi o delima protiv života i tela, protiv polne slobode, protiv imovine i dr), a na koje se odlučuju iz prostog razloga što nemaju da rade ništa “pametnije”.²⁰⁶

Može se zaključiti da prikazani slučaj predstavlja klasičan primer krivičnih dela izvršenih od strane kriminalne grupe koja poseduje obeležja mladalačke bande i nezavisnih od verskih uverenja izvršilaca. Krajnje neobično versko i ideološko opredeljenje njenih članova ukazuje na njihovu nedovoljnu informisanost povodom pravog značenja upotrebljivanih religijskih pojmova, usled čega se već na teorijskom planu isključuje mogućnost postojanja realnih satanističkih elemenata na polju planiranja ili izvršenja. Međutim, odabir konkretnih krivičnih dela i okolnosti njihovog izvršavanja ukazuju da ona ni inače nisu bila povezana sa oblašću vere

²⁰⁴ Dostupna fotodokumentacija ne potvrđuje izričito takav zaključak. Videti, Luković, Z, 1998, str. 189-190, 214-215; takođe i Luković, Z, 2000, str. 268-269.

²⁰⁵ Npr. tetovaže Svete Petke, Svetog Nikole itd. Videti fotografije u: Luković, Z, 1998, str. 189-190, 214-215.

²⁰⁶ Luković, Z, 2002, Policija i sekte (9), *Glas javnosti*, 13.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/13/srpski/F02091202.shtml>, 04.10.2013); Luković, Z, 2002, Policija i sekte (10), *Glas javnosti*, 14.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/14/srpski/F02091301.shtml>, 16.06.2014).

ili duhovnosti, već da su nastala kao rezultat delovanja delikventne grupe mladih osoba čiji motivi sežu u oblast uobičajenih kriminalnih motiva sličnih grupacija.

Primer br. 10

U Temerinu su 2003. godine ubijeni S. V, star pedeset jednu godinu i njegova godinu dana mlađa supruga R. V. Saučesnici u izvršenju krivičnog dela bili su D. V. (27), inače sin žrtava i njegova nevenčana supruga J. J. (19). S. V. je isprva omamljen ubacivanjem tableta za uspavljivanje u kafu. Svoju majku, koja je odbila kafu sa podmetnutim tabletata, D.V. je usmrtio udarcima čekićem u glavu, namamivši je prethodno u šupu pod izgovorom da želi da obave razgovor povodom njihovih međusobnih razmirica. Nakon toga, on je ubio i svoga oca, koji je još uvek spavao pod dejstvom ubačenih lekova, na istovetan način.

Tokom suđenja, D. V. je u sklopu svoje odbrane isticao da mu se još od perioda povratka iz vojske pojavljuju vizije religijskog sadržaja; da mu se dan pre izvršenja krivičnog dela obratio Sveti Petar, rekavši mu da je on (okrivljeni) „čistač“, koji mora da izvršava sva naređenja koja supruga, kao „glasnik“, zatraži od njega, pri tome optužujući suprugu da je ona bila inicijator ubistava. Takođe je izjavio da mu se, neposredno pred ubistvo majke, obratio demon, kao i da je u tom trenutku Lucifer ušao u njega i preuzeo ga, pri čemu je on navodno i ugledao izvesnu „siluetu“. Među materijalnim dokazima, tokom suđenja je razmatrana sadržina dnevnika koji je vodila okrivljena J. J, u kome se takođe nalaze unosi natprirodno - religijske konotacije, ali i zapisi koji potvrđuju da su okrivljeni zajedno planirali izvršenje dvostrukog ubistva usled postojanja konflikta na relaciji okrivljenih i žrtava.

Psihijatrijskim veštačenjem utvrđeno je da D. V. poseduje shizotipni poremećaj ličnosti, sa dinamikom psihotične dekompenzacije (u presudi okarakterisane kao privremena duševna bolest). Konstatovano je da okrivljeni u idejama koje produkuje stvara posebne likove dajući im specifične osobine tzv. religijskog karaktera, ali da one nemaju u celosti kvalitet sumanutih ideja, usled nedostatka ubeđenosti okrivljenog u njihovo postojanje. Navedeno je da je opisani sindrom postojao u vreme izvršenja delikta, ali da na radnju izvršenja nisu uticala nikakva trenutna

magijska uverenja i ubeđenja. Zaključeno je da je sposobnost okrivljenog da shvati značaj izvršenog krivičnog dela i da upravlja sopstvenim postupcima bila bitno smanjena.

Psihijatrijskim veštačenjem saokrivljene J. J. utvrđeno je da je njena sposobnost shvatanja značaja dela i upravljanja sopstvenim postupcima bila smanjena, ali ne do stepena bitnog.

Sud je okrivljene proglasio krivim za izvršenje krivičnog dela ubistvo iz čl. 47 st. 2 tač. 6 KZ RS i osudio ih na zatvorske kazne u trajanju od četrdeset (D. V.), odnosno petnaest godina (J. J.). Pri tome je D. V-u izrečena mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi.²⁰⁷

Izloženi slučaj jeste još jedan primer krivičnog dela protiv života i tela povezivanog sa domenom verskih pitanja u kome se među izvršiocima pojavljuju osobe sa psihičkim smetnjama, odnosno bitno smanjene uračunljivosti u trenutku izvršenja delikta. Navodi okrivljenog i izvodi iz dnevnika okrivljene koji se tiču natprirodnih pojmova verske konotacije oslanjaju se na hrišćanski dogmatski sistem (uz navođenje Lucifera, demona i dr. natprirodnih bića kao dela hrišćanskog teološkog sistema i paralelno uz druge biblijske ličnosti), usled čega nije osnovano povezivanje prikazanog slučaja sa domenom satanizma/okultizma, već sa hrišćanstvom pravoslavne orijentacije. U svakom slučaju, navedena verska komponenta nije od većeg značaja za pravno razumevanje slučaja, budući da su se realni razlozi izvršenja ticali postojanja konflikta između okrivljenih i žrtava, kombinovanog sa psihičkim statusom okrivljenog. Konačno, uzevši u obzir razilaženje navoda okrivljenog D. V-a i rezultata psihijatrijskog veštačenja, može se primetiti da je ovaj slučaj istovremeno i dobar pokazatelj perspektive planskog eksploatisanja natprirodnih, religijskih komponenti i njihovog potenciranja tokom sudskog postupka od strane okrivljenog, u cilju strateškog izbegavanja ili umanjenja odgovornosti za izvršeno krivično delo.

²⁰⁷ Presuda Okružnog suda u Novom Sadu, br. K. 296-03; Presuda Vrhovnog suda Srbije u Beogradu, br. Kž. 1 1023/04.

Okružni sud u Nišu osudio je 2007. godine S. P-a (rođenog 1968), državljanina Slovenije kome je suđeno u odstustvu, na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 40 godina zbog utvrđene krivice za niz krivičnih dela počinjenih na teritoriji Aleksinca i okoline. U pitanju su bila sledeća krivična dela: teško ubistvo (čl. 114. tačka 1 KZ - dosuđena kazna zatvora u trajanju od 40 godina); ubistvo u pokušaju (čl. 113 u vezi čl. 30 KZ – kazna zatvora od 7 godina); razbojništvo (čl. 206. st. 1 KZ – kazna zatvora od 4 godine); teška krađa (čl. 204. st. 1. tačka 1 KZ – kazna zatvora od 2 godine); nedozvoljeno držanje oružja (čl. 348 st. 2. u vezi st. 1 KZ – kazna zatvora od dve godine). Okrivljeni je i ranije osuđivan presudom Višeg suda u Ljubljani (Kp. br. 954/90 od 25.10.1990.) zbog krivičnih dela ubistvo i silovanje na zatvorsku kaznu u trajanju od 15 godina koju je izdržao, a u trenutku donošenja osuđujuće presude nalazio se na izdržavanju zatvorske kazne u trajanju od 30 godina u zatvoru u Ljubljani na koju je osuđen tokom 2006. zbog još jednog krivičnog dela ubistvo (čl. 127. st. 2. KZ Republike Slovenije).²⁰⁸ Dva dana nakon donošenja presude okružnog suda u Nišu, S.P. je izvršio samoubistvo u ljubljanskom Zavodu za izdržavanje kazne zatvora.²⁰⁹

U vezi sa ubistvom koje je S. P. izvršio 2004. godine u Aleksincu, u jednom delu medija iznet je podatak da je ubica urezao na telu žrtve izvesne “satanističke” simbole. Takođe, prilikom istrage, u nedostatku indicija o mogućem izvršiocu, policija je jedno vreme razmatrala mogućnost odgovornosti za ovaj zločin izvesne satanističke sekte.²¹⁰ Međutim, uvid u sudske spise pokazao je da ove pretpostavke nisu bile tačne. Tokom suđenja utvrđeno je da je okrivljeni napao žrtvu nanevši joj veliki broj kako zaživotnih, tako i posthumnih povreda koje svojim opisom upućuju na želju za svirepim i sadističkim izživljavanjem. Povodom spornih simbola, utvrdili smo da je jedna od povreda nanetih oštricom noža opisana tokom veštačenja kao površinska rana u obliku krsta, pri čemu nigde nije navedeno da li je ova povreda namenski

²⁰⁸ Presuda Okružnog suda u Nišu K. br. 311/05 od 26.04.2007.

²⁰⁹ Rešenje Okružnog suda u Nišu od 20.09.2007. (isti predmet).

²¹⁰ Bosanac, S, 2010, U sektama 200.000 Srba!, *Kurir*, 24.01.2010. (<http://www.kurir.rs/u-sektama-200000-srba-clanak-26240>, 02.11.2013); (Autor nije naveden), 2010, Crni danak sektu u Srbiji, *Vesti Online*, 16.02.2010. (<http://www.vesti-online.com/Vesti/Hronika/29232/Crni-danak-sekti-u-Srbiji>, 02.11.2013); (Autor nije naveden), 2007, Sekte i drugi demoni- masakri u režiji satane, *Politika Online*, 09.09.2007. (<http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/Sekte-i-drugi-demoni/t40379.lt.html>, 02.11.2013). Kao dodatni pokazatelj nepouzdanosti ovih navoda, treba ukazati da su, među navodnim činjeničnim stanjem, pominjani i pogrešna godina kada se zločin dogodio, netačna lokacija na telu na kojoj su opisane povrede nanete i sl.

imala oblik opisanog religijskog (hrišćanskog) simbola, ili je to bila slučajnost.²¹¹ U svakom slučaju, okolnosti izvršenja ovog, ali i drugih delikata za koje je S. P. osuđivan govore da se radilo o osobi sa izraženim kriminalnim sklonostima i o višestrukom povratniku osuđivanom za najteža krivična dela, pri čemu konkretan slučaj teškog ubistva iz 2004. godine ukazuje na izvršenje zločina na svirep i bezobziran način, ali ne i na postojanje okultno-ritualnih sadržaja unutar opisa krivičnog dela.

Primer br. 12

12. juna 2007. u Batajnici se dogodio incident unutar jedne porodične kuće koji je izazvao G. A, star 33 godine. On je naoružan nožem počeo da juri svoga oca po dvorištu kuće, pri čemu je otac uspeo da se odbrani, a potom i da istrči na ulicu i pozove policiju. G. A. je tada ušao u objekat u kome su živeli njegovi baka i deda, a koji se nalazi na istom posedu, nakon čega je napao svoga dedu, nanevši mu povrede nožem po licu i telu. Ovaj čovek je takođe uspeo da pobjegne na ulicu²¹², a kada je napadač otišao u drugu kuću da uzme očev pištolj, njegova baka je iskoristila priliku da se zaključa unutar objekta i na taj način zaštiti od mogućeg napada. G. A. se kretao po dvorištu naoružan pištoljem i nožem, a nakon poziva policijskih službenika da im preda oružje, prislonio je pištolj na čelo i poručio da će izvršiti samoubistvo ukoliko pokušaju da ga odvedu. Nakon bezuspešnog pokušaja pregovarača MUP-a da nagovori naoružano lice da preda oružje, pripadnici Specijalne antiterorističke jedinice prikrali su se u nameri da ga razoružaju. Tom prilikom, G. A. je ispalio nekoliko metaka u vazduh, a potom izvršio samoubistvo pucnjem ispod brade.²¹³

²¹¹ Presuda (isti predmet).

²¹² Dostupni podaci ukazuju da je od posledica zadobijenih povreda, B. A. preminuo u bolnici.

²¹³ S. S, 2007, Strah od psihopate, *Press Online*, 12.06.2007. (<http://m.pressonline.rs/info/hronika/13250/strah-od-psihopate.html>, 23.07.2014); Telesković, D, 2007, Ranio dedu, zarobio babu, pucao u sebe, *Politika Online*, 13.06.2007. (<http://www.politika.rs/rubrike/Beograd/t31198.lt.html>, 23.07.2014); Adžić, A, 2007, Jurio oca, ranio dedu, babu držao kao taoca, *Blic Online*, 12.06.2007. (<http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/5712/Jurio-oca-ranio-dedu-babu-drzao-kao-taoca>, 23.07.2014).

U okviru medijskog izveštavanja pojavili su se navodi da je pomenuti muškarac bio pripadnik satanističke sekte, kao i da je ovaj zločin povezan sa njenim delovanjem.²¹⁴, pri čemu su kao jedini “dokaz” ovakvih navoda isticani nedovoljno provereni navodi prema kojima je on pokazivao određena interesovanja za okultizam. Međutim, zvanična saopštenja policije, izdata nakon sprovedene istrage, opovrgla su ovakve dezinformacije o mogućem uzroku zločina, pri čemu je obelodanjeno da je pomenuto lice bilo dugogodišnji psihički bolesnik, da je njegovo okruženje bilo upoznato sa njegovim psihičkim problemima koji su i ranije doveli do problematičnih situacija koje su uključivale nasilje, te da uzročnici ove tragedije stoje u direktnoj vezi sa psihičkim statusom G. A-a. Otuda ovaj slučaj predstavlja primer neutemeljenog povezivanja pretpostavljenih okultističkih interesovanja izvršioca sa njegovim krivičnim delom, uz zanemarivanje okolnosti da je psihička bolest zapravo uzrok koji je doveo do izvršenja krivičnog dela.

Primer br. 13

27. jula 2007. godine u selu Jabukovac N. R. (rođen 1968. godine) hicima iz lovačke puške usmrtio je devet, a ranio dvoje meštana, izvršivši na taj način jedno od najtežih masovnih ubistava zabeleženih na prostoru savremene Srbije. Prema podacima iz sudskih spisa, on je navedenog dana, nakon što je pretukao svoju suprugu i posle neuspešnog pokušaja da sebi oduzme život skokom u bunar, uzeo pušku i zaputio se prema centru sela. Na tom putu pucao je na sve meštane na koje je nailazio. Na kraju ubilačkog pohoda, N.R. se uputio ka seoskom groblju, gde je, došavši do grobnice svojih roditelja, neuspešno ponovo pokušao da izvrši samoubistvo. Tokom suđenja, neuropsihijatrijsko veštačenje pokazalo je da se radi o osobi koja boluje od duševne bolesti vrste paranoidne psihoze koja uključuje trajne poremećaje sa sumanutošću, kao i da je navedeno krivično delo izvršeno pod uticajem impulsa i sadržaja opisane duševne bolesti i u stanju psihotične anksioznosti, te da su u vreme izvršenja izvršiočeve sposobnosti shvatanja značaja krivičnog dela i mogućnosti upravljanja sopstvenim postupcima

²¹⁴ V. npr: Galović, M, Albunović, M, 2007, Sekta u pozadini nasilja u Batajnici, *Politika Online*, 13.06.2007. (<http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/27025.lt.html>, 23.07.2014); Lopušina, M, 2009, Đavo ponovo kuca na vrata, *Večernje novosti Online*, 19.02.2009. (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:232629-Djavo-ponovo-kuca-na-vrata>, 23.07.2014).

bile isključene. Na osnovu ukupnosti utvrđenog činjeničnog stanja, sud je doneo rešenje kojim se N.R-u izriče mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi.²¹⁵

Ovaj slučaj takođe predstavlja jedan od karakterističnih primera neosnovanog povezivanja protivpravni radnji sa obeležjima krivičnih dela, sa jedne i okultističkih sadržaja, sa druge strane. Naime, uvidom u sadržinu izjava svedoka primećeni su navodi da je N. R. verovao da supruga njegovog brata, sa kojim je inače bio u zavadi, „baca crnu magiju“ na njega.²¹⁶ Ova okolnost dovela je do senzacionalističke medijske eksploatacije navodne magijske komponente u okviru samog zločina, odnosno do potenciranja omađijanosti izvršioca tokom izvršenja krivičnog dela. Međutim, rezultati neuropsihijatrijskog veštačenja pokazali su da su pravi uzroci opisane tragedije zapravo bili povezani sa duševnom bolešću izvršioca.

Primer br. 14

Jedan od slučajeva koji je ostavio snažan utisak na opštu i stručnu javnost jeste dvostruko ubistvo V. T. (26) i njegovog sestrića L. O. (5), izvršeno od strane D. J. (rođenog 1980.) 27. avgusta 2007. godine u Novim Banovcima. Kako je utvrđeno, V. T. je, zajedno sa svojim sestrićem, toga dana u večernjim časovima otišao u posetu svome prijatelju D. J, nakon čega se nisu vratili kući, zbog čega je policiji prijavljen njihov nestanak. 30. avgusta na obali Dunava pronađeno je detetovo telo, obezglavljeno i bez udova. Dan kasnije, pronađeno je i drugo telo, osakaćeno na isti način, kao i sa osamnaest ubodnih rana od noža u predelu grudi.²¹⁷

U sudskom postupku vođenom pred Okružnim sudom u Sremskoj Mitrovici, stručni tim veštaka neuropsihijatar sačinio je nalaz i mišljenje prema kojima okrivljeni boluje od duševne bolesti tipa shizofrenija simpleks, zbog čega nije bio u mogućnosti da razume smisao i značaj

²¹⁵ Rešenje Okružnog suda u Negorinu, br. K. 57/07 od 12.12.2007.

²¹⁶ *Ibid.*

²¹⁷ Rešenje Okružnog suda u Sremskoj Mitrovici, br. K. 201/07 od 11.03.2008.

svojih postupaka.²¹⁸ Usled toga, sud je doneo rešenje kojim se D. J-u izriče mera obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi.²¹⁹

Izvršenje ovog protivpravnog akta sa obeležjima krivičnog dela povezivano je sa okultno-ritualnim domenom, kako prilikom medijskog prenošenja informacija, tako i tokom istrage i samog sudskog postupka. U okviru medijskog senzacionalističkog izveštavanja, susretali su se navodi da je okrivljeni izvršio zločin u cilju zadovoljenja svojih okultističkih sklonosti, uz iznošenje različitih neproverenih informacija koje su sadržavale nepotrebne, neistinite i bizarne detalje.²²⁰ Angažovani eksperti MUP-a takođe su dali tumačenje da je krivično delo izvršeno u cilju zadovoljenja određenog satanističkog rituala. Sud je u svojoj odluci uvažio takvo tumačenje, prema kome je okrivljeni izvršio krivično delo u sklopu okultno-ritualne prakse, pri čemu su kao glavni dokaz da je zločin bio deo satanističkog rituala navedeni sakaćenje leševa i prisustvo određene literature pronađene u kući okrivljenog.²²¹ Sud je došao do zaključka da je okrivljeni D. J. izvršio krivično delo „inspirisan satanističkim uzorima i satanističkim učenjem.“ U odluci suda je navedeno da nema elemenata za tvrdnju o postojanju šire satanističke grupe, ali da je „svakako reč o pojedincu sledbeniku sektnog- satanističkog učenja“.

Međutim, nakon proučavanja celokupnih spisa sudskog predmeta, nameće se zaključak da je sakaćenje tela žrtava, zapravo, učinjeno radi sakrivanja dokaza o izvršenju krivičnog dela. Što se tiče literature koja je zaplenjena kod okrivljenog, ona je, nasuprot rečenom, obuhvatala nekoliko romana savremenih pisaca horor i triler žanra, dva popularna časopisa primarno

²¹⁸ Nalaz i mišljenje veštaka neuropsihijatarata (isti predmet).

²¹⁹ Rešenje od 11.03.2008. (isti predmet).

²²⁰ Ilustracije radi, navođeno je, između ostalog, da su unutrašnji zidovi ubicine kuće okrečeni crnom bojom; da je u kući pronađen satanistički oltar; da je okrivljeni masovno ubijao životinje, spremajući se na taj način za ovaj kriminalni čin; da je kod njega pronađeno dosta „satanističke“ literature, među kojom i dela sa uputstvima za sakaćenje tela; da okrivljeni poseduje u svojoj kući mrtvački kovčeg u kome spava; da je on pristalica satanizma, kanibalizma, vampirizma, veštičarenja i sl. Videti npr: (Autor nije naveden), 2007, Jeo svoje žrtve, *Press Online*, 02.09.2007. (<http://www.pressonline.rs/info/hronika/19171/jeo-svoje-zrtve.html>, 01.11.2013); (Autor nije naveden), 2007, Ritualno ubistvo ili delo kanibala, *Glas javnosti*, 04.09.2007. (<http://www.glas-javnosti.rs/clanak/glas-javnosti-04-09-2007/ritualno-ubistvo-ili-delo-kanibala>, 01.11.2013); Preradović, Lj, 2007, Demoni učutkali satanistu, *Večernje novosti Online*, 03.09.2007. (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:202438-Demoni-ucutkali-satanistu>, 01.11.2013); Ljutić, J, 2008, Darovanje žrtve đavolu, *Arena* 92, br. 713 (<http://www.revija92.rs/code/navigate.php?Id=599&editionId=110&articleId=470>, 01.11.2013); Paunović, J, 2013, Najveći srpski monstrum: Danijel Jakupek – Uživao dok je sekao dete i slušao krike, *ALO!*, 21.03.2013. (<http://www.alo.rs/vesti/hronika/uzivao-dok-je-sekao-dete-i-slusao-krike/13787>, 1.11.2013).

²²¹ Rešenje od 11.03.2008. (isti predmet).

namenjena deci i omladini, jednu knjigu ezoterijske sadržine, kao i jednu knjigu u kojoj se obrađuje tematika *Wicca* fenomena.²²² Konačno, uvidom u kriminalističko-tehničku dokumentaciju nisu pronađeni nikakvi dokazi za postojanje pomenutih „satanističkih“ predmeta, odnosno elemenata kućnog inventara i kućne dekoracije koji bi, makar i sasvim indirektno, mogli da potkrepe teoriju o ritualnom ubistvu.²²³ Zbog svega iznetog, čini se da su sudskom odlukom neosnovano uvedeni okultno-ritualni elementi u opis ovog dvostrukog ubistva koje je izvršila duševno bolesna osoba neposredno podstaknuta motivima koji nisu bili okultističke prirode.²²⁴

Primer br. 15

U noći između 14. i 15. novembra 2014. godine u Bečeju, R. H, star 38. godina, ubio je u svome stanu svoga rođaka T. L. (50) nanevši mu ubodnu ranu nožem u predelu vrata. Tragičnom događaju prethodilo je druženje uz konzumiranje veće količine alkohola, a potom i svađa, čiji je neposredni ishod bilo ubistvo. Uvidom u sadržaj fejsbuk profila okrivljenog, utvrđeno je da se on interesovao, između ostalog i za horor literaturu i filmove, motive vampira, vukodlaka i srodnih natprirodnih bića, ali i za nacističke i druge ultra-desničarske sadržaje promadžarske orijentacije (kojoj naciji pripada i sam okrivljeni). Usled toga, u medijima su se pojavili senzacionalistički navodi prema kojima se, između ostalog, spekulisalo o izvršiočevoj i žrtvinoj pripadnosti određenoj satanističkoj sekti, kao i o ritualnoj prirodi izvršenog ubistva.

Kako je sudski postupak još uvek u toku, zarad poštovanja prezumpcije nevinosti, trenutno nije moguće izneti zaključke o motivima izvršenja krivičnog dela. Ono što je, međutim, važno napomenuti jeste da je poznata i potvrđena okolnost da je okrivljeni R. H. dugogodišnji duševni bolesnik čiji istorijat bolesti uključuje različite oblike društveno neprihvatljivog, odnosno protivpravnog ponašanja, među kojima se nalaze: ispoljavanje agresije, ubijanje i

²²² Kriminalističko tehnička dokumentacija od 31.08.2007, fotografija br. 31 (isti predmet).

²²³ Kriminalističko tehnička dokumentacija od 31.08.2007, fotografije br. 1-60 (isti predmet).

²²⁴ Kao moguće objašnjenje uzroka, odnosno povoda koji su, kombinovani sa duševnom bolešću, mogli dovesti do izvršenja dvostrukog ubistva, uporediti npr: R, P, Meta bio mali Luka, *Na dlanu* (<http://www.nadlanu.com/pocetna/Meta-bio-mali-Luka.a-13259.43.html>, 2.11.2013); (Autor nije naveden), 2007, Obrt: masakr zbog ljubomore, *Glas javnosti*, 05.09.2007. (<http://www.glas-javnosti.rs/clanak/glas-javnosti-05-09-2007/obrt-masakr-zbog-ljubomore>, 2.11.2013).

zlostavljanje životinja, pretnje napadom na život i telo, najave izvršenja krivičnog dela ubistva u budućnosti i dr.

1.1.2. Krivična dela protiv verskih spomenika, verskih objekata i druge sa njima povezane pokretne i nepokretne imovine

Govoreći o deliktima uperenim protiv verskih objekata, najzastupljeniji oblik protivpravnog ponašanja jeste ispisivanje grafita na hramovima, čija tematika se najčešće kreće u domenu antihrišćanske i satanističke konotacije.²²⁵ Takođe, u određenom broju primera susreću se i drugi oblici protivpravnog ponašanja, pri čemu se najčešće radi o sledećim deliktima: uništenje/ oštećenje tuđe stvari, krađa, teška krađa. Izuzetno, u praksi se susreću i druga krivična dela, koja najčešće stoje u vezi sa pokušajem uništenja verskog objekata (primera radi, izazivanje opšte opasnosti). Ostavljajući po strani brojne primere ispisivanja grafita opisane sadržine, možemo navesti nekoliko drugačijih i po posledicama težih slučajeva.

Primer br. 1

Godine 1994, manastir Svete Petke, pored sela Stupal, u blizini Kraljeva, u dva navrata je oskrnavljen. Prvi incident dogodio se u proleće, kada je grupa mladih osoba, okupljenih u obližnjoj vikendici, u večernjim časovima obila manastir, oštetila deo inventara, kao i oduzela deo zatečenih predmeta, pri čemu su ovih akti svojim obeležjima ukazivali na antihrišćanske motivacione faktore. Policija je obavila uviđaj, pronašla učinioce i vratila monahu oduzete predmete (krst i mantiju). Drugi incident dogodio se 3. jula, kada je grupa lica ponovo oskrnavila manastir u odustvu njegovog nastojatelja. Ovom prilikom, na kapiji porte urezan je obrnuti krst, uz potpise svih prisutnih, dok su ikone u hramu poskidane i razbacane, odnosno okrenute naopako.²²⁶ Istragom je utvrđeno da su izvršioci ovih radnji bile osobe tinejdžerskog izrasta,

²²⁵ Up. Luković, Z, 2002. (6) (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/10/srpski/F02090901.shtml>, 16.06.2014); Luković, Z, 2000, str. 312; Luković, Z, 2001, str. 101 i d; Lukovic, Z, 2003, Verske sekte i pravoslavlje (28), *Glas javnosti*, 13.10.2003. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2003/10/13/srpski/F03101201.shtml>, 02.09.2014).

²²⁶ Dimitrijević, V, 1998, *U lavirintima tame- od sajentologije do satanizma*, Pravoslavlje i sekte, knjiga IV, Cetinje, Svetigora (<http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Izazovi/LavirintiTame/LavirintiTame34.htm>, 24.07.2014).

pripadnici hevi metal muzičke potkulture, unutar koje su većinom crpeli svoja interesovanja za antihrišćanske i okultističke sadržaje.

Primer br. 2

Incident koji je doveo do potpunog uništenja verskog objekta sa obeležjima krivičnog dela izazivanje opšte opasnosti (čl. 278 KZ) dogodio se 6. jula 1996. godine u Sevojnu, kada je u večernjim časovima do temelja izgorela lokalna crkva-brvnara. Na okolnost da je požar podmetnut od strane osoba koje su ispoljavale antihrišćanska i/ili satanistička uverenja, ukazuje simbolika datuma²²⁷, kao i podatak da je dva dana nakon tog događaja, na zgarištu napravljen grob u kome je pokopan pas, te da je iznad humke poboden metalni krst koji je do tada stajao na vrhu crkve-brvnare.²²⁸ Pod pretpostavkom potpune autentičnosti citiranih navoda, izloženi primer pokazuje da se protivpravno ponašanje upereno ka verskim objektima, iako uglavnom fokusirano na ostavljanje grafita antihrišćanske i/ili satanističke sadržine, odnosno na oštećenje ili oduzimanje dela crkvenog inventara i druge imovine, može takođe pojaviti i u obliku drugih, još težih krivičnih dela. U konkretnom slučaju, to bi bilo, pre svega, navedeno krivično delo izazivanje opšte opasnosti (čl. 278 KZ), pri čemu se, u slučaju prethodnog usmrćivanja psa, pojavljuju i obeležja bića krivičnog dela ubijanje i zlostavljanje životinja (čl. 269 KZ).

Primer br. 3

Tokom 1990-ih godina Saborna crkva u Zaječaru bila je u više navrata oskrnavljena. Jedan od incidenata dogodio se u noći između 31. januara i 1. februara 1997, kada su ikone bile izvađene iz ikonostasa i izgažene, a crkveni nameštaj i drugi inventar oštećen, odnosno razbacan.

²²⁷ Videti poglavlje 3.3 unutar Diskusije.

²²⁸ Dimitrijević, V, 2003, *Carstvo Božije i carstvo praznine- pravoslavlje i duhovnost Nju Ejdža*, Pravoslavlje i sekte, knjiga VII, Cetinje, Svetigora (http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Apologetika/PravoslavljeNewAge/Lat_PravoslavljeNewAge53.htm, 13.09.2014); Otoranov, P, *Crkve zlatiborskog kraja* (<http://www.uzice.net/crkve/c16.htm>, 13.09.2014).

Kako se ispostavilo, izvršioi su bile dve osobe adolescentskog uzrasta, za koje nije utvrđeno da su pripadale određenoj okultnoj organizaciji.²²⁹

Primer br. 4

11. novembra 2003. godine podmetnut je požar u krugu crkve Svetog Đorđa u Podgorici. Kao učinioci krivičnog dela otkriveni su devetnaestogodišnji M. P. i jedan maloletnik. Oni su toga dana kupili nekoliko litara benzina na benzinskoj pumpi u blizini mesta izvršenja, sa namerom da zapale glavni objekat crkve. Usled prirode materijala od koga je crkva izgrađena (kamen) i nedovoljne količine zapaljive tečnosti, podmetnuti požar nije se proširio na unutrašnjost. Osim toga, dvojica izvršilaca su zapalili privremeni drveni objekat za prodaju sveća i drugog crkvenog materijala koji se nalazio neposredno pored crkve i koji je izgoreo u celosti. Iz raspoloživih izvora može se zaključiti da je prostor u okruženju hrama Svetog Đorđa (naročito podgoričko Staro groblje) tada bio popularno sastajalište različitih grupa lica, među kojima se nalazila i omladina koja je pripadala hevi metal potkulturi (toj kategoriji pripadala su i dvojica izvršilaca). Takođe je isticano i da je ovaj prostor bio poznat kao sastajalište mladih na kome su se frekventno kozumirali alkohol i narkotici.²³⁰ Na osnovu rečenog, moguće je konstatovati da je izvršeno krivično delo nastalo kao rezultat vandalističkih tendencija dvojice adolescenata (potencijalno pod dejstvom alkohola ili drugih psihoaktivnih supstanci) koji su svoju agresiju ispoljili u vidu antihrišćanski motivisanog protivpravnog ponašanja, pri čemu su navedene antihrišćanske stavove, po svemu sudeći, usvojili ili uobličili pod prevashodnim uticajem muzičke potkulture kojoj su pripadali.

²²⁹ Dimitrijević, V, 2003; Manastir Dečani (izveštaj), 1997, Obijena i demolirana crkva u Zaječaru, *Naša borba*, 01.07.1997. (<http://www.yuope.com/nasa-borba/posta/5/0094.html>, 12.08.2015).

²³⁰ Konjević, V, 2004, Crkve na meti pljačkaša!, *Kurir*, 27.12.2004. (<http://arhiva.kurir-info.rs/arhiva/2004/decembar/27/H-02-27122004.shtml>, 07.09.2014); (Autor nije naveden), 2003, Zapalio crkvu Svetog Đorđa, *Glas javnosti*, 03.12.2003. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2003/12/03/srpski/H03120205.shtml>, 07.09.2014).

Primer br. 5

U Kragujevcu, tokom leta 2004. godine, u okruženju pravoslavne crkve koja je tada bila u procesu izgradnje izvršen je vandalistički akt - krst koji se nalazio ispred crkve oboren je, a na ulaznim vratima crkve, kao i na platou ispred nje, auto lakom su ispisani, odnosno nacrtani poruke, simboli i grafički prikazi satanističke i antihrišćanske sadržine. Takođe, na jednom od zidova ispisana je poduža poruka - modifikovani odlomak iz Očenaša, koji je zamenom pojedinih reči izvornog teksta poprimio svetogrdnu, odnosno uvredljivu sadržinu za vernike pravoslavne orijentacije. Kako se pokazalo tokom istrage i sudskog postupka, izvršioци protivpravnih radnji bile su dve maloletne osobe koje nisu pripadale nijednoj satanističkoj organizaciji i koje su tokom suđenja negirale da poseduju satanistička verska uverenja, čemu je sud i poklonio veru.²³¹

Primer br. 6

U noći između 15. i 16. januara u mestu Kruščić, opština Kula, obijena je rimokatolička crkva Svetog Stjepana kralja, kojom prilikom je oduzeto nekoliko predmeta iz sklopa crkvenog inventara. Prema izjavi župnika crkve, ovaj događaj svojim obeležjima ukazuje na to da se ne radi o običnom slučaju oduzimanja tuđih predmeta, već da iza njega najverovatnije stoje satanisti. On je svoju tvrdnju argumentovao podatkom da se među nestalim predmetima nisu našli novac iz crkvene blagajne, niti naročito vredni predmeti od zlata, već su oduzete stvari obuhvatile dva svećnjaka, krst i dve čaše, od kojih jedna služi za misu, a druga za pričest. Ovakvo činjenično stanje, prema župnikovom mišljenju, upućuje na zaključak da cilj krađe nije bilo pribavljanje novca i predmeta velike vrednosti, već rekvizita koji se, kako se navodi, zloupotrebljavaju u satanističkim ritualima. Osim rečenog, navedeno je da je ovo treći incident ove vrste u zapadnobačkom okrugu u roku od mesec i po dana, budući da su pre toga obijene

²³¹ K. B, 2004, Uhapšeni autori satanističkih poruka, *Glas javnosti*, 29.09.2004. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2004/09/29/srpski/H04092805.shtml>, 17.02.2014); Luković, M, 2004, Opet divljali u Šumaricama, *Večernje novosti online*, 16.08.2004. (<http://m.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:160784-Opet-divljali-u-Sumaricama>, 17.08.2013); Kuljanin, B, 2005, Čupali krstove, lomili kovčege, *Glas javnosti*, 24.09.2005. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2005/09/24/srpski/D05092302.shtml>, 17.08.2013); A. L, S, 2004, Nacrtali Đavola na crkvi, *Blic Online*, 17.08.2004. (http://www.blic.rs/stara_arhiva/hronika/67437/Nacrtali-djavola-na-crkvi, 17.08.2013); A. L, S, 2004, Policijska potera za satanistima, *Blic Online*, 18.08.2004. (http://www.blic.rs/stara_arhiva/hronika/67485/Policijska-potera-za-satanistima, 17.08.2013).

crkve u okolnim mestima Čonoplji i Telečkoj, čiji su župnici takođe izrazili mišljenje da se radi o delima satanista.²³²

Uvažavajući iznete argumente, konstatovaćemo da se u konkretnom slučaju osnovano može imati u vidu mogućnost da je delo izvršeno u cilju pribavljanja predmeta potrebnih zarad izvođenja okultističkih (najverovatnije satanističkih) rituala, pri čemu, nezavisno od pobuda izvršilaca, ono formalno-pravno može biti okarakterisano kao oduzimanje tuđe stvari (čl. 211 KZ), odnosno, još verovatnije (usled okolnosti da je crkva obijena), kao teška krađa (čl. 204 KZ).

1.1.3. Krivična dela uništenja ili oštećenja grobnog mesta i ugrožavanja mira pokojnika

Među realno postojećim kriminalitetom povezivanim sa okultističkim interesovanjima izvršilaca, najčešći su primeri (kako na prostoru Republike Srbije, tako i na globalnom nivou) izvršenja krivičnih dela kojima se uništavaju ili oštećuju nadgrobna spomen obeležja, odnosno sastavni delovi grobnog mesta uopšte, kao i kojima se ugrožava mir pokojnika (putem odnošenja, uništavanja ili drugih vidova zloupotrebe posmrtnih ostataka).

Primer br. 1

Na teritoriji Beograda zabeležen je značajan broj primera vandalizama na grobljima koji su praćeni ostavljanjem antihrišćanske i/ili okultističke simbolike na mestu izvršenja krivičnog dela. O početku ovakvog delovanja nemoguće je govoriti sa sigurnošću, ali se može konstatovati da su delikti te vrste zvanično registrovani u beogradskoj policiji najkasnije tokom 1990-ih godina (a po svemu sudeći, i ranije).²³³ Ipak, prijavljeni i medijski eksponirani incidenti svoju kulminaciju doživljavaju u periodu ranih 2000-ih, pri čemu se kao meta napada najčešće pojavljivalo beogradsko Novo groblje. Usled brojnosti i sličnosti većine poznatih slučajeva, možemo ukratko izložiti njihove zajedničke karakteristike. U navedenom periodu (prva polovina 2000-ih godina), na beogradskim grobljima zabeležen je veći broj vandalizama koji su

²³² Rajić, Z, 2013, Kula: satanisti obili crkvu?, *Večernje novosti Online*, 18. januar 2013. (<http://m.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:415566-Kula-Satanisti-obili-crkvu>, 22.10.2014).

²³³ Luković, Z, 2002. (6); Luković, Z, 2000, str. 312; Luković, Z, 2003 (28).

obuhvatali sledeće protivpravne radnje: rušenje nadgrobnih spomenika; čupanje iz zemlje drvenih krstova, njihovo lomljenje, okretanje naopačke ili pak razbacivanje, odnosno slaganje po određenom simboličkom rasporedu; ispisivanje grafita satanističke i antihrišćanske sadržine na spomenicima i drugim objektima u okviru groblja i dr. Rasvetljeni slučajevi pokazali su da su izvršioci bili uglavnom adolescentskog uzrasta, kao i da nisu pripadali organizovanim satanističkim, odnosno okultističkim verskim grupama.²³⁴

Primer br. 2

Najpoznatiji incident ove vrste na prostoru Novog Sada dogodio se u noći između 27. i 28. septembra na Katoličkom groblju, kada je izvršen vandalski akt kojim je zahvaćeno više od 80 spomen obeležja. Spomenici od čvrstog materijala bili su rušeni, pri čemu su mnogi od njih prilikom potiskivanja ili pada oštećeni ili uništeni, dok su drveni krstovi čupani iz zemlje, lomljeni, okretani i pobadani naopako, odnosno razbacani. Takođe, grob jednogodišnjeg deteta, star oko 35 godina, do pola je otkopan nakon uklanjanja ploče.²³⁵

Policija je otkrila učinioce dela, te se ispostavilo da su u pitanju dve maloletne osobe različitog pola. Njima je pred Opštinskim sudom u Novom Sadu suđeno zbog izvršenja krivičnog dela povreda groba (maloletna), odnosno zbog uništenja i oštećenja tuđe stvari u sticaju sa krivičnim delom povreda groba (maloletni). Postupak prema oboje okrivljenih je obustavljen pre donošenja presude, usled nastupanja punoletstva izvršilaca. Nasuprot medijskim spekulacijama o mogućoj satanističkoj pozadini učinjenih krivičnih dela, na osnovu analize celokupnih sudskih spisa zaključili smo da se tokom sudskog postupka nije pominjalo pitanje eventualnog uticaja okultno-ritualnih sadržaja na planiranje, odnosno izvršenje krivičnog dela. Sud je utvrdio da su izvršioci pod uticajem alkohola izvršili citirano krivično delo, ne razjašnjajući precizno akutne razloge koji su ih naveli da svoje destruktivno ponašanje ispolje upravo na pomenuti način.

²³⁴ Nikolić, Z, 2003, Ništa im nije sveto, *Večernje novosti*, 30.09.2003. (<http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:150656-Nista-im-nije-sveto>, 23.07.2014); Dojić, Z, 2003, Orgijanja satanista, *Blic Online*, 30.10.2003. (http://www.blic.rs/stara_arhiva/hronika/49680/Orgijanja-satanista, 23.07.2014); V. S, 2003, Satanisti na Novom groblju, *Kurir*, 30.10.2003. (<http://arhiva.kurir-info.rs/Arhiva/2003/oktobar/30/B-02-29102003.shtml>, 23.07.2014).

²³⁵ Sudski spisi iz predmeta Opštinskog suda u Novom Sadu, br. KIM 113/03 i KM 96/2004.

Stoga ovaj delikt, gledano iz sudske perspektive, nije okarakterisan kao delikt povezan sa ma kojim aspektom okultističkih, odnosno verskih pitanja. Ipak, pažljivim proučavanjem spisa, na osnovu pojedinih materijala može se indirektno zaključiti da je grupa prijatelja koja je te večeri boravila na Katoličkom groblju (u kojoj su se nalazili i okrivljeni mladić i devojka) posedovala određena interesovanja, naročito na polju umetnosti (literature, muzike i dr), filozofije i religije, koja ukazuju na njihovu moguću sklonost nekom od savremenih potkulturnih pravaca koji inkorporišu antihrišćanski i/ili okultistički imidž i ideologiju. Utemeljenost pretpostavke o naklonjenosti učinilaca antihrišćanskim i okultističkim sadržajima potvrđuje i sam *modus operandi*- naročito: uništavanje kamenih krstova, lomljenje i pobadanje naopako drvenih krstova, prekopavanje groba u cilju odnošenja posmrtnih ostataka. Usled svega rečenog, moguće je konstatovati da je odluka o izvršenju upravo ove vrste krivičnog dela mogla biti doneta ili osnažena zahvaljujući pomenutim sklonostima i interesovanjima izvršilaca, ali da samo delo nije izvršeno radi zadovoljenja nekog okultnog ili drugog verskog ceremonijala ili doktrine. Konačno, na osnovu upoređivanja sudskih dokumenata (naročito: nalaza i mišljenja psihijataru, psihologa i socijalnih radnika iz Kliničkog centra i Centra za socijalni rad, izjava okrivljenih, izjava svedoka i dr), zaključuje se da je izvršeno krivično delo neposredno povezano sa adolescentskim uzrastom izvršilaca i sa različitim nepovoljnim aspektima njihovih ličnih i porodičnih prilika. Usled toga, primarne uzroke donošenja odluke o protivpravnom ponašanju treba tražiti u tom domenu, nezavisno od ličnih interesovanja učinilaca koja su mogla, ali i ne morala uticati na odabir konkretne vrste destruktivnog ponašanja.

Primer br. 3

U februaru 2004. godine na Novom groblju u Valjevu izvršeno je krivično delo povreda groba. Tom prilikom uništen je i oštećen veliki broj spomen obeležja u vidu drvenih krstova. Nakon izvršenja nekolicine novih krivičnih dela tokom iste godine, policija je pronašla izvršioce prvog dela, maloletnog mladića i devojku, protiv kojih je, zajedno sa drugim licima, pokrenut krivični postupak po više osnova. Tokom suđenja utvrđeno je da je okrivljeni predložio svojoj drugarici-drugookrivljenoj da odu na groblje noć pred verski praznik zadušnice i oskrnave spomen obeležja, kako bi narednog dana brojni posetioци groblja zatekli tekovine njihovog

destruktivnog delovanja i kako bi se vest o vandalizmu našla u medijima i izazvala senzacionalističku društvenu pažnju.²³⁶

Izloženi primer odličan je pokazatelj jednog od najčešćih razloga vršenja krivičnog dela povreda groba, u onim slučajevima kada motivi takvog ponašanja ne stoje u domenu nacionalne i verske netrpeljivosti. Radi se o delikventnom ponašanju adolescenata sklonih agresivnom, odnosno destruktivnom ponašanju, koji u želji za samoafirmacijom izvršavaju krivično delo za koje se može očekivati da će izazvati snažnu društvenu reakciju i podstaći zabrinutost građana. Takođe, prikazani slučaj veoma je vredan indikator kontraproduktivnog dejstva širenja satanističke moralne panike, budući da se iz izjava okrivljenih može zaključiti da je (u to vreme izrazito prisutno) medijsko senzacionalističko ekspaniranje određenih delikata i njihovo neargumentovano povezivanje sa delovanjem pretpostavljenih satanističkih sekta, uz intenzivno širenje društvene uznemirenosti, upravo i bilo motivacioni faktor koji je doveo do odabira konkretne vrste protivpravnog ponašanja i izvršenja ovde prikazanog krivičnog dela.

Primer br. 4

Tokom jula iste godine, grupa adolescenata iz Valjeva, među kojima se nalazilo i dvoje okrivljenih iz prethodnog primera, izvršila je krivično delo povreda groba, kojom prilikom su drveni krstovi čupani iz zemlje, lomljeni i razbacivani, pri čemu je oštećen i jedan mermerni krst. Okrivljeni su neke od krstova okretali naopako, pri čemu su od slomljenih delova napravili i simbol pentagram. Tokom suđenja utvrđeno je da je grupa maloletnika (u kojoj se nalazio i jedan osamnaestogodišnjak) te noći bila na rođendanskoj proslavi svoga prijatelja, inače jednog od okrivljenih. Nakon konzumiranja veće količine alkohola, na predlog nekog od prisutnih odlučeno je da odu na groblje i tamo se fotografišu, podražavajući imidž i antihrišćanske gestove *black metal* muzičara, što je potvrđeno i uvidom u fotografije koje su tada načinili. Tokom suđenja značajna pažnja je posvećena ispitivanju mogućnosti postojanja konekcije izvršenog krivičnog dela sa delovanjem određene satanističke ili druge verske sekta. Kako se pokazalo, okrivljeni

²³⁶ Predmet Opštinskog suda u Valjevu, br. KIM 64/04 (naročito: zapisnici o ispitivanju dvoje okrivljenih pred istražnim sudijom, kriminalističko-tehnička dokumentacija od 14.02.2004); predmet Okružnog suda u Valjevu, br. KM 6/06 (rešenje od 07.03.2007, zapisnik od glavnom pretresu od 07.03.2007).

nisu pripadali nijednoj sekti, već su bili ljubitelji hevi metal muzike i pripadnici prateće muzičke potkulture, odakle su i dobili inspiraciju za izvršenje konkretnih protivpravnih radnji.²³⁷

Na osnovu rečenog, može se zaključiti da opisano krivično delo nije posedovalo okultno-ritualni karakter planiranja niti izvršenja. Ono je bilo inspirisano antihrišćanskim i satanističko-okultističkim interesovanjima izvršilaca koja su se, po svemu sudeći, u potpunosti ili u najvećoj meri iscrpljivala na usvajanju i podražavanju antihrišćansko-okultističkog imidža karakterističnog za opisani muzički i potkulturni pravac. Sa druge strane, proučeni sudski spisi ukazuju da bi inicijalni razlozi njihovog opredeljivanja za vršenje navedenog i drugih krivičnih dela trebali biti traženi u domenu psihosocijalnih odlika izvršilaca, o čemu će biti više reči u predstojećem primeru br 2. unutar poglavlja 1.1.4.

Primer br. 5

U Kragujevcu je tokom avgusta 2004. godine oskrnavljeno gradsko groblje oštećivanjem većeg broja spomenika, pri čemu su drveni krstovi čupani iz zemlje i pobadani, odnosno polagani na zemlju naopako okrenuti, dok su na pojedinim spomenicima ispisivani simboli koji su okarakterisani kao satanistički. Istragom je otkriveno da su izvršioci bili adolescenti (maloletni mladić i devojka) koji su privedeni i protiv kojih je podneta krivična prijava. Utvrđeno je da oni nisu pripadali nikakvoj satanističkoj organizaciji i da delikt koji su izvršili nije imao za cilj zadovoljenje određenog verskog rituala. Sud ih je proglasio krivim za izvršenje krivičnog dela povreda groba (čl. 354 aktuelnog KZ RS).²³⁸ Otuda ovaj primer predstavlja još jedan u nizu slučajeva u kojima, uprkos korišćenja antihrišćansko-okultističke simbolike pri izvršenju, treba isključiti mogućnost da je krivično delo učinjeno u sklopu okultno-magijskih aktivnosti.

²³⁷ Spisi predmeta Opštinskog suda u Valjevu, br. KIM 64/04; spisi predmeta Okružnog suda u Valjevu, br. KM 6/06.

²³⁸ K. B, 2004; Kuljanin, B, 2005; Đošović, M, 2004, Divljali na groblju, *Večernje novosti Online*, 28.08.2004. (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:161192-Divljali-na-groblju>, 10.02.2014).

1.1.4. Ostala krivična dela

Kao što se može primetiti, najčešće optužbe za protivpravno delovanje povezano sa okultnim sadržajima pojavljuju se u kontekstu prethodno navedenih kategorija kriminalnog ponašanja. Ipak, kao i na globalnom nivou, u domaćoj praksi takođe je registrovan određen broj slučajeva koji obuhvataju izvršenje drugih vrsta krivičnih dela. Na ovome mestu biće prikazana dva primera koja se ističu svojom specifičnošću.

Primer br. 1

Tokom septembra 2004. godine javnost u Novom Sadu i okolini, ali i generalno na prostoru čitave države, bila je uznemirena usled pojave anonimnog pretećeg pisma za koje se verovalo da je poslato od strane pripadnika određene satanističke sekte. Ovo pismo poslato je Dečjem selu u Sremskoj Kamenici, kao i na adrese šest novosadskih osnovnih škola, a sadržavalo je pretnju kako će u narednih mesec dana u Novom Sadu biti održan satanistički ritual „velike crne mise“, za čije potrebe će biti oteto dvanaestogodišnje dete, da bi potom bilo žrtvovano u okviru ceremonije. Za sam ritual navedeno je kako će biti predvođen od strane majstora satanističke lože iz Budimpešte (čije ime je navedeno), pri čemu su navedena imena i prezimena i drugih lica (državljana Republike Srbije) koja će učestvovati u ovom obredu.²³⁹

Policija je podnela krivičnu prijavu protiv N. N. učinioaca „zbog sumnje da je počinio delo širenje lažnih vesti“.²⁴⁰ Kako biće opisane inkriminacije poseduje obeležja krivičnog dela izazivanje panike i nereda (čl. 343 KZ RS), može se zaključiti da je krivična prijava podneta po ovom osnovu. Shodno pretpostavkama organa MUP-a, do pomenute otmice i žrtvovanja nije došlo, usled čega je protivpravno ponašanje iscrpljeno unutar malopre navedene inkriminacije.

²³⁹ Kožul, D, 2004, Slučaj pretećeg pisma, *Vreme*, 23.09.2004. (<http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=391636>, 02.03.2014); Petrović, B, Preradović, Lj, 2004, Bez straha ali i šale, *Večernje novosti Online*, 17.09.2004. (<http://91.222.6.88/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:161885-%D0%91%D0%B5%D0%B7-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0-%D1%85%D0%B0-%D0%B0%D0%BB%D0%B8-%D0%B8-%D1%88%D0%B0-%D0%BB%D0%B5>, 02.03.2014); Preradović, Lj, 2004, Satanisti hoće da žrtvuju siročje, *Večernje novosti Online*, 14.09.2004. (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:161757-Satanisti-ho263e-dazrtvuju-siro269e>, 02.03.2014).

²⁴⁰ To je informacija koju su preneli mediji.

Na primeru ovog slučaja mogu se izvesti važna zapažanja. Prema izjavama predstavnika policije, još tokom rane faze istrage konstatovano je da je veoma moguće da iza ovog čina stoji želja za narušavanjem časti i ugleda lica koja su izričito navedena u pismu.²⁴¹ U tome slučaju, radilo bi se o krivičnom delu izvršenom iz pragmatičnih pobuda i/ili iz ličnog animoziteta prema optuženim pojedincima, pri čemu okultno-ritualna dimenzija iznetih optužbi ima čisto instrumentalnu ulogu i nije potkrepljena nikakvim činjenicama koje bi se odnosile na anonimnu prijavu ili njenog podnosioca. Sa druge strane, sasvim je osnovano pretpostaviti da se, shodno opštoj prirodi ove anonimne dojave, lako moglo raditi o veoma gruboj “šali” jednog ili više lica (najverovatnije mlađeg uzrasta), osobito imajući u vidu svest o društvenom senzacionalizmu koji izazivaju navodi ove vrste, kao i okolnost da je upravo u ovom periodu (2003-2004. godina) lokalna javnost frekventno obaveštavana o različitim protivpravnim aktivnostima za koje se sumnjalo da imaju satanističku pozadinu. Dakle, u ovom slučaju, navodi o okultno-ritualnoj dimenziji navodno predstojećeg zločina, kao neutemeljeni, predstavljaju isključivo podesan metod za izvršenje krivičnog dela izazivanje panike i nereda.

Primer br. 2

Tokom 2003. i 2004. godine grupa maloletnika iz Valjeva promenljivog članstva izvršila je veći broj krivičnih dela na području tog grada i okoline. Vandalske ispade činili su oštećujući objekte na železnici, a takođe su vršili i imovinske delikte na štetu različitih pravnih lica. Osim toga, oni su u dva navrata ugrozili bezbednost železničkog saobraćaja slaganjem velikih betonskih ploča na šine lokalnog železničkog mosta, neposredno pred prolazak voza na valjevskoj deonici pruge Beograd-Bar.²⁴²

U okviru sudskog postupka eksplicitno je razmatrano pitanje mogućeg uticaja satanističkih sadržaja na izvršenje konkretnih delikata, kao i mogućnost prisustva određene satanističke sekte koja bi mogla stajati iza samih zločina. Tome je značajno doprineo i podatak da je jedan deo okrivljenih učestvovao u izvršenju krivičnog dela povreda groba u dva navrata

²⁴¹ Kako je utvrđeno, neke od ovih osoba uživaju značajan društveni ugled, shodno svojoj profesiji i instituciji zaposlenja. Kožul, D, 2004; Preradović, Lj, 2004.

²⁴² Spisi predmeta Opštinskog suda u Valjevu, br. KIM 64/04; spisi predmeta Okružnog suda u Valjevu, br. KM 6/06.

tokom 2004. godine.²⁴³ Tokom suđenja utvrđeno je da okrivljeni nisu pripadali nijednoj verskoj sekci, već da su u pitanju bili ljubitelji hevi metal muzike i to uglavnom njenih ekstremnih podžanrova (*black metal* i *death metal*). Okrivljeni su izjavljivali da su satanističko-antihrišćanski imidž i elemente kriminalnog ponašanja koji stoje u vezi sa njim preuzeli od muzičkih bendova koje slušaju, negirajući da poseduju satanistička ili okultistička uverenja, pri čemu su se mnogi od njih pred sudom izjasnili kao hrišćani-pravoslavci. Centar za socijalni rad utvrdio je da kod jednog dela okrivljenih postoje nestimulativni faktori u domenu porodice, škole i drugim važnim oblastima. Sud ih je proglasio krivim, izrekavši im mere pojačanog nadzora od strane roditelja, odnosno organa starateljstva.

Na ovom primeru jasno se uočava da je grupa delikata koji se (više ili manje osnovano) mogu dovesti u vezu sa okultizmom značajno šira nego što se uobičajeno pretpostavlja. U konkretnom slučaju, na utvrđeno činjenično stanje mogli bi biti primenjeni zakonski opisi sledećih krivičnih dela: povreda groba (čl. 354 KZ), izazivanje opšte opasnosti (čl. 278 KZ), ugrožavanje saobraćaja opasnom radnjom i opasnim sredstvom (čl. 290 KZ), krađa (čl. 203 KZ), teška krađa (čl. 204 KZ), oduzimanje tuđe stvari (čl. 211 KZ) i dr. Izloženi slučaj prikazuje perspektivu postojanja grupe adolescenata sklonih delikventnom ponašanju koji su posedovali određena okultistička interesovanja povezana sa potkulturnom grupom kojoj su pripadali, a koja su, u određenoj meri, mogla doprineti odabiru vrste pojedinih protivpravnih radnji koje su izvršavali. Sa druge strane, utvrđene nestimulativne okolnosti koje se tiču ličnih i porodičnih prilika izvršilaca i u ovom slučaju aktuelizuju dilemu o primarnim uzrocima njihovog kriminalnog ponašanja.

1.2. Autodestruktivni akti

Kategorija autodestruktivnih akata koji se (uz više ili manje osnovanu argumentaciju) dovode u vezu sa uticajem okultizma, veoma je heterogena i stvara osetne teškoće prilikom proučavanja. U cilju preglednog prikaza i razmatranja bitnih obeležja takvog ponašanja, na narednim stranama biće izloženi odabrani primeri o kojima postoji dovoljna količina dostupnih informacija i koji su pogodni za izvođenje opštijih zaključaka.

²⁴³ Videti gore izložene primere (br. 3 i 4).

1.2.1. Primeri

Primer br. 1

Prvi talas spekulacija o mogućoj okultističkoj pozadini samoubistava tinejdžera na prostoru naše države (u periodu postojanja SFRJ) nastao je 1988. godine u Zagrebu. Naime, u ovom gradu tada je bila u nastajanju potkulturna kategorija tzv. darkera, čiji imidž, ideološka i muzička obeležja su stvorili značajno podozrenje jednog dela društva. U sklopu nastale društvene uznemirenosti, došlo je do povezivanja nekolicine slučajeva samoubistava adolescenata sa pripadnošću navedenom potkulturnom pravcu. Ovo je ujedno i predstavljalo početak ispoljavanja lokalne satanističke moralne panike u vidu nastanka navoda o satanističkoj sekti Crna ruža.²⁴⁴ Međutim, kako je policija i zvanično saopštila, navodi ove vrste bili su neosnovani, pri čemu su iza pomenutih samoubistava stajali razlozi lične prirode.

Primer br. 2

U istom periodu, odnosno tokom leta 1987. godine, na Novom Beogradu, 27-godišnja devojka izvršila je samoubistvo skokom kroz prozor zgrade u kojoj je živela. U njenom stanu policija nije zatekla nikoga. U trenutku izvršavanja suicidalnog akta bila je potpuno naga. Razgovor policijskih službenika sa roditeljima doveo je do saznanja da je devojka bila student farmacije u apsolventskom statusu, kao i da je osam meseci pre nesrećnog događaja raskinula dugu emotivnu vezu sa dotadašnjim momkom, nakon čega se nije bavljala ni sa kim do trenutka tragedije. Istraga je zaključena konstatacijom da je studentkinja u stanju nervnog rastrojstva oduzela sebi život.²⁴⁵

Razlozi zbog kojih je ovaj događaj naknadno povezivan sa mogućim delovanjem verskih sekta ticali su se određenih pojedinosti iz privatnog života pokojnice. Pre svega, navođeno je da je ona posedovala tetovaže naopak okrenutih krstova. Takođe je isticano da je, nakon raskida pomenute emotivne veze, počela intenzivno da se druži sa grupom mladića, takođe studenata,

²⁴⁴ Drach, S, 2013; Stanivuković, P, 1988.

²⁴⁵ Luković, Z, 2002, Policija i sekte (1), *Glas javnosti*, 05.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/05/srpski/F02090402.shtml>, 16.06.2014); Luković, Z, 2000, str 302-303.

koji su se, između ostalog, bavili muzikom i posedovali bend po imenu “Satanini sledbenici”. Ovi podaci, udruženi sa primedbama devojčinih roditelja na račun slobodnog i nekonvencionalnog ponašanja ovih momaka, uticali su na nastanak pretpostavke da je suicid mogao biti inspirisan druženjem sa njima.²⁴⁶ Međutim, ostavljajući po strani sve iznete spekulacije, može se konstatovati da nijedna od iznetih okolnosti ne ukazuje na devojčinu pripadnost određenoj organizovanoj satanističkoj organizaciji koja bi mogla uticati na njenu odluku, pri čemu sam čin samoubistva takođe ne daje povod sumnji da je neko iz njenog okruženja direktno podstrekivao planiranje ili izvršenje suicida.

Primer br. 3

U jesen 1991. godine jedan mladić se obesio na tavanu kuće u kojoj je živeo zajedno sa roditeljima. Među komponentama koje su kasnije u više navrata isticane, u sklopu pokušaja da se ovom nemilom događaju prida kontekst uticaja izvesne verske sekte, naročito je navođeno da su on i njegovi prijatelji bili poklonici rok muzike, da su se često posećivali međusobno, ali i sastajali na mestima poput groblja, te da su prilikom okupljanja organizovali žurke, družili se, slušali muziku i konzumirali alkohol. Takođe je pominjano da su svi u ovome društvu posedovali priveske u obliku pentagrama oko vrata, kao i da je pokojni momak imao običaj da pre ručka poljubi isti, izgovarajući pri tom neke “nerazumljive” reči.²⁴⁷ Ove okolnosti, kao i u mnogim srodnim slučajevima, kasnije su dovele do reinterpretacije događaja kao zločina koji treba staviti na teret pretpostavljene satanističke sekte Crna ruža. Sa druge strane, među nespornim okolnostima, naročito je važan podatak da je upravo u navedenom periodu otpočeo građanski rat u zemlji, usled čega je, prema svedočenju porodice pokojnika, jedan deo njegovih drugova već bio mobilisan, dok su on i preostali prijatelji, takođe zabrinuto iščekivali poziv za vojsku. Iako je moguće da je pokojni mladić zaista posedovao određena okultistička interesovanja (najverovatnije povezana primarno sa muzičkom potkulturom i muzikom koju je slušao), ne postoje pokazatelji koji bi upućivali na zaključak da je izvršenje samoubistva bilo povezano sa time. Sa druge strane, svi razlozi objektivne (građanski rat, strah od skore mobilizacije i dr) i subjektivne prirode (lične prilike (porodične, prijateljske, emotivne i dr), mentalno zdravlje i dr)

²⁴⁶ *Ibid.*

²⁴⁷ Luković, Z, 2002. (1); Luković, Z, 2000, str 303-304.

koji su mogli dovesti do odluke o samoubistvu aktuelizuju se u punom svetlu i na ovome primeru. Otuda prikazani slučaj mora biti okarakterisan kao još jedan primer samoubistva pripisivanog delovanju verskih sekti bez adekvatne činjenične potpore.

Primer br. 4

Neutemeljeno povezivanje samoubistava tinejdžera koji su bili poklonici rok muzike sa navodnim uticajem verskih sekti takođe se ukazuje i na primeru suicida koji je zabeležen u Kragujevcu 1993. godine. Sedamnaestogodišnja učenica je izvršila samoubistvo samospaljivanjem, pri čemu je ostavila iza sebe oproštajno pismo u kome je navela razloge ovoga čina koji su bili lične prirode. Međutim, podatak da je bila ljubitelj jedne muzičke grupe čiji frontmen je izvršio samoubistvo iste godine, korišćen je kao primarni pokazatelj da je ovaj čin povezan sa delovanjem satanističkih verskih sekti.²⁴⁸ Svi argumenti navedeni u prethodnom primeru koji opovrgavaju ovakve spekulacije ponovo moraju biti primenjeni i ovde. Pri tome su pretpostavke o satanističkoj pozadini ovog samoubistva dodatno neutemeljene utoliko što ne postoje nikakvi pokazatelji da je pomenuta osoba uopšte imala ikakva interesovanja za okultizam, kao i zato što muzika koju je slušala zapravo nije posedovala satanističko-okultistički imidž, niti drugu srodnu ikonografiju ili ideologiju. Otuda ovaj primer predstavlja radikalizaciju neosnovanog stereotipa kojim se potkulturna opredeljenost i muzičke preferencije mladih dovode u direktnu vezu sa njihovim autodestruktivnim aktivnostima.

Primer br. 5

Sredinom 1990-ih godina veći broj samoubistava mladih osoba u Beogradu dovođen je u vezu sa uticajem "okultnih" sadržaja (najčešće shvaćenih u smislu praktično svih versko-duhovnih doktrina koje ne pripadaju učenju tradicionalnih verskih zajednica na prostoru naše države). 22. aprila 1995. osamnaestogodišnja učenica trećeg razreda srednje medicinske škole izvršila je samoubistvo u Zvezdarskoj šumi, pucajući sebi u glavu iz pištolja. Uvidom u dnevnik koji je vodila, policija je utvrdila da je ona u unosu od 21. aprila najavila svoje samoubistvo,

²⁴⁸ Stojković, B, 2002, str 152.

pokazujući dubinsko, opšte razočarenje svojim životom. Sadržaj dnevnika pokazao je da je učenica bila krajnje nezadovoljna svojom životnom perspektivom, pri čemu su se neke od ključnih frustracija ticale odnosa sa porodicom (nedostatak podrške, pohvale, bodrenja od strane roditelja, njihov perfekcionizam i strogoća, te pasivno podrazumevanje njenih odličnih školskih rezultata i sl), kao i nemogućnosti pronalaženja momka. Sa druge strane, jednostranim tumačenjem događaja, u cilju njegovog povezivanja sa domenom okultizma i eventualnim uticajem verskih sekti, naglašavano je da je učenica čitala literaturu posvećenu hinduizmu, na osnovu čega je, ignorisanjem navedenih objektivnih uzročnika samoubistva, ono neosnovano povezivano sa uticajem opisanih “sumnjivih” verskih sadržaja.²⁴⁹ Ovaj slučaj ukazuje na jedan od uobičajenih obrazaca diskriminacije po verskoj osnovi u okviru koga prisustvo verskih sadržaja koji ne potpadaju pod tradicionalne religije lokalnog područja automatski biva okarakterisano kao štetno i opasno, nezavisno od vrste i obeležja verskog učenja o kome je reč.

Primer br. 6

U Beogradu je iste godine vešanjem okončao život mladić star 23 godine. Kao konekcija sa mogućim okultističkim motivima samoubistva, navođena je okolnost da je oko vrata imao privezak simbola pentagrama, kao i da je ostavio oproštajnu poruku na kojoj je pisalo “Vraćam se kući” (pri čemu ostaje nejasno koji element ovog krajnje nepreciziranog i višeznačnog natpisa upućuje na takav zaključak). Ove okolnosti su iskorišćene za izvođenje tvrdnje da je on pripadao izvesnoj satanističkoj sekti. Sa druge strane, istovremeno su nedovoljno isticane činjenice da je pomenuti momak bio izbeglica, da su mu otac i brat poginuli na ratištu, da je živeo u iznajmljenom stanu i generalno posmatrano, suočavao se sa brojnim objektivnim i ličnim problemima, kao i da su veoma lako mogle postojati (u izvoru sasvim diskretno nagoveštene) određene psihičke smetnje koje su mogle presudno doprineti odluci o izvršenju ovoga akta.²⁵⁰

²⁴⁹ Luković, Z, 2002, Policija i sekte (5), *Glas javnosti*, 09.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/09/srpski/F02090802.shtml>, 02.09.2014).

²⁵⁰ Luković, Z, 2002, Policija i sekte (2), *Glas javnosti*, 06.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/06/srpski/F02090502.shtml>, 02.09.2014); Luković, Z, 2000, str 305-306.

Primer br. 7

U jesen 1996. godine, takođe u Beogradu, učenik osnovne škole, star 13 godina, izvršio je samoubistvo očevim pištoljem, pucnjem u slepoočnicu. Povodom ovog slučaja napomenuto je da je dečak imao određena interesovanja za spiritizam, odnosno da je nastojao da prizove duhove pokojne majke i svoje sestre, sa kojom je izgubio kontakt nakon preseljenja iz Hrvatske u Srbiju. Pri tome se, nasuprot rečenom, među ostalim okolnostima iz njegovog privatnog života, naročito ističu sledeći podaci: majka mu je preminula kada je imao samo 3 godine; nakon izbijanja građanskog rata živeo je u zaraćenom području, što je na njega ostavilo brojne traume; iste godine kada je izvršio samoubistvo izbegništvo ga je dovelo u Beograd, gde je živeo samo sa ocem, pri čemu je njegovog rođena sestra, za koju je bio veoma vezan, ostala da živi u Dalmaciji; uprkos brojnim pokušajima, sva nastojanja da uspostavi kontakt sa njome ostajala su bezuspešna.²⁵¹

Primer br. 8

Slično prebacivanje odgovornosti za uzročnike samoubistva na polje spiritističkih aktivnosti, primećuje se i kod slučaja samoubistva četranestogodišnje devojčice u Beogradu iste godine. Pri tome je u drugom planu ostajao podatak da je ova učenica suicid izvršila odmah nakon po nju neuspešnog završetka školske godine i zaključivanja brojnih negativnih ocena, koje su dovele do njenog ponavljanja razreda. Kako je imala veoma stroge roditelje, odlučila je da okonča svoj život uplašena njihove reakcije.²⁵²

Primer br. 9

Iste godine, u beogradskom naselju Banjica, jedna devojka izvršila je samoubistvo skokom kroz prozor stana u kome je živela. Ova osoba patila je od depresije i bolovala od

²⁵¹ Luković, Z, 2000, str. 306; Luković, Z, 2002. (2); Luković, Z, 2002, Policija i sekte (3), *Glas javnosti*, 07.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/07/srpski/F02090602.shtml>, 02.09.2014).

²⁵² Luković, Z, 2000, str. 306-307; Luković, Z, 2002. (3). Luković ovde ispravno primećuje da se u prikazana dva primera (primeri br. 7 i 8) veoma relativizuje pitanje eventualnog uticaja opisanih spiritističkih aktivnosti na donošenje odluke o izvršenju suicida (u: Luković, Z, 2000, str. 306-307).

šizofrenije, usled čega je bila na redovnoj psihijatrijskoj terapiji. Međutim, na nagovor svoga momka, prekinula je terapiju, nakon čega se, svega nekoliko dana docnije, dogodila tragedija. Veza sa domenom okultizma, pronađena je u činjenici da je ova devojka, na nagovor svoga momka, nakon što je prestala da odlazi kod psihijatra posećivala izvesnu isceliteljku, u nadi da će na ovaj način brže otkloniti simptome svoje bolesti. Takođe je navođen podatak da joj je momak, inače vernik-hrišćanin, govorio o teološkim pitanjima, o borbi anđela i demona i dr. temama, što je negativno uticalo na njeno psihičko stanje, a što je, shodno opisanom obrascu distroziranja činjenica i svesnog izvlačenja iz konteksta odabranih segmenata, iskorišćeno za unošenje navodne okultističke komponente u ambijent okolnosti koje su prethodile samoubistvu.²⁵³

Primer br. 10

Godine 2002, javnost je bila izložena intenzivnoj medijskoj eksploataciji dva samoubistva tinejdžera koja su pripisivana delovanju sekte Crna ruža. Prvi incident dogodio se u noći između 10. I 11. februara, kada je A. J, sedamnaestogodišnja učenica trećeg razreda gimnazije skočila kroz prozor svoje sobe. Ukućani su sugerisali da ništa nije delovalo neobično u devojčinom ponašanju toga dana, niti je odudaralo od njene ustaljene prakse. Takođe, rodbina i prijatelji naveli su da im nije poznat razlog zbog koga bi ova devojka odlučila da oduzme sebi život, a na naknadna direktna pitanja o mogućnosti uticaja određene verske sekte na ovaj čin, odgovorili su da nema osnova za ovakve pretpostavke.

Kasnije istoga dana, F. T, vršnjak A. J. i učenik iste gimnazije, nestao je posle časova škole računara, da bi potom otpočela potraga za njime. Dva dana kasnije, on je pronađen mrtav na deponiji pored Dunava na Adi Huji. Samoubistvo je izvršio hicem iz očevog pištolja.

Nakon ovih događaja, u medijima se pojavio niz senzacionalističkih navoda o uticaju verskih sekti na ove tragične događaje, pri čemu se, shodno osnovnom modelu lokalne satanističke moralne panike, u prvi plan isticalo pripadništvo misterioznoj satanističkoj sekti Crna ruža. Ipak, raspoloživi materijali nisu pružili činjenično potkrepljenje ovakvih pretpostavki.

²⁵³ Luković, Z, 2000, str. 307-308; Luković, Z, 2002. (3).

Kao jedan od glavnih povoda koji je doveo do opisanih spekulacija, navođena je vremenska bliskost događaja i sličnost osobina dvoje tinejdžera. Međutim, nasuprot iznetim konstrukcijama, za ovo postoji mnogo realnije objašnjenje. Naime, F. T. je, saznajući za upravo izvršeno samoubistvo devojke koja je živela u istom gradu, išla u istu školu, te pripadala istoj generaciji, mogao odlučiti ili dobiti podstrek da svoje privatne probleme takođe okonča oduzimanjem života. Ovakva pretpostavka posebno dobija na vrednosti kada se uzme u obzir dokazana tendencija oponašanja suicidalnih akata, u slučajevima samoubistva osoba iz bližeg okruženja, odnosno pod uticajem medijski eksponiranih istovrsnih slučajeva.²⁵⁴ Spram svega iznetog, pomenuta dva primera takođe ne daju osnova zaključcima o mogućem uticaju verskih sekti, kao ni drugih oblika versko-okultnih sadržaja na izvršenje samoubistva.

Primer br. 11

Za kraj, može se razmotriti jedan od najnovijih primera samoubistva povezivanog sa delovanjem sekti koji je odjeknuo u javnosti. 12. maja 2014. godine, dvadeset sedmogodišnja J. R. oduzela je sebi život skočivši kroz prozor Filološkog fakulteta u Beogradu, na kome je studirala grčki i nemački jezik. Kako je utvrđeno, ona se uspela na treći sprat, dovukla stolicu pored prozora, popela se na nju i skočila sa visine od oko deset metara, navodno ostavivši iza sebe crni konac, odnosno držeći ka u ruci u vreme smrti. Ovaj suicid iskorišćen je kao predmet novih spekulacija o delovanju sekti i njihovom navođenju mladih na samoubistvo, pri čemu je, prema ustaljenom modelu, najveći teret optužbi usmeren prema pretpostavljenoj sekti Crna ruža.²⁵⁵ Međutim, istraga ni u ovom slučaju nije dovela do saznanja o pripadnosti verskoj sekti, niti do otkrivanja drugih okolnosti povezanih sa okultizmom koje bi mogle biti protumačene kao

²⁵⁴ U prilog ovom razmišljanju povodom navedena dva samoubistva tinejdžera, videti mišljenje V. Miloševića, psihijatra i psihoterapeuta, u: A. A, 2002, Za samoubistva nisu krive isključivo sekte, *Blic online*, 03.06.2002. (http://www.blic.rs/stara_arhiva/hronika/27748/Za-samoubistva-nisu-krive-iskljucivo-sekte, 17.10.2014).

Za fenomen oponašanja suicida među omladinom, pogledati: Jugović, A. L, Luković, M, 2012, Features of suicide in young people, *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 11(1), str. 173-174.

²⁵⁵ Videti npr. sledeće članke: (Autor nije naveden), 2014, Studentkinja skočila u smrt držeći crni konac, *Blic*, 14.05.2014. (<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/464792/Studentkinja-skocila-u-smrt-drzeci-crni-konac>, 16.05.2014); Dnevno.rs (autor), 2014, Razmotava se klupko: Da li je studentkinja Filološkog fakulteta bila u sekti "Crna ruža", *Alo.rs*, 14.05.2014. (<http://www.alo.rs/vesti/hronika/da-li-je-studentkinja-filoloskog-fakulteta-bila-u-sekti-crna-ruza/55002>, 16.05.2014); (Autor nije naveden), 2014, U ruci djevojke (26) koja je skočila sa zgrade pronađeno je nešto jezivo!, *Doznajemo-online magazine*, 14.05.2014. (<http://doznajemo.com/2014/05/14/u-ruci-djevojke-26-koja-je-skocila-sa-zgrade-pronadeno-je-nesto-jezivo-foto/>, 16.05.2014).

moćući uzročnici samoubistva. Nasuprot rečenom, utvrđeno je da je J. R. pre izvesnog vremena izgubila oca, čija smrt je, po izjavi njenih prijatelja, ostavila izuzetno dubok trag na nju. Takođe je otkriveno da je ova devojka nedavno pre tragičnog čina raskinula vezu sa momkom, što je takođe snažno uticalo na njeno opšte stanje. Osim toga, njeni prijatelji su izjavili da je u poslednje vreme, generalno posmatrano, bila veoma sumorna i nezadovoljna, razočarana društvenim prilikama u Srbiji, kao i životom uopšte.²⁵⁶

1.2.2. Primećene karakteristike i pravilnosti

Upoređujući izložene slućajeve, moće se zaključiti da unutar nijednog od njih nije dokazano postojanje uticaja verskih sekti, odnosno okultistićkih i drugih manjinskih verskih organizacija na izvršenje samoubistva. Takođe, proućeni primeri ne daju dovoljno osnova ni za tvrdnju o postojanju direktne konekcije između pretpostavljenih okultistićkih interesovanja izvršilaca i samoga suicida. Štaviše, mnogi primeri jasno pokazuju da izvršioći suicida uopšte nisu ni posedovali takva interesovanja, već da je i sama veza sa domenom okultnog potpuno neosnovano uspostavljena (putem prenošenja glasina, senzacionalistićkog medijskog izveštavanja i sl).

Samoubistva i samopovređivanja kao pojave imaju veoma složen i slojevit uzročni sklop. Pre svega, psihićke osobine izvršioća suicida jesu jedan od faktora koji neophodno razmotriti na samom početku, nezavisno do uzrasta. Osim toga, najrazlićitiji socijalni i psihosocijalni faktori mogu se pojaviti kao uzok ili povod donošenja odluke o samoubistvu i njegove realizacije. Fokusirajući se na mlađu (naroćito adolescentsku) populaciju, kao na kategoriju stanovništva za koju se najćešće pojavljuju spekulacije o mogućem uticaju verskih sekti na suicid, važno je uoćiti sledeće. Turbulentni period mladalaštva pred pojedinca postavlja razlićite izazove. U

²⁵⁶ T. E, 2014, Studentkinja Filozofskog u Beogradu ubila se skoćivši kroz prozor fakulteta!, *Telegraf*, 12.05.2014. (<http://www.telegraf.rs/vesti/1066225-studentkinja-filozofskog-u-beogradu-ubila-se-skocivsi-kroz-prozor-fakulteta>), 16.05.2014); Ivanov, M, 2014, Studentkinja se ubila zbog ljubavi: ostavila crni konac, pa skoćila, *Kurir*, 13.05.2014. (<http://www.kurir-info.rs/studentkinja-se-ubila-zbog-ljubavi-ostavila-crni-konac-pa-skocila-clanak-1363793>), 16.05.2014); D. LJ, J, 2014, Jovana skoćila i nikom nije rekla zbogom, *Većernje novosti*, 14.05.2014. (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:491536-Jovana-skocila-i-nikom-nije-rekla-zbogom>), 16.05.2014); Lukić, D, 2014, Smrt studentkinje: skoćila posle telefonskog razgovora!, *Kurir*, 14.05.2014. (<http://www.kurir-info.rs/smrt-studentkinje-skocila-posle-telefonskog-razgovora-clanak-1365501>), 16.05.2014).

navedenom uzrastu susreće se, takođe, izraženo prisustvo impulsivnih postupaka i snažnog emotivnog reagovanja. Osim toga, nedostatak životnog iskustva još je jedan u nizu značajnih činilaca koje treba imati u vidu. Opisane okolnosti mogu dovesti do određenih postupanja koja se karakterišu kao oblici neadekvatnog suočavanja sa problemima. U tom smislu, uočavaju se, između ostalog, različiti oblici destruktivnog, ali i autodestruktivnog ponašanja. Samim tim, suicidalni i drugi autodestruktivni akti veoma često nastaju kao direktan ili indirektan rezultat pojedinih navedenih faktora i drugih činilaca, odnosno njihovog sadejstva.

Imajući u vidu rečeno, suicid tinejdžera može biti shvaćen kao jedan od oblika neprimerenog, tj. društveno nepoželjnog reagovanja pojedinca povodom postojanja određenih problema ili drugih vidova ličnog nezadovoljstva. Razlozi za takav čin mogu biti veoma raznovrsni, pri čemu se, kao sasvim orijentaciono postavljeni, mogu izdvojiti neki od najčešćih: problemi u porodici, u školi, u odnosima sa vršnjacima, razočarenja na emotivnom planu i dr. Uzevši u obzir širinu mogućih uzroka autodestruktivnog ponašanja, evidentna je neophodnost opreznog zaključivanja u pogledu okolnosti koje su dovele do tragičnog ishoda. Oslanjajući se na postojeće stavove u nauci, kao i na rezultate analize primera iz prakse iz prethodnog poglavlja, može se zaključiti da se tvrdnje o navođenju na samoubistvo od strane hipotetičkih sekti (po pravilu satanističkih) u najvećem broju registrovanih slučajeva pokazuju kao nepotkrepljene relevantnim dokazima. U tom pogledu, uočava se tendencija distorziranja činjeničnog stanja putem neosnovanog uvođenja okultističkih komponenti u opis konkretnog suicida, pri čemu se drugi činioци koji su od primarnog značaja za razumevanje takvog čina veoma često zanemaruju. Za to svakako postoje brojni razlozi. Bez želje za ulaženje u detaljno analiziranje rečene materije, može se samo konstatovati da se pobude za takvo postupanje kreću u rasponu od želje za ekonomskim profitiranjem putem kreiranja senzacionalističkih vesti (u slučaju medijskog izveštavanja), sve do nespremnosti društvenog okruženja žrtve (naročito porodice) da se suoči sa realnim uzrocima koji su doveli do tragedije. Objasnjavanjem samoubistva putem pozivanja na delovanje „nevidljivih sila“ (verskih sekti, okultnih učenja i sl), pažnja se fokusira na hipotetičkog „neprijatelja sa strane“ kao na uzrok tragičnog događaja. Na takav način, svesno ili nesvesno se izbegava preispitivanje objektivnih okolnosti iz žrtvinog privatnog života, odnosno nepovoljnih činilaca iz njene okoline, koji su realno doveli do donošenja odluke u izvršenju suicida. Opisani model postupanja može, u krajnoj liniji, biti i jedan od vidova izbegavanja

preuzimanja odgovornosti osoba iz okruženja žrtve, koje su svojim postupcima mogle imati udela u nastanku nezadovoljstva, odnosno u samom donošenju odluke o sprovođenju autodestruktivnog akta.²⁵⁷

2. Primeri iz inostrane prakse

2.1. Primeri masovnih ubistava i samoubistava

Prikaz koji sledi posvećen je globalno najpoznatijim i po posledicama najtežim incidentima koji su uključivali protivpravno i/ili autodestruktivno ponašanje, a koji su povezani sa delovanjem manjinskih verskih zajednica.

Primer br. 1

Hram naroda učenika Hristovih, poznat u skraćenom obliku kao Hram naroda, osnovan 1955. godine od strane Džim Džonsa, predstavljao je udruženje okarakterisano kao novi religiozni pokret. Ova zajednica usvajala je sinkretističko učenje koje je, osim religijskih, inkorporisalo i vanverske elemente, poput društveno-političkih, ekonomskih i dr. Pri tome je fokus zajednice bio upravo na pomenutim oblastima izvan materije religioznosti i duhovnosti. Uzevši u obzir rečeno, kao i druge osobine zajednice i njenog lidera²⁵⁸, čini se suviše jednostranim, ali i netačnim njeno klasifikovanje kao isključivo verske grupacije. Usled navedenog, Hram naroda se najispravnije može okarakterisati kao pseudoreligijska organizacija.

Dana 18. novembra 1978, u okviru komune poznate pod neformalnim nazivom Džonstaun koja se nalazila u Gvajani, izvršeno je kolektivno samoubistvo, kao i masovno ubijanje članova Hrama naroda. Članovi su samoubistvo sproveli ispijanjem tečnosti koja je

²⁵⁷ Među domaćim autorima up: Jugović, A, Luković, M, 2012, Features of suicide in young people, *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 11/1, str. 169-177; Srdanović-Maraš, J, Kolundžija, K, Dukić, O, Šobot, V, Marković, J, 2010, Suicidal behaviour in adolescent psychiatric population, *Aktuelnosti iz neurologije, psihijatrije i graničnih područja*, 18/3, str. 60-64; Ivanović-Kovačević, S, Dickov, A, Mišić-Pavkov, G, 2005, Family dysfunction in adolescents with suicidal behavior and in adolescents with conduct disorders, *Medicinski pregled*, 58, 5-6, str. 240-244; Opalić, P, 1996, Suicide attempts and realized suicides in adolescence (social and clinical aspect), *Sociološki pregled*, 30/2, str. 183-192.

²⁵⁸ Primera radi, vođa komune Džim Džons smatrao je sebe ateistom.

sadržavala u sebi mešavinu cijanida i valijuma. Prethodno su, po instrukciji svoga vođe, usmrtili decu primenom iste tehnike. Jedan deo članstva pokušao je da se spasi bekstvom, ali je veliki broj njih ubijen upotrebom vatrenog oružja od strane čuvara komune. Ukupan broj mrtvih iznosio je preko 900 osoba.

Opisanom činu prethodio je veći broj okolnosti koje su presudno uticale na tragičan rasplet događaja. Intenzivna negativna propagandna kampanja usmerena prema ovoj organizaciji bila je prisutna od samih početaka njenog postojanja i dovela je do odluke o preseljenju velikog dela članstva iz SAD-a u novu komunu u Gvajani. U samoj komuni vladali su napeti odnosi, usled nedostatka hrane i drugih resursa, kao i u usled čestih bolesti i epidemija. Za održanje discipline bili su zaduženi naoružani čuvari. Kažnjavanje neposlušnih pripadnika vršeno je zatranjem u kaveze, kao i podvrgavanjem elektro-šokovima, dok su pokušaji napuštanja komune često imali za posledicu drogiranje člana u cilju sprečavanja novog bekstva. Ispovesti bivših članova koji su uspeli da pobjegnu iz komune i koji su pričali o svojim negativnim iskustvima dodatno su doprineli rastu uznemirenosti povodom postojanja ove organizacije. Konačno, usled učestalih optužbi na račun dešavanja u Džonstaunu, američki senator Leo Rajan odlučio je da poseti taj lokalitet. Iako je, shodno naredbi lidera Hrama, nastojano da se atmosfera u zajednici predstavi idealizovano, uz prikrivanje negativnih pojava, određen broj članova izrazio je želju da napusti Gvajanu zajedno sa američkom delegacijom. Međutim, tokom priprema za povratak, ova grupa napadnuta je od strane naoružane straže Hrama. Tom prilikom je ubijeno petoro ljudi (među njima i sam kongresmen, kao i tri novinara), a ranjeno dodatnih jedanaest. Već narednog dana nakon incidenta, dogodila se opisana ubilačka i samoubilačka tragedija.²⁵⁹

Hram naroda, kao što je pokazano, predstavljao je zajednicu koja je primarno bila fokusirana na socio-političke i ekonomske aspekte, dok je religijski momenat bio, u najvećoj meri, simboličko-metaforičkog karaktera. Već zbog toga ne čini se tačnim karakterisanje navedenih događaja kao dešavanja motivisanih religijskim uverenjima. Sa druge strane, uzevši u

²⁵⁹ The Assassination of Representative Leo J. Ryan and the Jonestown, Guyana Tragedy- Report of a Staff Investigative Group to the Committee on Foreign Affairs, U.S. House of Representatives, May 15, 1979 (<http://jonestown.sdsu.edu/wp-content/uploads/2013/10/07-13-house-report.pdf> , 21.12.2015); Reiterman, T, Jacobs, J, 1982, *Raven: The Untold Story of the Rev. Jim Jones and His People*, Boston, Dutton, pp. 457-480, 484-488, 529-533, 565 i d; Layton, D, 1998, *Seductive Poison*, New York, Anchor Books, pp. 113 i d, 130 i d; Hall, J, 1987, *Gone from the Promised Land: Jonestown in American Cultural History*, New Brunswick, Transaction Publishers, pp. 132 i d, 273-282 i dr.

obzir okolnosti koje su prethodile samom incidentu, može se veoma osnovano primetiti da su kolektivno samoubistvo i opisana ubistva izvršeni kao direktan odgovor na kompromitovanje zajednice u društvu, koje je kulminiralo nakon napada na američku delegaciju, odnosno kao odraz nespremnosti lidera za suočavanje sa pravnim posledicama događaja za koje je odgovoran.²⁶⁰ Na taj način objašnjen, događaj u Džonstaunu pokazuje svojstva incidenta nastalog u okviru pseudoverske organizacije, sprovedenog pod direktnim uticajem lidera zajednice, no akutno prouzrokovanog objektivnim okolnostima koje ne stoje u direktnoj vezi sa ideologijom grupe.

Primer br. 2

Loza Davidijanaca osnovana je 1955. Godine u SAD-u kao rezultat šizme unutar verske zajednice Davidijanaca adventista sedmoga dana (koji su, opet, nastali iz protestantske hrišćanske crkve Adventista sedmoga dana). Ova verska grupa došla je u centar društvene pažnje nakon policijske racije od 28. februara 1993. godine, sprovedene na ranču u posedu zajednice, zbog sumnje da su pripadnici svojim ponašanjem kršili odredbe federalnih propisa o vatrenom oružju. Tokom policijske akcije, u oružanom obračunu život je izgubilo 6 pripadnika zajednice, pri čemu su ubijena 4 policijska službenika. Nakon ovog incidenta, usledila je 51-odnevna opsada poseda, koja je okončana donošenjem kontroverzne odluke o nasilnom izbacivanju članstva Davidijanaca iz njihovih prostorija upotrebom suzavca. Čitav incident završen je simultanim izbijanjem vatrene stihije na nekoliko mesta unutar poseda verske grupe, usled čega je život izgubilo 76 pripadnika Loze. Do današnjeg dana uzrok izbijanja požara ostao je predmet kontroverzi, budući da se, paralelno sa zvaničnim stavom nadležnika da je požar nastao kao rezultat samoubilačkog poteza pripadnika Loze, susreću i različiti argumenti u prilog teoriji da je požar nastao usled slučajnog ili namernog delovanja državnih oružanih snaga. Takođe, odluka o preduzimanju opisane završne akcije energično je kritikovana u opštoj i stručnoj javnosti, uz isticanje mišljenja da tragični događaji ne bi ni nastali da su državni organi bili pravovremeno

²⁶⁰ Posle ovog događaja, svakako je bilo izvesno da će odgovorna lica, na čelu sa liderom zajednice, biti procesuirana, što je očigledno i uticalo da Džons donese odluku.

informisani o realnim odlikama ove verske grupacije i postupali primereno objektivnim okolnostima, nezavisno od uticaja propagatora anti-kultne moralne panike.²⁶¹

Primer Loze Davidijanaca omogućava formiranje sledećih uvida. Kao prvo, uočava se da se među razlozima državne oružane intervencije ne ističu razlozi povezani sa versko-ideološkim sistemom koji je ova zajednica usvajala, već da se radilo o pitanju ilegalnog posedovanja i nabavke oružja. Time se ovaj slučaj mora okarakterisati kao reakcija povodom postojanja potencijalno opasne grupe građana koja bi mogla ispoljiti obeležja, destruktivnog, kriminalnog, ili pak terorističkog delovanja, nezavisno od verskih pitanja. Takođe, budući da se zvanični izveštaj o izazivanju požara u cilju izvršenja kolektivnog samoubistva dovodi u pitanje, ne mogu se sa sigurnošću prihvatiti argumenti o autodestruktivnim pobudama pripadnika ove grupacije. Opisani incident jeste dobar indikator mogućnosti distorziranja činjeničnog stanja u cilju neobjektivnog povezivanja manjinskih verskih zajednica sa kriminalnim aktivnostima, budući da se ovaj slučaj frekventno navodi na takav način koji sugeriše postojanje militantne, kriminalne, odnosno terorističke grupacije, uz zanemarivanje ukupnog zbira okolnosti koje su zaista dovele do opisanih tragičnih događaja. Konačno, opisani incidenti spadaju među najuočljivije pokazatelje opasnosti širenja savremene verske moralne panike i njenog uticaja na delovanje državnih organa.

Primer br. 3

Red solarnog hrama (eng. *Order of the Solar Temple*, fr. *Ordre du Temple Solaire*) naziv je tajnog društva osnovanog 1984. godine u Ženevi od strane *Joseph Di Mambro*-a i *Luc Jouret*-a. Ideologija, odnosno verovanje ovog udruženja uključuju fuziju elemenata preuzetih iz

²⁶¹ Scruggs, R, Gonzales, V. i dr, 1993, Report to the Deputy Attorney General on the Events at Waco, Texas February 28 to April 19, 1993 (<http://www.justice.gov/publications/waco/report-deputy-attorney-general-events-waco-texas>, 11.03.2015); Wright, S, 1995, *Armageddon in Waco: Critical Perspectives on the Branch Davidian Conflict*, Chicago, University of Chicago Press. p. 269 i d; Danforth, J, 2000, Interim Report to the Deputy Attorney General Concerning the 1993. Confrontation at the Mt. Carmel Complex, Waco, Texas (<http://www.cesnur.org/testi/DanforthRpt.pdf>, 11.03.2015); MacWilliams, M, 2005, Symbolic Resistance to the Waco Tragedy on the Internet, *Nova Religio* (University of California Press) 8 (3), pp. 59–82; Weitzman, S, 2013, Religious Studies and the FBI: Adventures in Academic Interventionism, *Journal of the American Academy of Religion* 81/ 4 (pp. 959-995).

hrišćanstva, *new age* filozofije, NLO religijskih koncepata²⁶², uz interpretaciju i prilagođavanje elemenata ceremonijalne i ritualne prakse slobodnog zidarstva. Ovaj red je internacionalnog karaktera, sa lokalnim ložama uspostavljenim u Kanadi, Australiji, Švajcarskoj, Martiniku i dr. zemljama. Usled velike mistifikacije aktivnosti ovoga reda, ne može se sa sigurnošću govoriti o njegovom današnjem statusu, pri čemu se susreću stavovi da je on aktivan i danas.²⁶³

U vremenskom periodu između 1994. i 1997. godine, više od 70 članova izgubilo je život u seriji ubistava i samoubistava. Prvo poznato ubistvo dogodilo se u oktobru 1994. u Morin Heights u Kvebeku, Kanada, kada je tromesečno dete jednog od članova ubijeno drvenim kolcem. Smatra se da je ovo krivično delo naredio lider Reda Di Mambro, verujući da je u bebi prepoznao biblijskog Antihrista, rođenog unutar Reda kako bi bilo onemogućeno ispunjenje Di Mambrovog duhovnog cilja. Nekoliko dana kasnije u Švajcarskoj (mesta Cheiry i Salvan), kao i ponovo u Morin Heights u Kvebeku, dogodili su se incidenti tokom kojih je petnaest članova izvršilo samoubistvo trovanjem, trideset osoba bilo ubijeno hicima iz vatrenog oružja, odnosno gušenjem, dok je dodatnih osam žrtava nastradalo usled drugih činilaca. Govoreći posebno o opisanim incidentima na prostoru Švajcarske, za predmet ove disertacije značajno je primetiti ritualne elemente zatečene na mestu tragedije. Naime, veliki broj usmrćenih pronađen je u tajnoj, podzemnoj kapeli oivičenoj ogledalima i drugim predmetima koji su posedovali templarsku simboliku. Članovi su bili odeveni u ceremonijalnu odeću Reda, u ležećem položaju raspoređeni u krug, tako da su im noge bile okrenute ka centru. Većini od njih glave su bile umotane u plastične kese, sa prisutnim povredama od vatrenog oružja. Preostale žrtve pronađene su raspoređene u tri skijaške brvnare.

Sledeći veliki incident dogodio se u noći između 15. i 16. decembra 1995. godine u Vercors Massif u Francuskoj, kada je život izgubilo šesnaest članova organizacije. Njihova tela pronađena su nedelju dana nakon čina, raspoređena u zvezdastu formaciju. Kako je utvrđeno, dvoje od njih usmrtilo je preostale članove vatrenim oružjem, nakon čega su i sami sebi oduzeli život. Dalje, 23. marta 1997. u Saint-Casimir u Kvebeku, pet pripadnika Reda solarnog hrama izvršilo je samoubistvo. PolICIJA je zatekla kuću u kojoj su se nalazili u plamenu, usled čega su

²⁶² Eng. *UFO religions* – religijski sistemi koji usvajaju verovanje u vanzemaljske entitete koji upravljaju neidentifikovanim letećim objektima.

²⁶³ Bellanger, F, Richardson, J, 2014, *Legal Cases, New Religious Movements and Minority Faiths*, Farnham, Ashgate Publishing, pp. 37-39, 45 i d.

pronađena tela bila ugljenisana. Troje dece tinejdžerskog uzrasta, čiji su roditelji bili među mrtvima, zatečeno je u blizini kuće živo, ali pod snažnim dejstvom narkotika. Takođe se navodi da se krajem 1990-ih godina dogodio se još jedan pokušaj kolektivnog samoubistva preostalih članova, koji je bio osujećen. Može se primetiti da su se ovi događaji dešavali uglavnom u periodima ravnodnevnice i solsticija, koji su, po svemu sudeći, igrali značajnu ulogu u sistemu verovanja i obredne prakse Reda.

Članovi koji su oduzeli sebi život ostavljali su oproštajna pisma u kojima su navodili kako veruju da će njihova smrt predstavljati bekstvo od licemerja i ugnjetavanja ovoga sveta. Takođe, navođeno je uverenje prema kome će se, nakon samoubistva, oni preseliti na zvezdu Sirijus. Primećeno je da su se među članovima nalazili i mnogi imućni ljudi, kao i pojedinci na značajnim društvenim pozicijama. Prema zapisima koje je zaplenila policija u Kvebeku, otkriveno je da su pojedini članovi donirali preko 1000 000 dolara lideru grupe, Joseph di Mambrou.²⁶⁴

Može se zaključiti da opisani incidenti, spram svojih posledica, predstavljaju jedan od najekstremnijih primera destruktivnog i autodestruktivnog delovanja članova versko-ideološkog kulta na globalnom nivou. Pri tome događaji iz Švajcarske i Francuske zauzimaju vodeću poziciju među incidentima ove vrste na prostoru Evrope, uzevši za kriterijum klasifikovanja broj izgubljenih života unutar jedinstvene versko/okultne organizacije. Red solarnog hrama svakako jeste posedovao spiritualnu dimenziju versko-ezoterijskog karaktera, paralelno sa njegovom ideološkom stranom, koja ga u tom pogledu jasno razdvaja od drugih, nespiritualnih destruktivnih i autodestruktivnih udruženja građana. Među motivima opisanih incidenata, osim verovatnosti istinskog uverenja dela članova u njihovu spiritualnu svrhu, moguće je argumentovano istaći različite faktore koji nisu ni na koji način povezani sa spiritualno-ideološkom stranom Reda, a koji su mogli odigrati presudnu ulogu u donošenju odluke rukovodstva o izvršenju masovnih ubistava i kolektivnih samoubistva²⁶⁵. Sa druge strane, iako se

²⁶⁴ Introvigne, M, 1995, Ordeal by Fire: The Tragedy of the Solar Temple, *Religion*, 25/4, pp. 267-283; Mayer, J-F, 1996, *Myths of the Solar Temple*, ISAR/CESNUR symposium on "Violence and the New Religions." Nashville, Tennessee; Mayer, J-F, *Les Chevaliers de l'Apocalypse: L'Ordre du Temple Solaire et ses adeptes*, u: Françoise Champion, F, and Cohen, M, (ur.), 1999, *Sectes et démocratie*, Paris, Editions du Seuil, pp. 205-223; Introvigne, M, Mayer, J-F, *Occult Masters and the Temple of Doom: The Fiery End of the Solar Temple*, u: Bromley, D, Gordon Melton, J, 2002, *Cults, Religion and Violence*, pp. 170 i d.

²⁶⁵ Primera radi: opadanje broja članova, negativna medijska propaganda, optužbe na račun lidera Reda povodom finansijskih malverzacija, i naročito, policijska istraga pokrenuta u nekoliko zemalja povodom aktivnosti ove

okultistička dimenzija može dovesti u pitanje na polju primarnih motiva, ritualna komponenta nesumnjivo se susreće u okviru izvršenja jednog dela opisanih krivičnih dela i autodestruktivnih akata. Spram svega iznetog, incidente povezane sa delovanjem ovoga reda možemo klasifikovati kao jedan od najkarakterističnijih i ujedno veoma retkih primera krivičnih dela na neki način povezanih sa okultno-ritualnim aktivnostima i izvršenih u okviru dobro organizovane i hijerarhijski ustrojene okultne društvene formacije. Istovremeno, uzevši u obzir internacionalnu prirodu Reda i incidenata povezanih sa njegovim delovanjem, može se konstatovati da je ovo veoma redak primer krivičnih dela i autodestruktivnih akata povezanih sa okultno-ritualnim domenom koji prevazilaze nacionalne okvire.

Primer br. 4

Aum Šinrikjo (eng. *Aum Shinrikyo*) naziv je bivše verske i društvene zajednice iz Japana koja je u nekoliko zemalja u svetu zvanično proglašena terorističkom organizacijom. Osnovana 1984. godine od strane Šoko Asahare, u početku je funkcionisala kao škola joge i meditacije, dok je zahtev za zvanično registrovanje u obliku verske organizacije podnet 1987. i nakon početnog neuspeha, odobren dve godine kasnije.²⁶⁶

Ovaj organizacija posedovala je sinkretičku ideološko-versku pozadinu, nastalu kombinovanjem elemenata budizma, hinduizma, hrišćanstva, taoizma i drugih versko-filozofskih sistema, uz istovremeno oslanjanje na brojne oblasti odvojene od polja duhovnosti. Među njima, naročito su se isticali: pozivanje na pojedine naučne koncepte; fascinacija vidovnjaštvom i drugim paranormalnim fenomenima; snažno potenciranje teorija zavere i osuđivanje velikog broja pretpostavljeno neprijateljskih zajednica najrazličitijeg karaktera.²⁶⁷ Takođe, Aum Šinrikjo

organizacije. Takođe, smatramo da je čin ubistva tromesečnog deteta jednog od članova Reda, te očekivana reakcija nadležnih organa koja bi veoma verovanto dovela do hapšenja odgovornih lica (uključujući i lidere) i samim tim ugrozila dalju egzistenciju ovog tajnog društva, lako mogao presudno podstaći odluku za izvršenje masovnih ubistava i samoubistava. Ovoj tezi ide u prilog činjenica da je prvi takav incident (ujedno i najveći, kako prema broju izubljenih života, tako i spram njegove internacionalne koordiniranosti) usledio svega nekoliko dana nakon pomenutog ubistva deteta.

²⁶⁶ Lewis, J, Petersen, J, 2005, *Controversial New Religions*, Oxford, Oxford University Press. p. 162; Parachini, J, Aum Shinrikyo, u: Jackson, B, Baker, J. i dr (ed.), 2005, *Aptitude for Destruction, Vol. 2: Case Studies of Organizational Learning in Five Terrorist Groups*, Santa Monica, Rand Corporation. p. 12; Shupe, A, 1998, *Wolves Within the Fold: Religious Leadership and Abuses of Power*, New Brunswick, Rutgers University Press, p. 34.

²⁶⁷ Parachini, J, 2005, p. 11; Blanco, J, *Murderpedia:Shoko Asahara* (<http://murderpedia.org/male.A/a/asahara-shoko.htm>, 20.07.2014).

imao je obeležja „kulta sudnjega dana“, propagirajući skori kraj sveta i celokupnog čovečanstva, izuzev odabranih pojedinaca koji se budu priklonili ovoj organizaciji.²⁶⁸

Iako je Aum Šinrikjo ostao upamćen prevashodno po terorističkim aktima izvršenim u tokijskom metrou 1995. godine, njegovi pripadnici izvršili su veći broj krivičnih dela i pre navedenih incidenata. Prvi poznat slučaj likvidacije koji se stavlja na teret ove grupacije jeste ubistvo člana ove organizacije (koji je, navodno, nameravao da napusti zajednicu) u februaru 1989. godine. Iste godine, prijavljen je nestanak porodice advokata specijalizovanog za anti-kultne slučajeve, angažovanog u sudskom sporu koji je pretio da dovede do bankrotstva Aum Šinrikjo. Iako policija isprva nije uspela da razreši ovaj slučaj, kasnije je otkriveno da je porodica porodica likvidirana od strane pripadnika navedene grupe.²⁶⁹ Krajem 1993. kult je u tajnosti otpočeo sa proizvodnjom sarina (jedinjenja korišćenog za izradu hemijskog oružja), kao i nešto kasnije VX gasa (takođe nervnog agensa). Takođe, nameravali su da ilegalno proizvedu hiljadu automatskih pušaka, od čega su uspešno izradili samo jednu.²⁷⁰ U cilju testiranja efikasnosti proizvedenog sarina, na jednom izolovanom ranču u zapadnoj Australiji izvršena je probna upotreba, kojom prilikom je ubijeno 29 ovaca. Tokom decembra 1994. i januara 1995. korišćen je VX gas za napad na tri osobe, od čijeg dejstva je jedna preminula. U januaru 1994. godine ubijen je jedan pripadnik grupe, angažovan kao farmaceut pri Aum bolnici, pri čemu je kao razlog ubistva navođeno da je on želeo da napusti organizaciju. Osim rečenog, ovoj grupi stavljanje su na teret optužbe da je, u periodu pre terorističkih akata 1994-1995. godine, vršila i druga krivična dela, među kojima su isticani iznuđivanje novca od klijenata kojima su pružane usluge, dovođenje u zabludu svojih članova, njihovo nasilno zadržavanje, vršenje pritiska radi uplate donacija i dr.²⁷¹

²⁶⁸ U skladu sa usvojenim hrišćanskim teološkim elementima, Asahara je prorekao dolazak „nuklearnog armagedona“ 1997. godine, kao posledicu nastupajućeg Trećeg svetskog rata, koji će biti iniciran od strane SAD-a, prepoznatih kao biblijska Velika zver. V: Cronin, A. K, 2009, *How Terrorism Ends: Understanding the Decline and Demise of Terrorist Campaigns*, Princeton, Princeton University Press, p. 23.

²⁶⁹ Reader, I, 2000, Scholarship, Aum Shinrikyō, and Academic Integrity', *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, Vol. 3, No. 2, p. 370 i d.

²⁷⁰ (Autor nije naveden), 2000, Japan cultists sentenced to death, *BBC News*, 17.07.2000. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/837000.stm>, 02.04.2014).

²⁷¹ Danzig, R, Sageman, M. i dr, 2012. (second edition), *Aum Shinrikyo: Insights Into How Terrorists Develop Biological and Chemical Weapons*, Washington, Center for a New American Security, pp. 9-18, 50-52. i dr; Zurer, P, 1998, Japanese cult used VX to slay member, *Chemical and Engineering News*, Vol. 76, no. 35, p. 7; Lifton, R. J, 2000. (second edition), *Destroying the World to Save It: Aum Shinrikyo, Apocalyptic Violence, and the New Global Terrorism*, New York, Picador (Macmillan), pp. 11 i d.

Po posledicama najdestruktivniji akt koji se dogodio pre tragedije u tokijskoj podzemnoj železnici, jeste tzv. Macumoto incident. Tokom noći između 27. i 28. juna 1994. godine, kult je izvršio napad hemijskim oružjem u gradu Macumotu, kada je otrovni gas oslobođen na nekoliko lokacija u gradu i kojom prilikom je ubijeno osam, a povređeno preko dve stotine pojedinaca. U februaru 1995, kidnapovan je i ubijen šezdeset devetogodišnji K. K, brat odbegle članice kulta koji je odbio da otkrije gde se njegova sestra nalazi.²⁷²

Kulminacija ekstremističke delatnosti pripadnika Aum Šinrikjoa bio je teroristički napad u tokijskom metrou koji se dogodio 20. marta 1995. godine. U jutarnjim časovima toga dana, sprovedena je koordinirana akcija oslobađanja sarina unutar pet vozova tokijske podzemne železnice, kojom prilikom je ubijeno 13 putnika, 54 osobe zadobile su ozbiljne povrede, dok je još 980 lica pretrpelo određene zdravstvene posledice. Kako je kasnije navođeno tokom suđenja, Asahara je, posredstvom svoga doušnika iz policije, dobio informaciju da se priprema racija uperena prema objektima Aum Šinrikjoa, usled čega je i naredio ovaj napad, želeći da na taj način odvraća pažnju policije sa svoje organizacije. Međutim, ovakav naum nije doveo do očekivanih rezultata, budući da je policija povezala Aum Šinrikjo sa izvršenim terorističkim činom, shodno čemu je sprovedena simultana racija po objektima ove zajednice širom Japana.²⁷³

Tokom policijske akcije, u objektima koji su vlasništvo Aum Šinrikjoa pronađene su, između ostalog, velike zalihe eksplozivnih naprava, hemijskog i biološkog oružja, kao i jedan vojni helikopter. Osim rečenog, policija je naišla na tamničke ćelije, od kojih su se u nekima i dalje nalazili zatočeni ljudi, laboratorije za proizvodnju narkotika, kao i sef koji je sadržao novac i zlato u vrednosti od više miliona američkih dolara. Kao rezultat racije, uhapšeno je više od 150 pripadnika organizacije, pod optužbama za vršenje različitih krivičnih dela, dok je nešto kasnije uhapšen i sam lider Asahara.

Uprkos policijskoj akciji i hapšenju velikog dela odgovornih za otkrivene kriminalne akte, incidenti povezani sa Aum Šinrikjoom, odnosno sa ciljem izdejstvovanja oslobađanja

²⁷² Danzig, R, Sageman, M. i dr, 2012, pp. 18-29, 47-49. i dr; (Autor nije naveden), 2008, Matsumoto sarin victim dies 14 years after attack, *The Yomiuri Shimbun*, 06.08.2008. (<http://web.archive.org/web/20080813091855/http://www.yomiuri.co.jp/dy/national/20080806TDY02301.htm>, 02.04.2014); (Autor nije naveden), 2008, Survivor of Aum's '94 sarin attack dies while in coma, *The Asahi Shimbun*, 06.08.2008. (<http://web.archive.org/web/20080919101928/http://www.asahi.com/english/Herald-asahi/TKY200808050477.html>, 02.04.2014).

²⁷³ Danzig, R, Sageman, M. i dr, 2012, pp. 29 i d, 35 i d.

Asahare, nastavili da se događaju. U tome smislu naročito se ističu: novi pokušaj teroristikog napada oslobađanjem hidrogen-cijanida u tokijskom metrou 5. maja iste godine²⁷⁴, slanje eksplozivne naprave guverneru Tokija istog dana kada je Asahara uhapšen (16 maja), otmica aviona 22. juna i dr.

Optužen za smrt 23 osobe i za šesnaest drugih krivičnih dela, Šoko Asahara je proglašen krivim za planiranje terorističkog akta u tokijskom metrou i osuđen na smrtnu kaznu. Smrtna kazna dosuđena je i drugim uticajnim pripadnicima organizacije čija je krivica utvrđena po ovom osnovu.

Aum Šinrikjo jeste primer versko-ideološke organizacije čiji članovi su izvršavali krivična dela u cilju zadovoljenja interesa same organizacije. Takođe, ovo je jedan od retkih primera manjinske verske zajednice u okviru koje su kriminalne aktivnosti sprovedene tokom dužeg niza godina, uz postojanje kontinuiteta doktrine zajednice, njenog liderstva i članstva. Krivična dela koja su izvršavali članovi Aum-a ne pokazuju prisustvo doktrinarnih motiva unutar njihovog planiranja i izvršenja. Umesto toga, može se uočiti da se radi o protivpravnim aktima izvršenim u cilju postizanja određenih “pragmatičnih” rezultata, nezavisnih od dogmatske i obredne dimenzije organizacije (npr. radi zaštite tajnosti aktivnosti organizacije; u cilju sprečavanja nastupanja posledica za zajednicu i njeno rukovodstvo; usled želje za ometanjem delovanja policijskih i drugih organa; sa ciljem osвете protivnicima organizacije i bivšim članovima i dr). Celokupan društveni aktivizam rukovodstva Aum Šinrikjoa²⁷⁵, koji je umnogome premašivao verski plan, upućuje na zaključak o nepostojanju direktne veze između verskog programa zajednice i izvršenih krivičnih dela. Usled rečenog, krivična dela izvršena od strane Aum Šinrikjoa najcelishodnije je okarakterisati kao rezultat delovanja terorističke, odnosno kriminalne grupe koja je u konkretnom slučaju imala formalna obeležja delimično verske zajednice.

²⁷⁴ Srećom, ova sabotaza je pravovremeno otkrivena, usled čega nije dovela do većih posledica.

²⁷⁵ Pomenuto svestrano društveno angažovanje kulminiralo je infiltriranjem zajednice u oblast politike i neuspehim pokušajem kandidovanja lidera Asahare na predsedničkim izborima 1990. godine. Ovaj događaj je, inače, veoma važno imati u vidu kada se razmatraju uzroci koji su mogli dovesti do radikalnih terorističkih akata i drugih kriminalnih ponašanja Aum Šinrikjoa.

Primer br. 5

Bivša organizacija Vrata raja (eng. *Heaven's Gate*) osnovana je sedamdesetih godina dvadesetog veka od strane Marshall Applewhite-a i Bonnie Nettles-a. Sedište organizacije bilo je u San Dijegu. Unutar versko-ideološkog programa susretali su se elementi hrišćanstva, *new age* koncepti, milenarizam i postavke NLO religije. Na ovaj način formiran je specifičan sinkretički sistem uverenja koji se oslanjao na svest o skorom kraju postojanja planete Zemlje u obliku u kakvom danas postoji. Ljudska, tela, prema uverenju članova, predstavljala su samo sredstvo, „vozilo“, koje im je u ovom stadijumu razvitka pruženo. Svet koji ih okružuje oni su smatrali grešnim. Propagirajući potrebu za stalnim napredovanjem i prelaženjem na „sledeći nivo“, verovali su da će njihova buduća egzistencija, nakon kraja planete Zemlje, biti preneti u druge delove svemira. Ovakav koncept, kako su kasniji događaji pokazali, poslužio je kao inspiracija masovnog samoubistva. U svetlu savremenih negativnih društvenih tendencija povezanih sa okultno-ritualnom sferom, značajno je istaći informatičku upućenost i primenu informatičkih tehnoloških dostignuća u propagiranju rada ove verske zajednice, što je čini jednom od prvih destruktivnih manjinskih verskih zajednica koja je u svojoj promociji oslanjala na pomenuti savremeni resurs. Otuda se Vrata raja ponekad opisuju slikovitim nazivom „kiber-sekta“.²⁷⁶

U periodu oko 19-20. marta 1997. godine, vođa grupe Eplvajt snimio je sopstveni govor u kome je poručio da je samoubistvo jedini način da se napusti planeta Zemlja. On je uverio svoje sledbenike da se iza komete Hejl Bop nalazi svemirska letelica koja će, nakon kolektivnog samoubistva, preneti njihove duše na novi, iznad-ljudski nivo postojanja (kako u fizičkom, tako i u spiritualnom pogledu). U cilju realizacije ovog plana, zakupljena je vila u elitnom naselju Rančo Santa Fe, u kojoj su 26. marta 1997. godine pronađena mrtva tela trideset devet članova Vrata raja, uključujući i Eplvajta. Oni su izvršili samoubistvo ispijanjem mešavine fenobarbitala, votke i soka od jabuke, uz naknadno umotavanje plastičnih kesa preko glave radi onemogućavanja disanja. Pronađeni su kako uredno leže u svojim krevetima, obučeni u identičnu odeću, prekriveni ljubičastom kvadratnom tkaninom, svako od njih držeći u ruci određenu sumu novca (nešto manje od šest američkih dolara), potrebnih, kako se navodi, za „interplanetarnu putarinu“. Veruje se da je ovaj čin sproveden u tri etape, tokom tri uzastopna dana. Prema tom polazištu, petnaest članova umrlo je 24. marta, isto toliko i narednog dana, a

²⁷⁶ Virilio, P, 2005, *The Information Bomb*, London-New York, Verso, p. 41.

devetoro marta 26-og. Takođe, tokom maja iste godine, dva bivša člana Vrata raja pokušala su oduzeti sebi život, pri čemu je jedan od njih uspeo u ovoj nameri, do je drugi, oporavivši se nakon prvog pokušaja, svoju suicidalnu zamisao ipak realizovao u februaru naredne godine.²⁷⁷

Kao što se može zaključiti, primer samoubistava pripadnika Vrata raja jedan je od posledično najdestruktivnijih akata ove vrste izvršenih unutar manjinske verske grupe, odnosno organizacije. Unutar ambijenta izvršenja kolektivnog suicida susreće se obredna dimenzija, prilagođena ideološko-doktrinarnim postavkama organizacije. Istovremeno, ovo je ujedno i redak primer direktnog inspirisanja autodestruktivnih akata samom verskom i ideološkom doktrinom koju je zajednica usvojila. Usled rečenog, primer Vrata raja jeste slikovit pokazatelj mogućnosti zloupotrebe psihomentalne manipulacije, kako na verskom, tako i na opštem planu.

Primer br. 6

Najnoviji globalno poznat tragičan događaj nastao u okviru manjinske, netradicionalne verske zajednice i povezan sa masovnim gubitkom ljudskih života dogodio se 2000. godine u Ugandi, u okviru verske zajednice Pokret za obnovu deset Božijih zapovesti, kada je život izgubilo oko 800 ljudi.²⁷⁸ Ova verska grupa hrišćansko-katoličke teološke osnove među svojim osnovnim načelima uključivala je propovedanje učenja Isusa Hrista, kao i prihvatanje deset Božijih zapovesti, pri čemu je unutar svoje doktrine usvajala i verovanje u skorašnji dolazak smaka sveta, koji je, prema rečima lidera grupe, trebao da se dogodi 31. decembra 1999. godine. Nakon što je ovaj datum protekao bez očekivanih posledica, lideri grupe odredili su novi termin apokalipse za 17. mart iste godine. Toga dana, nakon što su se članovi Pokreta okupili u svojoj crkvi u gradu Kanunguu radi molitve, izbio je veliki požar u kome su izgoreli kako sam hram, tako i svi u njemu prisutni. Policija je ovaj događaj isprva okarakterisala kao masovno samoubistvo izvršeno do strane pripadnika „kulta sudnjega dana“. Daljim napredovanjem istrage utvrđeno je da je broj mrtvih članova ove verske grupe daleko veći, budući da su novi leševi pronađeni na drugim lokacijama povezanim za delovanjem Pokreta, pri čemu je utvrđeno da su

²⁷⁷ Lewis, J, *Legitimizing Suicide: Heaven's Gate and New Age Ideology*, u: Partridge, C (ur.), 2003, *UFO Religions*, London, Routledge, pp. 103 i d; Katherine, R, *Death Mansion- All about Heaven's Gate cult*, *Crime Library* (http://www.crimelibrary.com/notorious_murders/mass/heavens_gate/5.html, 30.11.2014);

²⁷⁸ Prema zvaničnom saopštenju policije Ugande, tačan broj registrovanih žrtava iznosi 778. V. *Murderpedia – Joseph Kibweteere* (<http://murderpedia.org/male.K/k/kibweteere.htm>, 30.11.2014).

ove osobe bile mrtve nedeljama pre incidenta od 17. marta.²⁷⁹ Kao uzrok smrti konstatovano je trovanje, odnosno nanošenje ubodnih rana. Takođe je utvrđeno da su, prilikom požara u crkvi, prozori i vrata bili zapečaćeni daskama (kako niko od prisustvni ne bi mogao da napusti objekat), kao i da je nekoliko dana pre tragedije jedan od vođa zajednice kupio 50 litara sumporne kiseline (za koju se veruje da je mogla biti upotrebljena prilikom podmetanja požara). Konačno, uzevši u obzir da lideri grupe nisu identifikovani među pronađenim žrtvama požara, policija je počela da razmatra mogućnost da su isti iscenirali svoju smrt, pobegavši pri tome na nepoznatu lokaciju. Sve ove okolnosti, povezane sa velikim opadanjem moći i uticaja zajednice, porastom revolta njenih članova nakon neobistinjanja proročanstva apokalipse²⁸⁰, kao i sa drugim relevantnim podacima, dovele su do prekvalifikacije ovog događaja iz kolektivnog samoubistva, u slučaj masovnog ubistva organizovanog od strane lidera verske grupe. Zvaničnici Ugande okarakterisali su tragediju kao „masovno ubistvo izvršeno od strane rukovodstva grupe u cilju finansijskog prosperiranja“, odnosno kao „bezobzirno, dobro isplanirano masovno ubistvo koje je izvršila mreža kriminalaca pod maskom religioznih ljudi“.²⁸¹

Uvažavajući opisano činjenično stanje, te poklanjajući veru rezultatima policijske istrage, može se zaključiti da navedeni slučaj predstavlja primer masovnih ubistava nastalih u okrilju verske organizacije i izvršenih pod direktivom njenog rukovodstva, zarad zadovoljenja ličnih interesa lidera i nezavisno od versko-ideološke dimenzije same organizacije. Takođe, analizirajući teološko-dogmatsku stranu Pokreta, uočava se da se, upkos čestom zanemarivanju te činjenice, zapravo radilo o hrišćanskoj verskoj zajednici koja je istovremeno inkorporisala milenijaristička uverenja. Ova okolnost od značaja je kao još jedno u nizu potkrepljenja stanovišta o neprimerenosti direktnog stereotipnog povezivanja verskih zajednica koje se oslanjaju na netradicionalna verska učenja (tj. učenja najomasovljenijih svetskih religija) sa protivpravnim delovanjem. Primer Pokreta, otuda, zajedno sa drugim izloženim slučajevima,

²⁷⁹ Kako je utvrđeno, mnogi članovi su, nakon neuspelog proročanstva o dolasku sudnjega dana, tražili natrag svoju imovinu koju su, verujući predskazanjima lidera, donirali Pokretu, usled čega je razlog njihovog usmrćivanja veoma osnovano tražiti u ovoj okolnosti.

²⁸⁰ Ovde naročito treba imati u vidu finansijske i druge posledice koje su pretrpeli članovi Pokreta usled verovanja u propovedani skori kraj sveta i sa ovim uverenjem povezane rasprodaje imovine u cilju doniranja sredstava Pokretu.

²⁸¹ Robinson, B, 2000, Movement for the Restoration of the Ten Commandments of God - A Christian doomsday cult in Uganda, *Religious Tolerance* (http://www.religioustolerance.org/dc_rest.htm, 03.10.2013); Fisher, I, 2000, Uganda Survivor Tells of Questions When World Didn't End, *The New York Times*, 03.04.2000. (<http://www.nytimes.com/2000/04/03/world/uganda-survivor-tells-of-questions-when-world-didn-t-end.html>, 21.08.2014); Murderpedia – Joseph Kibweteere (<http://murderpedia.org/male.K/k/kibweteere.htm>, 21.08.2014).

jeste pokazatelj relativnosti uloge same versko-ideološke dogmatike na planiranje i izvršenje krivičnih dela, kao i dokaz o primarnoj ulozi ličnosti i namera lidera zajednica prilikom motivisanja ostalih na vršenje krivičnih dela ili preduzimanje autodestruktivnih akata.

2.2. Evropa

Na prostoru evropskog kontinenta susreću se mnogobrojni slučajevi kažnjivog ponašanja povezivanog sa okultno-ritualnom sferom, pri čemu se kao najčešće prisutna susreću krivična dela uperena prema verskim objektima, verskim i nadgrobnim spomenicima, posmrtnim ostacima, odnosno životinjama (u slučaju prinošenja žrtve tokom rituala). Na ovome mestu fokus će biti usmeren na srazmerno ređe registrovane slučajeve koji su u sebi uključivali krivična dela protiv života i tela.

Govoreći o grupi krivičnih dela protiv života i tela koja se mogu dovesti u vezu sa okultno-ritualnom sferom, tokom našeg proučavanja uočeno je da je najveći broj poznatih slučajeva u Evropi registrovan na prostoru Ruske federacije. Zato će prvo biti prikazano nekoliko primera iz ruskog pravosuđa.

Primer br. 1

Na Uskrs 1993 godine, muškarac po imenu N. A. ubio je tri sveštena lica na posedu manastira Optina. Policija je na dršci noža kojim su ubistva počinjena pronašla urezan simbol “666”, kao i natpis “Satana”. Nakon hapšenja, ubica nije negirao izvršenje krivičnog dela i otvoreno je govorio o detaljima izvršenja. Psihijatrijsko veštačenje pokazalo je da se radi o neuračunljivoj osobi koja boluje od šizofrenije. Sud je odredio meru obaveznog lečenja i čuvanja u psihijatrijskoj ustanovi. Inače, N. A. je već imao sukob sa zakonom povodom optužbi za silovanje iz 1990. i 1991 godine, kada je takođe konstatovana njegova neuračunljivost i kada je prvi put smešten u psihijatrijsku ustanovu, iz koje je pušten početkom 1992. godine.²⁸²

²⁸² Ракитин, А. И., 1999, *Дело Н. Н. Аверина (Россия, 1993 г.)* (<http://www.murders.ru/d4.html>, 11.12.2014); Valadez, J., 2014, *Holy New Martyrs of Optina, Death to the World*, vol. 19. (<http://deathtotheworld.com/articles/holy-new-martyrs-of-optina/>, 11.12.2014).

Primer br. 2

Među prvim zvanično registrovanim slučajevima ubistava izvršenih od strane pripadnika određenog netradicionalnog verskog kulta na prostoru Rusije, jesu usmrćivanja dvojice tinejdžera u Nevinomisku u drugoj polovini 1990-ih godina od strane pripadnika kulta Crni tulipan. Ovu zajednicu osnovao je A. T. krajem 1995 godine, pri čemu se versko-ideološki sistem bazirao na okultističkoj (najverovatnije satanističkoj) doktrini kombinovanoj sa izrazitim antihrišćanskim elementima. Grupa je imala formalno utvrđen program delovanja, koji je uključivao pravila inicijacije, vreme i lokaciju okupljanja, način vršenja obreda, simboliku i scenografiju prisutnu tokom izvođenja rituala i druge bitne komponente. Pripadnici crnog tulipana prinosili su životinjske žrtve tokom svojih ceremonija, pri čemu se procenjuje da je na ovaj način ritualno ubijeno oko 60 mačaka.

Prva ljudska žrtva bio je njihov član R. K, koji je poželeo da napusti zajednicu i prekine kontakt sa ostalim članovima, usled čega su ga oni i ubili, napravivši mu zasedu i zadavši mu oko petnaest udaraca nožem. Druga žrtva bio je A. N. koji nije pripadao kultu, ali za koga su članovi sumnjali da je upoznat sa njihovim delovanjem, uključujući i izvršeno ubistvo. Osim toga, A. N. se zamerio pripadnicima Crnog tulipana i time što je nastojao odvratiti osobe koje je poznavao od pripadništva ovoj grupi, kao i time što je ismevao njihovog vođu. Njega je napalo nekoliko članova Crnog tulipana i zadalo mu oko 40 rana nožem i sekirom, od kojih je 12 bilo smrtonosno. Nakon ubistva, žrtva je umotana u tepih i pokopana na obližnjem groblju.

Nakon otkrivanja krivičnih dela, pokrenut je sudski postupak protiv izvršilaca kojima se na teret stavljalo izvršenje tri krivična dela propisana ruskim Krivičnim zakonikom – organizacija i učešće u asocijaciji koja ugrožava lična prava građana (čl. 239), okrutnost prema životinjama (čl. 245) i ubistvo (čl. 105). Vođa A. K. je u završnoj reči izrazio kajanje, dok je njegov pomoćnik J. G. ostao pri negiranju svoje krivice. Sud je obojicu proglasio krivim po svim navedenim osnovima i prvome izrekao zatvorsku kaznu u trajanju od 19, a drugome od 17

godina. Dvojica članova kulta, V. D. i V. B, proglašeni su neuračunljivim i izrečena im je mera obaveznog lečenja i čuvanja u psihijatrijskoj bolnici.²⁸³

Ovaj slučaj odlično prikazuje karakteristična obeležja većine okultističko-satanističkih kultova spremnih na vršenje krivičnih dela protiv života i tela.²⁸⁴ Fokusirajući se na izvršena ubistva, primećuje se da ona nisu nastala u cilju zadovoljenja određenog okultističkog obreda, već usled straha od mogućeg razoktrivanja (protivpravnih i drugih) aktivnosti zajednice, kao i usled moguće želje za osvetom bivšem članu i drugom licu koje je bilo nenaklonjeno zajednici i njenom lideru.

Primer br. 3

Godine 2008. u gradu Jaroslavlju, tokom dva uzastopna dana, ubijene su četiri maloletne osobe. Policijska istraga otkrila je kao izvršioce grupu tinejdžera oba pola, uzrasta od 17 do 19 godina. Oni su formirali svojevrsnu satanističku zajednicu, koja je izvodila različite samostalno osmišljene i interpretirane rituale, prilikom kojih su prinošene životinjske žrtve u vidu ubijanja pasa i mačaka. Grupa je takođe upražnjavala različite protivpravne akte na grobljima, oštećujući nadrobne spomenike, okrećući krstove naopačke, dok su u jednom navratu iskopali i oskrnavili sveže sahranjen leš. Na dan kada su se dogodila prva dva ubistva, organizovano je okupljanje tinejdžera u kući jednog od njih. Toga dana planiran je prijem nove članice u zajednicu (K.K.), usled čega je, prema protokolu grupe, trebalo prineti životinjsku žrtvu. Umesto dotadašnje prakse, na mah je odlučeno da ovom prilikom žrtva, umesto životinje, bude ljudsko biće. U tu svrhu, dve devojke, O.P. i A.G., starosti, 15, odnosno 16 godina, pozvane su na pomenutu lokaciju. Nakon kolektivnog konzumiranja droge i alkohola, vinovnici su devojke napali i ubili ih nanevši im veliki broj rana noževima. Nad njihovim telima pročitana je određena satanistička

²⁸³ Данилов, С., 2000, Кровавое солнце дьявола, *Мир криминала*, Vol. 8. (preuzeto sa: <http://iriney.ru/okkultnyie/satanisty/novosti-o-satanistax/chernyj-tyulpan-pyitki-zhivotnyix,-kazni-lyudej.html>, 08.09.2014); (Autor nije naveden), 2008, Поклонники темных сил тихо оккупируют Ставрополь, *Комсомольская Правда*, 09.09.2008. (<http://www.stav.kp.ru/daily/24160/374256/>, 07.09.2014).

²⁸⁴ Primera radi: mladi uzrast članova, autohtonost zajednice, lokalnost delovanja, prinošenje životinjskih žrtava, kratkoročnost postojanja, vršenje krivičnih dela protiv života i tela sasvim izuzetno i nezavisno od okultno-ritualne dimenzije (tj. iz drugih, pragmatičnih razloga), prestanak postojanja kulta nakon procesuiranja odgovornih za vršenje krivičnih dela i dr.

molitva, koju su akteri pronašli na internetu. Tela devojaka su raskomadana, inicirani član umio se njihovom krvlju, određeni delovi njihovih tela pojedeni su, dok su preostali posmrtni ostaci zakopani u plitke rake. Narednog dana, u ovu kuću navratio je A.D.S, za koga je tada takođe odlučeno da bude priključen kultu uz identičan scenario žrvovanja. Šesnaestgodišnji mladić A.S, koji je bio u dobrim odnosima sa grupom i imao simpatije prema njihovim okupljanjima, došao je iste večeri u posetu svom prijatelju, vlasniku pomenujte kuće i poveo sa sobom svoju vršnjakinju V.K. Njih dvoje je ubijeno na istovetan način kao i žrtve od prethodnog dana, uz sprovođenje istovetne procedure inicijacije. Nakon pokopavanja novih leševa, izvršiocu su zaboli u zemlju obrnut drveni krst sa pričvršćenom mrtvom mačkom. Osim toga, žrtvama je oduzet zatečeni novac i predmeti od vrednosti.

U okviru istrage, izvršiocu su prvobitno priznali zločine, da bi tokom sudskog postupka promenili svoje navode, izjavljujući da nisu krivi, odnosno pozivajući se na neuračunljivost. Optužnicom im je stavljeno na teret izvršenje sledećih krivičnih dela obuhvaćenih Krivičnim zakonikom (tačke a i ž, čl. 2): ubistvo dve ili više osoba od strane grupe lica, a po prethodnom dogovoru (st. 105); krađa (st. 158); sknavljenje leševa (st. 244). Njihova krivica utvrđena je po svim osnovima. Organizator zločina N.O. osuđen je na 20 godina zatvora; K.B. i A.V. dobili su kazne od po 10 godina, a A.S. i A.C. od po 9 godina. Članica K.K. osuđena je na 8, a S.K. je dobio najblažu kaznu – dve godine zatvora. Član A.M. proglašen je neuračunljivim usled dijagnostifikovane šizofrenije i upućen je na obavezno lečenje u psihijatrijsku ustanovu.²⁸⁵

Događaji iz Jaroslavlja predstavljaju jedan od retkih primera istinskog satanističkog/okultističkog ritualnog ubistva, odnosno ubistva izvršenog od strane članova određene satanističke/okultističke grupe i u cilju zadovoljenja obredne prakse i doktrine kulta. Pri tome, treba imati u vidu podatak da su rituali ove grupe bili autohtona tvorevina njenih članova koji su putem savremenih sredstava informisanja, bez konkretnijeg proučavanja

²⁸⁵ Смирнов, С, 2010, Ярославле судят сатанистов-убийц, *Infox.ru*, 24.02.2010. (http://www.infox.ru/accident/crime/2010/02/24/Ubiystvo_vo_imya_sat_print.phtml, 12.12.2014); Онучина, Г, 2010, Осужденной из клана сатанистов скостили срок, *Комсомольская правда*, 01.10.2010. (<http://yar.kp.ru/print/news/787546/>, 12.12.2014); Баженова, Н, 2010, Сатанистов, расчленивших четверых подростков, приговорили к 10 годам, *Комсомольская правда*, 26.07.2010. (<http://yar.kp.ru/print/24528.5/674597/>, 12.12.2014); Stewart, W, 2008, Satan worshippers kill and eat four Russian teenagers after stabbing each of them 666 times, *Daily Mail*, 16.09.2008. (<http://www.mailonsunday.co.uk/news/article-1056029/Satan-worshippers-kill-eat-Russian-teenagers-stabbing-666-times.html?printingPage=true>, 12.12.2014); Петелин, Г, 2009, Призрак Сатаны гуляет по просторам России, *Свободная пресса*, 14.08.2009. (<http://svpressa.ru/society/article/12648/>, 13.12.2014).

problematike, prikupili određenu količinu informacija o okultizmu, samostalno ih interpretirajući pod snažnim uticajem upravo navoda satanističke moralne panike (kojima se naglašava frekventno vršenje krivičnih dela protiv života i tela tokom okultističkih obreda).

Primer br. 4

U pogledu ostalih istočnoevropskih zemalja, može se istaći slučaj iz Belorusije, gde je 1996. godine, u Minsku, uhapšen muškarac zbog sumnje da je izvršio satanističko ritualno ubistvo. Kako je preneto, optuženi nije negirao svoju krivicu i priznao je da se za ovaj čin godinama pripremao ubijajući mačke. Navodno, kada je broj ubijenih životinja dostigao iznos od šest stotina šezdeset i šest, on se odlučio da ubije čoveka u ime „svoga gospodara“.²⁸⁶ Na žalost, dostupni podaci ne pružaju pouzdanu verifikaciju iznetih tvrdnji, kao ni informacije u pogledu drugih detalja ovoga slučaja i ishoda sudskog postupka. Pri tome se kao najznačajnija pitanja postavljaju priroda realnih motiva izvršenja krivičnog dela, kao i uračunljivost učinioca.

Primer br. 5

Na teritoriji Ukrajine izdvaja se slučaj koji se dogodio na Krimu 1999. godine. U Simferopolju je osuđeno troje osoba zbog ubistva petnaestogodišnje devojke. Kako je utvrđeno, organizator zločina D. D. bio je momak pokojnice. On je kritičnog dana, uz asistenciju A. A, žrtvu usmrtio udavivši je konopcem, nakon čega joj je nožem odrubio glavu. Trojica učinilaca su potom telo pokojnice polili bezninom i zapalili, dok je D. D. žrtvinu lobanju očistio, prelakirao i sačuvao kao ukras. Izvršiocu su takođe pojeli žrtvin jezik. Među ličnim stvarima D. D. pronađeni su različiti sadržaji kako morbidne i horor tematike, tako i antihrišćanske konotacije, što je dodatno pojačalo dilemu da li je ovaj čin bio na neki način povezan sa njegovom mogućom sklonošću ka okultizmu, ili je ubistvo učinjeno iz drugih razloga lične prirode, u cilju isticanja i dokazivanja pred društvom, zarad ispoljavanja sadističke prirode i sklonosti ka morbidnom kroz sam način izvršenja i dr. Ipak, sud je u obrazloženju presude krivično delo okarakterisao kao

²⁸⁶ Uncommon Sense Ministries Inc, *True Occult Crimes* (<http://usminc.org/crime6.html>, 29.11.2013); Сектовед - Сайт о сектах, лжеучениях, и деструктивных культах (http://www.sektoved.ru/userpages.php?page_id=2, 14.12.2014).

„ubistvo na temelju satanizma“ i izrekao glavnom izvršiocu smrtnu kaznu, njegovom pomoćniku u izvršenju samog ubistva (maloletnom u vreme izvršenja) kaznu od 8 godina zatvora, a drugom saučesniku (V. Č) zatvorsku kaznu u trajanju od 13 godina.²⁸⁷

Primer br. 6

U Rumuniji, oskudni dostupni podaci posvećeni su prevashodno zabeleženim krivičnim delima protiv javnog reda i mira i protiv imovine.²⁸⁸ Ipak, može se izdvojiti jedan podatak o događaju u Konstanci, kada su tri mladića izvršila dvostruko ubistvo, onesvestivši svoje žrtve udarcima kamenjem i potom ih zaklavši, nakon čega su im, kako se navodi, na kožu urezali simbole satanističke i druge sadržine (broj 666, pentagram, naopako okrenut krst, mrtvačku glavu sa ukrštenim kostima).²⁸⁹

Primer br. 7

Karakterističan primer dvostrukog ritualnog ubistva dogodio se u Poljskoj 1999. godine. U Šleskoj oblasti, nedaleko od mesta Ruda Šleska, u nemačkom vojnom bunkeru iz Drugog svetskog rata, pronađena su tela dvoje tinejdžera, momka K. W. (18) i devojke K. M. (19), usmrćenih većim brojem uboda nožem. Kako je utvrđeno, ubice su bile njihovi prijatelji, dvadeset jednogodišnjji T. S. i godinu dana mlađi R. K. Naime, tokom noći kada se zločin dogodio, njih četvoro organizovali su satanistički ritual na pomenutoj lokaciji, pri čemu su učinioci unapred i mimo znanja žrtava napravili plan o ritualnom žrtvovanju drugo dvoje učesnika tokom ceremonije. Prema planu učinilaca, nakon žrtvovanja K. W. i K. M tokom satanističke ceremonije, trebalo je da i oni sami izvrše samoubistvo, kao deo kolektivnog prinošenja žrtve đavolu. Međutim, kada je došao red na samoubilački deo ritualnog čina, njima je ponestalo hrabrosti, nakon čega su pobjegli sa mesta zločina. Na mestu izvršenja krivičnog dela

²⁸⁷ Кольчев, В, 1999, Лакированный череп, *Московский комсомолец*, 24.09.1999. (<http://www.mk.ru/editions/daily/article/1999/09/24/135691-lakirovannyiy-cherep.html>, 14.08.2014); Napolis, D, 2007, Satanism and Ritual Abuse Archive, *End Ritual Abuse* (<http://endritualabuse.org/evidence/satanism-and-ritual-abuse-archive/>, 14.08.2014); Uncommon Sense Ministries Inc, *True Occult Crimes*.

²⁸⁸ Videti: Preot Ioan (autor), *Fenomenul satanist* (preuzeto sa: <http://invitatielaortodoxie.files.wordpress.com/2012/11/051-fenomenul-satanist.pdf>, 17.07.2014).

²⁸⁹ Todorov, B, *Satanisti- ovde i sada* (http://www.verujem.org/apologetika/satanisti_ovdeisada.html, 17.07.2014).

zatečeni su grafiti u vidu simbola i natpisa satanističko/okultističke i antihrišćanske konotacije. Ovaj slučaj pokrenuo je izuzetno aktivnu društvenu debatu u Poljskoj povodom obima opasnosti koja pretila društvu od satanizma, tokom čega su, između ostalog, bila prisutna i sva ključna obeležja moralne panike i društvene hysterije SP modela. Postupak protiv okrivljenih okončan je utvrđivanjem njihove krivice i osudom T. S. na doživotnu robiju, a K. M. na 25 godina zatvorske kazne. Njihovi branioci isticali su da su izrečene kazne neprimerene obeležjima krivičnog dela, kao i uzrastu izvršilaca, naročito u smislu resocijalizacijske funkcije kažnjavanja, te da su one rezultat intenzivne propagande unutar poljskog društva, poznatog kao izrazito katoličko i diskriminativno u pogledu verskih uverenja koja su učinioci usvajali. Drugostepeni sud nije uvažio ovakve navode, ističući kako svako krivično delo izvršeno u ime bilo koje ideologije zaslužuje da bude najstrožije kažnjeno, te kako su izvršioci bili punoletni i sa predumišljajem i na surov način oduzeli živote žrtava, ali istovremeno i ponovo naglašavajući značaj okolnosti da su izvršena ubistva imala satanistički motiv.²⁹⁰

U navedenom slučaju izvršena su krivična dela protiv života i tela od strane izvršioca za koje je utvrđeno da su bili satanisti. Pri tome su radnje izvršenja preduzete u sklopu magijskog-satanističkog rituala i sa ciljem ispunjenja magijskog obrasca koji se obredom nastoji zadovoljiti. Spram navedenih obeležja, delikt iz Rude Šleske izdvaja se kao jedan od veoma retkih primera krivičnog dela povezanog sa domenom satanizma koje ispunjava sve navedene kriterijume.

Primer br. 8

Na prostoru Nemačke zabeleženo je više slučajeva krivičnih dela protiv života i tela koja su povezivana sa okultizmom. 1983. godine u Dizeldorfu, S. B. je osuđena na doživotnu zatvorsku kaznu zbog ubistva svog ljubavnika, španskog imigranta J. L. M. F. Ona je u maju prethodne godine ubila žrtvu ubodom u srce. Pokušala je da fingira samoubistvo, stavljajući nož

²⁹⁰ Stourton, E, 2000, Satanism stalks Poland, *BBC news*, 05.06.2000. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/correspondent/778438.stm>, 10.01.2013); Napolis, D, 2007; (Autor nije naveden), 2000, Dożywocie i 25 lat więzienia za satanistyczny mord, *Interia Fakty*, 31.03.2000. (<http://fakty.interia.pl/polska/news-dozywocie-i-25-lat-wiezienia-za-satanistyczny-mord,nId,777628>, 16.12.2014); PAP, 2000, Sąd Najwyższy oddalił kasację w sprawie satanisty, *Dziennik Internetowy* (preuzeto iz: *Mord rytualny w Rudzie Śląskiej*, http://www.karasmierci.info.pl/Mord_rytualny_Ruda_Slaska_1999.htm, 15.12.2014); O. J, 2000, Rytualne zabójstwo - Dożywocie ostateczne, *Rzeczpospolita* (preuzeto iz: *Mord rytualny w Rudzie Śląskiej*, http://www.karasmierci.info.pl/Mord_rytualny_Ruda_Slaska_1999.htm, 15.12.2014).

u žrtvinu ruku. Policija je tokom pretresa stana osumnjičene pronašla njen dnevnik, čija sadržina je ukazala da je ona bila zaokupljena veštičarenjem, crnom magijom i satanizmom. Unos od 30. aprila – datuma Valpurgijske noći (inače veoma značajne u kalendaru okultista) sadržao je sledeću izjavu: „Luciferu, prinče tame, daj mi znak“, kao i obećanje o potpunom predavanju sebe đavolu. Ovo je, zajedno sa pojedinostima iz privatnog života okrivljene koje su se ticale njenih okultističkih interesovanja i aktivnosti, dalo povoda spekulacijama o okultno-ritualnoj prirodi krivičnog dela. Sa druge strane, saslušani svedoci, prijatelji okrivljene i oštećenog, izjavili su da je krivično delo izvršeno tokom svađe između ljubavnog para koja je nastala zbog žrtvinog neverstva. Inače, S. B. je već posedovala uslovnu osudu zbog nanošenja telesnih povreda u vidu ubodne rane svome partneru 1981. godine.²⁹¹

Primer br. 9

Prvo ubistvo u Nemačkoj dovedeno u dodir sa materijom satanizma o kome je intenzivno izveštavano kako u lokalnim, tako i u stranim medijima dogodilo se u aprilu 1993. godine u gradu Zondershauzenu. Oštećeni je bio petnestogodišnji učenik S. B, dok su izvršiocu bili trojica sedamnaestogodišnjaka, S. S, H. M. i A. K. Njihova interesovanja uključivala su hevi metal muziku, horor filmove i zanimanje za okultizam, što je dovelo do pretpostavke o okultno-ritualnoj pozadini delikta, odnosno do hipoteze o žrtvovanju petnaestogodišnjaka u sklopu satanističkog obreda. Međutim, pravi razlozi izvršenja krivičnog dela ticali su se ličnog konflikta koji su izvršiocu imali sa žrtvom u vremenskom periodu koji je prethodio incidentu. Naime, S. B. je nastojao da se približi trojici mladića i da postane deo njihovog društva. Nakon kontinuiranog odbijanja, on je, nezadovoljan razvojem događaja, počeo da se im se sveti, šaljući im anonimne pretnje, dostavljajući informacije o njihovim satanističkim i drugim “kompromitujućim” interesovanjima i konačno, govoreći da će razotkriti određene podatke koji se tiču privatnog života izvršilaca. Takođe, osim motiva, ni sam ambijent i način izvršenja krivičnog dela (davljenje električnim kabelom) takođe ne ukazuju na to da je delikt učinjen u sklopu određenog okultističkog rituala.

²⁹¹ Grandt, G, Grandt, M, 2000, *Satanismus – die unterschätzte Gefahr*, Düsseldorf, Patmos-Verl, p. 141-143.

Tokom sudskog postupka, izvršioci su isticali da njihov cilj nije bio da žrtvu ubiju, već da je pretnjama i upotrebom fizičke sile zastraše, kako bi prestala da ih uznemirava. Uprkos rečenom, sud je zauzeo stav da se radilo o ubistvu sa predumišljajem.²⁹² Učinioci su osuđeni na zatvorske kazne u trajanju od osam, (H. M. i S. S.), odnosno šest godina (A. K.). U presudi je konstatovano da samo ubistvo nije imalo religijski, odnosno ritualni karakter, budući da su nedostajali svi elementi potrebni da bi se ono na taj način okarakterisalo, uključujući ne samo motiv izvršenja, već i prirodu realizacije zločina. Međutim, izražena je pretpostavka da su interesovanja izvršilaca, naročito ona vezana za okultizam, odnosno satanizam, kao i za horor tematiku, uticala na njihov opšti pristup životu, te samim tim i na ovaj kriminalni čin.²⁹³

Primer br. 10

Poslednji primer iz Nemačke koji će biti prikazan jeste krivično delo koje su u julu 2001. godine izvršili supružnici D. R. (26) i M. R. (23). Oni su u stanu u kome su živeli ubili svoga prijatelja F. H. (33), udarajući ga čekićem i zadavši mu šezdeset šest ubodnih rana, pri čemu su na njegovim grudima urezali simbol pentagram. U stanu su pronađeni mrtvački sanduk, ljudske lobanje, fenjerčići za groblje i drugi predmeti morbidnog sadržaja. Tokom sudskog postupka, izvršioci su priznali izvršenje krivičnog dela, izjavljujući da su bili samo sredstvo Đavola, koji im je lično naredio da mu prinesu ljudsku žrtvu. Oni nisu ispojili kajanje, pri čemu su se tokom sudskih ročišta trudili da šokiraju prisutne ekscentričnim nastupanjem, u koje je, između ostalog, potpadala i upotreba simbola, gestova i izjava antihrišćanske i satanističke konotacije. Kako se pokazalo, okrivljeni su bili pripadnici gotske potkulture, zainteresovani za širok opseg “mračnih sadržaja” u koje su, među drugim, spadali i satanizam, okultizam, morbidne pojave, vampirizam i dr. Sve ovo dovelo je do intenzivne globalne medijske eksploatacije opisanog zločina kao jednog od najčešće navođenih primera “satanističkog ubistva”. Sud je utvrdio da su izvršioci u trenutku izvršenja krivičnog dela bili značajno umanjenih mogućnosti razumevanja značaja

²⁹² Po svemu sudeći, naročito ceneći okolnost da je žrtva, preko posrednika, u dogovoreno vreme namamljena na osamljeno mesto u lokalnoj šumi, gde su je trojica izvršilaca sačekala i na silu odvela do obližnje kolibe, u kojoj se ubistvo i dogodilo.

²⁹³ Moynihan, M, Søderlind, D, 1998, *Lords of Chaos: The Bloody Rise of the Satanic Metal Underground*, Port Townsend, Feral House, pp. 246-260; Grandt, G, Grandt, M, 2000, pp. 143-145; (Autor nije naveden), 2001, *A Love Triangle with Tragic Consequences: Hendrik Moebus Reveals the True Motive for Sandro Beyer's Death* (<http://www.geocities.ws/evelynnnavan/texts/motive.html>, 10.12.2014).

svoga dela i upravljanja sopstvenim postupcima. M. R. je osuđena na trinaest, a D. R. na petnaest godina zatvora u medicinskoj ustanovi zatvorenog tipa, što je ujedno i maksimalna kazna predviđena nemačkim zakonodavstvom za zločin izvršen pod navedenim okolnostima. Prema izreci predsedavajućeg sudije apelacionog suda, opisano krivično delo nije imalo veze sa satanizmom, već je u pitanju delo izvršeno od strane dve psihički poremećene osobe.²⁹⁴

Primer br. 11

Italija takođe spada u zemlje u kojima su registrovani slučajevi krivičnih dela protiv života i tela povezivani sa okultizmom. Najpoznatiji od njih dogodili su se na severu Italije, u regionu oko grada Milana. Od ukupno tri ubistva, prva dva su se dogodila 1998. godine. U šumi nedaleko od grada, grupa osoba (A. V, N. S, M. M) usmrtila je svoje prijatelje, mladića F. T, starog 16 godina i njegovu devojkicu, devetnaestogodišnju Č. M. Ovaj zločin ostao je nerazjašnjen sve do 2004. godine, kada se dogodilo novo ubistvo. Svesni da jedna od njihovih prijateljica, tada dvadeset sedmogodišnja M. P. zna istinu oko ubistava iz 1998. i plašeći se da će ona prijaviti policiji svoja saznanja, izvršiocu prethodnog zločina odlučili su da preduprede ovakav razvoj događaja novim ubistvom. A. V, koji je u to vreme živio sa svojom osamnaestogodišnjom verenicom E. B, pozvao je žrtvu u goste na večeru i tom prilikom joj je naneo smrtonosne povrede.²⁹⁵ Policijska istraga povodom novog zločina dovela je do rasvetljavanja i ranijeg dvostrukog ubistva. Posle sprovedenih sudskih postupaka, osuđeno je ukupno sedam osoba. N. S, za koga se navodi da je bio lider ove grupe prijatelja, osuđen je na doživotnu robiju; A.V-u je

²⁹⁴ Faye, A, 2013, *Serial Killers*, pp. 19-20. (online book: [http://www.spiegel.de/panorama/urteil-im-satanisten-prozess-grinsen-im-gesicht-a-180078.html](https://books.google.rs/books?id=5XaJBAAAQBAJ&pg=PT1&lpg=PT1&dq=alexandra+Faye,++Serial+Killers,+2013+book+google&source=bl&ots=CYGLeOd2O2&sig=zoQyIH7-MRcvqgdUBO1ehbn6M7U&hl=sr&sa=X&ei=B1MIVb-uEoqtPJ35gOgM&ved=0CBwQ6AEwAA#v=onepage&q=alexandra%20Faye%20%20Serial%20Killers%20%20202013%20book%20google&f=false,02.09.2014); (Autor nije naveden), 2002, Urteil im Satanisten-Prozess: Grinsen im Gesicht, <i>Spiegel Online</i>, 31.01.2002. (<a href=), 11.12.2014); Nordhausen, F, 2002, Der Mordfall Von Witten, *Berliner Zeitung*, 26.01.2002. (<http://www.berliner-zeitung.de/archiv/weil-der-teufelskult-die-christlichen-werte-umkehrt--erscheint-er-jugendlichen-als-eine-extrem-wirksame-form-der-rebellion-der-mordfall-von-witten,10810590,9968934.html>, posećeno 11.12.2014).

²⁹⁵ Prema navodima, žrtva je tokom pokopavanja još uvek pružala znake života.

izrečena kazna od 30 godina zatvora, dok je preostalih pet lica osuđeno na zatvorske kazne trajanja u rasponu od 16 do 29 godina.²⁹⁶

Kako je utvrđeno, žrtve i izvršioци bili su poklonici hevi metal muzike²⁹⁷ i pripadali su pratećoj muzičkoj potkulturi, pri čemu su se neki od njih i sami bavili muzikom. Ubijeni F. T. zajedno sa nekoliko svojih prijatelja (uključujući i izvršioce kasnijih zločina) svirao je u muzičkoj grupi *Bestie di Satana* ("Satanine zveri"). Ove okolnosti dale su povoda nastanku uverenja da su navedeni pojedinci formirali svojevrstan satanistički kult po imenu *Bestie di Satana*, te da su ubistva izvršena kao deo satanističkog ceremonijala. U pogledu rečenog, može se приметiti sledeće. Odlike trećeg ubistva nedvosmisleno ukazuju na pragmatične motive izvršenja krivičnog dela, odnosno na želju za eliminisanjem svedoka izvršenog dvostrukog ubistva, pri čemu ne postoje nikakvi okultno-ritualni elementi niti u toku planiranja, niti pri izvršenju tog dela. Govoreći o dvostrukom ubistvu, dostupne informacije takođe ne daju osnov za pretpostavku da je zločin izvršen u okviru satanističkog/ okultističkog rituala, odnosno da je bio motivisan okultističkim pobudama. Kako je izričito navedeno, ova grupa mladih osoba veće je provela u uobičajenom izlasku u jedan noćni klub, nakon čega su promenili lokaciju druženja, otišavši u obližnju šumu, pri čemu su te večeri konzumirali veću količinu alkohola i narkotika.²⁹⁸ Prema tome, izneti slučaj je još jedan primer neutemeljenog povezivanja izvršenja krivičnog dela sa okultističkim/ pseudookultističkim interesovanjima izvršilaca, odnosno žrtava, kao i pogrešnog tumačenja navedenih interesovanja.

Primer br. 12

Na prostoru Grčke, najpoznatiji zločini dovođeni u vezu sa okultizmom dogodili su se u Atini početkom 1990-ih godina. U decembru 1993. veći broj osoba uhapšen je zbog osnovane sumnje da su izvršili teška krivična dela povezana sa verskim kultom u kome su sudelovali.

²⁹⁶ Sansa, F., 2004, Più droga e alcol che Satana, *La Repubblica*, 19.06.2004. (<http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2004/06/19/piu-droga-alcol-che-satana.135pi.html>, 18.12.2014); (Autor nije naveden), 2005, Italian 'Beasts of Satan' jailed, *BBC News*, 22.02.2005. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4287995.stm>, 18.12.2014); (Autor nije naveden), 2006, Italy jails five Satanic killers, *BBC News*, 01.02.2006. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4669944.stm>, 18.12.2014); (Autor nije naveden), 2005, Satanist band members jailed for ritual killings, *Guardian Unlimited*, 22.02.2005. (<http://www.theguardian.com/world/2005/feb/22/italy>, 18.12.2014).

²⁹⁷ Prema navodima, naročito *death metal* podžanra.

²⁹⁸ (Autor nije naveden), 2005, Satanist band members jailed for ritual killings.

Prvostepeni sudski proces okončan je 1995, kada je troje lica osuđeno za krivična dela silovanje i ubistvo izvršena nad četrnaestogodišnjom devojkom u avgustu 1992, kao i zbog otmice, silovanja i ubistva dvadeset osmogodišnje žene u aprilu naredne godine. Lider grupe, A. K, zvani Amon i M. D, među članovima poznat pod pseudonimom Enigma, tada stari dvadeset dve, odnosno dvadeset jednu godinu, osuđeni su na doživotnu robiju po dve tačke optužnice za krivična dela silovanja i ubistva i po jednoj tački zbog otmice., dok je dvadesetogodišnja D. M, bivša devojka A. K. i „visoka sveštenica“ u pomenutome kultu, osuđena je na osamnaest godina i četiri meseca zatvora zbog saučesništva u ubistvu, pri čemu je sud, kao olakšavajuću okolnost, uzeo u obzir njenu starosnu dob u trenutku izvršenja krivičnog dela.²⁹⁹

Pomenute tri osobe su priznale da su pripadale crnomagijskom/satanističkom kultu koji je brojao dvadeset članova i koji je sprovodio prinošenje životinjskih i ljudskih žrtava na periferiji Atine, u periodu od tri godine. Ostali članovi kulta izjavili su na sudu da ih je A. K. manipulacijom uspeo uveriti da je on oruđe drevnih demona, pri čemu su mlađe pripadnice saopštile su da im je bilo naređeno da donose novac i da učestvuju u ceremonijama, tokom kojih ih je A. K. seksualno zlostavljao. Od ostalih opuštenih, tri ženske osobe osuđene su zbog prikrivanja krivičnog dela na zatvorske kazne u rasponu od sedam do šesnaest meseci, dok su dva okrivljena lica proglašena nevinim. Svi okrivljeni oslobođeni su, usled nedostatka dokaza, odgovornosti za ubistvo trideset petogodišnje žene, koja je avgusta 1992. pronađena mrtva u istom regionu u kome su članovi kulta izvršili ostale zločine.³⁰⁰

Povodom opisanih događaja, grčki stručnjaci raspravljali su o pitanju da li su izvršioici zaista bili istinski vernici satanisti i izvršavali krivična dela primarno zarad zadovoljenja verskih obreda, ili su pak koristili okultne elemente kao pomoćno sredstvo u cilju vršenja seksualnih zloupotreba, sticanja imovinske koristi i konačno, mučenja i ubijanja žrtava. Pridružujući se navedenoj dilemi, možemo ipak kao nedvojbeno zaključiti da se na ovom primeru uočavaju obeležja realno postojeće okultističke grupe koja je posedovala utvrđeno ustrojstvo pripadnika,

²⁹⁹ Ross, C, 1995, *Satanic Ritual Abuse: Principles of Treatment*, Toronto, University of Toronto Press, p.12; Kyriakidou, D, 1995, Greece: Greek Satanists get Life in Jail for Murders, *Reuters News Service – Western Europe*, 30.06.1995. (<http://www.napanet.net/~moiraj/wwwboard/messages/1712.html>, 01.11.2013); (Autor nije naveden), 1997, Grisly cult murder trial grips Greece, *Nando Times* (<http://www.culteducation.com/reference/satanism/satanism25.html>, 01.11.2013).

³⁰⁰ *Ibid.*

dogmatiku i obrednu praksu, a čiji članovi su sprovodili krivična dela protiv života i tela i protiv polne slobode u sklopu održanih verskih ceremonija.

Primer br. 13

Teritorija Velike Britanije, iako je predstavljala kolevku evropskog talasa satanističke moralne panike, ne može se uvrstiti među evropske oblasti sa osobito visokim brojem zvanično registrovanih i globalno poznatih najtežih krivičnih dela (pre svega, protiv života i tela) dovođenih u vezu sa okultizmom. Jedan karakterističan slučaj zabeležen je 1995. godine u Londonu, kada je dvadesetogodišnji M. M. usmrtio petnaestogodišnjaka M. E, zadavši mu jedanaest ubodnih rana nožem. Pre samog ubistva, njih dvojica, zajedno sa još jednim petnestogodišnjakom, koristili su “vidža tablu”, verujući da su uspostavili komunikaciju sa đavolom. Kada je M. M, shodno pravilima upotrebe opisane naprave, postavio pitanje “Šta želiš da učinim?”, na tabli se pojavila reč *kill* (ubij), nakon čega je on zaista i ubio svog prijatelja. Tokom suđenja utvrđeno je da se radilo o neuračunljivoj osobi, koja je upućena na lečenje i čuvanje u psihijatrijsku bolnicu zatvorenog tipa.³⁰¹

Primer br. 14

Takođe, može biti pomenut i slučaj koji se dogodio u Škotskoj, u naselju Foldhaus, 2002. godine, kada je A. M. ubio svog prijatelja T. McK-a, nanevši mu povrede nožem i čekićem, nakon čega je, prema sopstvenom priznanju, konzumirao njegovu krv i delove tkiva. A. M. je tokom suđenja pravdao svoje postupke izjavljujući da je ubistvo učinio pod direktnim uticajem filma posvećenog vampirskoj tematici kojim je postao opsednut i koji je do tada pogledao više od stotinu puta, gledajući pomenuto ostvarenje ponekad i po nekoliko puta tokom istoga dana. Takođe je izrazio opčinjenost glavnom protagonistkinjom filma, “vampirskom kraljicom Akašom”, kao i svoje uverenje da će i sam postati vampir i steći besmrtnost ukoliko izvrši

³⁰¹ (Autor nije naveden), 1996, Ouija killer sent to Broadmoor, *The Independent*, 20.12.1996. (<http://www.independent.co.uk/news/ouija-killer-sent-to-broadmoor-1315300.html>, 23.12.2014); Uncommon Sense Ministries Inc, *True Occult Crimes*.

ubistvo. Sud nije uvažio ove argumente kao potencijalne pokazatelje mentalne bolesti koja bi isključivala odgovornost za krivično delo, te je okrivljeni proglašen krivim i osuđen na doživotnu zatvorsku kaznu. U novembru 2004. godine pronađen je mrtav u svojoj zatvorskoj ćeliji, gde je izvršio samoubistvo.³⁰²

Primer br. 15

Među incidentima na prostoru Francuske po težini posledica primat nesumnjivo zauzima već razmotreni događaj povezan sa delovanjem članova Reda solarnog hrama. Otuda na ovom mestu može biće prikazan specifičan slučaj ubistva, koje se dogodilo u opštini Kingershajm, u večernjim časovima 19. decembra 1996. Tada je u parohijskom domu ubijen lokalni sveštenik Ž. U, star šezdeset osam godina. Zločin je izvršio osamnaestogodišnji D. O, koji je žrtvi nožem zadao 33 rane. Kako je tokom suđenja utvrđeno, D. O. je usvajao antihrišćanska uverenja i bio naklonjen satanizmu; osim toga, bio je zainteresovan i za nacističko/ fašističku ideologiju, kao i za različite „negativne” i morbidne sadržaje. Okrivljeni je isticao da je tokom izvršenja krivičnog dela bio pod uticajem satanizma, odnosno da je bio posednut od strane Đavola. Takođe, pokušao je da prebaci odgovornost za zločin na svog prijatelja A. M, koji ga je usmerio ka *black metal* muzičkoj potkulturi i ka satanističkim i drugim „mračnim“ sadržajima, te koji je, prema njegovim rečima, bio i inicijator čina ubistva.³⁰³ Uprkos svemu rečenom, D. O. je proglašen uračunljivim i osuđen je na zatvorsku kaznu u trajanju od dvadeset godina.³⁰⁴

³⁰² Faye, A, 2013, pp. 22-26; Ramsland, K, The Vampire Killers, *Crime Library* (http://www.crimelibrary.com/serial_killers/weird/vampires/13.html, 10.12.2014); (Autor nije naveden), 2003, Vampire Killer Jailed for Life, *BBC news*, 08.10.2003. (http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/scotland/3174214.stm, 10.12.2014).

³⁰³ Pomenuti A. M. je svega šest meseci ranije, zajedno sa još tri mlađe osobe izvršio krivično delo povrede groba i mira pokojnika u Tulonu, kojom prilikom je, između ostalog, iz jedne grobnice izvađen leš, u koji je potom zaboden krst. Taj zločin izazvao je veliku senzaciju i uznemirenost unutar lokalnog društva. Otuda se čini osnovanim ukazati na mogućnost da je skretanjem pažnje suda i prebacivanjem odgovornosti na A. M-a, kao na već registrovanog izvršioca „satanističkog zločina“, D. O. lako mogao nastojati da izbegne, odnosno umanjí svoju odgovornost za izvršeno ubistvo sveštenika.

³⁰⁴ Johannes, F, 2007, Mort au presbytère "J'ai été inspiré par mes sentiments sataniques", *Liberation*, 13.07.2007. (http://www.liberation.fr/hors-serie/2007/07/13/mort-au-presbytere-j-ai-ete-inspire-par-mes-sentiments-sataniques_98357, 02.09.2014); Lemaître, A, 2001, Une voix m'a dit : "tue un curé", *Le Parisien*, 04.01.2001. (<http://www.leparisien.fr/faits-divers/une-voix-m-a-dit-tue-un-cure-04-04-2001-2002076840.php>, 02.09.2014).

Primer br. 16

Na teritoriji Finske, jedini poznati slučaj ubistva povezanog sa domenom satanizma jeste krivično delo koje se dogodilo u Hivinkeu 1998. godine. J. E, star dvadeset tri godine, osuđen je na doživotnu zatvorsku kaznu zbog ubistva svog prijatelja istog uzrasta, kanibalizma, kao i zbog podstrekivanja drugih osoba na saučesništvo u zločinu. Među ostalim okrivljenima, T. T, stara sedamnaest godina, osuđena je na osam godina i šest meseci zatvora, a dvadesetogodišnji M. R. na dve godine i osam meseci, dok je četvrti okrivljeni, star šesnaest godina, proglašen nevinim. Ovaj zločin neretko se navodi kao najbrutalnije ubistvo zabeleženo u modernoj istoriji Finske. Detalji slučaja ostali su do daljnjeg nepoznati javnosti, usled odluke suda da predmet ostane zapečaćen četrdeset godina. Prema informacijama koje su prodrle u javnost, sud je utvrdio da su izvršioci bili pod snažnim uticajem satanizma, kao i da su tokom izvršenja zločina slušali *black metal* muziku, poznatu po čestoj upotrebi antihrišćanske i satanističke tematike.³⁰⁵ Ove okolnosti, zajedno sa činjenicom da su raskomadani delovi tela žrtve pronađeni skriveni na smetlištu, dovele su do potenciranja hipoteze o navodno izvršenom satanističkom ritualnom ubistvu. Sa druge strane, osuđena T. T izjavila je u intervjuu iz 2000. godine kako je ubistvo nastalo kao posledica tragičnog i nehotičnog događaja, tokom koga su izvršioci u izrazito alkoholisanom stanju ugušili žrtvu nastojeći da je učutkaju, odnosno utišaju.³⁰⁶ Ona je takođe izjavila da su navodi o kanibalizmu krajnje neosnovani i da su učinioci, nakon uvida u posledice izvršenog čina, telo raskomadali isključivo radi lakšeg sakrivanja tragova delikta, kao i da sam čin, uprkos medijskim glasinama, nije imao nikakve veze sa okultizmom, kao ni sa muzikom koju su slušali te večeri.³⁰⁷

Primer br. 17

U Švedskoj, najteže krivično delo iz kategorije dela protiv života i tela za koje se sumnjalo da ima veze sa satanističkim uverenjima izvršilaca bilo je izvršeno 1997. godine u

³⁰⁵ Vuorinen, T, 2007, Paloittelusurmaajalle 9 vuotta vesuritaposta, *Iltä-Sanomat*, 19.09.2007. (<http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288339280705.html>, 22.12.2014); Blanco, J, *Murderpedia: Jarno Sebastian Elg* (<http://murderpedia.org/male.E/e/elg-jarno-sebastian.htm>, 22.12.2014).

³⁰⁶ Prema njenim navodima, žrtva je pre ovog zločina pravila veliku buku, nakon čega su joj ostali zalepili lepljivu traku preko usta, ne razmišljajući o mogućim opasnostima ovoga čina. Videti: T. T. interview, *Alibi magazine*, 2000, issue 8. (preuzeto sa: <http://www.murha.info/phpbb2/viewtopic.php?p=25797>, 22.12.2014).

³⁰⁷ *Ibid.*

Geteborgu, kada je ubijen trideset šestogodišnji J. M. Izvršioc delikta bili su J. N. (22) i V. (20), kojima je sud dosudio zatvorske kazne u trajanju od po deset godina. Tokom policijske istrage i sudskog dokaznog postupka utvrđeno je da su se obojica nteresovala za okultizam i pripadala lokalnom satanističkom kultu. Takođe je isticano kako su oni tokom perioda koji je prethodio zločinu razmatrali mogućnost izvršenja ritualnog ubistva, kao i kolektivnog samoubistva, u sklopu svoje obredne prakse. Međutim, sud je ovaj zločin okarakterisao kao krivično delo iz mržnje motivisano homofobijom, budući da je žrtva bila homoseksualne orijentacije i da iz opisa događaja jasno proizilazi da je ubistvo učinjeno iz te pobude.³⁰⁸

Primer br. 18

U Norveškoj je tokom 1992. i 1993. godine zabeležena serija podmetanja požara na hrišćanskim crkvenim objektima od strane grupe lica, pripadnika *black metal* muzičkog i potkulturnog pravca, koji je svoj nastanak u aktuelnom obliku zabeležio upravo na teritoriji ove države. Pripadnici toga pokreta su među proklamovanim vrednostima usvajali, između ostalog, antihrišćanske stavove, kombinovane sa satanističkim, ali i neopaganskim verovanjima i doktrinama, što ujedno predstavlja i objašnjenje neposrednog povoda opisanog kriminalnog, odnosno terorističkog delovanja.³⁰⁹ Jedan od izvršilaca, V. V. (1973) osuđen je i za ubistvo lidera pomenutog pokreta O. A. (1968-1993) 1993. godine, što je dodatno doprinelo uznemirenju javnosti usled delovanja ove ekstremističke grupe. Međutim, opisano ubistvo nije imalo okultističku motivaciju, niti ritualni karakter izvršenja, već se radilo o krivičnom delu kojim je razrešen lični sukob ubice i žrtve.

Primer br. 19

Konačno, govoreći o baltičkim zemljama, najpoznatiji slučaj ugrožavanja života i telesnog integriteta povezivan sa okultističkim uverenjima izvršioca dogodio se u Estoniji 1994. Te godine, 25. januara, muškarca H. R-a napala su i izbola nožem četiri mladića uzrasta od

³⁰⁸ Ohlin, L, Satanismordet i Kiellers park, u: *Nordisk kriminalkrönika*, 1999, Malmö, Svenska Polisidrottsförlaget.

³⁰⁹ Moynihan, M; Söderlind, D, 2003. (second edition), *Lords of Chaos: The Bloody Rise of the Satanic Metal Underground*, Port Townsend, Feral House, pp. 93-100 i d.

sedamnaest do dvadeset godina, pri čemu je navođeno da je cilj pokušaja ubistva bilo prinošenje ljudske žrtve Satani. Iste osobe dovođene su u vezu i sa izvršenjem krivičnog dela nekrofilije, izvršene na groblju nad telom ženske osobe, kao i sa različitim vandalizmima koji bi mogli da potpadaju pod krivično delo povreda groba. Kako je preneto, jedan od izvršilaca okarakterisao je opisana krivična dela kao „krštenje od strane Satane“.³¹⁰

2.3. Severna Amerika

Generalno visoka stopa kriminaliteta u Sjedinjenim Američkim Državama i njihova vodeća uloga u ekspanziji savremenih satanističko-okultističkih sadržaja, kao i u njihovom inkorporisanju unutar modernog pop-kulturnog ambijenta, ključni su razlozi kojima se, smatramo, može objasniti veliki broj registrovanih „satanističkih“ delikata upravo u ovoj zemlji. Sa druge strane, SAD jeste mesto nastanka savremene satanističke moralne panike, koja je na tome prostoru kulminirala 1980-ih godina, što je, smatramo, takođe imalo izuzetan uticaj na ekspanziju navedenog kriminaliteta. Izbegavajući iscrpno prikazivanje brojnih primera iz američkog pravosuđa, na narednim stranama biće izložena samo tri istorijski veoma značajna slučaja koja sumiraju neke od karakterističnih obrazaca kriminalnog ponašanja povezanog sa satanističkim uverenjima izvršilaca, kao i koji su osetno uticali na oblikovanje i širenje satanističke moralne panike.

Primer br. 1

Jedan od najpoznatijih serijskih ubica iz novije istorije SAD-a, R. R. (1964-2013), ujedno je i izvršilac brojnih delikata koji su povezivani sa domenom satanizma. Tokom 1984. i 1985. godine on je na području Los Anđelesa i San Franciska izvršio veliki broj krivičnih dela koja su svojom brutalnošću prouzrokovala nemir i nesigurnost među stanovništvom i privukla pažnju opšte javnosti. Ramirez je uhapšen u avgustu 1985. godine, a tokom suđenja proglašen je krivim po svim osnovima, odnosno za izvršenje 13 ubistava, 5 pokušaja ubistva, 11 seksualnih napada i

³¹⁰ Ringvee, R., 2004, Satanists in Estonia, *CESNUR 2004 International Conference – Religious movements, conflict and Democracy: International Perspectives*, Wacco, June 17-20. (http://www.cesnur.org/2004/waco_ringvee.htm, 14.08.2014); Uncommon Sense Ministries Inc, *True Occult Crimes*.

14 provalničkih krađa. On je osuđen na smrtnu kaznu, čije izvršenje nije dočekao, budući da je preminuo u zatvorskoj ćeliji 2013. godine.³¹¹

R. R. se izjašnjavao kao satanista, koristeći satanističku simboliku i retoriku u različitim situacijama (između ostalog, i tokom suđenja). Osim toga, on je prilikom izvršenja pojedinih krivičnih dela ostavljao na mestu izvršenja određene tragove u vidu satanističke simbolike³¹² i izgovarao fraze satanističkog sadržine.³¹³ Međutim, okolnosti odabira, planiranja i izvršenja konkretnih krivičnih dela ne ukazuju na objektivno prisustvo okultno-ritualnih elemenata. Sa druge strane, uvid u ličnost izvršioca i razmatranje pojedinih elemenata izvršenih delikata upućuju na zaključak da se radilo o osobi sa sadističko-psihopatskim obeležjima i drugim karakterističnim odlikama, koja je istovremeno posedovala izražene kriminalne sklonosti. Otuda i uzroke opisanih krivičnih dela treba tražiti u domenu izvršiočevih osobina ličnosti i unutar njegove celokupne psihosocijalne perspektive, dok je materija satanizma, kako proističe iz izloženog, u konkretnom slučaju mogla poslužiti kao metod samoopravdanja i afirmacije sopstvenih antisocijalnih sklonosti i ponašanja.³¹⁴

Primer br. 2

Godine 1984. u američkom naselju Nortport. R. K, star sedamnaest godina, izvršio je krivično delo ubistva usmrivši svog prijatelja i vršnjaka G. L. Kako je utvrđeno, dvojica pomenutih mladića su u večernjim časovima, zajedno sa još dvojicom prijatelja, boravili na osamljenom mestu u šumi blizu naselja i tom prilikom konzumirali veliku količinu halucinogenih narkotika. U jednom trenutku, nastao je konflikt između izvršioca i žrtve; R. K. je nasrnuo na G. L-a, počeo da ga zlostavlja i da mu nanosi brojne telesne povrede, između ostalog i ubodne rane, što je na kraju dovelo do smrti. Nakon hapšenja, R. K. je izvršio samoubistvo u pritvorskoj ćeliji, dok je jedan od dvojice saokrivljenih proglašen krivim i osuđen za saučesništvo u ubistvu.

³¹¹ *Murderpedia: Ricardo Munoz Ramirez* (<http://murderpedia.org/male.R/r/ramirez-richard.htm>, 03.12.2013); Carlo, P, 1996, *The Night Stalker: The Life and Crimes of Richard Ramirez*, New York, Kensington Publishing Corp, p. 15-171 i d.

³¹² Konkretno, u nekoliko navrata zatečen je crtež simbola pentagrama na mestu zločina.

³¹³ Primera radi, traživši od žrtava zakletvu „u ime Satane“ da govore istinu (prevažodno prilikom iznude novca i drugih vrednosti o njih).

³¹⁴ Odličan zaključak u ovom smislu nudi: Carlo, P, 1996, p. 395.

Kao motiv izvršenja, utvrđeno je da je G. L. nekoliko meseci pre zločina, ukrao od R. K-a određenu količinu narkotika.³¹⁵ Povodom toga, nastao je konflikt između dva prijatelja, usled čega je R. K. i pre fatalnog dana nekoliko puta fizički nasrtao na G. L-a. Sukob se obnavljao više puta sve do večeri, kada je R. K. predložio G. L-u da, navodno u ime pomirenja i opraštanja duga, odu na osamljeno mesto u šumi zajedno sa dvojicom prijatelja, kako bi konzumirali narkotike. Tokom tog okupljanja prijatelja G. L je i ubijen.

Uprkos utvrđenom pravom motivu ubistva, u javnosti su se povodom opisanog događaja pojavile spekulacije o navodnoj okultističkoj pozadini krivičnog dela. Nekoliko argumenata navodeno je u prilog ovoj tezi. R. K. je zaista posedovao određena interesovanja za okultističke (primarno satanističke) sadržaje – interesovanja čije poreklo, kao i u većini srodnih slučajeva, treba tražiti u njegovoj dokazanoj naklonjenosti rok i hevi metal muzici, odnosno pratećoj muzičkoj potkulturi.³¹⁶ Takođe, on je od ranije već imao sukoba sa zakonom, između ostalog i zbog izvršenja krivičnog dela povreda groba, kada je, zajedno sa prijateljima-saučesnicima, oskrnavio grobna mesta odnevši deo posmrtnih ostataka. Konačno, sam izvršilac je nakon ubistva svojim poznanicima govorio kako je krivično delo izvršio “kao dar Satani”, prećutkujući prave motive koji su se ticali konflikta između njega i žrtve. Sve ove okolnosti, kombinovane sa efektima američke satanističke moralne panike 1980-ih godina, doprinele su formiranju stereotipa o ovom zločinu kao o prototipu satanističkog ritualnog ubistva. Međutim, usled svega iznetog, ovakvi navodi moraju biti odbačeni kao neprihvatljivi.

Primer br. 3

Ripper Crew jeste naziv bivše kriminalne grupe čiji se pripadnici (lider R. G. i trojica pomagača E. S, A. K. i T. K) smatraju odgovornim za nestanak velikog broja ženskih osoba na prostoru Čikaga tokom 1981. i 1982. godine. Njihova krivična dela uključivala su različite

³¹⁵ Zarad uvida u opštu životnu perspektivu R.K-a, treba napomenuti da je on napustio kuću i školu, skitničeći i spavajući u šumi, u garažama i drugim osamljenim mestima, ili pak kod svojih prijatelja; da je bio konzument i preprodavac različitih opojnih sredstava (usled čega je dobio i nadimak „*Acid King*“); da je već imao problema za zakonom i generalno, uveliko ispoljavao različite vidove antisocijalnog ponašanja.

³¹⁶ Podsećanja radi, propagatori satanističke moralne panike vršili su energičnu stigmatizaciju pomenutih potkulturnih interesovanja među tinejdžerima, tvrdeći da slušanje opisane muzike, između ostalog, dovodi do izvršenja protivpravnih i drugih antisocijalnih akata.

morbidno-sadističke činove, poput silovanja, torture, sakaćenja tela žrtava, kanibalizma i drugih radnji, pri čemu se smatra da su ove kriminalne aktivnosti imale konekciju i sa okultističkim ritualima koje su izvršioi upražnjavali. Četvorica muškaraca su, nakon otkrivanja, procesuirana i proglašena krivim za zločine za koje su optuženi. Vođa grupe R. G. proglašen je krivim za pokušaj ubistva, silovanje, devijantno seksualno zlostavljanje, nanošenje teških telesnih povreda i nasilničko ponašanje uz upotrebu oružja i osuđen je na zatvorsku kaznu u trajanju od 120 godina. T. K. je proglašen krivim za učešće u jednom ubistvu i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 70 godina. Protiv A. K. vođena su dva odvojena sudska postupka. Prvi je vođen povodom optužbe za silovanje i ubistvo jedne od žrtava, gde je utvrđena njegova krivica i gde je osuđen na doživotnu zatvorsku kaznu. U drugom sudskom postupku, u kom je A. K. proglašen krivim zbog ubistva još jedne žrtve, izrečena mu je smrtna kazna, koja je i izvršena 1999. godine. Poslednji od četvorice saučesnika, E.S, proglašen je krivim za ubistvo četiri osobe (među kojima se nalazio i jedan muškarac, inače narko-diler), kao i za niz drugih krivičnih dela³¹⁷, zbog čega je osuđen na doživotnu zatvorsku kaznu. U drugom sudskom postupku vođenom protiv njega, on je osuđen na smrtnu kaznu zbog utvrđene krivice za otmicu i ubistvo jedne od žrtava, ali je ona naknadno (shodno odluci guvernera Ilinoisa o pomilovanju osuđenika na smrt) preinačena u kaznu doživotnog zatvora, bez mogućnosti pomilovanja.³¹⁸

Četvorica osuđenih bili su involvirani u određeni oblik okultno-ritualne prakse koja bi se mogla okarakterisati kao veoma slobodna interpetacija određenih elemenata satanizma³¹⁹, međutim, u okviru koje se primarno uočava želja za zlostavljanjem i sadističkim izživljavanjem

³¹⁷ Slično kao i u navedenom slučaju lidera ove kriminalne bande, R.G-a (kr. Dela: silovanje, devijantno seksualno zlostavljanje, nanošenje teških telesnih povreda i dr).

³¹⁸ Ramsland, K, *The Chicago Rippers*, *Crime Library-Criminal Minds & Methods* (http://www.crimelibrary.com/serial_killers/partners/chicago_rippers/index.html, 09.02.2015); *The People of the State of Illinois, Appellee, v. Andrew Kokoraleis, Appellant*, No. 65229/ 132 III 2d 235 (1989)/ 547 N.E.2d 202, Supreme Court of Illinois, October 25. 1989. (<http://law.justia.com/cases/illinois/supreme-court/1989/65229-7.html>, 7.10.2014); *The People of the State of Illinois, Appellee, v. Andrew Kokoraleis, Appellant*, No. 72862/ 637 N.E.2d 1015 (1994)/ 159 III 2d 325/ 202 III. Dec. 279, Supreme Court of Illinois, March 31, 1994. (<http://law.justia.com/cases/illinois/supreme-court/1994/72862-7.html>, 7.10.2014); *The People Of The State Of Illinois, Appellee, V. Edward Spreitzer, Appellant*, No. 63423/ 123 III. 2d 1 (1988)/ 525 N.E.2d 30, Supreme Court of Illinois, March 23, 1988. (<http://law.justia.com/cases/illinois/supreme-court/1988/63423-7.html>, 7.10.2014); *The People of the State of Illinois, Appellee, v. Edward Spreitzer, Appellant*, No. 69629/ 572 N.E.2d 931 (1991)/ 143 III 2d 210 / 157 III Dec. 467, Supreme Court of Illinois, March 28, 1991. (<http://law.justia.com/cases/illinois/supreme-court/1991/69629-7.html>, 7.10.2014).

³¹⁹ Policija je prilikom pretresa stana u kome su ubistva izvršavana pronašla obredni oltar i određenu literaturu okarakterisanu kao „satanistička“. V: Newton, M, 1990, *Hunting Humans: An Encyclopedia of Modern Serial Killers*, Port Townsend, Loompanics; Murderpedia – Robin Gecht (<http://murderpedia.org/male/G/g/gecht-robin.htm>, 11.10.2014).

nad odabranim žrtvama.³²⁰ Uzevši u obzir rečeno, može se konstatovati da je serija opisanih krivičnih dela izvršena od strane kriminalne grupe čiji članovi su posedovali određene osobine i poremećaje ličnosti koji se frekventno susreću kao uzroci krivičnih dela protiv života i tela i protiv polne slobode. Otuda, prisustvo okultističkih komponenata u vidu potpuno autohtone obredne prakse koju su izvršiocima doživljavali kao svojevrsan oblik satanizma, mora biti protumačeno isključivo kao prateći element izvršenja krivičnog dela koji ima funkciju održanja i afirmisanja sopstvenih društveno neprihvatljivih i pravno nedopuštenih sklonosti. Takođe, prikazani slučaj dobar je pokazatelj razilaženja realnih obeležja kriminalnih grupa koje izvršavaju naročito teška krivična dela koja su na neki način povezana sa materijom satanizma, u odnosu na navode isticane unutar satanističke moralne panike, kojima se takve grupe predstavljaju na korenito drugačiji način.

2.4. Latinska Amerika

Područje Latinske Amerike i ostrva centralnoameričkog regiona, usled svoje specifične kolonijalne istorije, poseduje značajne osobenosti na polju versko-magijskih doktrina i obreda. Neki od najčešće navođenih i za potrebe našeg istraživanja najznačajnijih sistema ove kategorije jesu: santeria, bruheria, palo, vudu, Kult svete smrti i drugo, kao i lokalni versko-magijski sistemi bazirani na tradicionalnoj, prehispanskoj kulturi. Izvršavani delikti koje stoje u vezi sa magijskim delovanjem navedenih kategorija obuhvataju raznolike protivpravne radnje, pri čemu se kao karakteristične susreću: krađa posmrtnih ostataka, žrtvovanje životinja, sakaćenje ljudi, vršenje ritualnih ubistava i dr. Još jedna veoma značajna lokalna specifičnost jeste izražena tendencija povezivanja „klasičnog“ kriminalnog delovanja sa poljem vere i magije, budući da je registrovan veliki broj krivičnih dela kod kojih je, u svrhu uspešnosti izvršenja, praktikovan neki verski obred (u duhu hrišćanstva) ili okultni ritual.

³²⁰ Svojom bizarnošću i surovošću naročito se ističe podatak da su učinioci, osim što su otimali, silovali, fizički zlostavljali i ubijali, svoje žrtve i sakatili odsecajući im dojke, koje su potom koristili zarad kanibalističkih i drugih jednako šokantnih aktivnosti. V. Ramsland, K, The Chicago Rippers, *Crime Library-Criminal Minds & Methods*: http://www.crimelibrary.com/serial_killers/partners/chicago_rippers/index.html, poslednji put posećeno 09.02.2015

Primer br. 1

Izvršenje krivičnih dela u sklopu sprovođenja tradicionalnih okultističkih obreda susreće se na prostoru većeg dela Južne Amerike, pri čemu se, sudeći prema medijskim izveštajima, Brazil pokazuje kao naročito plodno tlo za ovakav oblik protivpravne prakse. Uzevši u obzir brojnost i sličnost navoda ove vrste, sa jedne, te nedostupnost detalja povodom većine izvršenih krivičnih dela, odnosno nemogućnost njihove verifikacije, sa druge strane, na ovom mestu biće prikazan samo jedan ilustrativan primer.

Godine 1999, brazilska policija je u Sao Paolu uhapsila mušku osobu koja se predstavila kao tradicionalni iscelitelj, zbog osnovane sumnje da je ukrao posmrtno ostatke većeg broja lica, kao i da je usmrtio jedno dete, u sklopu potreba magijskih radnji koje je sprovodio. Kako je navedeno, na njegovom posedu pronađen je veliki broj ljudskih lobanja, kao i drugih delova ljudskih skeleta, pri čemu su zatečeni i delovi tela pomenutog deteta, zajedno sa njegovom fotografijom na kojoj je pisalo „*Para morrer*“ („Da umre“).³²¹

Primer br. 2

U pogledu radnji povezanih sa magijskim delovanjem i izvršavanih zarad obezbeđenja uspeha (natprirodnim putem) primarne kriminalne operacije, veoma je karakteristično uključivanje okultno-magijskih elemenata u opis krivičnih dela povezanih sa proizvodnjom i trgovinom narkoticima. Globalno najpoznatiji i po težini posledica najekstremniji primer svakako jesu krivična dela koja je u Meksiku izvršio A. K. (1962-1989). A. K. je još tokom detinjstva došao u dodir sa vudu magijom, da bi tokom adolescencije svoje interesovanje proširio na širi spektar lokalnih versko-magijskih sistema. Na ovaj način uobličio je specifičan sopstveni sinkretički magijski sistem koji je obuhvatio učenja i prakse većeg broja okultnih koncepata (poput navedenog vudua, Palo Majombea, Santerije, Bruherie o dr).³²² Otpočeo je sa pružanjem magijskih usluga za novac, čime je svojim klijentima (neretko velikim narko dilerima i dr

³²¹ Uncommon Sense Ministries Inc, *True Occult Crimes*.

³²² Greig, C, 2005, *Evil Serial Killers: In the Minds of Monsters*, New York, Barnes & Noble. p. 88; Noblitt, J, Perskin, P, 2000. (second edition), *Cult and Ritual Abuse – It's History, Anthropology and Recent Discovery in Contemporary America*, Santa Barbara, Greenwood Publishing Group, 2000, p. 101.

istaknutijim kriminalcima) obećavao osiguranje uspeha u protivpravnim aktivnostima putem okultističkih radnji. Tokom ovih ceremonija prinošene su različite životinjske žrtve, pri čemu su u magijske svrhe korišćeni i ljudski posmrtni ostaci, koje je A. K. pribavljao vršeći krivično delo povreda groba. Konačno, A. K. je otpočeo sa izvršavanjem ubistava u cilju pribavljanja delova ljudskog tela, usled čega se smatra odgovornim za smrt oko dvadeset osoba. Stekavši uverenje da njegova magija doista doprinosi uspehu narko kartela svojih klijenata, Konstanco je izneo zahtev za ravnopravnim učešćem u jednom od najistaknutijih klanova. Nakon odbijanja, sedam članova kartela je nestalo, dok su njihova tela kasnije pronađena brutalno osakaćena i raskomadana. Sklopivši savez sa drugim klanom, A. K. je počeo neposredno da učestvuje u protivpravnoj trgovini narkoticima, uz paralelno vršenje opisane magijske prakse. Ljudske žrtve koje su u ovom periodu prinošene bile su stranci i pripadnici suparničkih narko bandi. Nakon što je žrtvom otmice postao student iz SAD-a koji se trenutno nalazio u Meksiku, policija je, pod pritiskom američkih vlasti, ušla u trag izvršiocima, čime je ujedno razotkriven i magijski kult A. K-a. Šestog maja 1989, prilikom policijske racije na ranču na kome je živeo sa svojom kriminalnom družinom, on je naredio jednom od svojih sledbenika da ga usmrti vatrenim oružjem, kako bi izbegao hapšenje i suđenje.³²³

Protivpravni akti direktno povezani sa okultnom praksom koje je izvršio A. K. obuhvataju raznorodna krivična dela, pri čemu se, kao najkarakterističnija, ističu: ubistvo, ubijanje i zlostavljanje životinja, povreda groba i dr. Ovo je odličan primer vršenja krivičnih dela sa primarnim ciljem zadovoljenja okultnih rituala, uz postojanje uverenja u njihovu magijsku delotvornost. Istovremeno, kriminalna delatnost A. K-a veoma dobro ilustruje mogućnost bavljenja protivpravnim okultno-ritualnim aktivnostima u cilju obezbeđenja uspeha natprirodnim putem drugih, lukrativnih interesa povezanih sa vršenjem krivičnih dela korenito drugačije prirode, nezavisnih od materije okultizma (u konkretnom slučaju, radi se o deliktima povezanim sa trgovinom narkoticima).

³²³ Greig, C, 2005, pp. 89-90.

Primer br. 3

I u drugim državama sa područja Latinske Amerike zabeleženi su primeri da se hrišćanski verski obredi zloupotrebljavaju ili da se primenjuju okultističke radnje kako bi se osigurao uspeh pri izvršenju krivičnog dela i obezbedila božanska ili demonska “zaštita” izvršilaca. Na ovome mestu biće naveden samo još jedan karakterističan primer iz Perua, registovan u Limi 1996. godine, kada je lokalna policija presrela veliku pošiljku droge tešku 200 kilograma, koja je sadržavala u sebi određenu figuru okultističkog karaktera (kako je navođeno, svojevrsnu “vudu lutku” ili njoj srodan predmet). Ova figura podražavala je izgled policijskog službenika; imala je vezane ruke, zatvorene oči i eksere zabodene u telo. Izvršilac krivičnog dela izjavio je da je lutka predstavljala njegov način zaštite koji je trebao da predupredi otkrivanje kriminalne aktivnosti.³²⁴

2.5. Azija

Veličina azijskog kontinenta, ogromna brojnost stanovništva, rasni, nacionalni, religijski, kulturološki i dr. diverzitet, imaju za posledicu postojanje značajnih lokalnih osobnosti kriminaliteta povezanog sa okultizmom. U tom smislu, na prvom mestu treba istaći prisustvo različitih oblika tradicionalne lokalne obredno-magijske prakse koja u sebi uključuje pravno nedozvoljene radnje. Pri tome treba imati u vidu da, kada se posmatra iz perspektive „zapadne“ civilizacije (tj. društva pod prevashodnim verko-kulturnim uticajem hrišćanstva), mnoga krivična dela neretko bivaju pogrešno tumačena kao dela povezana sa okultizmom, uz zanemarivanje razgraničenja između većinskih religija i verskih sistema istoka (hinduizam, budizam, islam i dr) i materije samog okultizma. Izbegavajući pomenuti propust i uvažavajući upravo navedeno, prikazaćemo neke od karakteristika rasprostiranja i ispoljavanja delikata sa obeležjima tradicionalnih magijskih radnji na azijskom kontinentu. Sa druge strane, u različitim državama susreće se vršenje naročito teških krivičnih dela koja stoje u konekciji sa sinkretističkim, versko-okultnim zajednicama, odnosno uverenjima izvršilaca, pri čemu su neki od tih delikata, shodno

³²⁴ Uncommon Sense Ministries Inc, *True Occult Crimes*.

težini posledica koje su nastupile, doživeli intenzivno globalno eksponiranje. Toj pojavi će takođe biti posvećeno mesto u narednim redovima.

Na polju kriminaliteta povezanog sa okultizmom na području Azije, u poređenju sa Evropom i Severnom Amerikom, uočava se osetno veći udeo krivičnih dela izvršenih u sklopu tradicionalnih obredno-magijskih radnji. Jedno od područja gde se takva pojava češće susreće jeste područje južne i jugoistočne Azije (naročito određeni regioni Indije i susednih država).³²⁵

Primer br. 1

U indijskoj državi Utar Pradeš susreće se relativno frekventna praksa izvršavanja tradicionalnih magijskih radnji, najčešće povezanih sa tantričkim sistemom, koje u sebi uključuju izvršavanje kažnjivih dela. Pri tome se kao neka od najtežih krivičnih dela pojavljuju slučajevi ritualnih ubistava. Prema izjavama predstavnika policije u Indiji, ovakva praksa seže vekovima u prošlost. Kako se navodi, ritualna ubistva u Indiji predstavljaju relikv nekadašnjih običaja i nastaju kao rezultat neprosvećenosti stanovništva pojedinih ruralnih područja koja su u najvećoj meri izolovana od tekovina savremene civilizacije (uključujući i razumevanje i usvajanje pravnih normi).³²⁶ Zarad uvida u prirodu problema, može se istaći da je samo tokom 2006. godine zvanično registrovano nekoliko desetina ritualnih ubistava u ovom regionu. Kao ilustracija, biće prikazan osoben slučaj relativno novijeg datuma o kome su internacionalni mediji preneli informacije. Incident se dogodio u indijskom naselju Barha, kada je S. B, stara četrdeset tri godine, uz pomoć svoja dva sina, a na sugestiju lokalnog vrača, kidnapovala trogodišnje dete (A. S.), nad kojim je nakon toga izvršen magijski obred koji je u svojoj završnoj fazi doveo do sakaćenja, a potom i do usmrćivanja žrtve. Razlog izvršenog obreda bilo je umilostivljavanje boginje Kali, shodno tantričkom obrascu preporučenom od strane pomenutog vrača. Ostala krivična dela ove kategorije koja se izvršavaju na području (mahom južne i jugoistočne) Azije najčešće poseduju veoma slična obeležja, pri čemu se kao karakteristični

³²⁵ Stollznow, K, 2009, A modern witch-craze in Papua New Guinea, *Skeptical Inquirer*, Vol. 33.3 (http://www.csicop.org/si/show/modern_witch_craze_in_papua_new_guinea/, 21.08.2015).

³²⁶ McDougall, D, 2006, Indian cult kills children for Goddess, *The Guardian*, 05.03.2006. (<http://www.theguardian.com/world/2006/mar/05/india.theobserver>, 21.08.2015).

motivi izvršenja susreću: isceljenje, lečenje neplodnosti, oslobađanje košmara i neprijatnih vizija, želja za materijalnim prosperitetom i dr.³²⁷

Primer br. 2

Govoreći o krivičnim delima koja se dovode u konekciju sa sinkretističkom versko-magijskom praksom izvršilaca, najpoznatiji i po posledicama najveći incidenti svakako jesu izloženi protivpravni akti pripadnika Aum Šinrikjoa. Izbegavajući ponavljanje, na ovome mestu može biti prezentovan još jedan osoben slučaj koji je privukao veliku pažnju javnosti, a koji je zabeležen u Singapuru početkom 1980-ih godina. Tri osobe, četrdeset šestogodišnji A. L, njegova žena T. M. C., stara trideset četiri godine, kao i njegova ljubavnica, trideset trogodišnja H. K. H, osuđeni su 1983. na smrtnu kaznu vešanjem zbog ubistva dvoje dece, devetogodišnje devojčice (koja je bila i seksualno zlostavljana) i godinu dana starijeg dečaka. Ova grupa izvršilaca, predvođena A. L-om, koji je za sebe tvrdio da ima sposobnosti medijuma i druge natprirodne mogućnosti, usvajala je sinkretički skup uverenja, baziran na elementima hinduizma, budizma, hrišćanstva i dr. Tokom policijske istrage i suđenja, utvrđeno je da je L. odluku o izvršenju ubistava doneo motivisan željom da odvrćanjem pažnje policije sabotira već postojeću istragu vođenu protiv njega. Naime, on je, u okviru svoje spiritualne delatnosti, pružao usluge ženskim osobama u cilju sticanja zdravlja, lepote i uspeha, a u zamenu za novac i seksualne usluge. Nakon što je jedna od žrtava policiji prijavila da je bila silovana od strane A. L-a, on je doneo odluku da ubistvima usmeri policijske napore na drugu stranu. Takođe je navođeno i da je smatrao da bi na taj način mogao prineti ljudske žrtve hinduističkoj boginji Kali i time osigurati njenu pomoć u opisanim kritičnim uslovima.³²⁸

2.6. Afrika

Govoreći o kriminalu povezanom sa okulno-ritualnim elementima na prostoru Afrike, može se primetiti postojanje značajnih lokalnih specifičnosti. Jedno od ključnih obeležja jeste

³²⁷ *Ibid.*

³²⁸ Kutty, N, G, 1989, *Adrian Lim's Beastly Killings*, Singapore, Aequitas Management Consultants, p. 14, 45; John, A, 1989, *Unholy Trinity: The Adrian Lim 'Ritual' Child Killings*, Singapore, Times Book International, p. 49, 61, 84.

učestalo susretanje krivičnih dela izvršavanih u sklopu tradicionalne magijske prakse afričkih naroda i plemena na prostoru južnije od ekvatora. U tom smislu, susreću se brojni primeri ritualnih ubistava, odnosno sakaćenja, pri čemu motivi izvršenja osetno variraju (primera radi: postizanje isceljenja, finansijsko prosperiranje, najrazličitije oblasti ličnog uspeha izvršioca, odnosno naručioca magijskog obreda i sl). Sa druge strane, područje Južnoafričke Republike, usled visokog stupnja integracije afričkih i evropskih uticaja i drugih specifičnih kulturoloških prilika, karakteristično je po frekventnom povezivanju realno ili navodno izvršenih krivičnih dela sa navodima koji poseduju obeležja satanističke moralne panike. Prvo će biti navedena dva primera ovoga usmerenja.

Primer br. 1

Godine 1994. u Port Elizabetu (Južnoafrička Republika) je izvršeno krivično delo silovanja i ubistva u pokušaju (nanošenjem velikog broja rana nožem u predelu žrtvinog vrata), kada je dvadeset sedmogodišnja trudnica A. B. napadnuta od strane dvojice muškaraca, F. T. i T. K. Okrivljeni F. T. je u sklopu strategije odbrane pred sudom izjavio kako je bio posednut od strane demona, koji ga je nagovarao da izvrši zločine, što je dovelo do medijskog interpretiranja krivičnog dela kao pokušaja satanističkog ritualnog ubistva. Međutim, ovi navodi nisu imali dejstvo na odluku suda, usled čega su obojica okrivljenih proglašena krivim po svim tačkama optužnice.³²⁹

Primer br. 2

U južnoafričkom gradu Istočni London 1997. godine ubijen je beskućnik, kome je potom odrubljena glava. Tokom suđenja, okrivljeni su bili dvadeset sedmogodišnji M. S. i dva učenika tinejdžerskog uzrasta. M. S. je u iskazu naveo da je on “satanistički prvosveštenik” i da mu je ljudska lobanja bila potrebna zarad sticanja moći. Sud ga je proglasio krivim i izrekao mu kaznu

³²⁹ Dunbar, D, 2012, *The Devil's Children: Volk, Devils and Moral Panics in White South Africa, 1976–1993* (M.A. thesis), Stellenbosch, Stellenbosch University (<http://scholar.sun.ac.za/handle/10019.1/20179>, 07.05.2015); Reddy, T, 2006, Alison has life – and she truly cherishes it, *IOL News*, 02.12.2006. (<http://www.iol.co.za/news/south-africa/alison-has-life-and-she-truly-cherishes-it-1.305843#.VUuQI5OZG71>, 07.05.2015).

zatvora u trajanju od trideset godina, pri čemu su navodi o satanističkom opredeljenju izvršioca ocenjeni kao irelevantni za konkretan čin izvršenja krivičnog dela. Važno je istaći da je, uprkos dugogodišnjem istorijatu postojanja satanističke moralne panike na prostoru Južnoafričke republike, ovaj slučaj zapravo prvi registrovani primer ubistva za koje se smatralo da je “dokazano” povezano sa domenom satanizma. Međutim, oslanjajući se na odluku suda, kao i na dostupne informacije o čitavom predmetu, može se zaključiti da on, umesto potkrepljenja navoda satanističke moralne panike i upravo suprotno stavovima njihovih propagatora, zapravo potvrđuje hipotezu o nastanku i ekspanziji kriminaliteta povezanog sa satanizmom pod direktnim uticajem širenja intenzivne anti-satanističke propagande.³³⁰

Povodom slučajeva ritualnog ubijanja, odnosno sakaćenja, povezanim sa tradicionalnim lokalnim običajima i magijskim obredima naroda Afrike, dostupni izvori ukazuju da je ovakva praksa široko rasprostranjena u većem broju afričkih država. Imajući u vidu izuzetnu brojnost i veliku sličnost poznatih slučajeva, opredelili smo se za prikaz uopštenih obeležja same pojave, bez navođenja konkretnih primera. Takođe, budući da postoji visok stepen podudarnosti između slučajeva registrovanih u različitim zemljama, kao i da za većinu država ne postoji validna i sistematizovana građa na ovu temu, za prikaz osnovnih obeležja biće korišćena istraživanja posvećena prostoru Ugande.

Pre svega, primećuje se da se među žrtvama najčešće nalaze deca. Ritualno ubistvo jedan je od sastavnih elemenata magijskih radnji ove kategorije. Među drugim karakterističnim oblicima ugrožavanja telesnog integriteta, frekventno se susreću različiti oblici sakaćenja (naročito genitalija), odstranjivanja, odnosno odnošenja pojedinih organa, kao i drugi vidovi nanošenja teških telesnih povreda. Ove radnje izvršavaju se sa primarnim ciljem zadovoljenja magijskog obrasca za koji se veruje da će dovesti do dejstva pozitivnog po namere izvršioca, odnosno naručioca protivpravne ritualne aktivnosti. Sa druge strane, veoma važna okolnost koja ne bi smela biti smetnuta sa uma jeste činjenica da se na prostoru Afrike beleži visok broj slučajeva otmice, ubistva, odnosno sakaćenja dece (kao i ljudi uopšte), nezavisno od obredno-magijske prakse (primera radi, u sklopu kriminalnog lanca trgovine ljudskim organima, otmice i

³³⁰ (Autor nije naveden), 1998, Confessed satanist jailed for 30 years for ritual murder, *City Press*, 01.01.1998. (<http://152.111.1.87/argief/berigte/citypress/1998/01/01/22/3.html>, 23.12.2014).

trgovine ljudima i sl). Zarad boljeg uvida, mogu biti ponuđeni sledeći statistički podaci, koji pokazuju kvantitet registrovanih slučajeva ubistava, otmice i/ili sakaćenja dece, kao i njihov odnos prema broju onih slučajeva za koje se pretpostavlja da su posedovali obeležja ritualnih zločina.

Rezultati UNICEF-ovog istraživanja (baziranog na izveštaju policije Ugande iz 2008. godine) govore da je: 1999. godine petnaestoro dece ubijeno; 2006. dve stotine trideset, a 2007. stotinu i troje dece nestalo; 2008. nestalo tri stotine i osamnaestoro dece, od čega je za osamnaestoro potvrđeno da su ubijeni iz ritualno-magijskih pobuda; godine 2009. oko petnaestoro dece ubijeno u sklopu rituala.³³¹ Statistički podaci Radne grupe za borbu protiv prinošenja ljudskih žrtava i trgovine ljudima vlade Ugande o zvanično registrovanom broju ritualnih ubistava dece ukazuju na sledeći broj žrtava na godišnjem nivou za period 2006-2010: 2006. (1); 2007. (3); 2008. (25); 2009. (29); 2010. (14).³³² U godišnjem izveštaju ugandanske komisije za ljudska prava iz 2008. navodi se da je tokom navedene godine registrovano osamnaest slučajeva ritualnih ubistava, što je porast od 81% u odnosu na 2006, kada su zabeležena četiri slučaja ritualnog žrtvovanja.³³³ Kao što se lako može uočiti, rezultati ovih i drugih istraživanja osetno variraju, pri čemu je, prema podacima državnih institucija³³⁴ i drugih organizacija³³⁵ koje se takođe bave rečenom problematikom, realan broj ritualnih zločina u Ugandi (ali i Africi generalno) daleko veći nego što pokazuju zvanično zabeleženi slučajevi. Ipak, nezavisno od pomenutog, na izloženom primeru može se konstatovati da je broj kriminalnih slučajeva povezanih sa tradicionalnim magijskim uverenjima u Ugandi, odnosno u čitavoj Africi južno od ekvatora veoma visok.

³³¹ Child Sacrifice in Uganda - Report by Jubilee Campaign and Kyampisi Childcare Ministries, 2011, p. 34. (<http://www.jubileecampaign.co.uk/documents/child-sacrifice-report.pdf>, 17.08.2015).

³³² *Ibid.* Primetna je okolnost da se broj zvanično registrovanih ubistava navedene vrste drastično uvećava od 2008. godine na dalje, što je ujedno i godina kada je ova Radna grupa formirana i otpočela sa delovanjem. U nedovoljnoj proučenosti pojave, dakle, čini se da treba tražiti jedan od mogućih uzročnika manjeg broja zvanično registrovanih slučajeva pre 2008.

³³³ *Ibid.*

³³⁴ Primera radi: Ministarstvo ravnopravnosti rada i socijalnog razvoja. V: Child Sacrifice in Uganda, 2011, p. 34.

³³⁵ Npr: Afrička mreža za prevenciju i zaštitu protiv zlostavljanja i zanemarivanja dece (ANPPCAN); Organizacija za obnovu afričkog kulturnog nasleđa (RACHO). V: Child Sacrifice in Uganda, 2011, pp. 34-35.

2.7. Australija i Okeanija

Na navedenom prostoru uočljivo je paralelno postojanje evropskog kulturnog miljea i tradicionalnih osobnosti starosedelačkog stanovništva. Ova okolnost ima odraza i na kriminalitet povezan sa okultim ritualnim sadržajima, budući da se istovremeno susreću krivična dela povezana sa savremenim okultizmom i dela koja stoje u vezi sa tradicionalnom narodnom magijom lokalnih plemena.

U pogledu prvopomenutih krivičnih dela, primećuje se manja učestalost njihovog ispoljavanja u odnosu na većinu drugih delova sveta, što je posledica generalno niže stope kriminaliteta na ovom kontinentu.³³⁶ Sa druge strane, krivična dela povezana sa lokalnim magijskim obredima ispoljavaju se u onim državama i oblastima u kojima je izvorna lokalna kultura i dalje dominantan ili barem značajan društveni činilac, pri čemu se najčešće navode države Papua Nova Gvineja, Novi Zeland i dr. Zbog brojnosti i sličnosti poznatih slučajeva, kao i usled nedovoljne verifikovanosti dostupnih informacija, zadržaćemo se na uopštenom opisu obeležja lokalnog kriminaliteta povezanog sa tradicionalnim okultizmom. U tome pogledu, kao najznačajniju lokalnu specifičnost treba istaći paralelno prisustvo krivičnih dela izvršanih u sklopu obredno-magijskih radnji, ali i dela uperenih prema lokalnim isceliteljima, vračevima i drugim licima za koje lokalno stanovništvo veruje da poseduju natprirodne moći (između ostalog, i mogućnost da naude stanovništvu u svom okruženju). Pri tome je važno podsetiti da druga kategorija krivičnih dela (uperenih prema lokalnim vračevima i dr licima) ne pripada grupi delikata povezanih sa magijskom praksom u pravom smislu reči. Radi se, zapravo, o “klasičnim” krivičnim delima protiv života i tela izvršanim u sklopu lokalnog oblika moralne panike versko-magijskog usmerenja. Nasuprot rečenom, u pogledu krivičnih dela koja se izvršavaju u sklopu same tradicionalne okultno-magijske prakse, primećuju se značajne sličnosti sa drugim tradicionalnim okultno ritualnim radnjama koje se još još uvek susreću u pojedinim regionima Afrike, Južne Amerike i Azije.³³⁷

³³⁶ Gibbons, J. (ur.), 2013, UNODC, *Global Study on Homicide*, Vienna, United Nations Publication, pp. 121 i d. (http://www.unodc.org/documents/gsh/pdfs/2014_GLOBAL_HOMICIDE_BOOK_web.pdf, 13.12.2015).

³³⁷ Stollznow, K, 2009.

3. Pojavni oblici krivičnih dela i autodestruktivnih akata

3.1. Tipologije po kriminološkim obeležjima

Iako će najvećim delom rezultati analize biće sadržani u narednom poglavlju, na ovome mestu treba razmotriti odnos u praksi zabeleženih zločina povezanih sa okultizmom, sa jedne i pozitivnopravnih propisa, sa druge strane. Kako se može zaključiti upoređivanjem prikazanih primera, kriminalitet povezan sa okultizmom pokazuje veliki diverzitet pojava. U pogledu njegovog klasifikovanja, nalazimo da je istorijski veoma značajna podela koju je ponudio Lening 1989. godine. Prema ovom autoru, krivična dela, odnosno drugi društveni problemi sa kojima se suočava policija, a koji stoje u vezi sa okultizmom jesu: 1. vandalizmi; 2. sknavljenje crkava i grobalja; 3. krađe u crkvama i na grobljima; 4. tinejdžerske bande; 5. sakaćenje životinja; 6. samoubistva tinejdžera; 7. zlostavljanje dece; 8. otmice; 9. ubistva i prinošenje ljudskih žrtava.³³⁸ Lening primećuje da, u pogledu prvih šest kategorija, postoji činjenično potkrepljenje za uspostavljanje izvesne veze između krivičnih dela, odnosno antisocijalnih pojava i okultizma/pseudookultizma. Nasuprot njima, autor poslednje tri kategorije ističe kao diskutabilne u pogledu osnovanosti njihovog povezivanja sa okultističkim sadržajima.³³⁹

Takođe, u radu *Occult crime: a law enforcement primer* navodi se slična tipologija tzv. okultnog kriminaliteta, što je, po svemu sudeći, rezultat preuzimanja značajnog dela Leningovih stanovišta. Međutim, ova klasifikacija uvodi određena poboljšanja, kako na terminološkom, tako i na sadržinskom planu. Pre svega, uspostavlja se podela na zločine oko kojih postoji konsenzus da postoje, odnosno da mogu biti povezani sa domenom okultizma, sa jedne i zločine oko kojih ne postoji jasna saglasnost u tom smislu. Prvoj kategoriji pripadaju: 1. ometanje privatnog poseda³⁴⁰; 2. vandalizam; 3. krađa; 4. ispisivanje grafita; 5. podmetanje požara; 6. žrtvovanje životinja; 7. ucena.³⁴¹

³³⁸ Lanning, K, 1989.

³³⁹ *Ibid.*

³⁴⁰ Eng. *Tresspassing*.

³⁴¹ Olson-Raymer, G, 1990, pp. 27-30.

Kao krivična dela³⁴² oko čije povezanosti sa okultizmom ne postoji jasna saglasnost, navode se: 1. samoubistvo; 2. otmica; 3. ubistvo i prinošenje ljudskih žrtvi; 4. ritualno zlostavljanje.³⁴³

Povodom ovih klasifikacija, moguće je izneti sledeća zapažanja. Iz kriminološke perspektive, one na dobar i pregledan način sumiraju delikte i druge negativne društvene pojave koji se povezuju sa okultizmom i koji se frekventnije susreću u praksi. Obuhvaćene kategorije ispravno ukazuju na zabeležene vrste krivičnih dela, odnosno na pojedine karakteristične metode njihovog izvršenja. Takođe, vredno je uočavanje razlike između onih zločina za koje se sa sigurnošću može reći da poseduju pojedina okultna/ pseudookultna obeležja, sa jedne i onih kod kojih je prisustvo pomenutih obeležja diskutabilno. O specifičnim odlikama navedenih delikata i metoda njihovog izvršenja, kao i o odlikama navedenih antisocijalnih pojava, biće više kazano u narednom delu disertacije, usleg čega će to pitanje, za sada, biti ostavljeno po strani. Međutim, potrebno je već sada prokomentarisati prisustvo kategorije „ritualno zlostavljanje”, odnosno „zlostavljanje dece“. Njihovo navođenje treba razumeti u kontekstu vremena i mesta nastanka obe tipologije, budući da se radi o periodu zenita satanističke moralne panike u SAD-u. Kako je pokazano, u okviru opisane moralne panike potencirane su tvrdnje da pripadnici tajnih, kriminalnih okultnih (satanističkih) društava omasovljeno vrše tzv. satanističko ritualno zlostavljanje (mahom dece). Ipak, oba autora dovode u pitanje navedena obeležja zlostavljanja ovoga tipa, svrstavajući ga u drugu, polemičku kategoriju zločina. Uvažavajući sve rečeno, može se zaključiti da je zahtev tadašnjeg društvenog ambijenta opravdavao navođenje pomenute kategorije pod takvim nazivom i uz pomenute ograde.

Važno je uočiti određene terminološke nedostatke prikazanih klasifikacija. Naime, oba rada posvećena su problemu okultnog kriminaliteta; međutim, u obe tipologije susreću se i nekriminalne kategorije. Kod Leninga je u tom pogledu napravljena adekvatna ograda, izbegavanjem termina zločin i navođenjem da je reč o „problemima sa kojima se suočava policija”. Na taj način odrednice: „tinejdžerske bande“ i „samoubistva tinejdžera“, načelno, mogu biti prihvaćene. Ipak, u pogledu prve, čini se potrebnim naglasiti da je reč o kriminalnim tinejdžerskim bandama (iako bi najbolje rešenje svakako bilo navesti konkretne vrste kriminalnih

³⁴² Izuzev samoubistva, kao društveno neprihvatljivog ponašanja, ali ne i krivičnog dela

³⁴³ Olson-Raymer, G, 1990, pp. 30-33.

ili drugih nepoželjnih radnji koje autor stavlja na njihov teret). Nasuprot tome, kod Olson-Rejmera izričito se govori o zločinima, usled čega je njegova kategorija „samoubistvo“ neadekvatna spram odabranog modela tipologije. Ukoliko je autor želeo da ukaže na mogućnost uticaja na osobu koja izvršava suicid, odnosno na pomaganje prilikom njegovog izvršenja, to je svakako moralno biti jasno istaknuto (primera radi, navođenje na samoubistvo i pomaganje pri samoubistvu, prema terminologiji KZ RS, čl. 119). Međutim, iz teksta se ne može zaključiti da je autor imao takve namere, budući da se govori isključivo o samostalnom izvršenju suicida od strane osoba koje su imale interesovanje za okultizam.

Potrebno je izneti određene kritičke primedbe iz pozicije prava. Pre svega, primećuje se da se u obe podele koristi mahom kriminološka terminologija, koju je, u cilju upotrebe u pravnoj teoriji i praksi, potrebno prilagoditi krivično-pravnim izrazima. Sa druge strane, neki od predviđenih zločina nemaju adekvatnu paralelu u našem domaćem zakonodavstvu. Usled navedene nepodudarnosti, pojedine kategorije mogu biti okarakterisane kao različite vrste krivičnih dela prema zakonodavstvu Srbije, pri čemu tačna pravna kvalifikacija zavisi od opisa konkretnog slučaja. Jedan konkretan zločin može se, zavisno do pravnog tumačenja, obuhvatiti pod obeležja više propisanih krivičnih dela. Na primer, „ispisivanje grafita“ može, u zavisnosti od obeležja datog slučaja, biti kvalifikovano kao krivično delo uništenje i oštećenje tuđe stvari (čl. 212 KZ), ali i kao uvreda (čl. 170 KZ), kao povreda ugleda zbog rasne, verske, nacionalne ili druge pripadnosti (čl. 174 KZ), kao izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (čl. 317 KZ) i dr. Isto tako, neke od ponuđenih stavki, shodno domaćim propisima, nisu zasebni zločini, već potpadaju pod isto krivično delo. Primera radi, prema KZ Republike Srbije, kategorije „vandalizam“ i „ispisivanje grafita“ obe odgovaraju opisu inkriminacije uništenje i oštećenje tuđe stvari (čl. 212 KZ). Imajući u vidu primarno kriminološki pristup navedenih autora, osnovano je očekivati da se slična poteškoća prilagođavanja pozitivnopravnim normama uočava i prilikom upoređivanja sa matičnim propisima (tj. propisima pojedinih država u okviru SAD-a).

3.2. Tipologija na osnovu krivičnog zakonodavstva Republike Srbije

U cilju prepoznavanja krivično-pravnih obeležja slučajeva koji su registrovani u praksi, potrebno je napraviti njihovo upoređivanje sa pozitivnopravnim propisima. U tom smislu, kao polazište smo koristili Krivični zakonik Republike Srbije. Prema rezultatima istraživanja, ponašanja koja su navedena u analiziranim primerima mogla bi se podvesti pod zakonske opise sledećih krivičnih dela.

Krivična dela protiv života i tela

- Ubistvo (čl. 113 KZ)
- Teško ubistvo (čl. 114 KZ)
- Navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu (čl. 119 KZ)
- Teška telesna povreda (čl. 121 KZ)
- Laka telesna povreda (čl. 122 KZ)
- Učestvovanje u tuči (čl. 123 KZ)
- Ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči i svađi (čl. 124 KZ)
- Izlaganje opasnosti (čl. 125 KZ)

Krivična dela protiv sloboda i prava čoveka i građanina

- Protivpravno lišenje slobode (čl. 132 KZ)
- Otmica (čl. 134 KZ)
- Prinuda (čl. 135 KZ)
- Zlostavljanje i mučenje (čl. 137 KZ)
- Ugrožavanje sigurnosti (čl. 138 KZ)

Narušavanje nepovredivosti stana (čl. 139 KZ)

Krivična dela protiv časti i ugleda

Uvreda (čl. 170)

Povreda ugleda zbog rasne, verske, nacionalne ili druge pripadnosti (čl. 174)

Krivična dela protiv polne slobode

Silovanje (čl. 178 KZ)

Obljuba nad nemoćnim licem (čl. 179 KZ)

Obljuba sa detetom (čl. 180 KZ)

Obljuba zloupotrebom položaja (čl. 181 KZ)

Nedozvoljene polne radnje (čl. 182 KZ)

Navođenje maloletnog lica na prisustvovanje polnim radnjama (čl. 185a KZ)

Krivična dela protiv imovine

Krađa (čl. 203 KZ)

Teška krađa (čl. 204 KZ)

Razbojnička krađa (čl. 205 KZ)

Razbojništvo (čl. 206 KZ)

Prevara (čl. 208 KZ)

Sitna krađa, utaja i prevara (čl. 210 KZ)

Oduzimanje tuđe stvari (čl. 211 KZ)

Uništenje i oštećenje tuđe stvari (čl. 212 KZ)

Iznuda (čl. 214 KZ)

Ucena (čl. 215 KZ)

Prikrivanje (čl. 221 KZ)

Krivična dela protiv zdravlja ljudi

Omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 247 KZ)

Nadrilekarstvo i nadriapotekarstvo (čl. 254 KZ)

Zagađivanje vode za piće i životnih namirnica (čl. 258 KZ)

Krivična dela protiv životne sredine

Ubijanje i zlostavljanje životinja (čl. 269 KZ)

Krivična dela protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine

Izazivanje opšte opasnosti (čl. 278 KZ)

Teška dela protiv opšte sigurnosti (čl. 288 KZ)

Krivična dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja

Ugrožavanje saobraćaja opasnom radnjom i opasnim sredstvom (čl. 290 KZ)

Krivična dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti

Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (čl. 317)

Krivična dela protiv javnog reda i mira

Izazivanje panike i nereda (čl. 343 KZ)

Nasilničko ponašanje (čl. 344 KZ)

Dogovor za izvršenje krivičnog dela (čl. 345 KZ)

Udruživanje radi vršenja krivičnih dela (čl. 346 KZ)

Izrađivanje i nabavljanje oružja i sredstava namenjenih za izvršenje krivičnog dela (čl. 347 KZ)

Nedozvoljena proizvodnja, držanje, nošenje i promet oružja i eksplozivnih materija (čl. 348 KZ)

Učestvovanje u grupi koja izvrši krivično delo (čl. 349 KZ)

Povreda groba (čl. 354 KZ)

Krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom

Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu (čl. 390 KZ)

Terorizam (čl. 391 KZ)

Terorističko udruživanje (čl. 393a)

Važno je uočiti da je navedena lista orijentaciona, bazirana na analizi dostupnih slučajeva na globalnom nivou. Pri tome treba imati u vidu da, shodno načinu definisanja krivičnih dela povezanih sa okultizmom primenjenom u ovoj disertaciji, broj takvih delikata u teoriji nije limitiran, već se, hipotetički, ovom kategorijom može obuhvatiti svaka inkriminacija u okviru koje se u sklopu planiranja ili izvršenja susreću elementi okultizma. Takođe, usled raznovrsnosti delikata predviđenih krivičnim zakonodavstvom, odabir krivičnog dela kojim će biti obuhvaćeno

konkretno nezakonito ponašanje u značajnoj meri zavisi od pravne kvalifikacije za koju će se opredeliti tužilac, što je još jedan razlog u prilog gore sprovedenog izdvajanja velikog broja inkriminacija.

Spram svega rečenog, može se konstatovati da kriminalitet povezan sa okultizmom predstavlja izrazito heterogenu i fleksibilnu kategoriju kojom je obuhvaćen veliki broj raznorodnih krivičnih dela, a u okviru koje se kao jedina nužna konstanta susreće prisustvo okultnih elemenata unutar konkretne protivpravne radnje. Pri tome je važno uočiti da je stepen zastupljenosti u praksi različitih vrsta krivičnih dela veoma neujednačen. Pojedini zločini relativno se često susreću. To su, primera radi: krivična dela protiv imovine, krivična dela protiv javnog reda i mira i dr. Za razliku od njih, neki delikti (primera radi, iz kategorije krivičnih dela protiv života i tela, protiv sloboda i prava čoveka i građanina, protiv polne slobode i dr) prisutni su manje. Konačno, određena krivična dela, iako je njihovo teorijsko prepoznavanje sasvim opravdano, veoma retko se čine i to, po pravilu, samo u sasvim izuzetnim uslovima (primer: pojedina krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom). O obeležjima konkretnih krivičnih dela biće više reči u poslednoj, četvrtoj tematskoj celini.

Upoređivanjem obeležja registrovanih slučajeva iz prakse sa odredbama Krivičnog zakonika dolazi se do uvida da su postojeće inkriminacije adekvatne i dovoljne za pravno sankcionisanje vršenja krivičnih dela povezanih sa okultno-ritualnim sadržajima. Prisustvo okultnih elemenata, kako se može primetiti, ne utiče na bitna obeležja samog bića krivičnog dela. Okultni elementi su značajni pri razmatranju okolnosti koje se tiču planiranja i izvršenja krivičnog dela; ipak, oni sami po sebi ne unose u delikt nova, suštinska obeležja koja bi uticala na bit same pravno nedozvoljene radnje. Otuda se, nakon dolaska do istovrsnog uvida putem čisto teorijske analize pravnih propisa, sada i na osnovu istraživanja slučajeva iz prakse takođe može izvesti generalni zaključak o nepotrebnosti uvođenja novih inkriminacija. Krivična dela koja bi bila specijalizovano uvedena u cilju prevencije i represije pojedinih kažnjivih radnji povezanih sa okultnim domenom pokazuju se kao protivna ustavnim načelima o verskoj ravnopravnosti i drugim ustavnim slobodama i pravima. Međutim, ona su takođe i suvišna, jer se sve vrste u praksi zabeleženih krivičnih dela mogu uspešno podvesti pod zakonske opise postojećih inkriminacija.

IV DISKUSIJA

1. Podela krivičnih dela povezanih sa okultnim ritualnim aktivnostima

Krivična dela povezana sa okultnim ritualnim aktivnostima mogu biti klasifikovana prema različitim kriterijumima. Oslanjajući se na rezultate upravo izloženog proučavanja, mogu biti formirana tri bazična modela podele.

1.1. Krivična dela sa okultno-ritualnim obeležjima i krivična dela sa pseudookultnim elementima

Ova podela bazira se na uvidu u okolnost da li krivično delo poseduje realnu vezu sa okultno-ritualnim elementima, ili se radi o njegovim pseudookultnim obeležjima. Sada ćemo razmotriti osobine obe kategorije.

Govoreći o krivičnim delima koja istinski poseduju okultno-ritualne karakteristike, moguće je formirati dve uže podele bazirane na prirodi konkretnih okultističkih sadržaja, odnosno na obliku inkorporisanja okultističkih elemenata.

a. prema prirodi okultističkih sadržaja:

- tradicionalni/ izvorni okultizam (paganizam, narodna magija i dr)
- savremeni okultizam (satanizam, neopaganizam, različita ezoterijska učenja; raznovrsna sinkretistička verska uverenja i dr)

b. prema obliku inkorporisanja okultističkih elemenata:

- isključivo u subjektivna obeležja bića krivičnog dela (pobude izvršioca, namera, cilj koji se nastoji ostvariti radnjom izvršenja i dr)
- isključivo u objektivna obeležja bića krivičnog dela (radnja, mesto, vreme, način, sredstvo izvršenja, posledica i dr)
- istovremeno i u subjektivna i u objektivna obeležja bića krivičnog dela.

Sa druge strane, kao što se može uočiti iz proučenih primera, delikti koji se dovode u vezu sa okultizmom u značajnom broju slučajeva zapravo ne poseduju takva obeležja, što se može zaključiti po okolnostima pod kojima se stvara odluka i pristupa njenom izvršenju. U tome smislu, možemo razlikovati sledeće razloge pojave krivičnih dela sa pseudokulturnim elementima, (tj. dela kod kojih se ocena o postojanju okultnih komponenti pokazuje neosnovanom):

a. svesno ostavljanje tragova (npr. simbola i poruka okultističke sadržine) na mestu izvršenja krivičnog dela, ali nezavisno od motiva i načina izvršenja:

-usled izvšiočevih uverenja, odnosno interesovanja na polju okultizma,

-u cilju odvrćanja policijske istrage i usmeravanja na pogrešan trag;

b. neosnovano unošenje elemenata okultizma u opis krivičnog dela pod uticajem senzacionalističkog medijskog izveštavanja;

c. unošenje objektivno nepostojećih elemenata okultizma u sklopu strategije sudske odbrane okrivljenog.

1.2. Krivična dela povezana sa tradicionalnim narodnim okultizmom i krivična dela sa obeležjima savremenog okultizma

Iako ova podela, formalno posmatrano, može biti protumačena kao potkategorija prethodne klasifikacije, svojim značajem i širinom obuhvatnosti ona ipak zaslužuje da bude zasebno istanknuta. Može se zaključiti da krivična dela sa realnim okultističkim obeležjima predstavljaju pravilnost u pogledu tradicionalnog okultizma (paganizam, narodna magija i sl). U ovoj oblasti, pseudookulturna obeležja krivičnih dela su veoma retka, ili pak sasvim nepostojeća, budući da motivi izvršenja redovno stoje u vezi sa istinskim uverenjem u delotvornost magijskih radnji. Nasuprot tome, krivična dela povezana sa savremenim okultizmom veoma često su povezana sa pseudookulturnim elementima.

1.3. Podela prema vrsti zaštitnog objekta

Delimično se oslanjajući na terminologiju koju upotrebljava Krivični zakonik Srbije, možemo ponuditi model klasifikacije krivičnih dela prema vrsti zaštitnog objekta.

1. Krivična dela protiv života, telesnog i polnog integriteta, sloboda i prava čoveka
2. Krivična dela protiv imovine
3. Krivična dela protiv javnog reda i mira
4. Krivična dela protiv opšte sigurnosti
5. Krivična dela protiv zdravlja
6. Krivična dela protiv životinja

Kao najzastupljenija u praksi, pojavljuju se pojedina krivična dela protiv javnog reda i mira (prevashodno povreda groba, a izuzetno i druga – na primer, izazivanje panike i nereda) i krivična dela protiv imovine (krađa (čl. 203 KZ), teška krađa (čl. 204 KZ), oduzimanje tuđe stvari (čl. 211 KZ), uništenje ili oštećenje tuđe stvari (čl. 212 KZ) i druga. Krivična dela protiv života, telesnog i polnog integriteta, sloboda i prava čoveka susreću se veoma retko kada su u pitanju istinska okultno ritualna obeležja. Kada je reč o pseudookultnim elementima, njihovo ispoljavanje je nešto češće. Neke od od karakterističnih inkriminacija su: ubistvo (čl. 113 KZ); teško ubistvo (čl. 114 KZ); teška telesna povreda (čl. 121 KZ); laka telesna povreda (čl. 122 KZ); otmica (čl. 134 KZ); prinuda (čl. 135 KZ); zlostavljanje i mučenje (čl. 137 KZ); ugrožavanje sigurnosti (čl. 138 KZ); silovanje (čl. 178 KZ) i druga krivična dela protiv polne slobode. Relativno frekventno primećuju se oblici zlostavljanja i protivpravnog ubijanja životinja, koji su u našem zakonodavstvu regulisani inkriminacijom ubijanje i zlostavljanje životinja (čl. 269 KZ) i odredbama Zakona o dobrobiti životinja.³⁴⁴ Član 269. Krivičnog zakonika nalazi se u široko obuhvatnoj kategoriji krivičnih dela protiv životne sredine. Kako je u svrhe ovog istraživanja bilo važno naglasiti pojedinačni zaštitni objekt (život i telesni integritet životinja) tog krivičnog dela, opredelili smo se za primereniji naziv: krivična dela kojima se sankcioniše zlostavljanje i nezakonito ubijanje životinja, ili kraće – krivična dela protiv životinja.

³⁴⁴ Zakon o dobrobiti životinja, *Sl. glasnik RS*, br. 41/2009.

Krivična dela protiv zdravlja prevashodno se ispoljavaju u obliku inkriminacije nadriekarstvo i nadriapotekarstvo (čl. 254 KZ). Izvršenje ovog krivičnog dela može stajati u vezi sa određenim okultističkim i pseudookultističkim elementima, o čemu svedoče različiti primeri iz prakse. Takođe, treba obratiti pažnju na još jedno krivično delo iz ove kategorije - omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 247 KZ). Ono može stajati u direktnoj vezi sa odlikama pojedinih okultističkih grupacija koje u sklopu svoje prakse upražnjavaju upotrebu narkotika. Konačno, krivična dela protiv opšte sigurnosti susreću se sasvim izuzetno u praksi. Ona, između ostalog, mogu obuhvatiti: izazivanje opšte opasnosti (čl. 278 KZ); ugrožavanje saobraćaja opasnom radnjom i opasnim sredstvom (čl. 290 KZ) i druga krivična dela; međutim, u izuzetnim situacijama, susreću se i obeležja sledećih inkriminacija: terorizam (čl. 391 KZ); terorističko udruživanje (čl. 393a) i dr. Neka od navedenih krivičnih dela se u okviru KZ-a Srbije nalaze u drugim grupama shodno prioritetnom zaštitnom objektu (krivična dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja; krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom). Međutim, opravdano je sve te navedene inkriminacije obuhvatiti generalnom kategorijom *krivična dela protiv opšte sigurnosti* (shvaćenom na upravo prikazani način, mimo uže postavljenih granica koje joj određuje Krivični zakonik).

Sa druge strane, teorijsko i praktično bavljenje ovom oblasti kriminaliteta ponekad nameće potrebu za drugačijim oblicima podele. Neki od primarnih razloga za to su: nedovoljno jasno uočljiva povezanost između šire kategorije krivičnih dela sa istim zaštitnim objektom i konkretnih radnji kojima se napada ugroženi objekat u pojedinačnom slučaju; složenost radnji izvršenja pojedinih krivičnih dela; često izvršenje krivičnih dela u sticaju; neravnomerna zastupljenost različitih inkriminacija obuhvaćenih jedinstvenom kategorijom krivičnih dela protiv istog zaštitnog objekta. U cilju prevazilaženja navedenih poteškoća, možemo ponuditi još jedan model klasifikacije:

1. Krivična dela protiv života, zdravlja, telesnog i polnog integriteta, sloboda i prava čoveka
2. Krivična dela protiv životinja
3. Krivična dela povrede groba i ugrožavanja mira pokojnika i imovinska krivična dela povezana sa grobnim mestom

4. Krivična dela protiv verskih spomenika, verskih objekata i druge sa njima povezane pokretne i nepokretne imovine
5. Krivična dela protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine
6. Izazivanje uznemirenosti stanovništva.³⁴⁵

Kao što se uočava, kriterijum za navedeno grupisanje jeste istovrsnost pasivnog subjekta, odnosno objekta radnje izvršenja, nezavisno od vrste krivičnih dela kojima se navedeni subjekat ili objekat napadaju.

Treba imati u vidu da, usled osobina kriminaliteta povezanog sa okultizmom i shodno njegovoj definiciji koju smo ponudili, svaka pravno nedozvoljena radnja povezana sa okultnim ili pseudookultnim sadržajima formalno potpada pod kategoriju takvog kriminala. Ipak, mišljenja smo da prikazani modeli klasifikacije stvaraju najuspešniji balans između teorijskih obeležja kriminala povezanog sa okultno ritualnim sadržajima i njegovog faktičkog ispoljavanja u praksi.

2. Uračunljivost, uzrast i posebne komponente voljnog delovanja učinioca

Kako proizilazi iz prethodne analize, krivična dela povezana sa okultno-ritualnim elementima odgovaraju postojećim vrstama inkriminacija predviđenih krivično-pravnim propisima. Osim toga, utvrđeno je da je navedena kategorija kriminaliteta veoma fleksibilna, budući da obuhvata širok spektar inkriminacija. Obeležja navedenih delikata pokazuju korenite razlike u pogledu vrste zaštićenog dobra, motiva, kao i načina izvršenja. Usled svega rečenog, nije moguće generalno govoriti o "tipu" učinioca kriminaliteta sa elementom okultnog, nego se tipologija izvršilaca mora zasnivati na karakteristikama ličnosti, koje ih opredeljuju da izvrše određene kategorije krivičnih dela.

³⁴⁵ Pod izazivanjem uznemirenosti stanovništva, prema terminologiji KZ RS, podrazumevamo prevashodno izvršenje krivičnog dela izazivanje panike i nereda (čl. 343 KZ).

2.1. Uzrast

Životno doba učinioca, odnosno njegov odgovarajući uzrast, osnovni je subjektivni uslov njegove deliktne sposobnosti. U našem pravu, ovaj uslov biva ispunjen nakon što lice navrši 14 godina života. Međutim, kod krivičnih dela povezanih sa okultizmom, uzrast istovremeno može predstavljati i jedno od važnih prepoznatljivih obeležja učinilaca pojedinih vrsta zločina. Naime, kod određenih krivičnih dela primetno je naglašeno prisustvo izvršilaca različitih starosnih kategorija; dobar primer predstavljaju krivična dela protiv života i tela. Sa druge strane, kao izvršioci pojedinih delikata najčešće se susreću lica slične dobi. To se naročito uočava kod krivičnih dela koja poseduju obeležja vandalističkog ponašanja, gde se kao učinioci po pravilu pojavljuju adolescenti (uglavnom maloletnici). Analiziranjem krivičnih dela sa obeležjima vandalizma (uništenje i oštećenje tuđe stvari, oduzimanje tuđe stvari, povreda groba i dr), može se uočiti da adolescentski uzrast učinilaca, kombinovan sa njihovom opštom perspektivom odrastanja i sazrevanja, kao i uticaja kojima su izloženi, često stoji u direktnoj vezi sa odlukom o vršenju protivpravnog ponašanja, odnosno sa odabirom konkretne vrste krivičnih dela.³⁴⁶ Takođe, sami motivi vršenja krivičnih dela sa okultističkim i pseudookultističkim elementima blisko su povezani sa adolescentiskim uzrastom učinilaca. U periodu maloletništva, koje je u krivično-pravnom smislu formalno određeno kao vreme između 14. i 18. godine života, smenjuju se revolt prema porodici, školi i okolini, te „padovi” praćeni problematičnim ponašanjem, neretko u društvu vršnjaka, sa smirivanjem, prilagođavanjem i konsolidacijom ličnosti.³⁴⁷ Otuda se nameće zaključak da je uzrast izvršilaca značajan činilac kome treba posvetiti pažnju prilikom proučavanja osobina navedene grupe vandalističkih krivičnih dela. Imajući rečeno u vidu, završno poglavlje ove celine (2.3. Psihičke komponente volje (namera, cilj i motiv)) biće sistematizovano uz paralelno uvažavanje kriterijuma vrste delikata i starosne dobi učinilaca.

³⁴⁶ Tako se i kriminalitet sa elementom okultnog (kao, uostalom, i dobar broj drugih zločina koje vrše maloletnici), može jednim delom objasniti kao izraz adolescentskog bunta u traganju za identitetom i individualnošću (kao kod: Ćirić, J, Mladi i bunt, u: Stevanović. I. (ur.), 2015, *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 181.

³⁴⁷ Lazarević, Lj, 1963, *Položaj mladih punoletnika u krivičnom pravu*, Beograd, Institut za kriminološka istraživanja, str.49.

2.2. Neuračunljivost i prelazna stanja ka uračunljivosti

Pitanje uračunljivosti ima izuzetan značaj prilikom proučavanja krivičnih dela povezanih sa okultističkim i pseudookultističkim elementima. Prema terminologiji krivičnog zakonodavstva, kaže se da je neuračunljiv onaj učinilac koji u vreme izvršenja krivičnog dela nije mogao da shvati značaj svog dela ili nije mogao da upravlja svojim postupcima usled duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti, zaostalog duševnog razvoja ili druge teže duševne poremećenosti (čl. 23 st. 6 KZ RS). Ponekad se umesto pojma uračunljivost koristi sintagma „sposobnost za uračunljivost“, jer uračunljivost, kao sposobnost za svest o svom delu, predstavlja skup svojstava čoveka koji ga čine psihički zdravim, svesnim bićem.³⁴⁸ Kod radnji koje vrše neuračunljiva lica nedostaju intelektuani procesi koji omogućavaju da se utvrdi društveni značaj počinjenog dela, usled čega kod takvih akata ne može biti voljnog odlučivanja.³⁴⁹

Materija uračunljivosti učinilaca krivičnih dela povezanih sa okultizmom naročito dolazi do izražaja kod krivičnih dela protiv života i tela, kao i protiv polne slobode. Kako proizilazi iz naše analize primera iz sudske prakse, kod veoma velikog broja okultističkih i (naročito) pseudookultističkih delikata uperenih protiv života, telesnog i polnog integriteta, kao učinioci pojavljuju se neuračunljiva lica, odnosno lica sa bitno smanjenom uračunljivošću. Takođe, prisustvo određenih poremećaja ličnosti takođe ima značajnu ulogu u opisu planiranja i radnji izvršenja pojedinih krivičnih dela. Konačno, veoma često susreću se neutemeljeni navodi o natprirodnim uticajima okultističkog karaktera koji imaju za cilj da stvore dojam o neuračunljivosti učinioca. Imajući u vidu rečeno, možemo zasebno razmotriti sledeća pitanja.

2.2.1. Psihičke smetnje kao razlog neuračunljivosti i bitno smanjene uračunljivosti

Proučeni primeri ukazuju da je najčešći razlog neuračunljivosti učinilaca predmetnih delikata postojanje određenih permanentnih mentalnih poremećaja. U tom smislu, karakteristični su različiti oblici psihoza (shizofrenija, manično-depresivna psihoza, paranoidni poremećaj i dr). Takođe, susreću se i slučajevi privremene neuračunljivosti. Sa aspekta krivičnog zakonodavstva,

³⁴⁸ Jevtić, D, 1953, *O uračunljivosti sa sudsko-psihijatrijskog gledišta*, Beograd, Naučna knjiga, str. 1.

³⁴⁹ Pešić, V, 1956, O primeni psihologije u krivičnoj teoriji i praksi, *Pravni život*, 12/56, str 18.

privremena neuračunljivost traje sve dok postoji dejstvo uzroka poremećaja (npr. akutni alkoholizam, narkoza), dok se osobi ne ukaže potrebna medicinska pomoć (stanja nakon povrede mozga)³⁵⁰ ili u slučaju akutnog/ prolaznog psihičkog poremećaja u trenutku izvršenja krivičnog dela, čiji simptomi obično traju najmanje jedan dan, a najviše mesec dana, nakon čega se osoba vraća na nivo uobičajenog prethodnog funkcionisanja. Ovakva prolazna i privremena stanja poremećenog psihičkog funkcionisanja najčešće se javljaju usled nekog veoma intenzivnog i neprijatnog stresnog iskustva, ali i u situacijama koje ne moraju nužno biti prepoznate kao uznemirujuće (kao što je, primera radi, period nakon porođaja).

U kontekstu teme ovog rada, navedena psihička svojstva izvršilaca, koja uglavnom karakteriše prisustvo različitih sumanutosti, neretko imaju presudnu ulogu na polju planiranja i/ ili izvršenja konkretnog krivičnog dela. Pri tome se može raditi o deliktima sa realnim okultnim ritualnim obeležjima, ali i o krivičnim delima sa pseudookultnim elementima. U drugom slučaju, karakteristično je neosnovano uvođenje elemenata okultizma u opis krivičnog dela kako usled šokantne ili pak racionalno teško objašnjive prirode zločina, tako i usled poklanjanja vere izjavama učinioca koje se tiču određenih natprirodnih okolnosti uzrokovanih delovanjem psihoze. U zavisnosti od vrste psihičke smetnje i stepena njenog ispoljavanja i uticaja na planiranje i izvršenje konkretnog delikta, učinilac može biti oslobođen krivice kao neuračunljiv. Takođe, stepen njegove krivice može biti umanjen u slučaju bitno smanjene uračunljivosti u trenutku izvršenja krivičnog dela.

2.2.2. Poremećaji ličnosti

Prisustvo poremećaja ličnosti takođe je značajno kako na polju okultnih, tako i pseudookultnih obeležja krivičnih dela. To naročito dolazi do izražaja kod krivičnih dela protiv života i tela, protiv polne slobode, kao i kod pojedinih delikata iz oblasti zaštite životne sredine (ubijanje i zlostavljanje životinja). Neki od karakterističnih poremećaja koji se susreću obuhvataju različite oblike sadističkih, psihopatskih i drugih patoloških manifestacija. Ključne odlike psihopatije manifestuju se u odsustvu krivice i kajanja, tendenciji ka neetičnom

³⁵⁰ Aćimović, M, 1974, Savremena nauka o čoveku i osnovni problemi krivičnog prava, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, vol 53, str 489-493.

ponašanju, slaboj kontroli impulsa i sklonosti ka agresiji. Kako bi se bolje razumeo odnos između psihopatije i kriminalnog ponašanja, važno je primetiti da je ovakva konstelacija ličnosti zastupljena kod oko 1% opšte populacije, dok čini čak oko 25% zatvorske populacije u SAD.³⁵¹ To znači da u slučaju psihopatije postoji i do 25 puta veća verovatnoća da se učini zločin koji će biti zatvorski kažnjen.³⁵² Ovaj statistički podatak jasno ilustruje činjenicu da postoji izvesna povezanost između ovog poremećaja i kriminalnog ponašanja. Međutim, shodno prirodi opisanih poremećaja, oni najčešće ne utiču na odluku suda o uračunljivosti učinioca, usled činjenice da ovakve osobe imaju očuvane intelektualne mehanizme pomoću kojih mogu da shvate značaj svoga dela. Dakle, izvršioci sa opisanim psihičkim osobinama, u slučaju odsustva drugih razloga koji bi isključili njihovu krivicu za izvršeni delikt, po pravilu bivaju proglašeni uračunljivim.

2.2.3. Oспорavanje uračunljivosti učinioca kao strategija odbrane okrivljenog

Na osnovu razmotrenih slučajeva iz prakse, uočava se da unošenje okultno-ritualnih elemenata u opis krivičnih dela (najčešće onih kod kojih zaštitni objekat predstavljaju život i telo) nastaje kao posledica specifične odbrane iznete od strane okrivljenog. Na taj način, učinilac nastoji izbeći ili umanjiti odgovornost za učinjeni delikt koristeći strategiju koja ima za cilj da bude utvrđena njegova neuračunljivost.³⁵³ Time se objašnjava iznošenje navoda o natprirodnim uticajima okultističke sadržine koji su navodno uticali na izvršenje konkretnog protivpravnog dela. Neki od karakterističnih obrazaca u tome smislu tiču se pozivanja na “glasove u glavi”, odnosno na dobijena naređenja, ili pak na preuzimanje kontrole nad sopstvenim telom i/ili voljom od strane natprirodnih bića ili pojava (primera radi, često se navode: Đavo/Lucifer/Satana, različiti demoni, božanstva i druga mitološka/teološka bića). U zavisnosti od rezultata neuropsihijatrijskog veštačenja, moguće je oceniti da li su navodi ove vrste nastali kao rezultat realnih psihičkih smetnji, ili su iskonstruisani sa ciljem izbegavanja krivične odgovornosti učinioca. U tom smislu, veoma je važno ispravno uočiti i razgraničiti realno postojeće i fingirane navode o uticajima okultističke prirode na psihičkom planu izvršioca,

³⁵¹ Ronson, J, 2011, *The psychopath test. A journey through the madness industry*, Picador, Riverhead Books, *passim*.

³⁵² Kiehl, K, Hoffman, M, 2011, The criminal psychopath: history, neuroscience, treatment and economics, *Jurimetrics*, 51, pp. 355-397.

³⁵³ Isto uviđaju i: Douglas, J. E, Burgess, A. W, Burgess, A. G, Ressler, R. K, 2006, p. 244.

budući da od toga zavisi ocena uračunljivosti izvršioca, odnosno pitanje njegove deliktne sposobnosti.

2.3. Psihičke komponente volje (namera, cilj i motiv)

Različite psihološke pojave mogu biti propisane kao naročita subjektivna obeležja određenih krivičnih dela. To su, pre svega: namera, cilj i motiv. Prema jednom određenju, namera jeste psihički pokretač odluke za izvršenje dela.³⁵⁴ Ona podrazumeva takav psihički odnos učinioca prema delu i posledici, gde pored direktnog umišljaja postoji i predstava o nekim daljim posledicama dela.³⁵⁵ Cilj može biti definisan kao ona promena ili stanje kome učinilac teži vršeći krivično delo.³⁵⁶ Sa druge strane, motivi su organski ili psihološki faktori koji pokreću ili regulišu ponašanje radi postizanja određenih ciljeva.³⁵⁷ Imajući u vidu opštu prirodu našeg istraživanja, kao i okolnost da sam motiv stoji u direktnoj vezi sa pojmovima namere i cilja³⁵⁸, naročitu pažnju posvetićemo upravo pitanju motiva.

O motivima krivičnih dela povezanih sa okultizmom moguće je govoriti isključivo uz uvažavanje raznorodnosti navedenih delikata. Samim tim, važno je imati u vidu i značajne razlike koje postoje među njihovim izvršiocima. Otuda, kako bi analiza bila svrsishodna i kompaktna, potrebno je analizirati karakteristične motive izvršenja dve šire grupe krivičnih dela koja se dovoljno često susreću u praksi. To su, sa jedne strane, dela učinjena protiv života, telesnog i polnog integriteta ličnosti i, sa druge, krivična dela usmerena na uništenje ili oštećenje verskih objekata ili grobnog mesta, odnosno na oduzimanje predmeta iz ili sa takvih objekata ili prostora.

Govoreći o motivima izvršenja krivičnih dela učinjenih protiv života, telesnog i polnog integriteta ličnosti, neophodno je odmah istaći da se, na osnovu rezultata našeg empirijskog istraživanja, među izvršiocima susreće veliki udeo neuračunljivih osoba, odnosno lica sa smanjenom uračunljivošću. Otuda u pomenutim slučajevima nije moguće govoriti o (potpuno)

³⁵⁴ Tahović, J, 1961, *Krivično pravo, opšti deo*, Beograd, Savremena administracija, str. 176.

³⁵⁵ Aćimović, M, 1971, Krivičnopravna psihologija, *Zbornik Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu*, str. 92 (<http://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/sadržaj/zbornici/z21/06z21.pdf>, 20.01.2015).

³⁵⁶ *Ibid.*

³⁵⁷ Rot, N, 1969, *Psihologija ličnosti*, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika SRS, str. 87.

³⁵⁸ Aćimović, M, Krivičnopravna psihologija, str. 92.

racionalnim motivima izvršenja, već pobude izvršioca tada treba tumačiti kao blisko povezane sa prisustvom mentalnih poremećaja. Zadržavajući rečeno u vidu, možemo napraviti sledeće razgraničenje motiva:

- a. primarna želja za zadovoljenjem okultističke doktrine i obredne prakse koja u sebi inkorporiše izvršenje protivpravnih radnji;
- b. korišćenje okultističkog/pseudookultističkog ambijenta bez njegove povezanosti sa primarnim motivima izvršenja.

U okviru prve kategorije, susreću se motivi koji stoje u direktnoj vezi sa okultnim ritualnim aktivnostima. Radi se, naime, o nameri izvršioca da postigne određeni uspeh ili prosperitet (lični ili kolektivni) natprirodnim putem, zadovoljenjem okultno-magijske doktrine i obreda. U tome slučaju postoji direktna povezanost između okultnih ritualnih sadržaja i subjektivnih obeležja izvršenja delikta.³⁵⁹ Motivi ove kategorije srazmerno se retko susreću unutar krivičnih dela protiv života i tela, odnosno protiv polne slobode u ambijentu savremene civilizacije. Njihovo prisustvo danas je limitirano mahom na preostale tradicionalne zajednice sa snažnom paganskom zaostavštinom u određenim regionima sveta. Ukoliko se namere ove vrste susreću u kontekstu savremenog okultizma (satanizam, neopaganizam, sinkretistički sistemi i dr), veoma često je reč o izvršiocima koji nisu u mogućnosti da u potpunosti shvate značaj svojih postupaka (deca, osobe veoma slabih intelektualnih sposobnosti, pojedinci izolovani od zvaničnih društvenih normi i načela), odnosno o izvršiocima koji nisu uračunljivi ili su smanjeno uračunljivi u trenutku izvršenja krivičnog dela.

Nasuprot rečenom, unutar druge kategorije susreću se različiti motivi koji nisu primarno i neposredno povezani sa okultno-ritualnom dimenzijom prisutnom unutar opisa krivičnog dela. Ovde se radi o svim „klasičnim“ motivima izvršenja krivičnih dela, nezavisno od prisustva okultnih sadržaja. Upoređivanjem primera iz prakse, može se zaključiti da su neki od pomenutih karakterističnih motiva izvršenja krivičnih dela protiv života, tela i polne slobode koji se pojavljuju u okultističkom/ pseudookultističkom ambijentu, primera radi: zadovoljenje različitih antisocijalnih sklonosti povezanih sa prisustvom psihopatskih, sadističkih i drugih patoloških crta ili poremećaja ličnosti; motivi povezani sa prisustvom različitih traumatskih doživljaja,

³⁵⁹ Up: Olson-Raymer, G, 1990, pp. 25-26.

iskustava zlostavljanja, zanemarivanja i sl; nepronalaženje prihvatljivog načina za zadovoljenje sopstvenih potreba; postojanje sukoba na relaciji učinioca i žrtve; želja za ostvarivanjem imovinske koristi primenom nasilja i dr. Autori *Crime Clasification Manual*-a usvajaju slično stanovište, navodeći da su primarni motivi ovakvih krivičnih dela povezani sa seksualnim domenom, sa novcem ili sa ličnim konfliktom žrtve i okrivljenog, a ne sa okultizmom³⁶⁰, no ipak previđaju druge, ranije nabrojane motive. Autor Olson-Rejmer takođe uočava ovu grupu motiva. On pravi razgraničenje izvršilaca krivičnih dela povezanih sa okultizmom u dve celine: a. „istinski vernici“ (*true believers*) - oni koji zločin izvršavaju zato što se takvo delo uklapa u njihov okultistički sistem verovanja, odnosno zato što se tim sistemom izričito nalaže njegovo izvršenje; b. „istinski kriminalci“ (*true criminals*) - osobe koje koriste okultno kao izgovor za opravdanje ili racionalizovanje svog kriminalnog ponašanja.³⁶¹ U svakom slučaju, kada je reč o nekom od opisanih, neokultističkih motiva izvršenja, prisustvo okultističkog ambijenta može biti shvaćeno kao vid glorifikacije, ili barem pravdanja sopstvenih kriminalnih sklonosti (pred samim sobom, odnosno pred društvom).³⁶² Pri tome se okultističke komponente iscrpljuju u okviru objektivnih obeležja izvršenja krivičnog dela, ali ne zadiru u domen namere i cilja koji se nastoje postići izvršenjem delikta.

Osim toga, treba primetiti da se unutar navedene kategorije pseudookultnih krivičnih dela izdvajaju i dela kod kojih izvršioци svesno unose okultne elemente, kako bi se stvorio dojam o postojanju motiva okultističke prirode, te time skrenula policijska istraga na pogrešan trag. Ovde se takođe radi o objektivnim karakteristikama delikta, bez uticaja okultnih ritualnih sadržaja na subjektivne okolnosti izvršenja krivičnog dela.

Što se tiče izvršilaca druge grupe zločina (tj. krivičnih dela usmerenih na uništenje ili oštećenje verskih objekata ili grobnog mesta, odnosno na oduzimanje predmeta iz ili sa takvih objekata ili prostora), radi se, po pravilu, o licima adolescentskog uzrasta. Ta okolnost od izuzetnog je značaja za razumevanje opštih motiva izvršenja navedene grupe delikata, pri čemu ona stoji u direktnoj vezi i sa specifičnim motivima izvršenja konkretnih krivičnih dela.

³⁶⁰ Douglas, J. E, Burgess, A. W, Burgess, A. G, Ressler, R. K, 2006, p. 244.

³⁶¹ Up: Olson-Raymer, G, 1990, p. 25-26.

³⁶² Carlo, P, 1996, p. 395.

Motivacija za izvršenje opisanih krivičnih dela ne mora imati (i u praksi veoma često zaista i nema³⁶³) neposrednu konekciju sa okultno-ritualnim aktivnostima u užem smislu. Uzrok tome nalazi se u činjenici da pomenuti delikti, sami po sebi, najčešće nemaju za cilj zadovoljenje okultističke doktrine i obreda. Oni su, po pravilu, usmereni ili ka izražavanju sopstvenih okultističkih stavova, odnosno animoziteta prema drugim verskim uverenjima (po pravilu ka većinskoj religiji u konkretnoj društvenoj sredini), ili pak ka obezbeđivanju uslova za vršenje okultno-magijske prakse. U prvom slučaju, radi se o svim protivpravnim radnjama koje imaju za cilj uništenje ili oštećenje verskih simbola, verskih objekata ili druge nepokretne ili pokretne imovine, odnosno isticanje sopstvenih i/ ili vređanje tuđih verskih osećanja na drugi način (primera radi, uništenje/oštećenje verskih građevina, verskih spomenika i dr objekata; ispisivanje grafita antihrišćanske, satanističke i dr. sadržine itd). U drugoj situaciji, najčešće se radi o krivičnim delima čijim izvršenjem se nastoje pribaviti predmeti i sredstva potrebni za izvršenje okultističkih obreda (npr. odnošenje posmrtnih ostataka; oduzimanje predmeta iz crkvenog inventara koji mogu biti upotrebljeni u, po pravilu satanističkim, ritualima i sl).³⁶⁴ Usled rečenog, motivi izvršilaca ove kategorije delikata mogu biti grupisani u dve pomenute grupe:

- a. uništenje ili oštećenje imovine koja poseduje religijsku simboliku;
- b. pribavljanje predmeta ili sredstava koji mogu biti korišćeni unutar okultističkog rituala, odnosno koji imaju estetsku ili simboličku okultističku vrednost za lice koje ih pribavlja.

Osim toga, važno je razmotriti i motive koji stoje u bližoj vezi sa samim uzrastom učinilaca. U tom pogledu, može se konstatovati da se motivi za izvršenje krivičnih dela sa elementom okultnog ne razlikuju od generalnih motiva svojstvenih adolescentskoj delinkvenciji. Međutim, moguće je izdvojiti i određene motive koji stoje u specifičnoj vezi sa okultističkim interesovanjima adolescenata prestupnika. To su:

-želja za izazivanjem šokantne reakcije (prevashodno lokalne) društvene zajednice, usled tabuiziranosti satanističkih/okultističkih sadržaja i postojanja intenzivne društvene zabrinutosti

³⁶³ O slučajevima kada navedeni delikti imaju neposrednu funkciju u okviru okultističkog obreda biće reči u poglavljima 3.3.2.3. i 3.3.2.4.

³⁶⁴ O motivima navedenih krivičnih dela videti: Olson-Raymer, G, 1990, p. 27-28.

povodom pretpostavljenih kriminalnih aktivnosti satanista/okultista (posledica širenja satanističke moralne panike);

-vid adolescentskog otpora porodici, školi i drugim institucijama u ambijentu dominacije većinske (po pravilu hrišćanske) religije, osobito u slučaju strogog verskog vaspitanja ili verskog indoktriniranja (okretanje satanizmu kao oblik “kontriranja”);

-prihvatanje okultističkog imidža i/ili ideologije, kao i destruktivnog/kriminalnog obrasca ponašanja u sklopu priključenja ili pripadništva delikventnoj grupi tinejdžera (model tinejdžerske bande);

-zadovoljenje sopstvenih destruktivnih, odnosno kriminalnih sklonosti u slučaju postojanja interesovanja adolescenta za okultističke sadržaje;

-način samoafirmacije adolescenta, dokazivanja sopstvene vrednosti i sopstvenih moći sebi i okruženju u kontekstu učiniočevog interesovanja za okultizam.³⁶⁵

3. Objektivne okolnosti pri izvršenju krivičnih dela

3.1. Izvršenje krivičnih dela u saučesništvu

Pitanje izvršenja krivičnih dela povezanih sa okultizmom u saučesništvu takođe je u velikoj meri uslovljeno konkretnom vrstom krivičnog dela. Usled toga, prateći dosadašnje operativno razgraničenje na dve karakteristične grupe delikata, možemo razmotriti perspektivu saučesništva.

3.1.1. Zastupljenost saučesništva pri izvršenju pojedinih vrsta krivičnih dela

Može se uočiti da sa okultizmom povezana krivična dela protiv javnog reda i mira, kao i krivična dela protiv imovine, po pravilu, izvršava veći broj lica u saučesništvu. Kako se može uvideti, svi primeri koji su analizirani u trećem odeljku potvrđuju ovu pravilnost, pri čemu se

³⁶⁵ Up. Victor, J, The Extent of Satanic Crime is Exaggerated, u: Roleff, T. (ed.), 2002, *Satanism*, San Diego, Greenhaven Press, p. 32, 39 i dr; Crews, G, Montgomery, R, 1996, pp. 13-14.

primećuje da se i u okviru ukupno dostupnih registrovanih slučajeva na globalnom nivou saučesništvo susreće kao ubedljivo dominantan oblik izvršenja navedenih krivičnih dela. To se može objasniti karakteristikama samih delikata o kojima je reč, motivima izvršenja, osobinama učinilaca i drugim okolnostima. U tom pogledu, naročito je karakteristično udruživanje adolescenata u kriminalne grupe, o čemu će biti više reči u narednom poglavlju.

Nasuprot rečenom, kod krivičnih dela protiv života, telesnog i polnog integriteta teže je izvesti jedinstven obrazac u pogledu procentualnog udela individualnog izvršavanja krivičnih dela i izvršenja u saučesništvu. Ipak, shodno prirodi navedene grupe delikata, njihovim obeležjima, motivima izvršenja, osobina učinilaca i drugim subjektivnim i objektivnim okolnostima pri izvršenju krivičnog dela, moguće je izdvojiti određene pravilnosti. Magijska praksa koja se izvršava unutar tradicionalnih društvenih zajednica (tj. okultizam povezan sa izvornim paganizmom), a koja poseduje, prema standardima važećeg pravnog poretka, obeležja protivpravnosti, može biti sprovedena individualno, ali i kolektivno, što zavisi kako od vrste magijskog sistema, tako i od obeležja konkretne magijske radnje. Prelazeći na polje savremenog okultizma, može se primetiti da se samostalno izvršenje pojavljuje, po pravilu, u većini slučajeva kada učinilac izvršava delikt u stanju privremene ili trajne neuračunljivosti. Takođe, u velikom broju slučajeva kao individualni učinioci susreću se i osobe koje izvršavaju krivična dela protiv života, tela i polnog integriteta u pseudookultnom ambijentu i sa primarnim ciljem zadovoljenja sopstvenih sklonosti i nagona koji ne stoje u vezi sa domenom okultizma. To naročito važi za izvršioce koji poseduju karakteristična obeležja, odnosno poremećaje ličnosti (poput sadističkih, psihopatskih i drugih osobina). Sa druge strane, ne može se izvesti obrazac u pogledu krivičnih dela kod kojih su pseudookulturna obeležja neosnovano uneta u opis krivičnog dela, u cilju odvrćanja policijske istrage ili izbegavanja krivične odgovornosti učinioca. Razlozi za to su brojni: činjenica da pomenuti oblici protivpravnog ponašanja mogu poprimiti obeležja veoma različitih krivičnih dela; izuzetna brojnost mogućih motiva izvršenja; nepostojanje realne povezanosti sa okultizmom koja bi omogućila izvođenje opštih zaključaka; generalno nepostojanje pravilnosti u pogledu praktično svih subjektivnih i objektivnih okolnosti pri izvršenju navedenih delikata. U pogledu krivičnih dela sa realno postojećim okultnim ritualnim elementima, u literaturi se susreće stav prema kome se ritualnim krivičnim delom ima smatrati

ono delo koje je, između ostalog, izvršeno od strane dva ili više lica.³⁶⁶ Shodno navedenom određenju, saučesništvo bi moralo biti shvaćeno kao neophodan preduslov izvršenja krivičnog dela povezanog sa okultizmom i izvršenog tokom okultističkog obreda. Međutim, uvažavajući definiciju krivičnog dela povezanog sa okultnim sadržajima koja je prihvaćena u našoj disertaciji, mišljenja smo da ne postoji razlog usled koga bi saučesništvo moralo biti neophodan preduslov za okultno-ritualni karakter krivičnog dela. Stoga treba istaći da se krivična dela protiv života i tela, odnosno protiv polne slobode koja poseduju okultne elemente mogu izvršavati kako individualno, tako i u saučesništvu, što potvrđuju i praktični primeri. Međutim, delikti navedene kategorije, izvršeni od strane uračunljivih lica i primarno u cilju zadovoljenja okultističke doktrine i obreda, kako je već napomenuto, po pravilu se veoma retko susreću, usled čega nije celishodno pokušavati da se precizno opredeli procentualni udeo saučesništva prilikom njihovog izvršavanja. Kada se kao izvršioc delo protiv života, tela i polne slobode susreću više lica koja zločin vrše u saučesništvu, reč je o kriminalnom udruživanju, koje može poprimiti različite oblike. Generalno pitanje kriminalnog udruživanja u cilju izvršenja krivičnih dela povezanih sa okultnim sadržajima biće razmotreno u narednim redovima.

3.1.2. Odlike kriminalnog udruživanja radi izvršenja krivičnih dela sa okultnim elementima

3.1.2.1. Kriminalno udruživanje

Kriminalno udruživanje u cilju vršenja krivičnih dela povezanih sa okultnim domenom može biti određeno kao svaki vid udruživanja dva ili više lica, sa namerom izvršenja bilo kod krivičnog dela koje među okolnostima planiranja i izvršenja poseduje obeležja okultističke sadržine. Važno je odmah naglasiti da pojam „kriminalno udruživanje“ korišćen u ovom istraživanju ne sme biti poistovećen sa pojmom „organizovanog kriminaliteta“, za čije postojanje se zahteva ispunjenje posebnih uslova. Samim tim, kriminalne grupe o kojima će ovde biti reč ne mogu biti automatski izjednačene sa zakonskom kategorijom „organizovane kriminalne grupe“. Uzevši u obzir brojnost krivičnih dela koja mogu biti povezana sa okultizmom, kao i heterogenost oblika udruživanja njihovih izvršilaca, najispravnije je generalno konstatovati da

³⁶⁶ Lanning, K, 1989, pp. 23-24.

ovde proučavano „okultističko“ kriminalno udruživanje obuhvata različite vidove saučesništva u širem smislu (uključujući, dakle i saizvršilaštvo). Pri tome je značajna, ali ne uvek i nužna ispunjenost određenih specifičnih uslova koji su obeležja organizovane kriminalne grupe (primera radi: izvršavanje krivičnog dela po prethodno utvrđenom planu i dr).³⁶⁷ U svakom slučaju, saučesništvo kod krivičnih dela sa elementom okultnog, shodno opštim osobinama saučesništva, pretpostavlja učešće više lica koja izvršavaju određeno krivično delo, pri čemu su svesni svog zajedničkog delovanja, a njihove radnje su objektivno povezane i usmerene na ostvarenje tog dela.³⁶⁸ Kod krivičnih dela povezanih sa okultizmom koja se čine u saučesništvu od značaja je procena da li radnje saučesništva obuhvataju tzv. pasivno učešće u vršenju krivičnog dela („psihičko sudelovanje“ ili „negativno saučesništvo“), koje postoji kada osoba posmatra događaj, ali u njemu ne učestvuje, iako se možda psihički saglašava sa izvršenjem krivičnog dela. Odgovor bi svakako bio negativan.³⁶⁹ Sa druge strane, za razliku od pasivnog psihičkog sudelovanja, moguće je saučesništvo nečinjenjem, ako se ispoljava u propuštanju dužne radnje (npr. neprijavlivanje određenog krivičnog dela ili njegovog učinioca, lišenje života drugog lica prouzrokovano pasivnim držanjem onoga ko je bio dužan da to spreči i dr).³⁷⁰

U zavisnosti od vrste krivičnog dela i motiva izvršilaca, kriminalno udruživanje može poprimiti različita obeležja. Ovde treba istaći da će naredno razmatranje obuhvatiti isključivo materiju savremenog okultizma i njegovog odnosa sa kriminalnom sferom, uz izuzimanje tradicionalnih okultno-magijskih radnji sprovedenih unutar arhaičnih društvenih zajednica. Razlog tome jeste činjenica da krivična dela izvršavana od strane većeg broja lica u sklopu tradicionalnih okultno-magijskih obreda zapravo predstavljaju reliktnost prošlosti, neposredno povezan sa paganskim običajima i sistemima verovanja, usled čega nije zahvalno njihovo paralelno proučavanje sa deliktima povezanim sa modernim okultizmom i izvršavanjem u savremenom društvenom ambijentu. Imajući ovo u vidu, te prateći ranije iznete stavove u prilog tezi da kriminalitet povezan sa okultnim sadržajima odgovara već postojećim inkriminacijama, može se primetiti da obeležja navedenog kriminalnog udruživanja odgovaraju, u načelu,

³⁶⁷ O odnosu saučesništva i organizovanog kriminaliteta, videti: Škulić, M, 2014, Odnos organizovanog kriminaliteta u krivičnom pravnom smislu i saučesništva, *Nauka, bezbednost, policija*, 3/2014, str. 12-13.

³⁶⁸ Up. postojeće definicije u: Jovašević, D, 2014, Saučesništvo u savremenom krivičnom pravu, *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, vol. LIII, br. 67, str. 158-159.

³⁶⁹ Mrvić Petrović, N., 2014. (treće izdanje), *Krivično pravo – opšti deo*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union/ Službeni glasnik, str. 191.

³⁷⁰ Više u: Jovančević, N, 2011, Izvršilaštvo i saučesništvo kroz nečinjenje, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, god. LIX, br. 1, str. 349-350.

generalnim osobinama različitih, u praksi uobičajenih načina organizovanja kriminalnih grupa. To znači da ove kriminalne grupe poseduju obeležja kriminalnih udruženja koja se organizuju radi vršenja različitih krivičnih dela u saučesništvu. U zavisnosti od motiva, možemo razlikovati: a. kriminalno udruživanje u okviru koga se protivpravno ponašanje sprovodi u sklopu okultno-ritualne prakse čije zadovoljenje je glavni cilj učinilaca; b. udruživanje zarad izvršenja krivičnih dela kod kojih okultni/ pseudookultni elementi ne stoje u direktnoj vezi sa primarnim motivima izvršenja. Kod druge kategorije, primećuju se sva opšta obeležja izvršenja krivičnih dela u saučesništvu, budući da okultno-ritualne komponente ne igraju bitnu ulogu unutar ključnih obeležja bića delikta. Sa druge strane, krivična dela koja se izvršavaju u sklopu realno postojeće okultističke prakse, sa ciljem zadovoljenja predviđenog obreda, imaju određene specifičnosti u pogledu saučesništva. Ključna odlika stoji u vezi sa ciljem koji se nastoji postići izvršenjem krivičnog dela (protiv života i tela, polne slobode, životne sredine [ubijanje i zlostavljanje životinja])- postizanje ličnog ili kolektivnog prosperiteta izvršioca natprirodnim putem, upotrebom magijskih radnji koje mogu posedovati i obeležja protivpravnosti. Usled rečenog, uočava se odsustvo uobičajenih ciljeva kriminalnog udruživanja karakterističnih kod kolektivnog izvršenja delikata navedenih kategorija. Međutim, i pored ovih specifičnosti, grupno izvršenje, odnosno izvršenje u saučesništvu krivičnih dela sa elementom okultnog i dalje poseduje većinu opštih obeležja kriminaliteta koji se izvršava uz učešće više lica (npr. dogovor o izvršenju krivičnog dela, radnje izvršenja, postojanje zajedničkih motiva, podela posla, eventualna hijerarhijska ustrojenost i dr).

Produbljujući razmatranje saučesništva i kriminalnih organizacija u kontekstu delikata povezanih sa okultizmom, važno je razmotriti odlike savremenih okultističkih zajednica čiji članovi preduzimaju protivpravne radnje u sklopu obredne prakse ili drugog programa delovanja zajednice. Može se uočiti da je, pod prevashodnim uticajem satanističke moralne panike, formiran i aktivno propagiran obrazac karakterističnih obeležja kriminalno-okultističkih organizacija koji, kako pokazuju proučeni primeri iz prakse, ne odgovara činjeničnom stanju. Radi se, pre svega, o isticanju određenih obeležja samih okultističkih zajednica koja se, prema rezultatima empirijskog proučavanja, zapravo ne susreću u realnosti. Takođe, podjednako su karakteristični i navodi o velikoj zastupljenosti naročito teških krivičnih dela koja pripadnici pomenutih zajednica izvršavaju u ime organizacije, a koji se u praksi pokazuju ili kao retko

prisutni³⁷¹, ili pak kao sasvim nepostojeći.³⁷² Neke od karakterističnih odlika satanističko/okultističkih zajednica prema navodima SMP usmerenja su sledeće: visok stepen organizovanosti; hijerarhijska ustrojenost; velika brojnost članstva; internacionalni, odnosno globalni karakter; uključenost veoma uticajnih pojedinaca iz različitih sfera društvenog života; zastupljenost članova svih starosnih dobi; dugotrajnost postojanja (uz neretko navođenje održanja kontinuirata pripadništva među potomstvom članova); povezanost sa različitim centrima moći; spremnost na vršenje brojnih delikata, sa naročitim akcentom na krivična dela protiv života i tela, protiv polne slobode, važnih prava ličnosti i dr; stiktno verski (satanističko/okultistički) motivi izvršenja zločina i dr.³⁷³ Ovakvi navodi mogu se protumačiti kao rezultat kombinovanja sledećih elemenata: a. realnih osobina nekriminalnih okultističkih zajednica; b. obeležja izdvojenih delikata iz prakse koji su (osnovano ili ne) povezivani sa navodnim okultističkim interesovanjima izvršilaca; c. teorija zavere o postojanju visoko organizovanih kriminalno-okultističkih organizacija; d. dokazano neistinitih navoda o postojanju i širokoj rasprostranjenosti delikata koji su obuhvaćeni odrednicom *satanistička ritualna zloupotreba*. Sa druge strane, kako se može primetiti na osnovu izloženih primera u trećoj osnovnoj celini disertacije, kao i iz ukupnosti proučene građe, savremene okultističke zajednice čiji članovi vrše krivična dela u ime i za račun zajednice po pravilu imaju korenito drugačija obeležja. Za razliku od navoda o frekventnom vršenju naročito teških krivičnih dela (protiv života i tela polne slobode i dr), opisane zajednice se, u slučaju opredeljivanja za vršenje protivpravnih radnji, najčešće orijentišu ka vršenju krivičnih dela manjeg stepena društvene opasnosti (različita dela protiv imovine, povreda groba, ubijanje i zlostavljanje životinja i dr). U određenom broju slučajeva, u praksi se susreće i vršenje opisanih krivičnih dela protiv života, telesnog i polnog integriteta. Ipak, uglavnom je reč o izolovanim slučajevima čija obeležja najčešće ne odgovaraju formiranom stereotipu o kriminalitetu izvršavanom od strane kriminalno-okultističkih organizacija. Konačno, nekoliko incidenata zabeleženih na globalnom nivou

³⁷¹ Primera radi, ritualna ubistva pokazuju se kao srazmerno retka praksa u okviru savremenog okultizma (naročito imajući u vidu obim njegove rasprostranjenosti), dok, nasuprot rečenom, navodi i optužbe SMP usmerenja ističu izuzetnu brojnost i frekventnost takvih delikata.

³⁷² Radi se o karakterističnim optužbama iz jeka satanističke moralne panike; primera radi, optužbe na račun postojanja visoko organizovanih internacionalnih satanističkih kriminalnih lanaca koji se bave trgovinom ljudima i ljudskim organima, organizovanom prostitucijom, otmicom dece i pedofilijom, različitim vidovima „satanističke ritualne zloupotrebe“ itd.

³⁷³ Up: Edge, P, 2002, pp. 362-363 i dr; Victor, J, 1993, pp. 3 i d; Frankfurter, D, 2006, *Evil Incarnate: Rumors of Demonic Conspiracy and Ritual Abuse in History*, 2006, Princeton, Princeton University Press, p. 127.

poseduju obeležja krivičnih dela kojima se ugrožava život, zdravlje i bezbednost velikog broja lica (najbolji primer jesu incidenti u tokijskom metrou povezani sa delovanjem pripadnika Aum Šinrikjoa). Međutim, opisana kriminalna aktivnost svojim opisom upućuje na karakteristična obeležja terorizma, usled čega se tada može govoriti o postojanju klasične terorističke kriminalne organizacije. Ovo je još jedna potvrda stanovišta prema kome kriminalno udruživanje u okviru kriminalno-okultističke zajednice načelno odgovara postojećim, u pravnoj i kriminalističkoj teoriji prepoznatim oblicima udruživanja učinilaca različitih krivičnih dela, nezavisno od vrste krivičnog dela koje se izvršava i stepena društvene opasnosti koja je njime prouzrokuje.

Konačno, vraćajući se na uobičajena svojstva najrasprostranjenijih kriminalnih okultističkih zajednica, možemo navesti njihova obeležja koja se u praksi frekventno susreću: često odsustvo razrađenog doktrinarnog sistema zajednice; lokalno rasprostiranje; odsustvo povezanosti sa drugim zajednicama na široj teritoriji; najčešće tinejdžerski uzrast pripadnika; nestabilnost i promenjivost članstva; kratkoročnost postojanja; krhkost i podložnost promenama, odnosno rasformiranju; primarni razlozi delovanja neretko neokultističke prirode; izrazita sličnost sa strukturom kriminalnih bandi; česta povezanost članova sa uticajem pojedinih potkulturnih grupa.³⁷⁴ Poslednje dve stavke zaslužuju da budu razmotrene u narednom poglavlju.

3.1.2.2. Adolescentske kriminalne grupe i potkulturne grupacije

Istraživanjem primera iz sudske i kriminalističke prakse došli smo do zaključka da su kvantitativno najzastupljeniji delikti povezani sa okultističkim sadržajima krivična dela protiv javnog reda i mira i krivična dela protiv imovine. Njihovi učinioci, kako je utvrđeno, po pravilu su adolescentskog uzrasta. Otuda je veoma važno razmotriti pitanje načina kriminalnog udruživanja adolescenata, odnosno učinilaca mlađe starosne dobi.

Može se primetiti da navedene grupe izvršilaca uglavnom ne predstavljaju okultističke zajednice, u smislu gore opisanih svojstava formalno organizovanih, najčešće nekriminalnih okulturnih udruženja. Radi se, po pravilu, o grupama prijatelja - adolescenata istog ili sličnog

³⁷⁴ Kao neposredan primer, videti analizu strukture i aktivnosti adolescentskog satanističkog kulta u SAD-u krajem 1980-ih godina: Lowney, K, *Teen Satanists are Rebelling Against the Dominant Culture*, u: Roleff, T. (ed.), 2002, *Satanism*, San Diego, Greenhaven Press, p. 67, 72-87.

uzrasta, koji poseduju zajednička interesovanja (između ostalog, i za neki vid okultističkih sadržaja). Ovakve grupe u većini slučajeva nemaju obeležja ustrojstva verskog ili magijskog kulta. Sa druge strane, u određenom broju primera susreću se grupe adolescenata prestupnika koje mogu biti okarakterisane kao okultistički (najčešće satanistički) kultovi.³⁷⁵ Njihove odlike u skladu su sa (u prethodnom poglavlju iznetom) tipologijom realno postojećih kriminalno-okultističkih zajednica. Kako je napomenuto, opisane grupe poseduju sva bitna obeležja adolescentskih kriminalnih grupa uopšte (u kriminologiji označavanih kao adolescentske bande).³⁷⁶ Otuda je njihovu organizovanost, u kontekstu vršenja krivičnih dela, najcelishodnije protumačiti kao specifičan oblik ustrojstva mladalačke kriminalne grupe, čiji članovi usvajaju određene elemente okultizma na ideološkom i/ili simboličkom planu. Praveći analogiju između obeležja i strukture bande, sa jedne i adolescentske okultističko kriminalne zajednice, sa druge strane, možemo uočiti brojne podudarnosti od značaja za krivično-pravno i kriminološko proučavanje. Istaći ćemo neke od najznačajnijih: prisustvo većeg broja članova; postojanje organizatora kriminalne grupe (lider okultne organizacije-vođa adolescentske bande); izvršenje krivičnih dela u saučesništvu; podudarnost pravno zaštićenih dobara koja se ugrožavaju; vršenje različitih vandalizama kao karakterističan model prestupničkog ponašanja; lokalno rasprostiranje i delovanje; relativna kratkoročnost postojanja zajednice; postojanje istovetnih uzroka delinkvencije koji stoje u vezi sa psihosocijalnim karakteristikama izvršilaca.³⁷⁷ Kako se može zaključiti, udruživanje adolescenata po osnovu interesovanja za okultizam, sa isključivim ili

³⁷⁵ Up. Olson-Raymer, G, 1990, p. 18.

³⁷⁶ U pogledu adolescentskih kriminalnih grupa uopšte, ista etiologija i fenomenologija potvrđena je rezultatima istraživanja u Srbiji: reč je, po pravilu, o muškim destruktivnim kolektivitetima (primer: navijačko-huliganske grupe, mladi skloni alkoholizmu i dr), koji deluju u urbanim sredinama (videti: Todorović, A, 1971, *Uzroci maloletničkog prestupništva*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja). Rezultati ove disertacije potvrđuju rezultate drugih istraživanja u Srbiji - između ostalog, u pogledu sledećih okolnosti: maloletnici veoma često u saučesništvu čine protivpravna dela; beleži se porast izvršenja krivičnih dela protiv života i tela, kao i krivičnih dela i prekršaja protiv javnog reda i mira i dr. (Ignjatović, Đ, 2014, Stanje i tendencije kriminaliteta maloletnika, CRIMEN, vol. V, 2014/2, str. 189-190; Simeunović-Patić B, Obeležja kriminaliteta maloletnika u Srbiji i perspektive adekvatnog društvenog reagovanja, u: Blagojević, M, Stevanović, Z. (ur.), 2009, *Prevenција kriminala i socijalna devijacija – od razumevanja ka delovanju*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 200; Jovanović, S, Pašalić, Z, Maloletni učinioci prekršaja sa elementima nasilja, u: Stevanović, I. (ur.), 2015, *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 218-220).

³⁷⁷ Detaljnije o uzrocima pristupanja adolescenata kriminalnim bandama videti u: Taylor, S, 2013, Why American boys join street gangs, *International Journal of Sociology and Anthropology*, Vol. 5 (8), p. 340-341. i d; Clark, C, 1992, Deviant Adolescent Subcultures: Assessment Strategies and Clinical Interventions, *Adolescence*, Vol. 27, No. 106, pp. 283-293; Lien, I, Criminal Gangs and Their Connections: Metaphors, Definitions and Structures, u: Decker, S, Weerman, F. (ur.), 2005, *European Street Gangs and Troublesome Youth Groups*, Walnut Creek, AltaMira Press, pp. 31-50.

delimičnim ciljem vršenja protivpravnih radnji, po svim ključnim obeležjima odgovara opštem modelu formiranja adolescentskih kriminalnih grupa.³⁷⁸ Udruživanje u okviru takvih zajednica, po pravilu, počinje kroz druženje adolescenata istog ili sličnog uzrasta, koje vremenom počinje da zadire na polje delikvencije putem izvršavanja krivičnih dela u saučesništvu. Takođe je frekventno i pristupanje pojedinaca već postojećim mladalačkim kriminalnim grupama. Članovi razvijaju snažan osećaj pripadništva grupi i indentifikuju se sa njom; oni nastoje da se u grupi zadrže i da se izbore za svoj status unutar nje.³⁷⁹ Prikazane opšte osobine mladalačkih bandi susreću se kod značajnog dela adolescentskih „okultističko-kriminalnih“ zajednica. Imajući u vidu činjenicu da se adolescenti najfrekventnije susreću kao učinioci krivičnih dela povezanih sa okultističkim sadržajima, razumljiva je važnost postignutih uvida i njihov doprinos pravilnom razumevanju realnih obeležja kriminalnih grupa koje stoje u konekciji sa domenom okultnog.

Drugo važno pitanje koje treba razmotriti tiče se prirode okultističkih interesovanja navedene kategorije učinilaca. Ono što uočava nakon analize brojnih primera krivičnih dela izvršenih na globalnom nivou, jeste okolnost da se među izvršiocima veoma često susreću pripadnici određenih potkulturnih grupacija. Pre svega, reč je o različitim vidovima potkulture koji se uglavnom oslanjaju na rok muziku i njene potkategorije, odnosno derivativne forme. U tom smislu, naročito su karakteristični oni potkulturni pravci koji unutar svoje ideologije i/ili estetike imaju zastupljene okultističke (najčešće satanističke), antireligijske i dr. sadržaje (primera radi, *heavy metal* [naročito njegovi ekstremni podžanrovi *black metal* i *death metal*], *gothic rock* [kao i drugi vidovi *gothic* muzike i potkulture] i dr). Adolescentski učinioci krivičnih dela povezanih sa okultizmom u velikom broju slučajeva nemaju jasno iskristalisanu versko-ideološku okultističku osnovu, već se njihova navedena interesovanja iscrpljuju, odnosno primarno zasnivaju na usvajanju okultističkih sadržaja i estetike iz okrilja potkulturnih grupa kojima pripadaju. Imajući ovo u vidu, može se zaključiti da je primarni razlog prisustva okultističkih sadržaja unutar mladalačke (mahom adolescentske) delikvencije uticaj potkulturnih grupa koje inkorporišu okultističke i druge srodne sadržaje. Bilo da se radi o individualnim učiniocima ili o učiniocima koji krivična dela izvršavaju u saučesništvu, faktor njihove potkulturne pripadnosti jedna je od ključnih odlika koja se može primetiti u velikom

³⁷⁸ Up. Victor, J, 2002, pp. 32, 34-38; Victor, J, 1993, pp. 141-142; Olson-Raymer, G, 1990, p. 18.

³⁷⁹ Milošević, G, Milašinović, S, 2011, Nasilje navijačkih grupa u Srbiji i kriminalitet maloletnika, *Teme*, XXXV, 2/2011, str. 499-501.

broju registrovanih primera iz prakse. Ukoliko se radi o izvršenju u saučesništvu, najčešće je reč o grupama tinejdžera, ljubitelja istih muzičkih pravaca i poklonika prateće potkulture, koji poseduju određena, po pravilu površna interesovanja za materiju okultizma, no koji najčešće nisu formalno organizovani u određenu okultističku grupu. Međutim, čak i u slučajevima postojanja formirane adolescentske okultističke zajednice, istovrsna potkulturna pripadnost članova susreće se kao pravilo u većini slučajeva.³⁸⁰ Imajući u vidu sve rečeno, nameće se potreba za razmatranjem opšteg odnosa potkulture i kriminala.³⁸¹ Na taj način dobiće se, između ostalog, odgovor na pitanje odnosa potkulturne pripadnosti i uzročnika adolescentske delikvencije, kao i odnosa pomenute pripadnosti sa odabirom konkretne vrste krivičnih dela.

Kako iskustvo pokazuje, pripadnici različitih potkulturnih grupa susreću se povremeno kao učinioci krivičnih dela koja mogu stajati u vezi sa navedenom pripadnošću grupi. Radi se o heterogenoj grupi delikata, čije izvršenje može biti motivisano brojnim uzrocima i čija specifična obeležja mogu osetno varirati. Međutim, kao karakteristična okolnost, zapaža se da kada krivično delo izvršavaju pripadnici određene potkulture, te kada je to delo u vezi sa navedenom pripadnošću, neretko se susreću specifične okolnosti pri izvršenju koje upravo upućuju na pomenutu grupu lica kao na moguće izvršioce krivičnog dela. Kako bi rečeno bilo učinjeno razumljivijim, dovoljno je skrenuti pažnju na pojedina krivična dela koja se frekventno izvršavaju u konekciji sa određenim oblicima potkulture. Za naše istraživanje, od prevashodnog značaja su oblici muzičke rok supkulture povezani sa okultističkim i antireligijskim idejama. U tom ambijentu, kao karakteristična krivična dela i okolnosti pri izvršenju susreću se, između ostalog: povreda groba (motivisana okultističkim i/ili antireligijskim razlozima), imovinska

³⁸⁰ Olson-Raymer, G, 1990, p. 18, 22; Lanning, 1989.

³⁸¹ Nastanak „supkulturne teorije“ vezuje se za autore sociološko-kriminološke Čikaške škole koji su proučavali kriminalne bande. Osim opštih teorija posvećenih fenomenu bandi, prva koja je bila specijalizovano posvećena kriminalnim supkulturama adolescenata zasnovana je na postavkama starije teorije diferencijalnih kontakata Edvina Saderlanda, a vezuje se za ime Alberta Koena i njegovu knjigu *Delinquent Boys. The Culture of the Gang* (Chicago, 1955) (Hassemer, W, 1990, *Einführung in die Grundlagen des Strafrechts*, 2. Auflage, München, Verlag C. H. Beck, pp. 35-37). A. Koen preneo je fokus proučavanja sa kriminalnih bandi motivisanih ekonomskom dobiti, na supkulturnu delinkvenciju oslobođenu ekonomskog motiva (videti: Cohen, A, 1955, *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*, Glencoe, Free Press). Koenovim i kasnijim istraživanjima su kao neke od karakteristika adolescentske potkulture istaknuti, između ostalog: opsednutost muzikom i sredstvima koja omogućavaju snažna uzbuđenja, alkoholizam, opsednutost fizičkom aktivnošću, kao i (u novije vreme) sklonost ka hedonizmu, besposličenju, antiintelektualna usmerenost i sl. (više u: Ignjatović, Đ, *Kriminalitet maloletnika: stara tema i nove dileme*, u: Stevanović, I. (ur.), 2015, *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 27). Međutim, u pogledu rečenog moramo istaći ogradu- obeležja pripadnika različitih supkultura osetno variraju u zavisnosti od vrste samog potkulturnog opredeljenja, usled čega navedene uopštene odlike trebaju biti primljene sa rezervom.

krivična dela uperena prema verskim spomenicima, verskim objektima i njihovoj imovini i dr. Međutim, mnoge druge potkulture takođe se mogu dovesti u vezu sa čestim ili povremenim izvršavanjem određenih karakterističnih krivičnih dela od strane njihovih pripadnika. Bez ulaženja u dubinu problematike, može se samo uopšteno napomenuti da su navedene potkulture veoma raznolike, kao i da se kao okosnica formiranja najčešće susreće određeni muzički žanr, ali da to ne mora nužno biti slučaj (primer: navijačka potkultura, kao i njena kriminalno-orijentisana podgrupa– navijači huligani; potkulture sa prevashodno ideološko-političkom pozadinom i dr). U pogledu drugih ključnih karakteristika, susreću se politički, religijski i drugi ideološki motivi i načela koji opredeljuju program konkretne potkulturne grupe i vrednosti koje njeni pripadnici usvajaju. Uzevši sve izneto u obzir, dovoljno je navesti nekoliko najupečatljivijih primera potkulturnih grupa koje se tradicionalno dovode u vezu sa vršenjem određenih krivičnih dela od strane velikog dela njihovih pripadnika:

-Ekstremno-desničarske potkulturne grupe: vršenje krivičnih dela (protiv života i tela, protiv časti i ugleda, protiv imovine i dr) motivisanih rasnom, nacionalnom, verskom ili drugom netrpeljivošću (u zavisnosti od vrste i ideologije konkretne grupe).

-Ekstremno-levičarske potkulturne grupe (naročito militantne anti-fašističke i anti-nacističke grupe): krivična dela protiv života i tela (sukobi sa pripadnicima neonacističkih i drugih ekstremno-desničarskih grupa); krivična dela protiv imovine (vršenje vandalizama koji nisu motivisani političkim opredeljenjem članova grupe) i dr.

-Navijačko-huliganska potkultura: vršenje krivičnih dela protiv života i tela, protiv imovine i drugih delikata povezanih sa izazivanjem nereda na sportskim manifestacijama i sa sukobljavanjem sa drugim navijačkim grupama.

Naravno, broj “destruktivnih” supkulturnih grupa daleko je veći. Pri tome treba imati u vidu da većina potkulturnih grupa (naročito one koje imaju muzičko opredeljenje kao osnov formiranja) nema konekciju sa kriminalnim ponašanjem, ili je pak ova povezanost limitirana na manjinski deo njenih pripadnika. Ova poslednja okolnost upravo jeste obeležje i potkulturnih grupa povezanih sa okulnim sadržajima.

Sve ovo dovodi nas do zaključka o nedvojbenom postojanju određenog odnosa između potkulturne pripadnosti učinilaca i izvršenja pojedinih karakterističnih delikata. Sa druge strane, potrebno je bliže razmotriti prirodu navedenog odnosa.

Pre svega, važno je istaći da se, nezavisno od toga o kojoj konkretnoj potkulturi je reč, kao prestupnici ne pojavljuju svi njeni pripadnici, već samo jedan njihov deo (kako je već navedeno, po pravilu manjinski). Ovaj podatak važan je kao osnov za izbegavanje diskriminativnog ophođenja (u cilju očuvanja i zaštite ustavnih prava građana, te prevencije njihove povrede) prema potkulturno orijentisanim pojedincima u smislu formiranja predrasuda i izvođenja preuranjenih negativnih zaključaka. Međutim, ono što je za naše istraživanje posebno značajno, jeste uvid o nepostojanju kategoričke povezanosti potkulturne pripadnosti i vršenja konkretnih krivičnih dela. Imajući u vidu činjenicu da se samo jedan deo pripadnika supkulture pojavljuje u svojstvu učinilaca karakterističnih delikata, kao i okolnost da je, u slučaju krivičnih dela povezanih sa okultno-ritualnim elementima, njihov broj veoma mali u odnosu na broj nedelikventnih pripadnika, izvodi se zaključak da ne postoji uslovljenost između potkulturne uključenosti i vršenja navedenih delikata. Uzroke same inicijalne spremnosti za vršenje krivičnih dela, otuda, treba tražiti u domenu lične perspektive učinioaca, nezavisno od njegove eventualne naklonjenosti ili pripadnosti određenoj supkulturnoj grupi. Ovo naročito dolazi do izražaja u konkretnom slučaju, budući da se lična i opštedruštvena perspektiva adolescenata, kao prevashodnih pripadnika potkulturnih grupa, korenito odražava na njihovo donošenje odluke o otpočinjanju kriminalnih aktivnosti, nezavisno od same vrste krivičnih dela. Dakle, pripadnost potkulturi učinioaca ne može biti prepoznata kao inicijalni činilac koji dovodi do donošenja odluke o izvršenju krivičnih dela.

Međutim, iako izloženi argumenti upućuju na zaključak o neosnovanosti traženja uzroka samog kažnjivog ponašanja kao takvog u domenu učiniočeve potkulturne pripadnosti, smatramo da navedena pripadnost ipak može imati značajan uticaj na odabir konkretne vrste krivičnog dela koje se želi izvršiti. Argumenti u prilog navedenoj tezi nalaze se u obeležjima konkretnih krivičnih dela koja mogu pokazati visok stepen podudarnosti sa nekim od vrednosti propagiranih unutar supkulturne grupe. Zarad bolje razumljivosti, navešćemo nekoliko karakterističnih obeležja u pogledu kriminalnog i autodestruktivnog ponašanja povezanog sa okultizmom.

a. Pojedini stavovi i vrednosti (na potkulturnom nivou): antireligioznost, nakonjenost okultizmu (naročito satanizmu), pobunjeničtvo, destruktivnost, autodestruktivnost i dr;

b. Obeležja delikata i autodestruktivnih akata: isticanje antireligijskih (najčešće antihrišćanskih) stavova; propagiranje okultističke (satanističke) ideologije, odnosno imidža; suprotstavljanje različitim institucijama; destruktivno (protivpravno) ponašanje u najširem smislu; različiti autodestruktivni akti i dr.

Ova podudarnost između vrednosti koje propagira određena supkultura i osobina krivičnih dela koja vrše njeni poklonici može se objasniti na sledeći način. Iako sam kriminalni potencijal pojedinca, kako proizilazi iz izloženog, ne stoji u direktnoj vezi sa njegovom pripadnošću potkulturi, navedena pripadnost može poslužiti kao inspirator konkretnog oblika protivpravnog ponašanja. Na nastanak kriminalnih predispozicija presudnu ulogu igraju okolnosti koje se ne mogu jednostrano objasniti supkulturnom orijentacijom izvršioca; međutim, usvajajući vrednosti i modele ponašanja koji se propagiraju unutar navedene potkulture, on može usvojiti određene obrasce kriminalnog ponašanja, odnosno dobiti direktnu ili indirektnu inspiraciju za izvršenje upravo te vrste delikata (u našem slučaju, delikata povezanih sa okultno-ritualnim aktivnostima).

Za kraj, treba razmotriti pitanje relativnosti povezivanja potkulturnog uticaja sa vršenjem kriminalnih aktivnosti.³⁸² U cilju destrigmatizacije određenih stereotipa povezanih sa vršenjem krivičnih dela sa okultno ritualnim aktivnostima i inspirisanih satanističkom moralnom panikom, treba napomenuti da, iako navedeni uticaji pokreta kome učinilac pripada mogu doprineti odabiru konkretne vrste krivičnog dela, ne čini se verovatnim da je ovaj podsticaj od presudnog značaja za realizaciju kriminalnog potencijala učinioca. Imajući u vidu brojnost negativnih društvenih stimulansa koji mogu dovesti do opredeljivanja pojedinca za izvršenje određenog delikata, celishodno je pretpostaviti da uticaji potkulturnog ili drugog srodnog nivoa mogu pomoći pri odabiru konkretnog delikta, ali da bi pojedinac i u slučaju njihovog odsustva lako mogao pronaći inspiraciju za delikventno ponašanje u drugim oblicima društvenog uticaja. To dovodi do zaključka o promenljivosti vrste odabranog krivičnog dela, kao i o promenljivosti

³⁸² Treba napomenuti da vrednosti koje potkulturne grupe (uključujući i delinkventne) promovišu nisu isključivo suprotstavljene vladajućoj kulturi, već mogu uticati i na pozitivne promene prihvatljivih obrazaca ponašanja (W. Hassemer, W, 1990, p. 37). Utoliko je i dodatno štetniji uticaj moralne panike pri neprimerenoj reakciji na pojedina ponašanja pripadnika određene potkulture (Ćirić, J, 2015, str. 184).

okolnosti pri planiranju i izvršenju odabranog delikta, ali o relativnoj stabilnosti samog kriminalnog potencijala, koji u slučaju odsustva konkretnog supkulturnog uticaja, lako može biti ispoljen na drugi način. Načini za to svakako su viševrsni, pri čemu se kao najkarakterističniji mogu istaći: priključenje pojedinca drugim potkulturnim grupama, priklanjanje delikventnim grupama različitog profila, dobijanje inspiracije za vršenje krivičnih dela putem nekog od vidova savremenih sredstava masovnog uticaja na društvo i pojedinca (mediji, literatura, film, muzika i dr) i sl. Konačno, čak i u slučaju vršenja specifičnih krivičnih dela koja stoje u bliskoj vezi sa određenim potkulturama, odustvo potkulturnog uticaja ne mora voditi nužno ka izostanku navedene vrste delikventnog ponašanja. Pojedinaac može pristupiti izvršenju istovrsnog krivičnog dela motivisan drugim, korenito različitim razlozima; međutim, obeležja samoga delikta ipak mogu ostati nepromenjena (primer- izvršenje krivičnog dela povreda groba: a. u cilju odnošenja posmrtnih ostataka; b. kao izraz nacionalne netrpeljivosti; c. u cilju odnošenja predmeta od vrednosti (sticanje materijalne koristi) i dr).

3.1.3. Odgovornost organizatora kriminalne grupe

Oslanjajući se na stanovište prema kome kriminalno-okultističke grupe odgovaraju postojećim, u nauci prepoznatim oblicima kriminalnog organizovanja, pitanju odgovornosti njihovog organizatora treba, za početak, pristupiti iz opšte perspektive.

Kako je već rečeno, kriminalno udruživanje učinilaca krivičnih dela sa okultnim obeležjima može poprimiti veoma različite forme. Ipak, sve one, po pravilu, poseduju osnovna obeležja nekog od opštih oblika kriminalnog organizovanja, nezavisno od prisustva okultističkih sadržaja. U zavisnosti od vrste kriminalnog udruživanja, uloga organizatora može biti različita. Primera radi, ukoliko se radi o adolescentskoj bandi čiji članovi vrše različite oblike vandalizama, njegova uloga odgovara poziciji vođe adolescentske bande. Ukoliko se pomenuti vandalizmi fokusiraju na povredu određenih versko-religijskih elemenata, moguće je govoriti o organizatoru grupe koja odgovara opštem obrascu kolektivnog izražavanja i pronošnja verske mržnje i netrpeljivosti. Kada je reč o grupi koja vrši imovinske delikte, organizator ima ulogu vođe kriminalne zajednice navedenog tipa. Ukoliko se susreće kriminalno udruživanje više lica u cilju vršenja delikata protiv života i tela, odnosno protiv polne slobode, vođa ima ulogu

inicijatora i koordinatora vršenja pomenutih teških krivičnih dela. Konačno, u pojedinim zabeleženim incidentima koji poseduju obeležja masovnog ugrožavanja života, zdravlja i bezbednosti većeg broja lica, predvodnik zajednice zapravo jeste organizator terorističke grupe, odnosno nekog drugog oblika ekstremističkog udruživanja. Imajući u vidu rečeno, može se konstatovati da povodom odgovornosti organizatora kriminalno-okultističke grupe treba analogno primeniti propise kojima se sankcioniše delovanje onog tipa kriminalne organizacije čijim svojstvima odgovara konkretna okultistička/pseudookultistička zajednica.

Nasuprot rečenom, pojedina pitanja povezana sa odgovornošću organizatora grupe treba razmotriti zasebno. Pre svega, potrebno je istaći kako se u velikom broju praktičnih primera izvršenja u saučesništvu zapravo ne može uočiti odnos nadređenosti i podređenosti. Tada se učinioci krivičnih dela povezanih sa materijom okultizma pojavljuju kao ravnopravni, bez postojanja hijerarhijske ustrojenosti među njima. U takvim slučajevima, po logici stvari, isključeno je postojanje organizatora kriminalne grupe, dok se krivica izvršilaca utvrđuje isključivo na osnovu njihovog udela u izvršenju konkretnog krivičnog dela. Dalje, pitanje krivične odgovornosti organizatora okultističke organizacije veoma je problematično iz više razloga. Kao prvo, u mnogim slučajevima neformalnog udruživanja nije moguće sa sigurnošću utvrditi, odnosno sudskim putem dokazati status određenog lica kao organizatora grupe. Osim toga, teškoće nastaju i prilikom dokazivanja podudarnosti statusa lidera okultističke grupe sa njegovim hipotetičkim statusom organizatora krivičnog dela koje je izvršio drugi član grupe, odnosno više njih u svojstvu saučesnika. Takođe, ukoliko su članovi punoletna i poslovno sposobna lica, koja svojom voljom pristupaju određenoj organizaciji, veoma je diskutabilno u kom procentu je opravdano pokretanje pitanja odgovornosti organizatora za protivpravne radnje koje ova lica preduzimaju. Tu se, opet, ukazuje nekoliko zasebnih dilema. Postavlja se pitanje da li je konkretno krivično delo izvršeno u ime i za račun zajednice, ili je u pitanju delikt koji pojedinac izvršava nezavisno od svoga pripadništva grupi. U slučaju dokazivanja da je delikt zaista izvršen u interesu okultističke grupe, ostaje otvoreno pitanje dokazivanja da je pomenuto lice krivično delo izvršilo na direktan ili indirektan nagovor drugog lica (organizatora grupe) ili je delikt izvršilo samostalno, bez prethodno dobijenih instrukcija. Sa druge strane, za razliku od opisanih dilema koje bi se mogle javiti u slučajevima kada izvrši krivično delo uračunljivo punoletno lice, kada se kao izvršioc krivičnog dela pojavljuju maloletnici ili neuračunljiva lica, postoji značajno veći izgledi da se organizator kriminalne grupe kazni kao podstrekač.

Ono što je moguće zaključiti na uopštenom nivou, jeste to da je potrebno biti veoma oprezan prilikom procenjivanja odnosa izvršenog krivičnog dela sa mogućom pripadnošću učinioca određenoj verskoj, odnosno duhovnoj (u konkretnom slučaju, okultističkoj) grupi. Neosnovanim povezivanjem delikata koje pojedinac izvršava samostalno, bez uticaja organizatora ili drugih članova verske grupe kojoj pripada, može se načiniti ozbiljna povreda verskih sloboda i prava. Ovaj argument važi čak i u slučaju postojanja učiniočevog uverenja da vršenjem krivičnog dela postupa u ime i za račun same verske grupe, ukoliko ne postoji veza između njegovih postupaka i uticaja, odnosno delovanja drugih pripadnika. Ukoliko je za određene oblike pravno nedopuštenog delovanja propisima zasebno predviđena odgovornost organizatora, navedene odredbe mogle bi biti analogno primenjene u svim onim slučajevima kada vrsta konkretne deliktne radne odgovara onima sadržanim u rečenom propisu. U drugim situacijama, treba primeniti opšte institute krivičnog prava kojima se predviđa odgovornost onih koji svojim radnjama podstiču neposrednog izvršioca na izvršenje krivičnog dela. Pri tome, posebnu pažnju treba posvetiti materiji saučesništva, saizvršilaštva, podstrekavanja na izvršenje krivičnog dela, pomaganja u pripremi i izvršenju delikta, odnosno u njegovom prikriivanju i dr. Institut posrednog izvršilaštva, prisutan u pojedinim pravnim sistemima, ovde takođe može doći u obzir. Takođe, mišljenja smo da se u određenim slučajevima kao relevantno može pokrenuti pitanje zloupotrebe odnosa nadređenosti i podređenosti. Konačno, kada je reč o učiniocima koji nisu punoletni i poslovno sposobni, pitanje krivične odgovornosti organizatora grupe može biti razmotreno u svetlu propisa kojima se štite prava navedenih, naročito osetljivih kategorija stanovništva. U svakom slučaju, analiza primera delikata iz prakse i postojećih propisa na nacionalnom i globalnom nivou nameće zaključak da već postojeći propisi nude relativno efikasne pravne mehanizme za kažnjavanje organizatora okultističko-kriminalnih grupa različitih profila. Uvođenje novih inkriminacija koje bi bile specijalizovane za isključivo kažnjavanje organizatora okultističko-kriminalnih grupa nespojivo je sa ustavnim načelima o verskim slobodama i pravima. Sa druge strane, unutar postojećih propisa već su predviđene inkriminacije kojima se sankcioniše pozivanje, odnosno druga vrsta uticaja lidera verskih organizacija (nezavisno od tipa verske organizacije i vrste verskog učenja) na izvršenje pojedinih krivičnih dela. Međutim, najvažnije je da postoje dovoljno široko postavljene, opšte odredbe kojima se sankcioniše uticaj na drugo lice kao učinioca krivičnog dela. Imajući u vidu prezentovani karakter okultističkih kriminalnih grupa, a naročito njihovu međusobnu raznolikost, sa jedne i

značajnu podudarnost sa opštim oblicima kriminalnog udruživanja, sa druge strane, primena generalnih, već postojećih propisa nameće se kao najcelishodnije rešenje.

3.2. Pasivni subjekti i objekti radnje izvršenja

Pitanje pasivnih subjekata i objekata izvršenja krivičnog dela biće razmotreno u nekoliko tematskih celina, prilagođenih različitim tipovima krivičnih dela i zaštitnih objekata koji su njima obuhvaćeni.

3.2.1. Čovek kao pasivni subjekat radnje izvršenja

U okviru navedene grupe delikata uočavaju se različiti oblici protivpravnog ponašanja koji stoje u vezi sa domenom okultizma. Njihova glavna zajednička karakteristika jeste okolnost da je kod svih pasivni subjekat radnje izvršenja ljudsko biće. Ova krivična dela uperena su primarno protiv čovekovog života, njegovog telesnog integriteta, odnosno polne slobode. Polazeći od delikata sa realnim okultno-ritualnim obeležjima i fokusirajući se na polje savremenog okultizma, može se primetiti da se cilj ritualne prakse koja u sebi uključuje i izvršenje delikta, ukoliko se radi o istinskim okultističkim motivima izvršenja, iscrpljuje u zadovoljenju okultističkog dogmatskog i obrednog obrasca. U većini slučajeva (najčešće se radi o oblasti satanizma), prinosi se kao žrtva ljudski život, odnosno ljudska krv, usled čega usmrćivanje ili povređivanje čoveka ima samo instrumentalnu ulogu. To upućuje na zaključak da radnja izvršenja delikta, po pravilu, ne bi trebala da uključuje elemente koje vode ka prekomernom povređivanju žrtve (tj povređivanju mimo postavljenog okultističkog cilja), njenom mučenju ili zlostavljanju, odnosno zaživotnom ili posthumnom sakaćenju. U zavisnosti od namere učinilaca i vrste nastupelih posledica, najčešće je reč o nekom od sledećih krivičnih dela: ubistvo, teško ubistvo, teška telesna povreda, laka telesna povreda. Međutim, u savremenoj okultističkoj i pseudookultističkoj praksi srazmerno se retko susreću navedeni oblici prinošenja ljudskih žrtava, usled čega su motivi izvršenja daleko brojniji, pri čemu i radnje izvršenja poprimaju raznovrsne pojavne oblike. Imajući rečeno u vidu, kriminalne aktivnosti navedene kategorije povezane sa okultnim/pseudookultnim sadržajima, osim malopre pomenutih delikata,

moгу poprimiti i druge oblike. Primera radi: zlostavljanje i mučenje; silovanje (kao i drugi delikti protiv polne slobode) i dr. Osim pseudokulturnih kriminalnih aktivnosti, i pojedini okultistički sistemi povezani sa tradicionalnim magijskim verovanjima predviđaju radnje koje, osim ubistva i telesnog povređivanja, mogu posedovati i obeležja krivičnog dela zlostavljanje i mučenje. Uvažavajući rečeno, može biti formirana sledeća klasifikacija: a. krivična dela kojima se napada život čoveka; b. krivična dela kojima se ugrožava njegov telesni integritet; c. krivična dela kojima se ugrožava njegov polni integritet.

Iz aspekta isključenja protivpravnosti radnje, naročito je značajno razmotriti pitanje pristanka oštećenog (žrtve). U vezi toga, treba analizirati nekoliko različitih situacija. Pristanak oštećenog na izvršenje krivičnog dela kojim se ugrožava njegov život i telesni integritet, generalno posmatrano, ne isključuje krivičnu odgovornost učinioca. Međutim, u praksi postoje različite situacije koje mogu efektivno relativizovati ovu okolnost. Ukoliko se radi o krivičnim delima za koja se krivično gonjenje preduzima po službenoj dužnosti, eventualni pristanak oštećenog ne bi smeo da ima uticaj na odluku javnog tužioca povodom pokretanja krivičnog postupka. Sa druge strane, kada je reč o krivičnim delima za koja se goni po privatnoj tužbi, dolazi se do sledeće složene situacije. Naime, kao ni kod krivičnih dela za koja se gonjenje preduzima od strane javnog tužioca, ni kod krivičnih dela po privatnoj tužbi pristanak oštećenog svakako ne isključuje krivičnu odgovornost učinioca *de iure*. Međutim, budući da je inicijativa za pokretanje postupka, odnosno uloga tužioca, poverena oštećenom, njegov pristanak na izvršenje krivičnog dela i namera da učinilac ne odgovara krivično zbog učinjenog dela mogu efektivno (iako ne i pravno) da isključe procesuiranje učinioca. Otuda smatramo da tada postoji izvesno „prećutno”, *de facto* isključenje izvršiočeve krivične odgovornosti, shvaćeno u smislu izostanka krivičnog gonjenja učinioca, odnosno i same mogućnosti za pokretanje postupka (primer: laka telesna povreda (čl. 122 KZ). Takođe, ista situacija faktičkog isključivanja gonjenja učinioca može nastati u svim slučajevima kada se za pokretanje postupka po službenoj dužnosti zahteva predlog oštećenog (primer: pojedina krivična dela protiv polne slobode- naročito prema čl. 182).

Kada je reč o krivičnim delima protiv polne slobode, pristanak oštećenog može isključiti protivpravnost radnje onih krivičnih dela koja se čine primenom prinude (ali se pod tim ne podrazumeva silom ili pretnjom iznuđen “pristanak”). Imajući u vidu pojačanu krivičnopravnu

zaštitu lica koja nemaju punu slobodu volje u pogledu stupanja u polne odnose (lica u odnosima potčinjenosti ili zavisnosti prema učiniocu, lica sa duševnim smetnjama ili fizički bolesna, maloletnike), obeležja pojedinih krivičnih dela protiv polne slobode mogu biti ostvarena bez obzira na njihov pristanak. Međutim, ako je predlog oštećenog uslov da javni tužilac preduzme gonjenje učinioca za učinjeno krivično delo, moguće je da oštećeni takav predlog ne postavi, iako je prema njemu učinjeno krivično delo iz člana 178, 179 ili 180 st. 2 KZ, čime ponovo dolazi do faktičkog isključenja krivičnog gonjenja učinioca.

Još jedno osetljivo pitanje kome treba posvetiti pažnju jeste materija navođenja lica na autodestruktivno ponašanje (naročito na suicid). Kako se vidi iz analiziranih primera, uprkos čestim navodima o uticaju verskih "sekti" na izvršenje samoubistva svojih članova, takva samoubistva po pravilu su motivisana drugačijim pobudama. Pri tome je izrazito upadljiva okolnost da lice koje izvršava autodestruktivni akt najčešće zapravo nije ni pripadnik neke okultističke grupacije. Otuda, na prvom mestu, treba istaći da pitanje navođenje na samoubistvo i pomaganja pri njegovom izvršenju u kontekstu okultističkih sadržaja, nasuprot ustaljenom stereotipu, ima veoma ograničeno polje razmatranja. Međutim, dosadašnje istorijsko iskustvo ipak ukazuje na postojanje određenog broja okultno-kriminalnih grupa čiji članovi su izvršili suicid koji stoji u određenoj vezi sa pripadništvom toj grupi. U tom pogledu, izvršenje ili pokušaj samoubistva ne isključuju mogućnost krivične odgovornosti drugih lica koja su mogla doprineti donošenju odluke o suicidu ili njegovom izvršenju. Osnov za pravno kažnjavanje takvog ponašanja nalazi su u Krivičnom zakoniku u vidu krivičnog dela Navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu (čl.119 KZ RS). Ukoliko se u opisu autodestruktivnog akta može prepoznati neka od radnji koje su obuhvaćene stavovima I-V navedene inkriminacije, postoji osnov za pokretanje krivičnog postupka protiv lica koje je doprinelo, tj. pomoglo pri suicidu drugog lica, odnosno koje ga je podstrekavalo, pod uslovom da samoubistvo zaista bude učinjeno ili pokušano (objektivni uslov inkriminacije).

3.2.2. Životinje kao objekti radnje izvršenja

U oblasti okultizma (kako savremenog, tako i tradicionalnog), prinošenje životinja, životinjske krvi ili delova njihovog tela na žrtvu čini sastavni deo pojedinih rituala. U pogledu

okultno-ritualnih aktivnosti koje u sebi uključuju ubijanje, povređivanje ili drugi vid zloupotrebe životinja, većina navedenih okolnosti iz prethodnog poglavlja, koje se tiču motiva i radnje izvršenja, mogu analogno biti primenjene i na ovom mestu. To se može objasniti okolnošću da žrtvovana životinja, zapravo, ima istu simboličku funkciju u okviru rituala kao i ljudska žrtva koja se prinosi. Samim tim, važno je ponovo naglasiti načelni, instrumentalni karakter usmrćivanja, odnosno povređivanja, podređen zadovoljenju okultističkog rituala. Međutim, kao i u prethodnom primeru, u praksi se susreću i različiti oblici pseudookultnih radnji koje mogu relativizovati navedenu instrumentalno-simboličku dimenziju prinošenja žrtve. Za razliku od prinošenja ljudskih žrtvi, ova pojava susreće se relativno češće u realnosti. Razmatrajući pitanje pravne dopuštenosti, primećuje se da neke od navedenih radnji zapravo ne poseduju obeležja protivpravnosti. One se, otuda, mogu svrstati u istu kategoriju sa drugim vidovima legalnog ubijanja životinja (primera radi: od strane odgajivača domaćih životinja, u industrijske svrhe, usmrćivanje različitih životinja koje se vode kao štetočine itd). Na osnovu analize rečene problematike, možemo formirati tri alternativno postavljena uslova čije zadovoljenje vodi ka nastanku protivpravnih obeležja: a. ubijanje ili zlostavljanje životinja koje pripadaju nekoj od pravno zaštićenih vrsta; b. ubijanje životinja na način mimo onoga koji je propisan kao dopušten; c. zlostavljanje životinja. Ukoliko je ispunjen neki od njih, radi se o zloupotrebi životinja koja podleže pravnim sankcijama. Navedena materija regulisana je KZ-om Republike Srbije putem uvođenja inkriminacije ubijanje i zlostavljanje životinja (čl. 269 KZ) (pre izmene iz 2009. godine: ubijanje i mučenje životinja), kao i Zakonom o dobrobiti životinja.³⁸³

3.2.3. Grobna parcela, grobno spomen obeležje, posmrtni ostaci

Kako pokazuje sudska praksa, razlozi sa vršenje ovog krivičnog dela mogu biti veoma raznorodni. Uzevši u obzir da slučajevi koji su relevantni za tekuću disertaciju predstavljaju samo neke od oblika navedenog krivičnog dela, za koji se čini da nije dovoljno proučen u

³⁸³ Zakon o dobrobiti životinja, *Sl. glasnik RS*, br. 41/2009. O pravnoj zaštiti dobrobiti životinja u zakonodavstvu Srbije više u: Janković, S, 2006, Krivičnopravna zaštita životinja, *Pravni život*, tom I, 9/2006; Batrićević, A, 2010, Dometi i implementacija Zakona o dobrobiti životinja u pravnom sistemu Republike Srbije, *Pravna riječ-časopis za pravnu teoriju i praksu*, god. VII, 23/2010, str. 353-365; Batrićević, A., Batanjski, V, 2014, *Zaštita životinja u Srbiji-kaznenopravni i ekološki aspekti*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

pravnoj literaturi ni na generalnom nivou, prvo će biti ponuđen opšti model klasifikacije podvrsta inkriminacije povreda groba.

U slučaju kada je radnjom izvršenja izazvana posledica u vidu oštećenja ili uništenja grobnog mesta, spomen obeležja ili oduzimanja posmrtnih ostataka i drugih predmeta iz groba, može biti sporno koju inkriminaciju treba primeniti u konkretnoj situaciji. Takođe, neretko se pojavljuje i dilema u pogledu neformalne „potkategorije“ krivičnog dela o kome je reč (u smislu postojanja pojedinih prepoznatljivih tipova izvršenja krivičnih dela povezanih sa grobnim prostorom). Ključ za pravilnu kvalifikaciju, kao i za prepoznavanje opisanih dodatnih obeležja jeste uočavanje motiva izvršenja. Na osnovu istraživanja date materije, mogu se izdvojiti sledeći karakteristični motivi:

- a) povreda grobnog mesta radi oduzimanja predmeta (odnošenje delova spomen obeležja, oduzimanje novca ili predmeta od vrednosti pohranjenih unutar grobnog mesta, odnošenje posmrtnih ostataka);
- b) uništenje ili oštećenje spomen obeležja iz ličnog animoziteta prema pokojniku ili njegovoj porodici;
- c) sknavljenje grobnih mesta kao opštevandalistički čin bez dodatnih motivacionih faktora;
- d) sknavljenje motivisano ekstremističkim nacionalizmom, šovinizmom i/ili ksenofobijom;
- e) sknavljenje motivisano religijskim ili antireligijskim pobudama.³⁸⁴

Ono što se odmah uočava, jeste da je za temu našeg istraživanja od nesumnjivog značaja tačka e); međutim, stav a), kako će biti pokazano, jednako je važan za tekuće proučavanje. Otuda će nastavak izlaganja biti fokusiran na ove dve kategorije.

Povreda grobnog mesta radi oduzimanja predmeta (u nameri ostvarenja protivpravne imovinske koristi ili iz drugih razloga) može se ispoljiti u različitim vidovima. Najfrekventniji oblik jeste odnošenje sastavnih delova nadgrobnih spomen obeležja (po pravilu predmeta od

³⁸⁴ Potrebno je naglasiti da se u praksi susreću i kombinovani motivi navedenih kategorija. Jedna od veoma čestih kombinacija jeste fuzija stavova d) i e); međutim, ovakvi slučajevi, uprkos prisustvu religijskog motiva, nisu relevantni za tekuće proučavanje, budući da je njihov religiozni motivacioni faktor značajno drugačije prirode od onog kojim se bavi ovaj rad.

veće materijalne vrednosti). Međutim, susreću se i: oduzimanje novca i predmeta od vrednosti pohranjenih unutar grobnog prostora; oduzimanje posmrtnih ostataka. Kada je takva radnja motivisana okultističkim pobudama (pribavljanje delova tela pokojnika koji se imaju upotrebiti u okviru okultističkog rituala, odnosno u druge svrhe povezane sa okultističkim interesovanjima učinioca), reč je o tipu krivičnog dela koji je povezan sa okultizmom. Nedostatak delova tela pokojnika, uz isključenje drugih motiva za takav čin, predstavlja opravdan razlog za usmeravanje policijske istrage u pravcu potencijalno okultističkih motiva izvršenja. Ovde je veoma važno uočiti da, u zavisnosti od pravnog kvalifikovanja konkretne protivpravne radnje, oduzimanje nekih od navedenih predmeta može biti okarakterisano kao delikt protiv javnog reda i mira (povreda groba), dok u određenim situacijama ono biva okvalifikovano kao imovinski delikt, tj kao krađa. Analiza slučajeva iz prakse ukazuje da se tužilaštvo, po pravilu, opredeljuje za inkriminacije iz kategorije krivičnih dela protiv imovine u onim situacijama kada pasivni objekat radnje izvršenja jeste neki od predmeta koji imaju prateću funkciju pri spomen obeležju (to su, primera radi, pojedini manji ukrasi, metalna slova, vaze, postolja i držači za sveće, klupe, ograde i dr). Međutim, nekada se može raditi i o bitnim sastavnim delovima samog spomen obeležja (npr. biste, skulpture i dr). Tužilaštvo, po svemu sudeći, tada posebno ceni okolnost vrste oštećenja samog spomen obeležja, kao i pretpostavku da je oduzimanje predmeta izvršeno u cilju preprodaje ili ostvarivanja materijalne koristi drugim putem. Kod delikata koji su povezani sa okultističkim interesovanjima učinilaca, uobičajen oblik pravne kvalifikacije jeste opredeljivanje za kategoriju delikata protiv javnog reda i mira, odnosno za delo povreda groba.

Pravno nedozvoljeni akti motivisani religijskim ili antireligijskim pobudama takođe mogu imati više pojava oblika. Kao najrasprostranjeniji, susreću se vandalizmi motivisani verskim razlozima u sklopu šireg, versko-nacionalističkog istupanja. U njihovoj rasprostranjenosti i učestalosti ispoljavanja trebalo bi, kako se čini, tražiti jedan od razloga koji je motivisao zakonodavca da pomenute aktivnosti propiše kao jednu od radnji izvršenja posebnog oblika krivičnog dela izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (čl. 317 st. 2 KZ). Kada ja reč o opisanim vandalskim aktima, kao pokretači na izvršenje zločina prepliću se osećanja netrpeljivosti po nacionalnoj i po verskoj osnovi. Pri tome pojava oblici mogu varirati:

-povreda grobnih mesta verskih i nacionalnih manjina od strane većinskog stanovništva date teritorije;

-inicijalno ili reakcionarno destruktivno delovanje pripadnika manjina usmereno prema grobnim mestima pripadnika većinske etničke ili verske kategorije;

-povreda grobnih mesta jedne nacije ili vere od strane pripadnika druge nacije ili vere jednako ili približno jednako zastupljene o određenoj sredini.³⁸⁵

Budući da ovakvi motivi ne potpadaju pod temu ove disertacije, njihovo bliže razmatranje će biti izostavljeno. Međutim, prikazanu podelu važno je imati u vidu prilikom proučavanja slučajeva iz prakse, budući da pravilno razumevanje motiva vršenja delikta presudno utiče na donošenje suda da li je konkretno krivično delo povrede groba zaista povezano sa okultističkim domenom, ili se radi o drugim činocima religijske, odnosno religijsko-nacionalne sadržine.

Potrebno je primarnu pažnju posvetiti potkategoriji koju možemo definisati kao: „povreda groba motivisana okultističkim ili antireligijskim pobudama“. Radnje koje inkorporiše izvršenje pomenute vrste krivičnog dela obuhvataju:

a) Oštećenje ili uništenje nadgrobnog spomen obeležja (sa akcentom na sastavne delove koji poseduju religijsku konotaciju)

b) Iskopavanje i/ ili odnošenje posmrtnih ostataka

Dakle, opredeljujući činilac na osnovu koga možemo motive izvršenja klasifikovati kao okultističke, odnosno okultističko-antireligijske, jeste ispunjenje jednog od dva navedena uslova.

U prvom slučaju radi se o čisto antireligijskom činu koji najčešće nema za cilj zadovoljenje okultističke obredne prakse. Sa druge strane, radnje iskopavanja ili odnošenja posmrtnih ostataka imaju za cilj pribavljanje delova tela pokojnika koji se mogu koristiti u okviru magijskih rituala, ali takođe mogu imati čisto estetsku ili simboličku funkciju za lice koje ih pribavlja.

Kao prelazna kategorija susreće se izvršenje krivičnog dela povreda groba od strane učinilaca koji poseduju okultistička interesovanja, međutim čije radnje izvršenja ne upućuju na postojanje bliže konekcije između navedenih interesovanja i konkretnog krivičnog dela (primer:

³⁸⁵ Svi opisani slučajevi naročito se intenziviraju prilikom zaoštavanja međusobnih odnosa stanovništva određene teritorije (sa kulminacijom tokom ratnih dejstava i drugih oružanih obračuna).

neselektivno uništavanje verskih spomenika (nezavisno od prisustva verskih simbola na njima) mimo okultističkog rituala i bez odnošenja ili drugog vida upotrebe posmrtnih ostataka). Ovakve okolnosti pri izvršenju upućuju na ranije ponuđenu kategoriju koju smo definisali kao povreda grobnog mesta kao opštevandalistički čin. Ipak, uzevši u obzir da pojedine subjektivne okolnosti (naročito interesovanja izvršilaca, njihovi stavovi, sistem vrednosti, životni stil, navike, obrasci ponašanja i dr) najčešće stoje u direktnoj vezi sa odabirom baš ove vrste krivičnog dela, sa izvesnom ogradom, opravdano je i njih klasifikovati među krivična dela povezana sa okultnim/pseudookultnim domenom.

Grobno mesto ili drugo mesto u kome se umrli sahranjuje, spomenik ili spomen-obeležje, predmeti koji se nalaze u grobu i na lešu, kao i posmrtni ostaci pokojnika mogu biti objekti radnje izvršenja različitih krivičnih dela. Ipak, najčešće u obzir dolazi primena zakonskih opisa dva krivična dela – povreda groba (čl. 354 KZ), propisano u okviru grupe krivičnih dela protiv javnog reda i mira i krađa (čl. 203 KZ), kao tipično imovinsko krivično delo. Predmet krađe mogu biti leš, delovi leša, predmeti koji se nalaze na samom pokojniku, u njegovom telu (npr. zlatni zubi, proteze i sl) ili u grobu, pod uslovom da mogu biti u prometu i da imaju određenu vrednost³⁸⁶. Predmet krivičnog dela povreda groba mogu biti grobno mesto, drugo mesto u kome se umrli sahranjuje (čl. 354 st.1 KZ) ili spomenik ili spomen-obeležje (čl. 354 st. 2 KZ). Propisano je kao materijalni delikt (zahteva se da je jednom od alternativno predviđenih radnji izvršenja, neovlašćeno preduzetih, na objektu radnje prouzrokovana povreda). Ako su tim krivičnim delom ostvarena obeležja nekog težeg, predviđeno je da će se učinilac kazniti za to drugo krivično delo. To bi moglo biti krivično delo izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (čl. 317 st. 2), kada se vrši sknavljenje spomenika, spomen-obeležja ili grobova u vezi sa nacionalnim ili verskim osećanjima. Takođe, može se primeniti i teški oblik krivičnog dela uništenja i oštećenja tuđe stvari (čl. 212 st. 3), kvalifikovan visinom prouzrokovane štete i vrstom predmeta koji se uništava ili oštećuje.

Oštećenjem ili uništenjem groba, sknavljenjem posmrtnih ostataka ili krađom predmeta iz groba ugrožava se mir pokojnika i povređuju imovinska prava njegovog naslednika, pri čemu se istovremeno na taj način, budući da umrli ne mogu biti subjekti prava ličnosti, narušava

³⁸⁶ Mrvić Petrović, N, 2010, *Krivično pravo – posebni deo*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union/ Službeni glasnik, str. 189.

pijetet: napad koji je u suštini usmeren na uspomene na mrtve svojim posledicama pogađa njihove žive potomke³⁸⁷. U sklopu prava na pijetet, živi članovi porodice i potomci imaju pravo da zahtevaju da se poštuju porodične veze, njihova osećanja i sećanje na umrlog, u skladu sa članom 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i prema domaćem zakonodavstvu.³⁸⁸ S obzirom na to, trebalo bi izmeniti zakonski opis krivičnog dela iz člana 354. na takav način da obuhvati i druge objekte - posmrtno ostatke pokojnika. Jedan od primera uspešnog zakonskog regulisanja ove materije jeste član 332. Kaznenog zakona Republike Hrvatske, čijim stavom 2 se pruža zaštita i: telu pokojnika, delu tela, fetusu i pepelu umrle osobe.³⁸⁹

3.2.4. Verski hramovi, verski spomenici i druga crkvena imovina

Kao i u slučaju krivičnih dela uperenih prema grobnom prostoru, radnje izvršenja ovih zločina takođe mogu biti preduzete prema različitim objektima. To su: verski hramovi, verski spomenici i crkvena imovina. Pod prvima podrazumevamo svaki objekat u kome se obavlja verska obredna praksa određene crkve ili verske zajednice. Verskim spomenicima u širem smislu mogu biti smatrana sva spomen obeležja koja poseduju primarnu versko- religijsku konotaciju i versko-religijski simbolizam. Iako crkvena imovina, generalno posmatrano, obuhvata svu pokretnu ili nepokretnu imovinu određene crkve ili verske zajednice, za potrebe ovog proučavanja primarno će biti reči o pokretnoj imovini koja pripada određenoj verskoj organizaciji i koja je stacionirana unutar njenog verskog hrama ili drugog verskog objekta (odnosno na drugom mestu unutar istog zemljišnog poseda na kome se taj hram ili drugi verski objekat nalaze).

Karakteristične kažnjive radnje možemo klasifikovati po sledećem sistemu:

a) imovinska krivična dela kojima je cilj oduzimanje crkvene pokretne imovine

³⁸⁷ Kalodera, M, 1941, *Naknada neimovinske štete– rasprava iz komparativnoga prava*, Zagreb (bez izd.), str. 76; Finžgar, A, 1988, *Prava ličnosti*, Beograd, NIU Službeni list SFRJ, str. 145.

³⁸⁸ Iz obrazloženja Presude Apelacionog suda u Kragujevcu, Gž 1914/13 od 15. 8. 2013, u predmetu radi naknade štete zbog povrede groba (<http://www.kg.ap.sud.rs/gz-1914.13-radi-naknade-stete.html>, pristup 27.01.2016.).

³⁸⁹ Kazneni zakon Republike Hrvatske, *Narodne novine* 125/11, 144/12, 56/15, 61/15.

b) oštećenje ili uništenje verskih spomenika, hramova ili crkvene imovine kao čisto vandalistički čin bez specijalizovanih motivacionih faktora

c) oštećenje ili oštećenje motivisano ekstremističkim nacionalizmom, šovinizmom i ksenofobijom

d) oštećenje ili uništenje motivisano religijskim ili antireligijskim pobudama.

Za predmet ove disertacije, najrelevantnije su tačke a) i d), te će fokus biti prenet na njihovo razmatranje.

Kao i prilikom analize slučajeva povrede grobnog mesta, kako bi se moglo sa pravom smatrati da se radi pobudama izvršenja povezanim sa okultizmom, neophodno je prethodno utvrditi da li određeno krivično delo poseduje karakteristične odlike koje isključuju takve pobude.

Kada je reč o generalnom oduzimanju predmeta iz okvira crkvene imovine, ukoliko se radi o oduzimanju novca ili predmeta od veće vrednosti, razlozi izvršenja najčešće stoje u vezi sa opštim motivima oduzimanja tuđe stvari zarad ostvarivanja materijalne koristi (krivična dela krađa (čl. 203 KZ RS), teška krađa (čl. 204 KZ RS) i dr). Sa druge strane, objekat oduzimanja koje je povezano sa okultističkim uverenjima učinioca najčešće jesu određeni predmeti koji se koriste u okviru verske službe, a koji mogu biti korišćeni i u okultističkim (po pravilu satanističkim) ritualima.³⁹⁰ Dakle, ključne karakteristike pravno nedozvoljene radnje (koja stoji u konekciji sa okultističkim uverenjima ili interesovanjima izvršilaca) kada je objekt izvršenja crkvena imovina, jesu: a. oduzimanje predmeta nezavisno od visine njegove imovinske vrednosti (odsustvo namere pribavljanja imovinske koristi u užem smislu- primat lične vrednosti koju predmet ima za učinioca dela); b. mogućnost korišćenja predmeta u okviru okultističke obredne prakse, odnosno na drugi način koji zadovoljava okultistička uverenja ili interesovanja učinioca ili drugog lica. Iako sama radnja izvršenja, zavisno od konkretnih okolnosti, može odgovarati sadržini različitih dela iz kategorije imovinskih delikata, njenim osnovnim oblikom najčešće se ispunjavaju obeležja zakonskog opisa krivičnog dela oduzimanje tuđe stvari (čl. 211 KZ RS).

³⁹⁰ O tome više reči u odeljku 3.3.4.

Izložene karakteristike protivpravnih radnji uperenih prema verskim objektima i spomenicima, odnosno crkvenoj pokretnoj imovini od velikog su značaja za pravno kvalifikovanje konkretne radnje. Mišljenja smo da bi okolnost koja se tiče motiva izvršioca (odsustvo namere da se stekne imovinska korist) trebala da presudno utiče na kvalifikaciju, usled čega se opredeljivanje za inkriminaciju oduzimanje tuđe stvari čini najcelishodnijim. Međutim, ova odluka u praksi ipak značajno zavisi od stava koji će zauzeti tužilac u konkretnom predmetu, usled čega treba očekivati i primenu drugih inkriminacija (pre svega, krivičnih dela krađa i teška krađa). Osim toga, prikazane karakteristike imaju važnu ulogu u okviru rasvetljavanja krivičnog dela, otkrivanja učinilaca i pravilnog razumevanja okolnosti izvršenja. Takođe, mogu biti od značaja i prilikom sudijskog odlučivanja (naročito u pogledu odmeravanja visine kazne učiniocu).

U pogledu krivičnih dela kojima je cilj uništenje ili oštećenje objekata ili imovine, uobičajeni motivi povezani su sa nacionalnom i/ili verskom netrpeljivošću. U tome smislu, potrebno je prvo odrediti:

- da li je protivpravnu radnju moguće objasniti pojedinih akutnim ili hroničnim verskim ili nacionalnim trvenjima u datoj sredini;
- da li u konkretnoj sredini postoji istorijat istovrsnih ispoljavanja netrpeljivosti između različitih nacija ili pripadnika različitih veroispovesti;
- da li su na mestu izvršenja (namenski ili nehodično) ostavljeni tragovi koji ukazuju na pobude verske, odnosno nacionalne prirode za izvršenje krivičnog dela.

Ukoliko se izvršenje krivičnog dela ne može objasniti nekim od navedenih faktora, ispunjeni su preduslovi za uvođenje hipoteze o mogućoj konekciji krivičnog dela sa okultističkom materijom.

Radnje kojima se oštećuju ili uništavaju verski spomenici, hramovi i crkvena imovina mogu biti sankcionisane primenom različitih inkriminacija. Upoređujući primere iz prakse sa odredbama KZ-a, uočava se da sledeće inkriminacije najviše odgovaraju zaštiti navedenih objekata izvršenja: uništenje i oštećenje tuđe stvari (čl. 212 KZ); izazivanje opšte opasnosti (čl. 278 KZ); izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (čl. 317 st. 2 KZ).

3.3. Tipične okultno- ritualne radnje, korišćenje okultističkih simbola i druge okolnosti pri izvršenju krivičnog dela

3.3.1. Uopšte o satanističkim simbolima i ritualima

Prvo će na generalnom nivou biti razmotreno pitanje primene okultno-ritualnih radnji i okultističkih simbola prilikom izvršenja krivičnih dela.

Oslanjajući se na činjenicu da najpouzdaniji materijal za analiziranje predmetne materije jesu tragovi zatečeni na mestu izvršenja krivičnog dela, naredno razmatranje biće prevashodno orijentisano ka njihovom proučavanju i tumačenju. Kako pokazuju registrovani primeri iz prakse savremene civilizacije (dakle, uz izuzetak tradicionalnih društava sa arhaičnim sistemom verovanja i ponašanja), najčešći tragovi okultističke sadržine prilikom izvršenja krivičnih dela povezani su sa različitim oblicima satanističke/ pseudosatanističke doktrine i prakse. Otuda će fokus izlaganja biti na prikazu satanističkih obeležja.

Osim simbolike satanističkog sadržaja, kao njoj prateći neretko se pojavljuju i antihrišćanski simboli. Imajući ovo u vidu, mogu se navesti pojedini karakteristični simbolički tragovi obe kategorije. To su, pre svega:

-obrnuti pentagram (pentagram okrenut sa dva kraka prema gore)

-obrnuti krst (hrišćanski krst okrenut naopačke)

-tri šestice (666) i dr.³⁹¹

Nadovezujući se na numerološki aspekt, treba primetiti da se, osim broja 666, susreću i njegove sastavni elementi, odnosno na drugi način dobijeni derivati. U ovom pogledu može biti istaknuto nekoliko ilustrativnih primera.

Primer 1: brojevi 666, 66, 6

Primer 2: brojevi 333, 33, 3 (polovina, odnosno simetrični presek brojeva 666, 66, 6)

Primer 3: brojevi 999, 99, 9 (inverzna forma brojeva 666, 66, 6)

³⁹¹ Uporediti analizirane primere iz prakse. takođe: Karlsberg, E, *Satanism Threatens Youth*, u: Roleff, T. (ed.), 2002, *Satanism*, San Diego, Greenhaven Press, p. 9; Olson-Raymer, G, 1990, p. 46.

Osim navedenih, još jedan broj od većeg simboličkog značaja koji se češće pojavljuje jeste broj 13.³⁹²

Među drugim karakterističnim simboličkim tragovima, u određenom broju slučajeva (mahom vandalističkog sadržaja) susreću se različiti grafički prikazi (po pravilu grafiti) satanističke konotacije. Neke od ilustracija koje se češće susreću jesu: različite predstave đavola, „sabatskog jarca“ (u formi Bafometa³⁹³, jarčeve glave ucrtane unutar obrnutog pentagrama i sl), ljudskih skeleta (naročito lobanja) itd. Osim ilustracija, uočavaju se i tekstualne poruke. Njihov sadržaj varira od odlomaka pojedinih magijskih tekstova, poruka satanističke, odnosno druge okultističke sadržine, kao i svih ostalih pro-okultističkih zapisa koji mogu, ali ne moraju posedovati određenu magijsku ulogu, sve do poruka čiji je jedini cilj provokacija, odnosno osporavanje ili vređanje određenih religijskih sistema, vrednosti, načela ili samih vernika . U okviru civilizacije koja je pod prevashodnim duhovno-kulturnim uticajem hrišćanstva (te dakle i u Republici Srbiji), ovakvo ponašanje poprima oblik manifestovanja antihrišćanskih uverenja.³⁹⁴

Od ostalih zatečenih tragova koji mogu kreirati simbolički kontekst ili doprinostiti ritualnom karakteru zločina, susreću se tragovi:

-ocrtavanja ritualnog kruga (unutar koga se ritual izvodi);

-oltara (na kome se prinosi simbolička žrtva);

-sagorevanja sveća (karakteristične su sveće od crnog voska), neretko raspoređenih tako da kreiraju ritualni krug ili simbol pentagrama;

-kostiju, krvi ili drugih delova tkiva (u većini slučajeva životinjskog porekla), koji predstavljaju ostatke prinošenja simboličke žrtve;

³⁹² *Ibid.*

³⁹³ Videti najpoznatiju ilustraciju Bafometa koju je načinio okultista Elifas Levi. O ovoj ilustraciji više u npr: Snuffin, M, 2009, *Devil of the Astral Light: Eliphas Levi's Baphomet* (<http://hermetic.com/osiris/levibaphomet.htm>, 30.01.2016).

³⁹⁴ Osim primera iz prakse, uporediti i: Karlsberg, E, 2002, p. 9; Olson-Raymer, G, 1990, p. 46-51.

-delova skeleta životinjskog ili ljudskog porekla (u drugom slučaju najčešće pribavljenih krađom posmrtnih ostataka, odnosno vršenjem krivičnog dela povreda groba), koji imaju ritualnu ili čisto estetsku funkciju.³⁹⁵

Povodom datuma izvršenja krivičnog dela, mogu se istaći sledeće. Naime, kao i poklonici drugih duhovno-verskih opredeljenja, okultisti imaju praksu izvođenja verskih obreda predviđenih datuma tokom godine. Samim tim i obredi koji uključuju protivpravne radnje nekada se podudaraju sa danima iz „okultističkog kalendara“. Ovde treba napomenuti da su navodi isticani u okviru satanističke moralne panike (kako savremene, tako i njenih istorijskih primera) doveli su do značajnog popularisanja određenih datuma i obreda koji se, navodno, u tom terminu sprovode. To je, između ostalog, imalo za posledicu ekspanziju određenih, do tada nepostojećih okultističkih radji sa obeležjima protivpravnog ponašanja pomenutih dana u godini. Kao dva karakteristična datuma, ističu se 30. april i 31. oktobar. Prvi od njih u prahrišćanskoj, keltskoj mitologiji označava praznik Beltane, dok je prema germanskoj tradiciji označen kao Valpurgijska noć. Drugopomenuti datum jeste Samhajn (takođe deo keltske zaostavštine), daleko češće označavan kao Noć veštica. Osim konkretnih datuma, može se primetiti svojevrsna pravilnost prilikom odabira dana u mesecu, odnosno godini, zarad vršenja okultističkih ceremonija koje u određenom broju slučajeva mogu sadržavati protivpravne elemente, odnosno u cilju čisto destruktivnog ponašanja oslobođenog obredno-verske konotacije. Naime, numerološki sistem opisan u prethodnim redovima neretko nalazi primenu i prilikom odabira vremena izvršenja protivpravne okultističke ceremonije, odnosno krivičnog dela sa okultističkim obeležjima. Zarad slikovitosti, može biti ponuđeno svega nekoliko okvirnih modela opisanog odabira datuma.

Primer 1: 06.06.1996; 06.06.2006. i sl. (simbolika tri šestice; može biti (i daleko češće jeste) prisutna u parcijalnom obliku, poput: 06.06.xyz. godine, ili pak 06. xyz meseca, xyz godine).

Primer 2: 13. dan u mesecu (jedna od naročito karakterističnih datuma koji se susreću jeste petak 13-i).

Primer 3: 1999. godina (999 = inverzni oblik broja 666); xy66. godina (primer: 1966.³⁹⁶) xy13. godina (primer: 2013).

³⁹⁵ *Ibid.*

Svakako, sve kombinacije gore opisanih primera mogu se susresti (i susreću se) u praksi.

Nakon opšteg izlaganja, može biti ponuđen i prikaz specifičnih obeležja pojedinih karakterističnih krivičnih dela.

3.3.2. Specifičnosti izvršenja pojedinih krivičnih dela

3.3.2.1. Krivična dela protiv života, telesnog i polnog integriteta

Osim opštih karakteristika krivičnih dela povezanih sa okultnim sadržajima, delikti upereni protiv života, telesnog i polnog integriteta poseduju i određene specifičnosti. Ukoliko se radi o delima istinski povezanim sa sprovođenjem okultističke prakse, njihova ključna odlika jeste izvršenje protivpravne radnje u sklopu održavanja versko-magijskog rituala. Pri tome bi i sam motiv izvršenja, posmatrano iz pozicije teorije, tada trebao biti povezan sa okultističkom doktrinom kojom je predviđen pomenuti obred sa elementima protivpravnih radnji. Te okolnosti, međutim, u praksi nisu pravilo, budući da se delikti sa pseudookultnim elementima mogu vršiti i mimo sprovođenja unapred propisanog okultističkog obreda, dok se kao motivi izvršenja najčešće pojavljuju druge okolnosti koje nisu primarno povezane sa okultizmom. To dovodi do zastupljenosti različitih krivičnih dela, odnosno do značajnog razilaženja konkretnih osobina istih delikata. Može se izvesti načelna pravilnost da krivična dela povezana sa istinskim okultističkim ciljevima najčešće ne uključuju zlostavljanje, mučenje i druge vidove ugrožavanja žrtava mimo postavljenog okultističkog cilja. Nasuprot tome, pseudookultni elementi dovode do vršenja radnji koje se ne mogu objasniti okultističkim pobudama učinilaca (primeri: nanošenje povreda nepovezanih sa konkretnom okultističkom doktrinom, vršenje polnih delikata, drugi vidovi sadističkog zlostavljanja žrtve i sl). Uvažavanjem navedene pravilnosti, moguće je na osnovu zatečenih tragova odrediti da li se radi o okultističkim, odnosno o nekom od oblika pseudookultističkih kriminalnih aktivnosti.

³⁹⁶ Godina 1966. bila je, prema ovom kriterijumu, naročito simbolički primamljiva pristalicama satanizma, budući da je sadržavala (računajući inverziju druge cifre, odnosno cifre 9) kompletan simbol 666. Kratka digresija-smatramo da je osnovano izneti pretpostavku da odluka o osnivanju globalno najpoznatije i komercijalno najuspešnije među zvanično registrovanim satanističkim, odnosno pseudosatanističkim verskim zajednicama, Church of Satan (Satanine crkve) u San Francisku upravo ove godine nije doneta slučajno (naročito ako se ima u vidu da je za dan osnivanja odabran jednako simboličan datum – 30.april, odnosno Valpurgijska noć).

U pogledu krivičnih dela protiv života i tela, *modus operandi* u velikom broju slučajeva povezan je sa nanošenjem žrtvi smrtonosnih povreda ubadanjem oštrim predmetom, odnosno hladnim oružjem (nož, bodež i sl). u sklopu okultističkog rituala. Pri tome se različiti, ranije navedeni simbolički aspekti mogu pojaviti kao sastavni deo samog postupka izvršenja delikta, odnosno drugih radnji koje prethode ili slede izvršenju krivičnog dela. Numerološki model u određenom broju slučajeva nalazi svoju primenu u svesnom i planskom nanošenju tačno određenog broja ubodnih rana žrtvi, pri čemu ovaj broj odgovara nekom od navedenih karakterističnih brojeva koji poseduju okultističku (najčešće satanističku) konotaciju. Osim rečenog, simbolički aspekt primetan je i prilikom zaživotnog ili posthumnog nanošenja drugih telesnih povreda žrtvi (npr. slučajevi urezivanja oštrim predmetom određenih simbola i brojeva: broja 666, obrnutog pentagrama, obrnutog krsta i dr). U okviru nanošenja povreda žrtvi hladnim oružjem ili oruđem, susreće se i ostavljanje urezanih poruka satanističke i/ili antihrišćanske sadržine na telu žrtve, odnosno na mestu izvršenja krivičnog dela. Konačno, treba reći da su u praksi primećeni slučajevi kada se okultistička simbolika uočava i na samom predmetu izvršenja krivičnog dela (primera radi, urezivanje određenog simbola na predmet (hladno oružje ili oruđe) kojim se krivično delo izvršava; upotreba posebno oblikovanih ritualnih bodeža i dr).³⁹⁷

Govoreći o drugim načinima usmrćivanja ili samousmrćivanja, još jedan metod koji se uočava jeste trovanje, odnosno unošenje otrovnih supstanci u organizam (najčešće oralnim putem). Ovakvi slučajevi češće se primećuju kao metod izvršenja samoubistava, dok su registrovani slučajevi na ovaj način izvršenih ubistava uglavnom povezani sa istovremenim suicidom i predstavljaju metod izvršenja kolektivnog dogovora o oduzimanju života pripadnika konkretne verske zajednice, primenjen na lica koja nemaju sposobnost shvatanja i sprovođenja ovog čina (najčešće su u pitanju deca).³⁹⁸

Slučajevi ubistava izvršenih hicima iz vatrenog oružja generalno se retko susreću u praksi, pri čemu nekolicina registrovanih slučajeva sugerise da se takođe najčešće radi o metodi izvršenja odluke o kolektivnom oduzimanju života pripadnika određene verske ili druge spiritualne zajednice. Tada se može raditi o slučaju dogovora i saglasnosti među članstvom o međusobnom oduzimanju života ovim putem, ili pak o samovoljnom oduzimanju života onih

³⁹⁷ Up. analizirane primere iz prakse; takođe: Olson-Raymer, G, 1990, p. 46-51. i dr.

³⁹⁸ Up. primere masovnih ubistava i samoubistava (3. deo, poglavlje 2.1).

pojedinaца koji odbijaju da izvrše samoubistvo shodno predviđenom masovno-suicidnom programu.³⁹⁹

U praksi su zabeleženi i drugi različiti metodi ubistava ili samoubistava, no usled nedovoljnog broja istovrsnih slučajeva i nedostatka pravilnosti i usaglašenog obrasca ponašanja, nije moguće izvesti značajnije zaključke opšteg karaktera.

Osim iznetog, treba istaći da zatečeni položaj tela žrtve, u kombinaciji sa prisustvom okultističke simbolike, takođe može doprineti razumevanju prirode konkretnog incidenta. To je naročito primetno onda kada žrtva svojim položajem ukazuje na vršenje rituala okultističke prirode, odnosno na druge oblike okultnih ili pseudookultnih radnji.

3.3.2.2. Ubijanje i zlostavljanje životinja

Postoje značajne sličnosti između ritualnog ubijanja, povređivanja i zlostavljanja ljudi, sa jedne i ubijanja i zlostavljanja životinja u sklopu ritualnih aktivnosti, sa druge strane. Otuda je potrebno analogno primeniti značajan deo navoda iz ranije iznetog razmatranja o čoveku kao pasivnom subjektu radnje izvršenja. To naročito dolazi do izražaja u pogledu razlikovanja obeležja usmrćivanja i povređivanja koji su povezani sa okultističkim motivima i okultno-ritualnim ambijentom izvršenja, od drugih karakteristika koje upućuju na pseudookultistički ambijent izvršenja krivičnog dela. Oslanjajući se na prethodno izneta zapažanja, možemo samo kratko ponoviti da elementi zlostavljanja i mučenja koji nemaju za cilj zadovoljenje okultističke doktrine i postupanje po propisanom okultističkom obrascu ukazuju na prisustvo nekog od vidova pseudookultističke prakse.

U pogledu bližih karakteristika objekta izvršenja, primetno je da se najčešće susreću određene sitnije životinje iz neposrednog okruženja (primera radi: živina, zečevi, mačke itd).

Kao metod izvršenja takođe se primarno susreće upotreba hladnog oružja (najčešće noževa ili drugih bodeža i sečiva).⁴⁰⁰

³⁹⁹ *Ibid.*

⁴⁰⁰ Up. Olson-Raymer, G, 1990, pp. 46, 49.

3.3.2.3. Povreda groba i imovinska krivična dela povezana sa grobnim mestom

Kada je izvršenje krivičnog dela povreda groba povezano sa okultističkim uverenjima ili interesovanjima učinilaca, ono najčešće poseduje specifičnosti koje mogu biti podeljene u dve kategorije. To su: a. uništenje ili oštećenje nadrobnih spomen obeležja; b. iskopavanje i odnošenje posmrtnih ostataka. U pogledu prve kategorije, treba razgraničiti dodatne dve podgrupe: uništenje ili oštećenje spomenika od čvrstog materijala (kamen, mermer, beton i dr); uništenje ili oštećenje spomen obeležja u vidu drvenih krstova. Ukoliko se radi o spomenicima od čvrstog materijala, karakteristične su sledeće radnje u opisu izvršenja krivičnog dela: rušenje, odnosno obaranje spomenika u celosti; uništenje delova spomenika (najčešće religijskih simbola i poruka, odnosno drugih motiva i ukrasa povezanih sa religijom); obaranje ili okretanje naopako spomenika u obliku krsta. Ukoliko se, pak, radi o spomen obeležjima u vidu drvenih krstova, *modus operandi* nešto je drugačiji. Primećuju se: razbacivanje drvenih krstova, njihovo lomljenje, čupanje iz zemlje, pobadanje ili polaganje naopako (u obliku simbola inverznog krsta), formiranje različitih simboličkih predstava od odnetih, iščupanih ili pak delova slomljenih krstova (npr: simbol pentagram; skup velikog broja krstova međusobno oslonjenih i okrenutih naopako i dr).⁴⁰¹ Sa druge strane, kada je reč o drugoj kategoriji (iskopavanje i odnošenje posmrtnih ostataka), uočavaju se dve podgrupe: iskopavanje delova tela pokojnika (najčešće kostiju) bez odnošenja; iskopavanje i odnošenje delova tela pokojnika.

Imajući u vidu da se krivično delo kome je cilj uništenje ili oštećenje spomenika izvršava najčešće kao (u manjoj ili većoj meri) spontani vid destruktivnog ponašanja adolescenata, uobičajeni metod izvršenja jeste upotreba fizičke sile učinioca, najčešće bez primene pomoćnih sredstava izvršenja. Sa druge strane, kada se krivično delo povreda groba izvršava u cilju iskopavanja i odnošenja posmrtnih ostataka, često se susreće upotreba oruđa u cilju lakšeg otkopanja tela. To dalje upućuje na zaključak u pogledu planiranja (karakteristike oblika umišljaja) – druga kategorija navedenog krivičnog dela češće se vrši po unapred napravljenom planu, dok se u prvom slučaju takođe može postojati prethodni dogovor, ali se može raditi i o spontanom donošenju odluke neposredno pred izvršenje krivičnog dela. Uzevši u obzir da učinioci krivičnog dela povreda groba povezanog sa okultizmom neretko pripadaju potkulturnim grupama među kojima je relativno uobičajena pojava da se deo pripadnika okuplja i provodi

⁴⁰¹ Pogledati primere iz prakse, kao i: Olson-Raymer, G, 1990, pp. 27-28.

vreme na groblju, razumljivo je na koji način može doći do spontane realizacije kažnjive radnje, bez postojanja unapred formiranog kriminalnog plana, odnosno dogovora o izvršenju krivičnog dela. Ukoliko se radi o takvoj situaciji, navedeni oblik vršenja krivičnog dela povreda groba spada u situacioni kriminal, dok se u slučaju postojanja unapred pripremljenog i razrađenog plana, može govoriti o određenim vidovima organizovanog kriminalnog delovanja.

Izvršenje krivičnog dela povreda groba, kako se može uočiti, često nema neposrednu ritualnu funkciju. Posredna ritualna komponenta prisutna je u onim slučajevima kada se vršenjem krivičnog dela nastoje pribaviti predmeti koji će biti upotrebljeni tokom vršenja okultističkog obreda, dok u slučaju samog oštećenja imovine (nadgrobnog spomen obeležja i njegove okoline) ona u potpunosti izostaje. Međutim, iako osnovni oblik izvršenja krivičnog dela ne poseduje nužno ritualne aspekte izvršenja, neki slučajevi imaju i navedena obeležja. Kako se primećuje, prostor groblja veoma je često mesto izvršenja različitih okultističkih obreda (kako nekriminalnih, tako i onih sa obeležjima kažnjivog ponašanja). U delu zabeleženih slučajeva krivičnog dela povreda groba, zatečeni su tragovi održavanja određenih okultističkih rituala. To upućuje na zaključak da iako sama radnja izvršenja ne mora imati ulogu u samom ritualu, ona može biti sastavni deo ambijenta u kome se taj ritual održava. Tada izvršenje krivičnog dela prethodi, sledi ili se podudara sa održavanjem okultističkog obreda. Međutim, izvršenje krivičnog dela povreda groba nekada zaista ima i neposrednu ulogu u obredu. Po pravilu se radi o situacijama kada se ritual izvršava u konekciji sa konkretnim grobnim mestom (npr. održavanje rituala unutar iskopanog ili prekopanog groba, nad grobom nedavno sahranjenog pokojnika i sl), odnosno sa posmrtnim ostacima (npr. iskopavanje posmrtnih ostataka i njihova neposredna ritualna upotreba na mestu izvršenja krivičnog dela).

3.3.2.4. Krivična dela učinjena prema verskim objektima, verskim spomenicima i crkvenoj imovini

Uvažavajući sve opšte odlike krivičnih dela povezanih sa okultističkom sferom kao generalne kategorije, treba uočiti i određene osobenosti ove posebne grupe delikata. Navedenom kategorijom obuhvaćen je širok spektar različitih krivičnih dela predviđenih Krivičnim zakonikom. Možemo navesti nekolicinu karakterističnih: krađa (čl. 203 KZ), teška krađa (čl. 204

KZ), oduzimanje tuđe stvari (čl. 211 KZ), uništenje i oštećenje tuđe stvari (čl. 212 KZ), izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (čl. 317 KZ) i dr. Na početku, važno je istaći da je u zemljama pod dominantnim verskim, društvenim i kulturnim uticajem hrišćanstva karakterističan delikt napad na verske objekte i imovinu hrišćanske crkve. Među okultistima/ pseudookultistima koji vrše takva dela, najčešće se susreću satanisti i pseudosatanisti. Na prostoru Republike Srbije takva krivična dela u ubedljivoj većini uperena su u odnosu na imovinu Srpske pravoslavne crkve i Rimokatoličke crkve. Nasuprot rečenom, napad na verske objekte i imovinu ostalih verskih zajednica, kako hrišćanskog, tako i drugih usmerenja, najčešće jeste rezultat drugih (ranije razmotrenih) pobuda.⁴⁰²

Povodom oduzimanja pojedinih crkvenih predmeta korišćenih u verskoj službi, ukoliko tragovi ne ukazuju na verovatnost krađe (odnosno na postojanje motiva koji se tiču sticanja imovinske koristi) i ukoliko su tom prilikom ostavljeni netaknuti drugi predmeti veće materijalne vrednosti, ovakvo kriminalno ponašanje ukazuje na mogućnost pribavljanja materijala koji mogu biti korišćeni tokom satanističkih rituala. Naime, kao što je poznato, veliki deo satanističke obredne prakse poseduje obeležja inverznih, odnosno distorziranih hrišćanskih obreda. Mnogi elementi hrišćanskog crkvenog ceremonijala nalaze svoju modifikovanu primenu unutar satanističkih ceremonija, uz upotrebu istovrsnih predmeta i simbola (po pravilu inverznog značenja), čime se može objasniti oduzimanje predmeta iz okvira crkvene imovine od strane pojedinaca koji se izjašnjavaju kao satanisti, a za potrebe vršenja satanističke obredne prakse.

Govoreći o oštećenju i uništavanju verskih objekata i spomenika, odnosno crkvene imovine, jedan od najčešćih oblika kažnjivog ponašanja jeste ispisivanje grafita. U tom pogledu, susreću se različiti vidovi simbola i drugih grafičkih prikaza koji stoje u neposrednoj vezi sa razmotrenim opštim obeležjima upotrebe okultističkih simbola pri izvršenju krivičnog dela. Osim toga, karakteristične su i tekstualne i slikovne poruke koje imaju za cilj da izraze okultistička uverenja/interesovanja učinioca. Takođe se frekventno susreću i poruke kojima se izražava mržnja ili netrpeljivost prema verskoj zajednici čiji objekat ili druga imovina je u pitanju.

⁴⁰² Najčešće jeste manifestacija verske netolerancije prema manjinskim verskim grupacijama od strane pripadnika većinske crkve.

Teži oblik ugrožavanja verske imovine predstavlja uništenje ili oštećenje pojedinih verskih spomenika ili crkvenog inventara. Među dve pomenute kategorije, srazmerno češće susreću se vandalistički akti upereni prema verskim spomenicima, usled njihove lakše dostupnosti i česte nedovoljne zaštite. Prilikom uništenja ili oštećenja imovine unutar verskih hramova učinioci kao objekat izvršenja najčešće biraju predmete koji poseduju veliki duhovni i simbolički značaj za pripadnike veroispovesti čiji hram je u pitanju. Na primeru hrišćanstva, to su najčešće: biblija, krst, oltar, ikona, freska, skulpture verske sadržine, crkvene relikvije, različiti predmeti korišćeni tokom verskog obreda i sl.⁴⁰³ Ovakvi tragovi na mestu izvršenja, udruženi sa zatečenom satanističko/okultističkom simbolikom ili drugim sadržajima iste tematike, pružaju osnov za usmeravanje policijske istrage u pravcu pronalaženja izvršilaca koji poseduju okultističko/antihrišćanska uverenja, odnosno interesovanja. Ono što je važno još jednom napomenuti jeste da samo prisustvo svetogrđnih motiva, bez istovremenog prisustva jasnih satanističko-okultističkih tragova, ne daje dovoljan osnov za ograničavanje istrage u ovom pravcu, budući da svaki oblik takvog kriminalnog ponašanja koje je motivisano verskim (neokultističkim) ili nacionalno-verskim razlozima često poseduje identična obeležja.

Najteži oblik napada na verske objekte i imovinu jeste uništenje ili oštećenje samih verskih objekata. Takvi primeri u praksi susreću se srazmerno ređe u odnosu na druge, gore navedene kategorije. Međutim, uprkos tome, njihov brojnost i dalje je velika, pri čemu praksa poznaje i primere masovnog i serijskog izvršenja pomenutih krivičnih dela, kao i veliku zastupljenost kriminalnog imitiranja. *Modus operandi* po pravilu se zasniva na podmetanju požara, pri čemu učinioci kao najpodesnije objekte izvršenja odabiraju verske objekte od lako zapaljivog materijala (najčešće drveta). Izuzetno, za izvršenje krivičnog dela koriste se i drugi metodi (npr. podmetanje eksplozivnih naprava).

Kao i kod povrede groba, izvršenje krivičnih dela čiji su zaštitni objekat crkvena pokretna i nepokretna imovina i verski spomenici uglavnom nema neposrednu ritualnu funkciju.⁴⁰⁴ Krivična dela kojima je isključivi cilj uništenje ili oštećenje imovine imaju samo posrednu pseudo-okultističku motivaciju, ali ne i ritualni karakter izvršenja. Sa druge strane, imovinska krivična dela, ukoliko je motiv izvršenja pribavljanje predmeta koji se mogu koristiti

⁴⁰³ Videti opis pojedinih karakterističnih oblika izvršenja u: Olson-Raymer, G, 1990, p. 28. Takođe, pogledati proučene primere u 3. delu disertacije.

⁴⁰⁴ Olson-Raymer, G, 1990, p. 28.

u okultističkim ritualima, imaju samo posrednu obrednu funkciju. Međutim, analogija sa obeležjima krivičnog dela povreda groba može se izvesti i u pogledu neposredne uloge krivičnog dela u okviru okultističkog obreda. Praksa poznaje primere vršenja satanističkih rituala u pojedinim verskim objektima (najčešće na osamljenom mestu i nedovoljno obezbeđenih, odnosno napuštenih), što stoji u skladu sa inverznim odnosom koji postoji između hrišćanstva i nekih vidova satanizma. Krivična dela koja se tom prilikom izvršavaju ne moraju biti direktno povezana sa sprovedenim obredom, u kom slučaju ona predstavljaju samo deo celokupnog ambijenta koji prethodi, sledi ili traje paralelno sa održavanjem okultističkog rituala. Međutim, u skladu sa opisanim invezno-hrišćanskim, svetogrđnim kontekstom koji se zastupa od strane dela satanista, navedena krivična dela mogu predstavljati i sastavni deo održavanja samog obreda.⁴⁰⁵

4. Tendencije ispoljavanja i rasprostiranja

U pogledu prostorne i vremenske distribucije krivičnih dela povezanih sa okultizmom, uočavaju se sledeće karakteristike.

Kao što se može zaključiti iz ukupnosti našeg istraživanja, krivična dela koja stoje u konekciji sa okultnim ritualnim aktivnostima susreću se na svim kontinentima. Otuda možemo reći da kriminalitet povezan sa okultnim sadržajima jeste globalni fenomen. U poređna analiza primera iz različitih delova sveta pokazuje da se, paralelno sa planetarnim rasprostranjem okultističkih doktrina i okultno-ritualne prakse, primećuje i globalna zastupljenost krivičnih dela sa okultističkim/pseudookultističkim odlikama. Na osnovu raspoloživih materijala koji pokazuju prisustvo registrovanih slučajeva ove vrste u velikom broju država celoga sveta, izvodi se, dakle, zaključak o univerzalnosti predmetnog kriminaliteta.

Sa druge strane, uprkos globalnosti ispoljavanja, zapaža se prisustvo karakterističnih lokalnih specifičnosti. Ove osobenosti ispoljavaju se zavisno od vrste okultističkih sadržaja o kojima je reč. U tom smislu, primarno je napraviti razgraničenje između krivičnih dela povezanih sa tradicionalnim okultno-magijskim (tj. paganskim) sadržajima i delikata u konekciji sa savremenim okultizmom.

⁴⁰⁵ Up. proučene primere iz prakse.

Krivična dela povezana sa običajima koji vuku korene iz paganskog sistema verovanja predstavljaju relikat prošlih vremena, koji se sve ređe susreće u savremenom svetu. Njegovo ispoljavanje danas je limitirano na one regione sveta, odnosno područja pojedinih država u kojima moderne civilizacijske tekovine nisu zastupljene u dovoljnoj meri, odnosno u kojima arhaični običaji, narodna verovanja i tradicionalna magijska praksa i dalje opstaju.⁴⁰⁶ Specifičnosti krivičnih dela koja se izvršavaju u vezi sa izvornim paganskim nasleđem, otuda, direktno zavise od vrste narodnih verovanja i magijske prakse u konkretnoj sredini, pri čemu praksa poznaje značajne različitosti, ali i određene sličnosti među pojedinim regionima i društvenim zajednicama koje ih naseljavaju. Međutim, u svakom pojedinačnom slučaju radi se o autohtonom sistemu verovanja i praktikovanja obreda, bez postojanja njihove neposredne međusobne interakcije.⁴⁰⁷

Sa druge strane, krivična dela povezana sa savremenim okultizmom poseduju korenito drugačija obeležja u pogledu rasprostiranja i ispoljavanja. Jedna od njihovih ključnih osobenosti jeste internacionalnost. Paralelno sa međudržavnim širenjem okultističkih učenja, neminovno se prenosi i kriminalitet koji se dovodi u vezu sa konkretnim tipom okultizma (po pravilu se radi o različitim interpretacijama satanizma, crne magije i sl). Druga važna odlika navedenih krivičnih dela jeste postojanje visokog stupnja unifikovanosti na nadnacionalnom nivou. Ova karakteristika stoji u direktnoj vezi sa prethodnom, kao i sa internacionalnošću savremenog okultizma uopšte. Međutim, i na polju savremenih okultnih sadržaja uočavaju se lokalne osobenosti. Kao i kod tradicionalnog okultizma, takve osobenosti modernih okultističkih koncepata zavise od specifičnih uslova konkretne sredine u kojoj se ispoljavaju. Za razliku od arhaičnih narodnih verovanja i narodne magije koji pokazuju autohtonost nastanka i oblikovanja, moderni okultizam se u velikoj meri oslanja na prenošenje iskustva različitih podneblja i iz različitih epoha. Pomenuta okolnost analogno se prenosi i na polje krivičnih dela povezanih sa savremenim okultizmom.

⁴⁰⁶ O arhaičnim oblicima magijske prakse povezane sa demonskim i drugim negativnim silama, videti: Elijade, M, 1990, str. 149-150; Elijade, M, Kuliano, J, 1996, *Vodic kroz svetske religije*, Beograd, Narodna knjiga/ Alfa, str. 155 i d.

⁴⁰⁷ Up. Jung, K. G, Kerenji, K, 2007, *Uvod u suštinu mitologije*, Beograd, Fedon, *passim*.

U vezi sa poslednje rečenim, stoji i fenomen kriminalnog imitiranja⁴⁰⁸. Ova pojava veoma je izražena na polju kriminaliteta sa savremeno-okultističkim obeležjima. Kako u okviru iste države, tako i na međunarodnom planu, susreće se podražavanje izvršenja krivičnih dela povezanih sa okultizmom ili sa pseudookultnim elementima, kao i specifičnih okolnosti pri izvršenju. Kriminalna imitacija registruje se, pre svega, na polju odabira iste vrste krivičnih dela koja se sprovode u konekciji sa istom ili sličnom vrstom okultno-ritualnih uverenja i radnji. Pri tome se susreću istovetnosti, odnosno velike sličnosti u pogledu većine ključnih obeležja bića krivičnog dela. Takođe, primetna je i imitacija metoda izvršenja krivičnih dela. Osim toga, kriminalno imitiranje odražava se na okolnosti pri izvršenju krivičnog dela. Sve rečeno još je jedan pokazatelj globalnosti krivičnih dela povezanih sa savremenim okultizmom, ali i njihove tendencije ka približavanju, odnosno ka delimičnoj ili (u krajnjoj liniji) potpunoj unifikaciji.

Objedinjujući iznete argumente kako za krivična dela povezana sa tradicionalnim, tako i za ona u konekciji sa savremenim okultizmom, treba naglasiti sposobnost recepcije, kao i autohtonog formiranja navedenog kriminalnog ponašanja u osetno različitim društvenim ambijentima. U tom pogledu, dakle, može biti reč o prilagodljivosti globalnog kriminalnog modela lokalnim kulturološkim uslovima, ali i o izvornom nastanku karakterističnih lokalnih obeležja. Pri tome su i jedan i drugi oblik ispoljavanja, kako je zaključeno, u većoj ili manjoj meri uslovljeni lokalnim uslovima i predispozicijama date sredine.

Unoseći vremensku dimenziju u razmatranje, može se registrovati prisustvo evolutivnog procesa kome podleže ova oblast kriminaliteta. Naime, uočava se tendencija transformacije od prvobitno većinski zastupljenog kriminaliteta u vezi sa tradicionalnim narodnim običajima, do krivičnih dela povezanih sa modernim okultističkim i pseudookultističkim sadržajima. Ovaj proces direktno je uslovljen civilizacijskim razvitkom i modernizacijom načina života. Pri tome se može istaći da kriminalitet povezan sa savremenim okultističkim sadržajima takođe predstavlja jednu od tekovina moderne civilizacije. Sa druge strane, krivična dela sa arhaičnim pagansko-magijskim elementima jesu zaostavština prošlosti, koja sve više izumire paralelno sa iščezavanjem tradicionalnih društvenih zajednica u kojima se susreću.

⁴⁰⁸ Još je Tarde ukazao na to da su sve značajne radnje društvenog života izvršene pod uticajem primera, uz imitiranje, što uključuje i radnje izvršenja krivičnog dela (Tarde, G, *La Philosophie penale* {Filozofija kažnjavanja, prev}, u: Ignjatović, Đ, 2009, *Teorije u kriminologiji*, Beograd, Pravni fakultet u Beogradu, str. 224-225).

Blisko povezana sa upravo navedenim jeste i uočena tendencija premeštanja težišta ispoljavanja predmetnog kriminala. Sve većim nestajanjem društvenih sredina u kojima su tradicionalni magijski običaji i dalje u živom narodnom sećanju i u primeni, te samim tim i smanjivanjem broja krivičnih dela povezanih sa narodnom magijom, dolazi do prenošenja navedenog kriminaliteta u područja pod uticajem savremene civilizacije. Tradicionalne sredine prestaju da budu dominantan prostor za ispoljavanje kriminaliteta povezanog sa okultizmom, dok tu ulogu preuzimaju regioni pod uticajem aktuelnog, modernog načina života. To je naročito uočljivo na prostoru visokorazvijenih država. Međutim, u pojedinim zemljama u razvoju i dalje je u značajnoj meri prisutan kriminalitet povezan sa tradicionalnim magijskim verovanjima.

Detaljnije razmatrajući kriminalitet povezan sa okultizmom u visoko razvijenim državama, kao i istovrsna krivična dela u zemljama u razvoju, primećuje se da porastom kulturnog i obrazovnog nivoa stanovništva u velikoj meri bivaju eliminisani preduslovi za pojavu krivičnih dela povezanih sa tradicionalnim verovanjima. Opadanjem uverenja stanovništva u delotvornost narodnih magijskih praksi, istovremeno se smanjuje i predmetni kriminalni potencijal. Samim tim, zapaža se koliki uticaj narodna neprosvećenost ima na rasprostranjenost kriminala inspirisanog tradicionalnom magijom.

Posmatrajući kriminalitet povezan sa okultizmom na generalnom nivou, može se izvesti pravilnost u pogledu teritorijalne zastupljenosti određenih vrsta krivičnih dela. Na prostoru visokorazvijenih, politički stabilnih i pravno uređenih država susreće se manji broj naročito teških krivičnih dela (krivična dela protiv života i tela, polne slobode, opšte bezbednosti i dr) nego što je to slučaj sa ostalim državama. To je posebno uočljivo upoređivanjem krivičnih dela izvršenih na prostoru Evrope (osobito u njenim najrazvijenijim državama) sa kriminalitetom pojedinih vanevropskih zemalja u razvoju.⁴⁰⁹ Navedena pravilnost se može objasniti, pre svega, generalnim odlikama ispoljavanja kriminala u obe kategorije zemalja. Međutim, postoje i uži, specijalizovani faktori koji tome doprinose. Jedan od ključnih činilaca, smatramo, jeste odnos društvene nestabilnosti i domena duhovnosti u najširem smislu (te samim, tim i različitih vidova okultizma).

⁴⁰⁹ Up. npr: Gibbons, J. (ur.), 2013, UNODC, *Global Study on Homicide*, Vienna, United Nations Publication, pp. 121 i d. (http://www.unodc.org/documents/gsh/pdfs/2014_GLOBAL_HOMICIDE_BOOK_web.pdf, 13.12.2015).

Treba primetiti da se, kroz istoriju, zapaža generalna tendencija porasta interesovanja stanovništva za polje duhovnosti u onim istorijskim periodima u kojima konkretno društvo prolazi kroz krizne trenutke. U tom pogledu, neke od naročito značajnih kriznih okolnosti jesu: stanje rata, politička nestabilnost, ekonomska kriza, prelazak iz jednog društvenog-političkog ili društveno-ekonomskog sistema u drugi i sl. Glavni oblik ekspanzije interesovanja za versko-duhovna pitanja svakako jeste porast broja vernika pripadnika većinskih, odnosno „tradicionalnih“ religija u datoj sredini. Međutim, paralelno sa time, uočava se i tendencija povećanog interesovanja za „alternativne“ vidove duhovnosti, u koje, između ostalog, možemo ubrojati i različite vidove okultizma. To se objašnjava različitim činiocima. Pored navedenih opštih kriznih okolnosti koje dovode do ekspanzije religioznosti i duhovnosti, treba naročito istaći potrebu čoveka za novim, tj. do tog trenutka nedovoljno poznatim i eksploatisanim duhovnim idejama i načelima. Ta potreba može nastati isključivo kao posledica novonastale lične i kolektivne nesigurnosti; međutim, ona može biti i rezultat opšteg razočarenja pojedinca u vrednosti koje je do tog trenutka usvajao (uključujući i pitanje vere). U tom slučaju, pojavu interesovanja za okultne sadržaje treba okarakterisati, između ostalog, i kao svojevrsni vid otpora pojedinca prema novonastaloj društvenoj nestabilnosti, ili pak traženja izlaza iz nje.

Kao prateća pojava navedenih okolnosti, uočava se porast broja krivičnih dela povezanih sa okultnim i pseudookultnim sadržajima u državama koje prolaze kroz krizne istorijske periode. Ta tendencija može se zapaziti na globalnom nivou. Ograničavajući se na polje Evrope, u cilju potvrde rečenog, važno je podsetiti da je broj registrovanih krivičnih dela protiv života i tela koja se dovode u vezu sa okultnim sadržajima značajno veći u tranzicionim društvima istočne Evrope, nego u politički i ekonomski stabilnijim delovima kontinenta. Podsećajući na primarni uticaj opštih činioca koji doprinose ispoljavanju kriminaliteta u konkretnoj sredini, mišljenja smo da navedena obeležja ekspanzije okultizma u kriznim sredinama takođe imaju veliki uticaj u pogledu prisustva krivičnih dela sa okultnim ritualnim elementima.

Konačno, u pogledu teritorijalne i vremenske dimenzije širenja savremene satanističke moralne panike, može se zapaziti da ova pojava takođe ima globalni karakter. Pri tome se kao epi-centar nastanka pojavljuju politički i ekonomski stabilna društva “zapadne” civilizacije (SAD, a potom zapadna Evropa), dok se kasnija ekspanzija beleži mahom u zemljama u razvoju

(na području starog kontinenta, radi se o prostoru dela centralne, jugoistočne i naročito istočne Evrope).

FINALNI ZAKLJUČCI

Na kraju, možemo objediniti neke od najvažnijih zaključaka do kojih je dovelo naše istraživanje.

Krivična dela koja poseduju određena obeležja okultne sadržine nesumnjivo egzistiraju i čine deo opšte kriminalne prakse. Njihova striktno pravna definicija sugerise da je reč o svakom krivičnom delu koje među svojim objektivnim ili subjektivnim obeležjima poseduje određene okultističke komponente. Prema širem, pravno-kriminološkom određenju, krivična dela povezana sa okultnim ritualnim elementima jesu sva ona dela koja osim pozitivnopravnih obeležja konkretne inkriminacije, poseduju i specifične odlike koje ukazuju na prisustvo određene okultističke komponente, pri čemu se ona može manifestovati među uzrocima i motivacionim činiocima konkretnog zločina, u okviru metoda njegovog izvršenja, kao i unutar svih drugih subjektivnih i objektivnih okolnosti pri planiranju i izvršenju pojedinačnog krivičnog dela. Kriminal povezan sa okultnim ritualnim aktivnostima jeste heterogena i fleksibilna kategorija koja obuhvata sva krivična dela koja su na neki način i u ma kom stepenu povezana sa okultno-ritualnim elementima. Navedeni kriminalitet nema samostalnu pozitivnopravnu egzistenciju, budući da on obuhvata brojna „klasična“, tj. već postojeća krivična dela propisana krivičnim zakonodavstvom na generalnom nivou. Povezanost sa materijom okultizma predstavlja, zapravo, neko od objektivnih ili subjektivnih obeležja konkretnog krivičnog dela ili radnje njegovog izvršenja. Usled svega rečenog, kao i zarad poštovanja ustavnih verskih sloboda i prava i izbegavanja diskriminacije po verskom osnovu, sugerise se izbegavanje upotrebe termina „okultni kriminal“. Umesto toga, preporučuje se primena neke od malopre navedenih, opisnih kategorija.

Delikti sa elementima okultnog mogu biti klasifikovani prema različitim kriterijumima. Pri tome se naročito sugerisu sledeća tri obrasca podele, bazirana u odnosu na: 1. prisustvo okultno-ritualnih obeležja, odnosno pseudookultnih elemenata; 2. povezanost sa tradicionalnim narodnim okultizmom, odnosno sa savremenim okultizmom 3. vrstu zaštitnog objekta. Kvantitativno najzastupljeniji u praksi jesu različiti zločini iz kategorije dela protiv javnog reda i mira, odnosno protiv imovine. Oni najčešće poseduju obeležja vandalskih akata i upereni su primarno prema grobnom prostoru, verskim spomenicima, verskim objektima i crkvenoj imovini. Njihovi izvršioци po pravilu su adolescentskog uzrasta. Krivična dela kojima je zaštitni

objekat čovek (dela protiv života i tela, protiv polne slobode, protiv ličnosti i dr), iako se u javnosti po stereotipu ističu kao veoma česta i mnogobrojna, zapravo imaju sasvim ograničen obim ispoljavanja. Pri tome se, u slučaju savremenih okultnih sadržaja, najčešće radi o zločinima sa pseudookultnim obeležjima, koji stoje u bliskoj vezi sa pojedinim ličnim svojstvima učinilaca (neuračunljivost ili bitno smanjena uračunljivost, prisustvo poremećaja ličnosti i dr).

Fenomen satanističke moralne panike presudno je doprineo nastanku, razvitku i održanju stava kojim se potencira egzistencija objektivno nepostojećeg, odnosno preneglašava uticaj postojećeg kriminaliteta dovođenog u vezu sa okultističkim sadržajima. Pomenuta moralna panika uzrokovala je značajne društvene turbulencije, koje su, između ostalog, dovele i do pojave i ekspanzije verske netolerancije povodom društvenog prisustva okultizma kao fenomena. Takođe, ona je odigrala ključnu ulogu i prilikom nastanka specijalizovane anti-kultne legislative.

Anti-kulturna legislativa nastala je na prostoru Sjedinjenih Američkih Država i može se smatrati direktnom posledicom nastanka i širenja savremene satanističke moralne panike 1980-ih i ranih 1990-ih godina. Na prostoru Evrope, jedine države koja su uvele zakone ovoga tipa jesu Francuska i (uz određene ograde) Luksemburg. Osim indirektnog uticaja okultističke moralne panike nakon njenog prenošenja na prostor Evrope, kao primarni uzrok nastanka navedenih evropskih propisa (kao i preduzimanja drugih anti-kulturnih mera na državnom nivou) može se uočiti pojava nekoliko vremenski bliskih i po posledicama veoma velikih incidenata povezanih sa delovanjem kriminalno-okulturnih grupacija u Evropi i u svetu. Analizirani propisi ne odgovaraju realnim potrebama prakse, budući da se njima neosnovano potencira, odnosno umnogome preneglašava realna opasnost koja društvu pretila od delovanja „destruktivnih“ okulturnih grupacija. Usvajanje takvih zakonskih rešenja sukobljeno je i sa ustavnim verskim slobodama i pravima, kao i sa zabranom diskriminacije po verskoj osnovi. Otuda većina država u svetu prilikom pravnog regulisanja pitanja kriminaliteta povezanog sa okultizmom pribegava opštim propisima i uzdržava se od uvođenja specijalizovanih, „anti-kulturnih“ i „anti-sektnih“ zakonskih rešenja. Sa druge strane, mnoge države pribegle su određenim merama suzbijanja štetnog delovanja „sekti“ i „kultova“ (uvođenje specijalizovanih odeljenja unutar policije, osnivanje različitih državnih tela, finansiranje iz državnog budžeta pojedinih anti-kulturnih organizacija i dr).

Na nivou Saveta Evrope do sada se pristupalo vrlo obzirno pri pokušajima da se usmere aktivnosti članica u pogledu zabrane štetnog delovanja „kultova” i „sekti”. Zadržana je naglašena primarna orijentacija ka očuvanju verskih sloboda i prava i ka izbegavanju represivnih mera koje bi mogle da dovedu do nekog vida verske diskriminacije i povrede verskih prava. Pri tome, sadržaj najaktuelnijih dokumenata posvećenih istom pitanju ukazuje na izvesnu radikalizaciju stanovišta u okviru Saveta Evrope povodom opasnosti od „destruktivnih“ verskih zajednica, odnosno na mogućnost daljeg pooštavanja stavova u eventualnim budućim preporukama i rezolucijama.

Republika Srbija ne poseduje specijalizovane propise za regulisanje materije delovanja „destruktivnih“ verskih/ spiritualnih grupacija. Usled toga, u takvim slučajevima primenjuju se opšte krivično-pravne odredbe, kao i propisi posvećeni regulisanju verskih pitanja na generalnom nivou. Takav pristup je opravdan i potrebno je na njemu insistirati i u budućnosti. Oslanjajući se na rezultate uporednog istraživanja koji pokazuju nedostatke posebnog „anti-sektnog” zakonodavstva, te naročito imajući u vidu multikulturalnost i multikonfesionalnost državljana Srbije, primena opštih propisa nameće se kao jedino ispravno rešenje koje istovremeno odgovara i realnim potrebama društva i očuvanju ustavom garantovanih sloboda i prava građana.

Šire posmatrano, naše zakonodavstvo ne poseduje pravne akte koji bi mogli predstavljati direktan osnov za pravno ustanovljavanje ma kog vida verske neravnopravnosti. Ovo svakako predstavlja ispravan pristup zakonodavca koji je potrebno negovati i na dalje. Pri tome se moraju zadržati izvesne rezerve povodom zakonskog razgraničenja tradicionalnih i netradicionalnih crkava i verskih zajednica, odnosno izuzetaka u pogledu verske diskriminacije predviđenih čl. 18 Zakona o zabrani diskriminacije, kao mogućih izvora direktne ili indirektno verske diskriminacije, o čemu bi trebalo povesti računa prilikom zakonodavnih reformi. Upotreba termina „verske sekte“ i „verski kultovi“ unutar pozitivnopravnih normi nije preporučljiva, usled teškoće (ili pak nemogućnosti) utvrđivanja kriterijuma razgraničenja između navedenih i drugih verskih zajednica. Iako ovi izrazi u svom izvornom značenju ne poseduju stigmatizatorska obeležja, zbog profanizacije koju su doživeli u generalnoj upotrebi, njihova dalja primena u domenu prava ne čini se ispravnim izborom koji bi bio usklađen sa proklamovanim verskim slobodama i načelima verske ravnopravnosti.

Upoređivanjem važećih propisa i krivičnih dela povezanih sa okultizmom zabeleženih u praksi, zaključuje se da postojeće inkriminacije uspešno zadovoljavaju potrebu za sankcionisanjem navedenih delikata. Usled toga se ne preporučuje uvođenje novih inkriminacija koje bi bile specijalizovano posvećene nekom od vidova zločina koji stoje u konekciji sa domenom okultnog. Veoma je važno razgraničiti kriminalitet sa elementima okultnog od nekriminalne okultističke doktrine i prakse, kako bi se izbegla povreda ustavom garantovanih sloboda i prava čoveka, budući da samo prva kategorija formalnopravno dopušta intervenciju državnih organa. Pitanja uračunljivosti, njenog odsustva ili umanjenja, kao i prisustva poremećaja ličnosti od izuzetnog su značaja za materiju krivičnih dela povezanih sa okultnom sferom. Budući da rezultati istraživanja ukazuju na značajnu brojnost pseudookultnih delikata, sud o motivima zločina, okolnostima planiranja i izvršenja, kao i o samoj krivici učinilaca, neretko je direktno uslovljen nekim od navedenih faktora. Uzrast učinilaca, shvaćen kao pretpostavka njihove deliktne sposobnosti, ali i kao njihovo važno lično obeležje, takođe je potrebno imati u vidu kako tokom teorijskih proučavanja, tako i prilikom rada u praksi, budući da se na osnovu njega mogu formirati odgovarajući profili učinilaca pojedinih krivičnih dela povezanih sa okultizmom. Usled heterogene prirode delikata obuhvaćenih kriminalitetom povezanim sa materijom okultizma, nije moguće sačiniti jedinstvenu listu motivacionih činilaca koji dovode do njihovog izvršenja. Samim tim, motivi su uslovljeni vrstom konkretnog zločina, odnosno osobinama šire kategorije istovrsnih krivičnih dela sa okultnim elementima.

Realne okultističko-kriminalne grupe po svojim osobinama odgovaraju već postojećim formama kriminalnih grupa i njihovim obrascima kriminalnog udruživanja. Nasuprot navodima satanističke moralne panike, osim nekolicine primera terorističkih akata i masovnih ubistava/samoubistava, nije primećeno postojanje visoko organizovanih, omasovljenih (neretko internacionalno rasprostranjenih), društveno uticajnih i izrazito destruktivnih okultističko-kriminalnih grupa. Uočava se da izvršenje krivičnih dela povezanih sa okultizmom u saučesništvu, najčešće ima veze sa adolescentskim kriminalnim grupacijama, odnosno sa inače nekriminalnim grupama vršnjaka adolescenata. Samim tim, realno postojeće i u praksi najzastupljenije okultističko-kriminalne grupe najčešće odgovaraju odlikama kriminološke kategorije adolescentskih kriminalnih bandi. Za pravilno razumevanje i dalje proučavanje kriminaliteta povezanog sa savremenim okultizmom i pseudookultizmom od izuzetnog je značaja uočavanje njegove povezanosti sa fenomenom potkulturnih zajednica. U tome smislu

naročito je važno uočavanje odnosa između pojedinih (mahom muzičkih) potkultura i karakterističnih krivičnih dela čiji izvršiocu su, po pravilu, njihovi pripadnici. Povodom pitanja da li okultni (mahom satanistički) sadržaji podstiču određene pojedince, odnosno grupe na vršenje krivičnih dela, ili pak osobe sklone kriminalu pribegavaju takvim sadržajima u cilju opravdavanja svojih postupaka, zarad sakrivanja realnih motiva izvršenja, odnosno usled ma kojih drugih razloga lične prirode, na osnovu raspoloživih saznanja nije moguće zaključiti da elementi okultizma utiču na pojavu samih kriminalnih tendencija u većoj meri nego što je to slučaj sa drugim duhovnim ili svetovnim sistemima ili ideologijama. Sa druge strane, interesovanje za okultne i pseudookultne sadržaje može biti od uticaja na odabir konkretne vrste krivičnih dela koju pojedinac izvršava. Istovremeno, pomenuta interesovanja mogu se odraziti i na pojedine okolnosti pri planiranju ili izvršenju odabranog krivičnog dela.

Pasivni subjekti i objekti radnje izvršenja, shodno heterogenoj prirodi kriminaliteta sa okultnim elementima, raznovrsni su, budući da se radi o svim subjektima i objektima konektovanim sa ma kojim krivičnim delom koje poseduje okultna obeležja. Ipak, u cilju funkcionalnosti, opravdano je izdvojiti sledeće četiri kategorije koje su u praksi najzastupljenije: 1. čovek kao pasivni subjekat radnje izvršenja; 2. životinje kao objekti radnje izvršenja; 3. grobna parcela, grobno spomen obeležje, posmrtni ostaci; 4. verski hramovi, verski spomenici i druga crkvena imovina. U pogledu karakterističnih okultno-ritualnih radnji, upotrebe okultističke simbolike i drugih sa okultizmom povezanih okolnosti pri izvršenju krivičnih dela, uočava se postojanje opštih obeležja koja se susreću kod svih „okultnih“ krivičnih dela, kao i prisustvo specifičnih odlika pojedinih užih kategorija delikata. U savremenom društvu, ovi sadržaji se najčešće oslanjaju na materiju satanizma i manifestuju se kroz upotrebu naročitih simbola i ostalih predstava numeričke, tekstualne, slikovne i druge prirode, odnosno putem tragova koji ukazuju na ritualni karakter i/ ili okultistički (pseudookultistički) ambijent izvršenja zločina.

Najznačajnije karakteristike prostornog i vremenskog ispoljavanja i rasprostiranja kriminaliteta povezanog sa okultizmom jesu: internacionalnost; globalnost; postojanje lokalnih osobenosti; sposobnost autohtonog formiranja; sposobnost recepcije; učestalost kriminalnog imitiranja; podložnost evoluciji; uslovljenost društveno-političkim, kulturnim i ekonomskim činocima i dr. Ključne osobenosti kriminala povezanog sa okultizmom na području naše države pokazuju veliki broj sličnosti sa globalnim pravilnostima njegovog manifestovanja, uz prisustvo

određenih specifičnosti primarno uslovljenih lokalnim društveno-političkim, kulturološkim i ekonomskim prilikama u poslednjih nekoliko decenija.

Kao konačni, objedinjujući zaključak, može se konstatovati sledeće: odbacujući ekstremni skepticizam, koji negira ili dovodi u pitanje egzistenciju kako kriminala povezanog sa okultnim, tako i same okultne ritualne prakse koja stoji u relaciji sa njime, te opovrgavajući prenaglašen, moralnom panikom nadahnut značaj i uticaj koji se pridaju krivičnim delima povezanim sa okultnim sadržajima, može se konstatovati da kriminalitet sa okultnim ritualnim elementima nesumnjivo postoji; njegova pojavnost u osnovi odgovara postojećim formama kriminala i postojećim inkriminacijama, pri čemu istaknute specifičnosti omogućavaju njegovo uslovno, nepozitivnopravno, teorijsko i praktično izdvajanje, u cilju poboljšanja razumevanja i daljeg proučavanja fenomena kao takvog, kao i unapređenja postupanja policije, tužilaštva i suda prilikom suočavanja sa slučajevima iz prakse.

LITERATURA

I Monografije i udžbenici

1. Barton, B, 1990, *The Church of Satan: A History of the World's Most Notorious Religion*, New York, Hell's Kitchen Productions.
2. Batrićević, A, Batanjski, V, 2014, *Zaštita životinja u Srbiji-kaznenopravni i ekološki aspekti*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
3. Bellanger, F, Richardson, J, 2014, *Legal Cases, New Religious Movements and Minority Faiths*, Farnham, Ashgate Publishing.
4. Blagojević, M, 2005, *Religija i crkva u transformacijama društva: sociološko-istorijska analiza religijske situacije u srpsko-crnogorskom i ruskom (post)komunističkom društvu*, Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju / I.P. Filip Višnjić.
5. Blavatsky, H. P, 1888, *The Secret Doctrine.*, Theosophical University Press Online Edition (<http://www.theosociety.org/pasadena/sd/sd-hp.htm>, 20.11.2015).
6. Brown, R, 1993, *He came to set the captives free*, New Kensington, Whitaker House.
7. Carlo, P, 1996, *The Night Stalker: The Life and Crimes of Richard Ramirez*, New York, Kensington Publishing Corp.
8. Chesnut, 2012, A, *Devoted to Death: Santa Muerte, the Skeleton Saint*, Oxford, Oxford University Press.
9. Cismas, I, 2014, *Religious Actors and International Law*, Oxford, Oxford University Press.
10. Clapton, G, 1993, *Satanic Abuse Controversy: Social Workers and the Social Work Press (Essential Issues in the 1990s)*, London, University of North London Press.
11. Cohen, A, 1955, *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*, Glencoe, Free Press.
12. Cronin, A. K, 2009, *How Terrorism Ends: Understanding the Decline and Demise of Terrorist Campaigns*, Princeton, Princeton University Press.
13. Danzig, R, Sageman, M. i dr, 2012. (second edition), *Aum Shinrikyo: Insights Into How Terrorists Develop Biological and Chemical Weapons*, Washington, Center for a New American Security.

14. Dawson, L, 2006, *Comprehending Cults: The Sociology of New Religious Movements*, Oxford, Oxford University Press.
15. Dimitrijević, V, 1998, *U lavirintima tame- od sajentologije do satanizma*, Pravoslavlje i sekte, knjiga IV, Cetinje, Svetigora (<http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Izazovi/LavirintiTame/LavirintiTame34.htm>, 24.07.2014).
16. Dimitrijević, V, 2003, *Carstvo Božije i carstvo praznine- pravoslavlje i duhovnost Nju Ejdža*, Pravoslavlje i sekte, knjiga VII, Cetinje, Svetigora (http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Apologetika/PravoslavljeNewAge/Lat_PravoslavljeNewAge53.htm, 13.09.2014).
17. Doe, N, 2011, *Law and Religion in Europe: A Comparative Introduction*, Oxford, Oxford University Press.
18. Douglas, J. E, Burgess, A. W, Burgess, A. G, Ressler, R. K, 2006, *Crime Classification Manual: A Standard System for Investigating and Classifying Violent Crimes* (second edition), San Francisco, Jossey-Bass (imprint of John Wiley & Sons, Inc).
19. Dunbar, D, 2012, *The Devil's Children: Volk, Devils and Moral Panics in White South Africa, 1976–1993* (M.A. thesis), Stellenbosch, Stellenbosch University (<http://scholar.sun.ac.za/handle/10019.1/20179>, 07.05.2015).
20. Đorđević, D, 1998, *Proroci "nove istine": sekte i kultovi (šta treba da znamo o novim religioznim pokretima?)*, Niš, JUNIR: Društvo za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja dece i omladine.
21. Đorđević, M, 2010, *Kišobran patrijarha Pavla – kritika palanačkog uma*, Beograd, Peščanik.
22. Đurđević-Stojković, B, 2002, *Ispovesti žrtava sekti*, Beograd, Narodna knjiga/ Alfa.
23. Edge, P, 2002, *Legal Responses to Religious Difference*, The Hague/London/New York, Kluwer Law International.
24. Edge, P, 2006, *Religion and Law: An Introduction*, Aldershot, Ashgate Publishing Ltd.
25. Elijade, M, 1983, *Okultizam, magija i pomodne kulture*, Zagreb, Grafički zavod Hrvatske.

26. Elijade, M, 1990, *Šamanizam*, Sremski Karlovci, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
27. Elijade, M, Kuliano, J, 1996, *Vodic kroz svetske religije*, Beograd, Narodna knjiga/ Alfa.
28. Elijade, M, 2003, *Sveto i profano*, Sremski Karlovci, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
29. Faller, K. C, 2003. (second edition), *Understanding and assessing child sexual maltreatment*, Thousand Oaks, Sage Publications.
30. Faye, A, 2013, *Serial Killers* (online book: <https://books.google.rs/books?id=5XaJBAAAQBAJ&pg=PT1&lpg=PT1&dq=alexandra+Faye,++Serial+Killers,+2013+book+google&source=bl&ots=CYGLeOd2O2&sig=zoQyiH7-MRcvqgdUBO1ehbn6M7U&hl=sr&sa=X&ei=B1MIVb-uEoqtPJ35gOgM&ved=0CBwQ6AEwAA#v=onepage&q=alexandra%20Faye%2C%20%20Serial%20Killers%2C%202013%20book%20google&f=false>, 02.09.2014).
31. Finkelhor, D, Meyer Williams, L, Burns, N, Kalinowski, M, 1988, *Executive Summary - Sexual Abuse in Day Care: A National Study*, Durham, University of New Hampshire, Family Research Laboratory.
32. Finžgar, A, 1988, *Prava ličnosti*, Beograd, NIU Službeni list SFRJ.
33. Fontaine, La J, 1998, *Speak of the Devil: allegations of satanic abuse in Britain*, Cambridge, Cambridge University Press.
34. Frankfurter, D, 2006, *Evil Incarnate: Rumors of Demonic Conspiracy and Ritual Abuse in History*, 2006, Princeton, Princeton University Press.
35. Gato Kanu, T, 2008, *Veštice- ispovesti i tajne*, Beograd, Clio.
36. Gibbons, J. (ed.), 2013, UNODC, *Global Study on Homicide*, Vienna, United Nations Publication
(http://www.unodc.org/documents/gsh/pdfs/2014_GLOBAL_HOMICIDE_BOOK_web.pdf, 13.12.2015).
37. Goldstein, E, Farmer, K, 1995, *Confabulations: Creating false memories, destroying families*, Boca Raton, Upton Books.

38. Grandt, G, Grandt, M, 2000, *Satanismus – die unterschätzte Gefahr*, Düsseldorf, Patmos-Verl.
39. Greig, C, 2005, *Evil Serial Killers: In the Minds of Monsters*, New York, Barnes & Noble.
40. Hall, J, 1987, *Gone from the Promised Land: Jonestown in American Cultural History*, New Brunswick, Transaction Publishers.
41. Hassemer, W, 1990, *Einführung in die Grundlagen des Strafrechts*, 2. Auflage, München, Verlag C. H. Beck.
42. Heidensohn, F, 1989, *Crime and Society*, London, Macmillan Education.
43. Hicks, R, 1991, *In Pursuit of Satan: The Police and the Occult*, Buffalo, Prometheus Books.
44. Ignjatović, Đ, 2009, *Teorije u kriminologiji*, Beograd, Pravni fakultet u Beogradu.
45. Jevtić, D, 1953, *O uračunljivosti sa sudsko-psihijatrijskog gledišta*, Beograd, Naučna knjiga.
46. Jones, M, Jones, E, 1999, *Mass Media*. London, Macmillan Press.
47. John, A, 1989, *Unholy Trinity: The Adrian Lim 'Ritual' Child Killings*, Singapore, Times Book International.
48. Jung, K. G, 2003, *Arhetipovi i kolektivno nesvesno*, Beograd, Atos.
49. Jung, K. G, Kerenji, K, 2007, *Uvod u suštinu mitologije*, Beograd, Fedon.
50. Kalodera, M, 1941, *Naknada neimovinske štete– rasprava iz komparativnoga prava*, Zagreb (bez izd).
51. Kaplan, J, Löow, H, 2002, *The Cultic Milieu: Oppositional Subcultures in an Age of Globalization*, Walnut Creek, AltaMira Press.
52. Kevendiš, R, 1979, *Istorija magije*, Beograd, Jugoslavija.
53. Kutty, N, G, 1989, *Adrian Lim's Beastly Killings*, Singapore, Aequitas Management Consultants.

54. Lanning, K, 1989, *Satanic, Occult, Ritualistic Crime: A Law Enforcement Perspective*, Quantico, FBI Academy.
55. Layton, D, 1998, *Seductive Poison*, New York, Anchor Books.
56. Lazar, Ž, 1991, *Okultizam danas*, Novi Sad, samoizdanje.
57. Lazarević, Lj, 1963, *Položaj mladih punoletnika u krivičnom pravu*, Beograd, Institut za kriminološka istraživanja.
58. Lewis, J, 2001, *Satanism Today – An Encyclopaedia of Religion, Folklore and Popular Culture*, Santa Barbara, ABC-CLIO, Inc.
59. Lewis, J, Petersen, J, 2005, *Controversial New Religions*, Oxford, Oxford University Press.
60. Lifton, R. J, 2000. (second edition), *Destroying the World to Save It: Aum Shinrikyo, Apocalyptic Violence, and the New Global Terrorism*, New York, Picador (Macmillan).
61. Luković, Z, 1998. (drugo izdanje), *Verske sekte – priručnik za samoodbranu*, Beograd, Pravoslavna misionarska škola pri hramu Sv. Aleksandra Nevskog.
62. Luković, Z, 2000. (treće izdanje), *Verske sekte – priručnik za samoodbranu*, Beograd, Draganić.
63. Miller-Perrin, C, Perrin, R, 2007. (second edition), *Child maltreatment: an introduction*, Thousand Oaks, Sage Publications.
64. Moynihan, M, Söderlind, D, 1998. (first edition), *Lords of Chaos: The Bloody Rise of the Satanic Metal Underground*, Port Townsend, Feral House.
65. Moynihan, M, Söderlind, D, 2003. (second edition), *Lords of Chaos: The Bloody Rise of the Satanic Metal Underground*, Port Townsend, Feral House.
66. Mrvić Petrović, N, 2010, *Krivično pravo – posebni deo*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union/ Službeni glasnik.
67. Mrvić Petrović, N, 2014. (treće izdanje), *Krivično pravo – opšti deo*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union/ Službeni glasnik.

68. Murdok, Dž, 2008, *Sloboda misli, savesti i veroispovesti: vodič za primenu člana 9 Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Beograd, Savet Evrope.
69. Nathan, D, Snedeker, M, 2001. (second edition), *Satan's Silence: Ritual Abuse and the Making of a Modern American Witch Hunt*, Linkoln, Authors Choice Press.
70. Newton, M, 1990, *Hunting Humans: An Encyclopedia of Modern Serial Killers*, Port Townsend, Loompanics.
71. Noblitt, J, Perskin, P, 2000. (second edition), *Cult and Ritual Abuse – It's History, Anthropology and Recent Discovery in Contemporary America*, Santa Barbara, Greenwood Publishing Group.
72. Olson-Raymer, G, 1990, *Occult Crime: A Law Enforcement Primer*, State of California, Office of Criminal Justice Planning- Research Update Winter 1989-1990 (Vol 1, No 6).
73. Pazder, L, Smith, M, 1980, *Michelle Remembers*, New York, Pocket Books.
74. Perlmutter, D, 2004, *Investigating Religious Terrorism and Ritualistic Crimes*, Boca Raton, CRC Press.
75. Reiterman, T, Jacobs, J, 1982, *Raven: The Untold Story of the Rev. Jim Jones and His People*, Boston, Dutton.
76. Ronson, J, 2011, *The psychopath test. A journey through the madness industry*, Picador, Riverhead Books.
77. Rose, E, 1996, *Reaching for the light: A guide for ritual abuse survivors and their therapists*, Cleveland, Pilgrim Press.
78. Ross, C, 1995, *Satanic Ritual Abuse: Principles of Treatment*, Toronto, University of Toronto Press.
79. Rot, N, 1969, *Psihologija ličnosti*, Beograd, Zavod za izdavanje udžbenika SRS.
80. Shupe, A, 1998, *Wolves Within the Fold: Religious Leadership and Abuses of Power*, New Brunswick, Rutgers University Press.
81. Sinason, V, (ur.), 1994, *Treating survivors of Satanist Abuse*, London, Routledge.

82. Stark, R, Brainbridge, W, 1996, *A Theory of Religion*, New Brunswick, Rutgers University Press.
83. Tahović, J, 1961, *Krivično pravo, opšti deo*, Beograd, Savremena administracija.
84. Todorović, A, 1971, *Uzroci maloletničkog prestupništva*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
85. Tompson, K, 2003, *Moralna panika*, Beograd, Clio.
86. Underhill, E, 1911, *Mysticism*, New York, Meridian Books.
87. Vesnić, M, 1894, *Praznoverice i zločini – s naročitim pogledom na praznovericu o zakopanom blagu*, Beograd, Državna štamparija Kraljevine Srbije.
88. Victor, J, 1993, *Satanic Panic: The Creation Of A Contemporary Legend*, Chicago, Open Court Press.
89. Virilio, P, 2005, *The Information Bomb*, London-New York, Verso.
90. Wright, S, 1995, *Armageddon in Waco: Critical Perspectives on the Branch Davidian Conflict*, Chicago, University of Chicago Press.
91. York, M, 1995, *The Emerging Network: A Sociology of the New Age and Neo-pagan Movements*, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

II Naučni članci i poglavlja u zbornicima

1. Aćimović, M, 1971, Krivičnopravna psihologija, *Zbornik Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu* (<http://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/sadrzaj/zbornici/z21/06z21.pdf>, 20.01.2015) (str. 79-99).
2. Aćimović, M, 1974, Savremena nauka o čoveku i osnovni problemi krivičnog prava, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, vol 53. (str. 416-421).
3. Ahmed, M, 1991, High-risk adolescents and satanic cults, *Tex Med* 87/ 10 (pp.74-76).

4. Avramović, S, 1998, Verska sloboda i njena zloupotreba - istorijski i aktuelni pravni aspekti, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 46, 4-6 (str. 346-364).
5. Batrićević, A, 2010, Dometi i implementacija Zakona o dobrobiti životinja u pravnom sistemu Republike Srbije, *Pravna riječ-časopis za pravnu teoriju i praksu*, god. VII, 23/2010 (str. 353-365).
6. Belitz, J, Schacht, A, 1992, Satanism as a response to abuse: the dynamics and treatment of satanic involvement in male youths, *Adolescence* 27/ 108 (pp. 855-872).
7. Blagojević, M, 2005, Savremene religijske promene - sekularizaciona paradigma i desekularizacija. *Teme*, 29, 1-2 (str. 15-39).
8. Blagojević, M, 2006, Savremene religijske promene u Srbiji i desekularizacija, *Filozofija i društvo*, 31/3 (str. 239-253).
9. Božović, R, 2003, Sekte, kultovi i tolerancija prema njima. *Teme*, 27/ 1 (str. 119-131).
10. Bromley, D, Satanism: The new cult scare, u: Richardson, J, Best, J, Bromley, D. (ur.), 1991, *The Satanism Scare*, Hawthorne, Aldine De Gruyter (pp. 49-72).
11. Clark, C, 1992, Deviant Adolescent Subcultures: Assessment Strategies and Clinical Interventions, *Adolescence*, Vol. 27, No. 106 (pp. 283-293).
12. Crews, G, Montgomery, R, 1996, Adolescent Satanist: A Sensible Law Enforcement Approach, *Journal of Police and Criminal Psychology*, Vol. 11, issue 1 (pp. 13-18).
13. Ćirić, J, Mladi i bunt, u: Stevanović. I. (ur.), 2015, *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja (str. 179-190).
14. Douglas, J. E, Burgess, A. W, Burgess, A. G, Ressler, R. K, Classifications – Homicide, u: Douglas, J. E, Burgess, A. W, Burgess, A. G, Ressler, R. K. (ur.), 2006. (second edition), *Crime Classification Manual: A Standard System for Investigating and Classifying Violent Crimes* (second edition), San Francisco, Jossey-Bass, imprint of John Wiley & Sons, Inc. (pp. 93-261).
15. Đorđević, D, 1999, Antikultni pokret- mogući izraz religiozne netolerancije, *Facta universitatis- series: Philosophy and Sociology*, Vol. 2, br. 6/2 (str. 257-270).

16. Đorđević, J, 2002, Kultura kao činilac tranzicije i modernizacije, *Teme*, br. 3-4 (str. 259-267).
17. Filipović, M, 2000, Why people join new religious movements, *Teme*, 24(3-4), (str. 281-294).
18. Fine, G, Victor, J, 1994, Satanic Tourism – Adolescent Dabblers and Identity Work, *The Phi Delta Kappan*, Vol. 76, no. 1 (pp. 70-72).
19. Goldman, M, 2006, Review Essay: Cults, New Religions, and the Spiritual Landscape: A Review of Four Collections, *Journal of the Scientific Study of Religion* 45/ 1 (pp. 87–96).
20. Harrow, J, The Contemporary Neo-Pagan Revival, u: Lewis, J. (ur.), 1996, *Magical Religion and Modern Witchcraft*, Albany, State University of New York Press (pp. 9-24).
21. Ignjatović, Đ, 2014, Stanje i tendencije kriminaliteta maloletnika, *CRIMEN*, vol. V, 2014/2 (str. 173- 195).
22. Ignjatović, Đ, Kriminalitet maloletnika: stara tema i nove dileme, u: Stevanović, I. (ur.), 2015, *Maloletnici kao učinioци i žrtve krivičnih dela i prekršaja*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja (str. 19-38).
23. Introvigne, M, 1995, Ordeal by Fire: The Tragedy of the Solar Temple, *Religion*, 25/4 (pp. 267-283).
24. Introvigne, M, Mayer, J-F, Occult Masters and the Temple of Doom: The Fiery End of the Solar Temple, u: Bromley, D, Gordon Melton, J, 2002, *Cults, Religion and Violence* (pp. 170-188).
25. Ivanović-Kovačević, S, Dickov, A, Mišić-Pavkov, G, 2005, Family dysfunction in adolescents with suicidal behavior and in adolescents with conduct disorders, *Medicinski pregled*, 58, 5-6 (str. 240-244).
26. Jacq, C, Teitgen, F, The Press, in: Delmas-Marty, M. (ur.), 1992, *The European Convention for the Protection of Human Rights: International Protection versus National Restrictions*, Dordrecht-Boston-London, Martinus Nijhoff Publishers (pp. 59-81).
27. Janković, S, 2006, Krivičnopravna zaštita životinja, *Pravni život*, tom I, 9/2006 (str.705-720).

28. Jenkins, P, Satanism and Ritual Abuse, u: Lewis, J. (ur.), 2004, *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, New York, Oxford University Press (pp. 221-242).
29. Jenkins, P, Maier-Katkin, D, 1992, Satanism: Myth and Reality in a Contemporary Moral Panic, *Crime, Law and Social Change*, Vol. 17, issue 1 (pp. 53-75).
30. Jovančević, N, 2011, Izvršilaštvo i saučesništvo kroz nečinjenje, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, god. LIX, br. 1 (str. 345-366).
31. Jovanović, S, Pašalić, Z, Maloletni učinioci prekršaja sa elementima nasilja, u: Stevanović, I. (ur.), 2015, *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja (str. 217-226).
32. Jovašević, D, 2014, Saučesništvo u savremenom krivičnom pravu, *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, vol. LIII, br. 67 (str. 157-168).
33. Jugović, A, Luković, M, 2012, Features of suicide in young people, *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 11/1 (str. 169-177).
34. Karlsberg, E, Satanism Threatens Youth, u: Roleff, T. (ed.), 2002, *Satanism*, San Diego, Greenhaven Press (pp. 9-13).
35. Kiehl, K, Hoffman, M, 2011, The criminal psychopath: history, neuroscience, treatment and economics, *Jurimetrics*, 51 (pp. 355-397).
36. Lewis, J, Legitimizing Suicide: Heaven's Gate and New Age Ideology, u: Partridge, C (ur.), 2003, *UFO Religions*, London, Routledge (pp. 103-128).
37. Lien, I, Criminal Gangs and Their Connections: Metaphors, Definitions and Structures, u: Decker, S, Weerman, F. (ur.), 2005, *European Street Gangs and Troublesome Youth Groups*, Walnut Creek, AltaMira Press (pp. 35-62).
38. Lowney, K, Teen Satanists are Rebelling Against the Dominant Culture, u: Roleff, T. (ur.), 2002, *Satanism*, San Diego, Greenhaven Press (pp. 67-91).
39. Luković, Z, 2001, Verske sekte - prilog strategiji zaštite, *Nauka, bezbednost, policija*, 6/ 2 (str. 101-117).
40. MacWilliams, M, 2005, Symbolic Resistance to the Waco Tragedy on the Internet, *Nova Religio* (University of California Press) 8/ 3 (pp. 59-82).

41. Mayer, J-F, Les Chevaliers de l'Apocalypse: L'Ordre du Temple Solaire et ses adeptes, u: Françoise Champion, F, and Cohen, M, (ur.), 1999, *Sectes et démocratie*, Paris, Editions du Seuil (pp. 205-223).
42. Mazza, M, Anti-Satanism is Bigotry, u: Roleff, T. (ur.), 2002, *Satanism*, San Diego, Greenhaven Press (pp. 29-32).
43. Milošević, G, Milašinović, S, 2011, Nasilje navijačkih grupa u Srbiji i kriminalitet maloletnika, *Teme*, XXXV, 2/2011 (str. 495-510).
44. Nathan, D, Satanism and Child Molestation: Constructing the Ritual Abuse Scare, u, Richardson, J, T, Best, J, Bromley, B, G (ur.), 1991, *The Satanism Scare*, New York, Aldine De Gruyter (pp. 75-94).
45. Ogloff, J, Pfeifer, J, 1992, Cults and the law: A discussion of the legality of alleged cult activities. *Behavioral Sciences & the Law*, Vol. 10, Issue 1 (pp. 117-140).
46. Ohlin, L, Satanismordet i Kiellers park, u: *Nordisk kriminalkrönika*, 1999, Malmö, Svenska Polisidrottsförlaget.
47. Oliver, S, Claims of Satanic Ritual Abuse are Unsubstantiated, u: Roleff, T. (ed.), 2002, *Satanism*, San Diego, Greenhaven Press (pp. 49-67).
48. Opalić, P, 1996, Suicide attempts and realized suicides in adolescence (social and clinical aspect), *Sociološki pregled*, 30/2 (str. 183-192).
49. Parachini, J, Aum Shinrikyo, u: Jackson, B, Baker, J. i dr. (ur.), 2005, *Aptitude for Destruction, Vol. 2: Case Studies of Organizational Learning in Five Terrorist Groups*, Santa Monica, Rand Corporation (pp. 11-37).
50. Pešić, V, 1956, O primeni psihologije u krivičnoj teoriji i praksi, *Pravni život*, 12/56.
51. Reader, I, 2000, Scholarship, Aum Shinrikyô, and Academic Integrity', *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, Vol. 3, No. 2 (pp. 368-382).
52. Reichert, J, Richardson, J, 2012, Decline of Moral Panic: A Social Psychological and Socio-Legal Examination of the Current Status of Satanism, *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, Vol. 16, No. 2 (pp. 47-63).

53. Richardson, J, Best, J, Bromley, D, Satanism as a Social Problem, u: Richardson, J, Best, J, Bromley, D. (ur.), 1991, *The Satanism Scare*, Hawthorne, Aldine De Gruyter (pp. 3-17).
54. Richardson, J, Introvigne, M, 2001, 'Brainwashing' Theories in European Parliamentary and Administrative Reports on 'Cults' and 'Sects', *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40/ 2 (pp. 143–168).
55. Richardson, J, Legal Dimensions of New Religions, u: Lewis, J. (ur.), 2004, *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, New York, Oxford University Press (pp. 163-184).
56. Robbins, S, Social and Cultural Forces Were Partially Responsible for Satanic Panic, u: Roleff, T. (ur.), 2002, *Satanism*, San Diego, Greenhaven Press. (pp. 91-103).
57. Robinson, B, 2000, Movement for the Restoration of the Ten Commandments of God - A Christian doomsday cult in Uganda, *Religious Tolerance* (http://www.religioustolerance.org/dc_rest.htm, 03.10.2013).
58. Robinson, B, 2001, Ritual Abuse Legislation passed by U.S. state legislatures, *Religious Tolerance* (http://www.religioustolerance.org/ra_law.htm, 27.11.2012).
59. Robinson, B, 2004, France: Attack on New Religious Movements, *Religious Tolerance* (http://www.religioustolerance.org/rt_franc1.htm 28.12.2012).
60. Robinson, B, 2007, Ritual Abuse (RA), *Religious Tolerance* (<http://www.religioustolerance.org/ra.htm>, 19.12.2012).
61. Robinson, B, 2010, Satanic Ritual Abuse (SRA), *Religious Tolerance* (<http://www.religioustolerance.org/sra.htm>, 19.12.2012).
62. Simeunović-Patić B, Obeležja kriminaliteta maloletnika u Srbiji i perspektive adekvatnog društvenog reagovanja, u: Blagojević, M, Stevanović, Z. (ur.), 2009, *Prevenција kriminala i socijalna devijacija – od razumevanja ka delovanju*, Beograd, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja (str. 199-207).
63. Snuffin, M, 2009, *Devil of the Astral Light: Eliphas Levi's Baphomet* (<http://hermetic.com/osiris/levibaphomet.htm>, 30.01.2016).

64. Srdanović-Maraš, J, Kolundžija, K, Dukić, O, Šobot, V, Marković, J, 2010, Suicidal behaviour in adolescent psychiatric population, *Aktuelnosti iz neurologije, psihijatrije i graničnih područja*, 18/3 (str. 60-64).
65. Stepanov, R., Sokolovska, V, 2006, De/sekularizacija pod okriljem zakona, *Godišnjak Filozofskog fakulteta*, Novi Sad, 31 (str. 611-622).
66. Stollznaw, K, 2009, A modern witch-craze in Papua New Guinea, *Skeptical Inquirer*, Vol. 33.3 (http://www.csicop.org/si/show/modern_witch_craze_in_papua_new_guinea/).
67. Sutcliffe, S, New Age, world religions and elementary forms, u: Sutcliffe, S, Saelid Gilhus, I. (Eds.), 2014. (sec. ed), *New Age Spirituality: Rethinking Religion*, London, Routledge (pp. 17-34).
68. Škulić, M, 2014, Odnos organizovanog kriminaliteta u krivičnopravnom smislu i saučesništva, *Nauka, bezbednost, policija*, 3/2014 (str. 1-26).
69. Taylor, S, 2013, Why American boys join street gangs, *International Journal of Sociology and Anthropology*, Vol. 5/ 8 (pp. 339-349).
70. Victor, J, The Extent of Satanic Crime is Exaggerated, u: Roleff, T. (ur.), 2002, *Satanism*, San Diego, Greenhaven Press (pp. 32-49).
71. Weitzman, S, 2013, Religious Studies and the FBI: Adventures in Academic Interventionism, *Journal of the American Academy of Religion* 81/ 4 (pp. 959-995).
72. Wiench, P, A Postcolonial Key to Understanding Central and Eastern European Neopaganism, u: Aitamurto, K, Simpson, S, 2014. (second edition), *Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe*, Abingdon, Routledge (pp. 10-27).
73. Young, M. de, 1994, One Face of the Devil: The Satanic Ritual Abuse Moral Crusade and the Law, *Behavioral Sciences and the Law*, Vol. 12 (pp. 389-407).
74. Young, W, 1993, Sadistic ritual abuse. An overview in detection and management, *Prim. Care* 20/ 2 (pp. 447-458).
75. Zurer, P, 1998, Japanese cult used VX to slay member, *Chemical and Engineering News*, Vol. 76, no. 35 (p. 7).

III Radovi prezentovani na naučnim skupovima i konferencijama

1. Hicks, R, 1989, *Cults: A Skeptical View of the Law Enforcement Approach*, *11th Annual Crime Prevention Conference of the Virginia Crime Prevention Association*. Chesapeake, VA: June 23, 1989.
2. Mayer, J-F, 1996, *Myths of the Solar Temple*, ISAR/CESNUR symposium on "Violence and the New Religions." Nashville, Tennessee.
3. Ringvee, R, 2004, *Satanists in Estonia*, *CESNUR 2004 International Conference – Religious movements, conflict and Democracy: International Perspectives*, Wacco, June 17-20. (http://www.cesnur.org/2004/waco_ringvee.htm, 14.08.2014).

IV Enciklopedije i stručni leksikoni

1. Cambridge Dictionaries (<http://dictionary.cambridge.org/>).
2. Crabb, G, 1927, *English synonyms explained, in alphabetical order, copious illustrations and examples drawn from the best writers*. New York, Thomas Y. Crowell Co.
3. Encyclopaedia Britannica (<http://www.britannica.com/>).
4. Klajn, I, Šipka, M, 2007, *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Novi Sad, Prometej.
5. Merriam-Webster Dictionary (<http://www.merriam-webster.com/>).
6. Murderpedia – The Encyclopedia of Murderers (<http://murderpedia.org/>).
7. Vujaklija, M, 1988, *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd, Prosveta.

V Dokumenti državnih institucija i drugih organizacija

1. Ambasada SAD, 2008, *Izveštaj o međunarodnim verskim slobodama 2008/ Srbija* (<http://serbian.serbia.usembassy.gov/sr/verskoj-slobodi-2008-srbija.html>, 21.08.2014.)
2. Child Sacrifice in Uganda - Report by Jubilee Campaign and Kyampisi Childcare Ministries, 2011. (<http://www.jubileecampaign.co.uk/documents/child-sacrifice-report.pdf>, 17.08.2015).

3. Danforth, J, 2000, Interim Report to the Deputy Attorney General Concerning the 1993. Confrontation at the Mt. Carmel Complex, Waco, Texas (<http://www.cesnur.org/testi/DanforthRpt.pdf>, 11.03.2015).
4. Rapport n° 2468 au nom de la commission d'enquête sur les sectes, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 22 décembre 1995. (<http://www.assemblee-nationale.fr/rap-enq/r2468.asp>, 01.04.2015).
5. Rapport n° 1687 au nom de la commission d'enquête sur la situation financière, patrimoniale et fiscale des sectes, ainsi que sur leurs activités économiques et leurs relations avec le milieu économique et financiers, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 10 juin 1999. (<http://www.assemblee-nationale.fr/dossiers/sectes/sommaire.asp>, 01.04.2015).
6. Rapport n° 3507 au nom de la commission d'enquête relative à l'influence des mouvements à caractère sectaire et aux conséquences de leurs pratiques sur la santé physique et mentale des mineurs, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 12 décembre 2006. (<http://www.assemblee-nationale.fr/12/rap-enq/r3507.asp>, 01.04.2015).
7. Scruggs, R, Gonzales, V. i dr, 1993, Report to the Deputy Attorney General on the Events at Waco, Texas February 28 to April 19, 1993 (<http://www.justice.gov/publications/waco/report-deputy-attorney-general-events-waco-texas>, 11.03.2015).
8. The Assassination of Representative Leo J. Ryan and the Jonestown, Guyana Tragedy- Report of a Staff Investigative Group to the Committee on Foreign Affairs, U.S. House of Representatives, May 15, 1979 (<http://jonestown.sdsu.edu/wp-content/uploads/2013/10/07-13-house-report.pdf> , 21.12.2015).
9. U. S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2007, *International Religious Freedom Report 2007: Austria* (<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2007/90163.htm>, 01.03.2015).
10. U. S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2007, *International Religious Freedom Report 2007: Belgium* (<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2007/90166.htm>, 01.03.2015).

11. U. S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2011, *Report on International Religious Freedom: Belgium* (<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2011/eur/192789.htm>, 01.03.2015)
12. U. S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2013, *International Religious Freedom Report for 2013: Austria* (<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2013&dclid=222189#wrapper>, 01.03.2015)
13. U. S. Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, 2013, *International Religious Freedom Report for 2013: Belgium* (<http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm?year=2013&dclid=222189#wrapper>, 01.03.2015)

VI Članci dostupni na internetu

1. (Autor nije naveden), 2000, Japan cultists sentenced to death, *BBC News*, 17.07.2000. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/837000.stm>, 02.04.2014).
2. (Autor nije naveden), 2001, *A Love Triangle with Tragic Consequences: Hendrik Moebus Reveals the True Motive for Sandro Beyer's Death* (<http://www.geocities.ws/evelynnnavan/texts/motive.html>, 10.12.2014)
3. (Autor nije naveden), 2003, Vampire Killer Jailed for Life, *BBC news*, 08.10.2003. (http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/scotland/3174214.stm, 10.12.2014).
4. (Autor nije naveden), 2005, Italian 'Beasts of Satan' jailed, *BBC News*, 22.02.2005. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4287995.stm>, 18.12.2014).
5. (Autor nije naveden), 2006, Italy jails five Satanic killers, *BBC News*, 01.02.2006. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4669944.stm>, 18.12.2014).
6. Black Rose- Crna ruža (http://www.geocities.ws/orioli_dr2002/BLACK-ROSE-CRNA-RUZA.html, 27.05.2014).
7. Bundesministerin für Familien und Jugend- Bundesstelle für Sektenfragen, zvanična internet prezentacija (<https://www.bmfj.gv.at/service/beratung-information/bundesstelle-sektenfragen.html>, 27.01.2016).
8. Bundesstelle für Sektenfragen, zvanična internet prezentacija (<http://www.bundesstelle-sektenfragen.at/information/>, 27.01.2016).

9. CIAOSN, zvanična internet prezentacija (<http://www.ciaosn.be/>, 27.01.2016).
10. European Coordination for Freedom of Conscience, 2011, *Discriminatory Draft Law Violates Fundamental Religious Rights* (<http://www.freedomofconscience.eu/discriminatory-draft-law-violates-fundamental-religious-rights/>, 01.03.2015).
11. Gesellschaft gegen Sekten und Kultgefahren, zvanična internet prezentacija (<http://www.sektenberatung.at/index.php?page=artikel>, 27.01.2016).
12. Lee, Y, Satanic Cult Suspected In Slaying Of Colombian Family, *Information Liberation* (<http://www.informationliberation.com/test.php?id=12285>)
13. Napolis, D, 2007, Satanism and Ritual Abuse Archive, *End Ritual Abuse* (<http://endritualabuse.org/evidence/satanism-and-ritual-abuse-archive/>, 14.08.2014).
14. Occult and organized crime research center (aut.), *The occult and crime* (<http://forensicprofilers.webs.com/theoccultandcrime.htm>, 11.08.2014).
15. Otoranov, P, *Crkve zlatiborskog kraja* (<http://www.uzice.net/crkve/c16.htm>, 29.04.2015).
16. РАКИТИН, А.И, 1999, *Дело Н. Н. Аверина (Россия, 1993 г.)* (<http://www.murders.ru/d4.html>, 11.12.2014).
17. Ramsland, K, The Chicago Rippers, *Crime Library* (http://www.crimelibrary.com/serial_killers/partners/chicago_rippers/index.html, 09.02.2015).
18. Ramsland, K, Death Mansion: All about Heaven's Gate cult, *Crime Library* (http://www.crimelibrary.com/notorious_murders/mass/heavens_gate/5.html, 30.11.2014).
19. Ramsland, K, The Vampire Killers, *Crime Library* (http://www.crimelibrary.com/serial_killers/weird/vampires/13.html, 10.12.2014).
20. Reddy, T, 2006, Alison has life – and she truly cherishes it, *IOL News*, 02.12.2006. (<http://www.iol.co.za/news/south-africa/alison-has-life-and-she-truly-cherishes-it-1.305843#.VUuQl5OZG71>, 07.05.2015).
21. Sekten-Info Nordrhein-Westfalen, zvanična internet prezentacija (<http://www.sekten-info-nrw.de/>, 02.12.2015).

22. Сектовед - Сайт о сектах, лжеучениях, и деструктивных культах (http://www.sektoved.ru/userpages.php?page_id=2, 14.12.2014).
23. SRA, Glossary, *Truth Brings Light* (<http://www.answers.org/satan/sraglossary.html>, 11.08.2014).
24. Stourton, E, 2000, Satanism stalks Poland, *BBC news*, 05.06.2000. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/correspondent/778438.stm>, 10.01.2013);
25. Todorov, B, *Satanisti- ovde i sada* (http://www.verujem.org/apologetika/satanisti_ovdeisada.html, 17.07.2014).
26. Uncommon Sense Ministries Inc, *True Occult Crimes* (<http://usminc.org/crime6.html>, 29.11.2013).

VII Članci objavljeni u dnevnoj i periodičnoj štampi

1. (Autor nije naveden), 1996, Ouija killer sent to Broadmoor, *The Independent*, 20.12.1996. (<http://www.independent.co.uk/news/ouija-killer-sent-to-broadmoor-1315300.html>, 23.12.2014).
2. (Autor nije naveden), 1997, Grisly cult murder trial grips Greece, *Nando Times* (<http://www.culteducation.com/reference/satanism/satanism25.html>, 01.11.2013).
3. (Autor nije naveden), 1998, Confessed satanist jailed for 30 years for ritual murder, *City Press*, 01.01.1998. (<http://152.111.1.87/argief/berigte/citypress/1998/01/01/22/3.html>, 23.12.2014).
4. (Autor nije naveden), 2000, Dożywocie i 25 lat więzienia za satanistyczny mord, *Interia Fakty*, 31.03.2000. (<http://fakty.interia.pl/polska/news-dozywocie-i-25-lat-wiezienia-za-satanistyczny-mord,nId,777628>, 16.12.2014).
5. (Autor nije naveden), 2002, Urteil im Satanisten-Prozess: Grinsen im Gesicht, *Spiegel Online*, 31.01.2002. (<http://www.spiegel.de/panorama/urteil-im-satanisten-prozess-grinsen-im-gesicht-a-180078.html>, 11.12.2014).
6. (Autor nije naveden), 2003, Zapalio crkvu Svetog Đorđa, *Glas javnosti*, 03.12.2003. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2003/12/03/srpski/H03120205.shtml>, 07.09.2014).

7. (Autor nije naveden), 2004, Texto del fallo sobre Rodrigo Orias, *El Mercurio* (<http://www.emol.com/noticias/nacional/2004/09/14/158484/texto-del-fallo-sobre-rodrigo-orias.html>, 14.09.2014.).
8. (Autor nije naveden), 2005, Italian 'Beasts of Satan' jailed, *BBC News*, 22.02.2005. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4287995.stm>, 18.12.2014).
9. (Autor nije naveden), 2005, Satanist band members jailed for ritual killings, *Guardian Unlimited*, 22.02.2005. (<http://www.theguardian.com/world/2005/feb/22/italy>, 18.12.2014).
10. (Autor nije naveden), 2006, Italy jails five Satanic killers, *BBC News*, 01.02.2006. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4669944.stm>, 18.12.2014).
11. (Autor nije naveden), 2007, Jeo svoje žrtve, *Press Online*, 02.09.2007. (<http://www.pressonline.rs/info/hronika/19171/jeo-svoje-zrtve.html>, 01.11.2013).
12. (Autor nije naveden), 2007, Ritualno ubistvo ili delo kanibala, *Glas javnosti*, 04.09.2007. (<http://www.glas-javnosti.rs/clanak/glas-javnosti-04-09-2007/ritualno-ubistvo-ili-delo-kanibala>, 01.11.2013).
13. (Autor nije naveden), 2007, Sekte i drugi demoni- masakri u režiji satane, *Politika Online*, 09.09.2007. (<http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/Sekte-i-drugi-demoni/t40379.lt.html>, 02.11.2013).
14. (Autor nije naveden), 2008, Matsumoto sarin victim dies 14 years after attack, *The Yomiuri Shimbun*, 06.08.2008. (<http://web.archive.org/web/20080813091855/http://www.yomiuri.co.jp/dy/national/20080806TDY02301.htm>, 02.04.2014).
15. (Autor nije naveden), 2008, Survivor of Aum's '94 sarin attack dies while in coma, *The Asahi Shimbun*, 06.08.2008. (<http://web.archive.org/web/20080919101928/http://www.asahi.com/english/Herald-asahi/TKY200808050477.html>, 02.04.2014).
16. (Autor nije naveden), 2008, Поклонники темных сил тихо оккупируют Ставрополь, Комсомольская Правда, 09.09.2008. (<http://www.stav.kp.ru/daily/24160/374256/>, 07.09.2014).

17. (Autor nije naveden), 2010, Crni danak sektu u Srbiji, *Vesti Online* 16.02.2010. (<http://www.vesti-online.com/Vesti/Hronika/29232/Crni-danak-sekti-u-Srbiji>, 02.11.2013).
18. (Autor nije naveden), 2014, Studentkinja skočila u smrt držeći crni konac, *Blic*, 14.05.2014. (<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/464792/Studentkinja-skocila-u-smrt-drzeci-crni-konac>, 16.05.2014).
19. (Autor nije naveden), 2014, U ruci djevojke (26) koja je skočila sa zgrade pronađeno je nešto jezivo!, *Doznajemo-online magazine*, 14.05.2014. (<http://doznajemo.com/2014/05/14/u-ruci-djevojke-26-koja-je-skocila-sa-zgrade-pronadeno-je-nesto-jezivo-foto/>, 16.05.2014).
20. (Autor nije naveden), 2014, Srbija u paklu sektu: Satanisti navode više od 200.000 ljudi na pedofiliju i prostituciju!, *Kurir*, 24.11.2014. (<http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/srbija-u-paklu-sekti-satanisti-navode-vise-od-200000-ljudi-na-pedofiliju-i-prostituciju-clanak-1621538>, 28.11.2014).
21. (Autor nije naveden), 2014, Dramatično- u sektama u Srbiji 200 000 ljudi, bave se pedofilijom i prostitucijom!, *Večernje novosti Online*, 24.11.2014. (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:521093-U-sektama-u-Srbiji-200000-ljudi-bave-se-pedofilijom-i-prostitucijom>, 28.11.2014).
22. A. A, 2002, Za samoubistva nisu krive isključivo sekte, *Blic online*, 03.06.2002. (http://www.blic.rs/stara_arhiva/hronika/27748/Za-samoubistva-nisu-krive-iskljucivo-sekte, 17.10.2014).
23. A. L, S, 2004, Nacrtali Đavola na crkvi, *Blic Online*, 17.08.2004. (http://www.blic.rs/stara_arhiva/hronika/67437/Nacrtali-djavola-na-crkvi, 17.08.2013).
24. A. L, S, 2004, Policijska potera za satanistima, *Blic Online*, 18.08.2004. (http://www.blic.rs/stara_arhiva/hronika/67485/Policijska-potera-za-satanistima, 17.08.2013).
25. Adžić, A, 2007, Jurio oca, ranio dedu, babu držao kao taoca, *Blic Online* (<http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/5712/Jurio-oca-ranio-dedu-babu-drzao-kao-taoca>, 12.06.2007).
26. Batinić, M, 2013, Strašno: U Srbiji deluje više od 40 sektu, od kojih su mnoge satanističke!, *Telegraf*, 31.08.2013. (<http://www.telegraf.rs/vesti/786476-strasno-u-srbiji-deluje-vise-od-40-sekti-od-kojih-su-mnoge-satanisticke>, 26.12.2014).

27. Баженова, Н, 2010, Сатанистов, расчленивших четверых подростков, приговорили к 10 годам, *Комсомольская правда*, 26.07.2010. (<http://yar.kp.ru/print/24528.5/674597/>, 12.12.2014).
28. Bosanac, S, 2010, U sektama 200.000 Srba!, *Kurir*, 24.01.2010. (<http://www.kurir.rs/u-sektama-200000-srba-clanak-26240>, 02.11.2013).
29. Čongradin, S, Diković, J, Novosel, S, 2009, SPC i verske zajednice protiv Ustava Srbije, *Danas.rs*, 05.03.2009. (http://www.danas.rs/vesti/politika/spc_i_verske_zajednice_protiv_ustava_srbije.56.html?news_id=155144, 14.07.2014).
30. Ćuruvija, D, Sadiku, E, 2013, UBILE babu sa 133 uboda nožem, *Alo.rs* (<http://www.alo.rs/vesti/reportaza-srbija/ubile-babu-sa-133-uboda-nozem/14686>, 31.03.2013).
31. D. LJ, J, 2014, Jovana skočila i nikom nije rekla zbogom, *Večernje novosti*, 14.05.2014. (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:491536-Jovana-skocila-i-nikom-nije-rekla-zbogom,16.05.2014>).
32. Данилов, С, 2000, Кровавое солнце дьявола, Мир криминала, Vol. 8. (preuzeto sa: <http://iriney.ru/okkultnyie/satanisty/novosti-o-satanistax/chernyj-tyulpan-pyitki-zhivotnyix,-kazni-lyudej.html>, 08.09.2014).
33. Dnevno.rs (autor), 2014, Razmotava se klupko: Da li je studentkinja Filološkog fakulteta bila u sektu "Crna ruža"?, *Alo.rs*, 14.05.2014. (<http://www.alo.rs/vesti/hronika/da-li-je-studentkinja-filoloskog-fakulteta-bila-u-sekti-crna-ruza/55002>, 16.05.2014).
34. Dojić, Z, Orgijanja satanista, *Blic Online*, 30.10.2003. (http://www.blic.rs/stara_arhiva/hronika/49680/Orgijanja-satanista, 23.07.2014).
35. Drach, S, 2013, Crna ruža: Kratka, ružna epizoda u vremenu kada je bilo divno odrastati, *Jutarnji list*, 14.12.2013. (<http://www.jutarnji.hr/template/article/article-print.jsp?id=1146840>, 09.11.2014).
36. Đošović, M, 2004, Divljali na groblju, *Večernje novosti Online*, 28.08.2004. (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:161192-Divljali-na-groblju>, 10.02.2014).

37. Fisher, I, 2000, Uganda Survivor Tells of Questions When World Didn't End, *The New York Times*, 03.04.2000. (<http://www.nytimes.com/2000/04/03/world/uganda-survivor-tells-of-questions-when-world-didn-t-end.html>, 21.08.2014).
38. Galović, M, Albinović, M, 2007, Sekta u pozadini nasilja u Batajnici, *Politika Online*, 13.06.2007. (<http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/27025.lt.html>, 23.07.2014).
39. Gray, S, 2007, Santa Muerte: The New God in Town, *Time.com (Chicago: Time)*, (<http://content.time.com/time/nation/article/0,8599,1671984,00.html> 16.10.2007.).
40. Ilić, S, 2013, Orgije na groblju: Srpski političari u satanističkoj porno-sekti, *Kurir*, 28.04.2013: <http://www.kurir.rs/orgije-na-groblju-srpski-politricari-u-satanistickoj-porno-sekti-clanak-766593>, 11.07.2013)
41. Ivančević, T, 2007, Kolju, kasape, jedu..., *Press Online*, 06.09.2007. (<http://www.pressonline.rs/info/hronika/19446/kolju-kasape-jedu.html>, 17.01.2015).
42. Ivanov, M, 2014, Studentkinja se ubila zbog ljubavi: ostavila crni konac, pa skočila, *Kurir*, 13.05.2014. (<http://www.kurir-info.rs/studentkinja-se-ubila-zbog-ljubavi-ostavila-crni-konac-pa-skocila-clanak-1363793>, 16.05.2014).
43. Johannes, F, 2007, Mort au presbytère "J'ai été inspiré par mes sentiments sataniques", *Liberation*, 13.07.2007. (http://www.liberation.fr/hors-serie/2007/07/13/mort-au-presbytere-j-ai-ete-inspire-par-mes-sentiments-sataniques_98357, 02.09.2014).
44. K. B, 2004, Uhapšeni autori satanističkih poruka, *Glas javnosti*, 29.09.2004. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2004/09/29/srpski/H04092805.shtml>, 17.02.2014).
45. Колычев, В, 1999, Лакированный череп, *Московский комсомолец*, 24.09.1999. (<http://www.mk.ru/editions/daily/article/1999/09/24/135691-lakirovannyiy-cherep.html>, 14.08.2014).
46. Konjević, V, 2004, Crkve na meti pljačkaša!, *Kurir*, 27.12.2004. (<http://arhiva.kurir-info.rs/arhiva/2004/decembar/27/H-02-27122004.shtml>, 07.09.2014).
47. Kožul, D, 2004, Slučaj pretećeg pisma, *Vreme*, 23.09.2004. (<http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=391636>, 02.03.2014).
48. Kuljanin, B, 2005, Čupali krstove, lomili kovčege, *Glas javnosti*, 24.09.2005. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2005/09/24/srpski/D05092302.shtml>, 17.08.2013).

49. Kyriakidou, D, 1995, Greece: Greek Satanists get Life in Jail for Murders, *Reuters News Service* – *Western Europe*, 30.06.1995. (<http://www.napanet.net/~moiraj/wwwboard/messages/1712.html>, 01.11.2013).
50. Lemaître, A, 2001, Une voix m'a dit : "tue un curé", *Le Parisien*, 04.01.2001. (<http://www.leparisien.fr/faits-divers/une-voix-m-a-dit-tue-un-cure-04-04-2001-2002076840.php>, 02.09.2014).
51. Lopušina, M, 2009, Đavo ponovo kuca na vrata, *Večernje novosti Online*, 19.02.2009. (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:232629-Djavo-ponovo-kuca-na-vrata>, 23.07.2014).
52. Lukić, D, 2014, Smrt studentkinje: skočila posle telefonskog razgovora!, *Kurir*, 14.05.2014. (<http://www.kurir-info.rs/smrt-studentkinje-skocila-posle-telefonskog-razgovora-clanak-1365501>, 16.05.2014).
53. Luković, M, 2004, Opet divljali u Šumaricama, *Večernje novosti online*, 16.08.2004. (<http://m.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:160784-Opet-divljali-u-Sumaricama>, 17.08.2013).
54. Luković, Z, 2002, Policija i sekte (1), *Glas javnosti*, 05.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/05/srpski/F02090402.shtml>, 16.06.2014).
55. Luković, Z, 2002, Policija i sekte (2), *Glas javnosti*, 06.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/06/srpski/F02090502.shtml>, 02.09.2014).
56. Luković, Z, 2002, Policija i sekte (3), *Glas javnosti*, 07.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/07/srpski/F02090602.shtml>, 02.09.2014).
57. Luković, Z, 2002, Policija i sekte (5), *Glas javnosti*, 09.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/09/srpski/F02090802.shtml>, 02.09.2014).
58. Luković, Z, 2002, Policija i sekte (6), *Glas javnosti*, 10.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/10/srpski/F02090901.shtml>, 03.10.2013).
59. Luković, Z, 2002, Policija i sekte (8), *Glas javnosti*, 12.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/12/srpski/F02091102.shtml>, 03.10.2013).
60. Luković, Z, 2002, Policija i sekte (9), *Glas javnosti*, 13.09.2002. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/09/13/srpski/F02091202.shtml>, 04.10.2013).

61. Luković, Z, 2003, Verske sekte i pravoslavlje (28), *Glas javnosti*, 13.10.2003. (<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2003/10/13/srpski/F03101201.shtml>, 02.09.2014).
62. Ljutić, J, 2008, Darovanje žrtve đavolu, *Arena* 92, br. 713 (<http://www.revija92.rs/code/navigate.php?Id=599&editionId=110&articleId=470>, 01.11.2013).
63. Manastir Dečani (izveštaj), 1997, Obijena i demolirana crkva u Zaječaru, *Naša borba*, 01.02.1997. (<http://www.yurope.com/nasa-borba/posta/5/0094.html>, 12.08.2015).
64. Matović, D, Petrović, M, 2009, Crkve neće zakon koji je otputovao u Brisel, *Politika Online*, 06.03.2009. (<http://195.178.48.223/rubrike/dogadjaji-dana/Crkve-nece-zakon-koji-je-otputovao-u-Brisel.lt.html>, 14.07.2014).
65. McDougall, D, 2006, Indian cult kills children for Goddess, *The Guardian*, 05.03.2006. (<http://www.theguardian.com/world/2006/mar/05/india.theobserver>, 21.08.2015).
66. Milević, J, 2007, Zločin i lov na veštice, *Vreme*, br. 870 (<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=511089>, 06.09.2007, 1.11.2013).
67. Nikolić, Z, 2003, Ništa im nije sveto, *Večernje novosti*, 30.09.2003. (<http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:150656-Nista-im-nije-sveto>, 23.07.2014).
68. Nordhausen, F, 2002, Der Mordfall Von Witten, *Berliner Zeitung*, 26.01.2002. (<http://www.berliner-zeitung.de/archiv/weil-der-teufelskult-die-christlichen-werte-umkehrt--erscheint-er-jugendlichen-als-eine-extrem-wirksame-form-der-rebellion-der-mordfall-von-witten,10810590,9968934.html>, 11.12.2014).
69. O. J, 2000, Rytualne zabójstwo - Dożywocie ostateczne, *Rzeczpospolita* (preuzeto iz: *Mord rytualny w Rudzie Śląskiej*, http://www.karasmierci.info.pl/Mord_rytualny_Ruda_Slaska_1999.htm, 15.12.2014).
70. Онучина, Г, 2010, Осужденной из клана сатанистов скостили срок, *Комсомольская правда*, 01.10.2010. (<http://yar.kp.ru/print/news/787546/>, 12.12.2014)
71. PAP, 2000, Sąd Najwyższy oddalił kasację w sprawie satanisty, *Dziennik Internetowy* (preuzeto iz: *Mord rytualny w Rudzie Śląskiej*, http://www.karasmierci.info.pl/Mord_rytualny_Ruda_Slaska_1999.htm, 15.12.2014).

72. Paunović, J, 2013, Najveći srpski monstrum: Danijel Jakupek – Uživao dok je sekao dete i slušao krike, *ALO!*, 21.03.2013. (<http://www.alo.rs/vesti/hronika/uzivao-dok-je-sekao-dete-i-slusao-krike/13787>, 1.11.2013).
73. Петелин, Г, 2009, Призрак Сатаны гуляет по просторам России, *Свободная пресса*, 14.08.2009. (<http://svpressa.ru/society/article/12648/>, 13.12.2014).
74. Petrović, B, Preradović, Lj, 2004, Bez straha ali i šale, *Večernje novosti Online*, 17.09.2004. (<http://91.222.6.88/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:161885-%D0%91%D0%B5%D0%B7-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0-%D1%85%D0%B0-%D0%B0%D0%BB%D0%B8-%D0%B8-%D1%88%D0%B0-%D0%BB%D0%B5>, 02.03.2014);
75. Preradović, Lj, 2004, Satanisti hoće da žrtvuju siročje, *Večernje novosti Online*, 14.09.2004. (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:161757-Satanisti-ho263e-dazrtvuju-siro269e>, 02.03.2014).
76. Preradović, Lj, 2007, Demoni učutkali satanistu, *Večernje novosti Online*, 03.09.2007. (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:202438-Demoni-ucutkali-satanistu>, 01.11.2013).
77. Rajić, Z, 2013, Kula: satanisti obili crkvu?, *Večernje novosti Online*, 18. januar 2013. (<http://m.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:415566-Kula-Satanisti-obili-crkvu>, 22.10.2014).
78. S. N, Satanisti haraju Srbijom, *Press Online*, 03.09.2007: <http://www.pressonline.rs/info/hronika/19234/satanisti-haraju-srbijom.html>, 26.12.2014
79. Sansa, F, 2004, Più droga e alcol che Satana, *La Repubblica*, 19.06.2004. (<http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2004/06/19/piu-droga-alcol-che-satana.135pi.html>, 18.12.2014).
80. S. S, 2007, Strah od psihopate, *Press Online*, 12.06.2007. (<http://m.pressonline.rs/info/hronika/13250/strah-od-psihopate.html>, 23.07.2014).
81. Смирнов, С, В, 2010, Ярославле судят сатанистов-убийц, *Infox.ru*, 24.02.2010. (http://www.infox.ru/accident/crime/2010/02/24/Ubiystvo_vo_imya_sat_print.phtml, 12.12.2014).
82. Stanivuković, P, 1988, Samoubistva koja su uznemirila Zagreb – „Crnu ružu izmislila crkva?“, *TV Novosti* (preuzeto sa: <http://cultofghoul.blogspot.com/2012/01/sekte-crna-ruza.html>, 24.11.2012).

83. Stewart, W, 2008, Satan worshippers kill and eat four Russian teenagers after stabbing each of them 666 times, *Daily Mail*, 16.09.2008. (<http://www.mailonsunday.co.uk/news/article-1056029/Satan-worshippers-kill-eat-Russian-teenagers-stabbing-666-times.html?printingPage=true>, 12.12.2014).
84. Stojadinović, M, 2007, Satanisti mu naredili: Pobij Srbe, *Pravda*, 03.09.2007.
85. Svarm, F, 1996, Hajke i linčevi – pukovnik ima kome pisati, *AIM Press*, 31.10.1996. (<http://www.aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/199610/61031-004-pubs-beo.htm>, 29.03.2015).
86. T. E, 2014, Studentkinja Filozofskog u Beogradu ubila se skočivši kroz prozor fakulteta!, *Telegraf*, 12.05.2014. (<http://www.telegraf.rs/vesti/1066225-studentkinja-filozofskog-u-beogradu-ubila-se-skocivsi-kroz-prozor-fakulteta>, 16.05.2014).
87. T. T. interview, *Alibi magazine*, 2000, issue 8. (preuzeto sa: <http://www.murha.info/phpbb2/viewtopic.php?p=25797>, 22.12.2014).
88. Telesković, D, 2007, Ranio dedu, zarobio babu, pucao u sebe, *Politika Online*, 13.06.2007. (<http://www.politika.rs/rubrike/Beograd/t31198.lt.html>, 23.07.2014).
89. V. S, 2003, Satanisti na Novom groblju, *Kurir*, 30.10.2003. (<http://arhiva.kurir-info.rs/Arhiva/2003/oktobar/30/B-02-29102003.shtml>, 23.07.2014).
90. Valadez, J, 2014, Holy New Martyrs of Optina, *Death to the World*, vol. 19. (<http://deathtotheworld.com/articles/holy-new-martyrs-of-optina/>, 11.12.2014).
91. Vuorinen, T, 2007, Paloittelusurmaajalle 9 vuotta vesuritaposta, *Iltta-Sanomat*, 19.09.2007. (<http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-1288339280705.html>, 22.12.2014).

PRAVNI IZVORI

Propisi i ostali izvori

I Propisi i dokumenti Republike Srbije

1. Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005- ispr. 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014.

2. Pravilnik o sadržini i načinu vođenja Registra crkava i verskih zajednica, *Službeni glasnik RS*, br 64/06.
3. Registar crkava i verskih zajednica, *Ministarstvo pravde/ Uprava za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama:*
(<http://www.vere.gov.rs/KSCVZ/uploads/Dokumenti/RegistarCrkavaIVerskihZajednica.pdf>, 31.03.2015)
4. Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006.
5. Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u Konvenciju i Prvi Protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima, *Službeni list SCG - Međunarodni ugovori*, br. 9 od 26. decembra 2003; br. 5/05, 7/05.
6. Zakon o crkvama i verskim zajednicama, *Službeni glasnik RS*, br 36/2006)
7. Zakon o zabrani diskriminacije, *Službeni glasnik RS*, br. 22/2009.

II Strani propisi

1. Bundesgesetz über die Einrichtung einer Dokumentations- und Informationsstelle für Sektenfragen, *Bundesgesetzblatt* (BGBl), Nr. 150/ 1998 (Bundesgesetzbuch Österreich).
2. California Penal Code, An act to add Section 667.83 to the Penal Code, relating to sentencing, 1994. (http://www.leginfo.ca.gov/pub/93-94/bill/sen/sb_1951-2000/sb_1997_bill_940512_amended_sen, 09.11.2014).
3. Code pénal (France), Version consolidée au 07.08.2014. (<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20140807>, 07.08.2014).

4. Code pénal en vigueur dans le grand-duché de Luxembourg (législation: jusqu'au 3 octobre 2015), Ministère de la justice, Luxembourg (http://www.legilux.public.lu/leg/textescoordonnes/codes/code_penal/codepenal.pdf, 10.12.2015).
5. Criminal Code of Illinois (720 ILCS 5/), 2012. (<http://www.ilga.gov/legislation/ilcs/ilcs4.asp?ActID=1876&ChapterID=53&SeqStart=29000000&SeqEnd=31700000>, 10.11.2014).
6. Idaho Statutes, Title 18: Crimes and Punishments, Chapter 15: Children and vulnerable Adults, Section: 18-1506A (added 1990, ch. 210, sec. 1, p. 467; am. 2006, ch. 178, sec. 4, p. 546.) (<http://legislature.idaho.gov/idstat/Title18/T18CH15SECT18-1506APrinterFriendly.htm>, 08.11.2014).
7. Kazneni zakon Republike Hrvatske, *Narodne novine* 125/11, 144/12, 56/15, 61/15.
8. Krivični zakonik Letonije – prevod na engleski jezik/ UNPAN (<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/untc/unpan018405.pdf>, 30.01.2016).
9. Loi du 2 juin 1998/ Belgique (http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&table_name=loi&cn=1998060257, 27.01.2016).
10. Loi n°2001-504 du 12 juin 2001 preuzeto sa: (<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000589924&dateTexte=&categorieLien=id>, poslednja poseta 26.08.2014).
11. Loi du 21. février 2013. portant incrimination de l'abus de faiblesse (<http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/2013/0035/a035.pdf>, 23.11.2014).
12. Loi du 21. février 2013. relative à la lutte contre les abus sexuels et l'exploitation sexuelle des enfants et portant modification de plusieurs dispositions du Code pénal (<http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/2013/0035/a035.pdf>, 23.11.2014).

III Dokumenti Saveta Evrope

1. CoE, Recommendation 1178 (1992), Sects and new religious movements, adopted on 05.02.1992. by the Parliamentary Assembly/ 23th Sitting (<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15212&lang=en>, 21. 09. 2015).

2. CoE, Recommendation 1412 (1999), Illegal activities of sects, adopted on 22.06.1999. by the Parliamentary Assembly/ 18th Sitting (<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16713&lang=en>, 21.09.2015).
3. CoE, Doc. 9612 (2002), Freedom of religion and religious minorities in France- report, 31.10.2002. (<http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=9915&Language=EN>, 12.04.2014).
4. CoE, Doc. 12595 (2011), The protection of minors against sectarian influence- motion for a resolution, 18. 04. 2011. (<http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=12674&lang=en>, 21.11.2014).
5. CoE, Doc. 13441 (2014), The protection of minors against excesses of sects- report, 17. 03. 2014. (<http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20544&lang=en>, pristup 21.11.2014).

Sudski spisi

I Predmeti vođeni pred sudovima Republike Srbije

1. Predmet Okružnog suda u Čačku, br. K. 67/94 (rešenje od 25.01.1995).
2. Predmet Okružnog suda u Beogradu, br. K. 250/97 (presuda Okružnog suda u Beogradu, br. K. 250/97 od 13.04.1998; Presuda Vrhovnog suda Srbije, br. Kž. I 1247/98 od 14.06.1999; zapisnici o glavnom pretresu: 19.01.1997, 23.12.1997, 24.12.1997, 17.02.1998, 19.02.1998, 18.03.1998, 19.03.1998, 10.04.1998; zapisnik o objavljivanju prvostepene presude; neuropsihijatrijska i psihološka veštačenja za okrivljenu N. N. od 19.02.1997. i 12.11.1997; neuropsihijatrijska i psihološka veštačenja za okrivljenu M. B. od 20.02.1997. i 12.11.1997; lekarsko veštačenje povreda na telu žrtve; veštačenje uzoraka krvi na oduzetim predmetima; zapisnik o ispitivanju okrivljene N. N. pred istražnim sudijom; zapisnik o ispitivanju okrivljene M. B. pred istražnim sudijom; zapisnici o saslušanju pred istražnim sudijom svedoka: A.A, B.B, C.C, D.D; kriminalističko-tehnička dokumentacija; izveštaj o kriminalističko-tehničkom pregledu lica mesta.
3. Predmet Okružnog suda u Novom Sadu, br. K. 296/03 (presuda Okružnog suda u Novom Sadu, br K. 296-03; presuda Vrhovnog suda Srbije u Beogradu, br. Kž. 1 1023/04).

4. Predmet Opštinskog suda u Novom Sadu, br. KIM 113/03 (rešenja od: 30.10.2003, 13.06.2005; zapisnici o uviđaju: 27.09.2003, 28.09.2003; kriminalističko-tehnička dokumentacija; izjave na zapisnik u policijskoj stanici, SUP Novi Sad: 30.09.2003.a, 30.09.2003.b; potvrda o privremeno oduzetim predmetima; krivična prijava; izveštaj-dopuna krivične prijave; zapisnik o veštačenju tragova zemlje; veštačenje veštaka građevinske struke; timski zaključci Centra za socijani rad za oboje okrivljenih; izveštaj socijalnog radnika CZSR za oboje okrivljenih; nalazi i mišljenja psihologa CZSR za oboje okrivljenih; nalazi i mišljenja pedagoga CZSR za oboje okrivljenih; obaveštenje CZSR od 23.12.2003; sudsko-psihijatrijsko mišljenje za okrivljenu; sudsko-psihološko mišljenje za okrivljenu; zahtev za pokretanje pripremnog postupka; zapisnici o ispitivanju okrivljenih pred istražnim sudijom; zapisnici o saslušanju pred istražnim sudijom svedoka: A.A, B.B, C.C, D.D, E.E, F.F, G.G; predlog za primenu vaspitne mere od 15.11.2004; predlog za obustavu pripremnog postupka prema okrivljenom; sudskopsihijatrijsko mišljenje 16.12.2004; JKP lisje- spisak porušenih spomenika; zapisnik komunalne inspekcije o oštećenjima spomenika; zaključak Izvršnog odbora Skupštine grada Novog Sada od 29.09.2003; izvod iz zemljišnih knjiga- Katoličko groblje).
5. Predmet Opštinskog suda u Novom Sadu, br. KM 96/04 (rešenje od 21.12.2004; zapisnici o glavnom pretresu: 02.12.2004, 21.12.2004; sudskopsihijatrijsko mišljenje 16.12.2004).
6. Predmet Opštinskog suda u Valjevu, br. KIM 64/04 (zapisnici o ispitivanju okrivljenih pred istražnim sudijom: A.A. [23.09.2004, 01.10.2004], B.B, C.C, D.D, E.E, F.F, G.G, H.H; I.I; zapisnici o saslušanju pred istražnim sudijom svedoka: a.a, b.b, c.c, d.d, e.e, f.f, g.g, h.h, i.i, j.j, k.k, l.l, m.m, n.n; kriminalističko-tehnička dokumentacija: 22.09.2003, 14.02.2004, 13.07.2004; sudski dokazi-fotografije od 17.07.2004).
7. Predmet Okružnog suda u Nišu, br. K. 311/05 (presuda Okružnog suda u Nišu, br. K. 311/05 od 26.04.2007; rešenje od 20.09.2007; presuda Vrhovnog suda Srbije u Beogradu, br. Kž I 2435/07 od 18.06.2008).
8. Predmet Okružnog suda u Valjevu, br. KM 6/06 (rešenje od 07.03.2007; zapisnik o glavnom pretresu od 07.03.2007).
9. Predmet Okružnog suda u Sremskoj Mitrovici, br. K. 201/07 (rešenje od 11.03.2008; zapisnik o uviđaju od 30.08.2007; kriminalističko-tehnička dokumentacija od 31.08.2007; neuropsihijatrijsko veštačenje od 13.11.2007; zapisnik o DNK veštačenju od 01.09.2007; obdukcioni zapisnici: 31.08.2007, 01.09.2007, 04.09.2007; predlog za izricanje mere bezbednosti od 23.11.2007).

10. Predmet Okružnog Suda u Negotinu, br. K. 57/07 (rešenje od 12.12.2007).

11. Predmet Osnovnog suda u Kraljevu, br. 9P 853/12 (presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Gž 1914/13 od 15.08.2013).

II Inostrane sudske odluke i podaci o sudskim postupcima

1. *Church of the Lukumi Babalu Aye, Inc. and Ernesto Pichardo v. City of Hialeah*, No. 91-948, Decided on 11th June 1993. (<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/508/520/case.html>, 08.11.2014).
2. *The People of the State of Illinois, Appellee, v. Andrew Kokoraleis, Appellant*, No. 65229/132 III 2d 235 (1989)/ 547 N.E.2d 202, Supreme Court of Illinois, October 25. 1989. (<http://law.justia.com/cases/illinois/supreme-court/1989/65229-7.html>, 7.10.2014).
3. *The People of the State of Illinois, Appellee, v. Andrew Kokoraleis, Appellant*, No. 72862/ 637 N.E.2d 1015 (1994)/ 159 III 2d 325/ 202 III. Dec. 279, Supreme Court of Illinois, March 31, 1994. (<http://law.justia.com/cases/illinois/supreme-court/1994/72862-7.html>, 7.10.2014).
4. *The People Of The State Of Illinois, Appellee, V. Edward Spreitzer, Appellant*, No. 63423/ 123 III. 2d 1 (1988)/ 525 N.E.2d 30, Supreme Court of Illinois, March 23, 1988. (<http://law.justia.com/cases/illinois/supreme-court/1988/63423-7.html>, 7.10.2014).
5. *The People of the State of Illinois, Appellee, v. Edward Spreitzer, Appellant*, No. 69629/ 572 N.E.2d 931 (1991)/ 143 III 2d 210 / 157 III Dec. 467, Supreme Court of Illinois, March 28, 1991. (<http://law.justia.com/cases/illinois/supreme-court/1991/69629-7.html>, 7.10.2014).

III Predmeti vođeni pred Evropskim sudom za ljudska prava

1. ECtHR, *Pastor X. and Church of Scientology v. Sweden*, no. 7805/77, Judgment of 5th May 1979.
2. ECtHR, *Church of Scientology Moscow V. Russia*, no. 18147/02, Judgment of 5th April 2007.
3. ECtHR, *Church of Scientology f St. Petersburg and others v. Russia*, no. 47191/06, Judgment of 2nd October 2014. (final: 16th February 2015).